

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ltn
N 2185

1999

1655
ԽԱՍԹԻՒԴԻ

ԿԱՆ

ԱՐԱՅԻ

ԱՀԱՍԱՍԱԿԵԱՑ

Տ. Գ. ՓԻՓԱՋԻՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԱ ԱԼԹՔ ԱՐՄԻՆ ԽԱ
Ի ԿՈՍՏԱԴԻՆՈՒՊՈԼԻՄ

-1873-

ՅԱՐԱՎՈՐԵՒՄ

ՔՆԱՅՐՁԻԿԸ

1868 Մայիսի քսան և չորսերրորդ կիւրակէ օրը իրկուան ժամը տասն եւ մէկի միւջոցներն խուռն բազմութիւն մը Խասդիւղի Հալբճը—Օվու կոչուած նաւամատուցին վրայ Խասդիւղի Երիտասարդաց Ազգային Սահմանագրութեան ութերրորդ տարեգարձի համզիսէն վերադառնալնուն կ'սպասէին անհամբեր :

Եւ ահա իւրեանց փափաքները յագեցան ժամը 12 ին շոկենաւուն նաւամատոյց համնիլը տեսնելնուն , ուրկէ համուիսականաց հետ կանոնաւոր շար մը կազմելով եւ իրենց առաջնորդ ունենալով նուազածուաց երգեցիկ խումը մը , Հայ—Գերեզմանաւան գլխու զքօսարանին առջեւ գացին , ուր հինգ տասը վայրկեան զըւարձանալնէն ետքը հանգէսը վերջացաւ , ուակայն լուսնոյ գիշեր մը լինելուն որչափ որ շատերը ուրիշ տանիներու նման Հայոց եւ Հրէից շիրմաստանները իրարիշ զատող երկայն ճամբան մեմել ուղեցին . չյաջուկեցան , լուսնոյ մեծ ամոզի մը տակ ծածկուելէն միժութիւն մը տիրելէն միանդամայն հիւսիսային քամոյն լերան

ԱՅԱՋԱՄԱ

ԱՅ

ԶԱՐ ՑՈՂԱ

ԾՈՒՑԱՑՑԱ

ԾՈՅԱՌԱ

ԾՈՅԱՌԱ

4 2185-ԱՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎԱ

ԾՈՅԱՌԱ-ՔՐԵԱՑԱՐ

Հ 2189 - 8781-

ստորոտի աղիւսի գործարաններէն ելած գար-
շելի մուխով զիրկնք պատելէն , որով տուներ-
նին քաշուիլ ստիպուեցան :

Տասը վայրկեանէն ամեն կողմ մասախու-
ղով վարագուրեալ էր , մասախուղ մը՝ որ ինչ-
քայլ հեռուն գանուողը անկարող էր նշարուիլ :
Նոյն միջոցին մինչդեռ ամեն կողմ խորին լուու-
թիւն մ'ալ կը տիրէր , Հրէից գերեզմանատան
խորերէն անոելի ձայն մը կը լսուի , ձայն մը
որ լեռները կը թնդան եւ անցաւները արձա-
գանք կառնուն , զոր լսողը կը սարտայ ու
վայրկեան մը մտածմանց մէջ ինկած նորա շար-
ժառիթը կը վնատէ , զի մարդկային ձայն է եւ
ոչ թէ դաշտանի :

Ո՞վ էր արդիօք այս ամօք , միթէ ճում-
բէն մոլորելով անդնդի մը մէջ գահավիմեալ
միթէ գլուխը գերեզմանաքարերէն ջախջախ-
եալ , կամ վայրինի անամնոց մը հանգիւելով
օդնութիւն գոչելու համար շրթունքը բաց էր ,
բայց երկիւղէն ձայնը խեզզուած հազիւ յաջո-
ղեր էր նոյն աւազը արձկել :

Ոչ որ կը համարձակի նոյն վայրկենին նո-
րա օգնութեան համնիլ , միթութեան մէջ խորտ
ու բուրդ ճամբաներէ անցնելու փոսիրու մը-
րայէ ցատկելու վասնդները , կամ թշուատին
արդէն թշուամոյն ծնդացը տակ ճնշուելով մա-
հացու հարուածը կշռելու համար բարձրացած
սրով դուցէ իրէն ոլ ՚ի զետին տապալիւր մէր-
տածէ :

Ե

Իեռ անցաւներու մէջ արձագանգը մա-
րած չէ , երբ երկրորդ անգամ աւելի ուժգին
բայց ցաւագին ձայնիւ « Աստուած իմ , ավատա-
ինձ , որ այս զիշերուան ալ հասայ » , խօսքե-
րը կ'արտասանէ :

* * * * *

Երկինք կը զթան թշուառին արտասուացը :

Ճարաւային հով մը կ'սկսի մառախուղը
դրուել , լուսինը ամպի մը եղբէն զուարթագէմ
գուրս կը սահի , որով կը տեսնուի երկու ան-
ձանց մերթ խորտուբուրդ ճամբաներէ անցնե-
լով եւ մերթ գերեզմանաքարերու վայէն ցատ-
կելով երկու շիրմասամաց արջրագէտ երկայն
ճամբան ձեռք ձկել աշխատելուն : Երեսուն
տարեկան բարձրանասակ եւ խիստ նիհապ մարդ
մը ճերմակ սաւանի մը մէջ փաթթուած է ,
ճախ ճեռօքը վիրաւորեալ դէմքը ծածկած եւ
աջօքը իրմէ թէ հասակաւ եւ թէ հանդերձիւք
տարքեր երեւցող ընկերոջ ուսին կրթնած , որն
որ գլուխը խոնարհեցուցած երթավիք ճամբան
կը վնսուէ :

Հինոյ վայրկենէն վերոյիշեալ ճամբուն եղ-
ը գտնուող բարձր գերեզմանաքարերէն մէ-
կուն վրայ կ'ենին , սաւանին փաթթուողը ար-
տասուալից աշերը առ աստեղավայլ կամարն
անձայն մի քանի խօսք մրմիջելէն ետ-
քը , վիրաւորեալ դէմքը կը սրբէ , եւ ճեռօքը
զիւլը ցոյց տալով ընկերին , « Սարդկային բը-

« Նակարսմաց մէջ փայլող լոյսերը տեսնելով կը
 « փոխադրուիմ հոն մտօքս , եւ կը մտածեմ որ
 « այսչափ յարկերու տակ բնակեալներու մէջ
 « քեզմէ 'ի գատ ալ բարեկամ չունիմ , եւ ահա
 « այս վայրկեանը որ դու եւս կը բաժնուիս .
 « . . . , կը բաժնուիս՝ սակայն յուսով եմ ա-
 « մեն պտեն մտածմանցդ առարկայ լինելուս ,
 « ու այն ատեն քաշած անթիւ առասպանքո
 « յերջանկութիւն պիտի փոխուին երբ դու եւ
 « նմանիներդ կենաց պատմութիւնը լուղով օ-
 « գուտ կարենաք քաղել :

« Ա՛ն , խարերայ կնոշ մը համար վերջաւ
 « պէս Քնարաշրջիկ լինելուս այժմ այս լեռնե-
 « րը կը թափառիմ , ցերեկները տանը ներքնա-
 « տունը քաշուած մէին բանտերու մէջ շըդ-
 « թայից ծանրութեանը տակ կաշկանդուող
 « թշուառ բանտարեկելոց նման կը հեկեկամ ,
 « իսկ գիշերները կայ արդեօք ինձպէս թշուառ
 « մը՝ որ հայրենի հարկին տակ պառկիլը զգա-
 « լով , երբ արթնայ կամ պարտիզի մը մէջ եւ
 « կամ այս լերանց գաղաթները դանէ ինքզին-
 « քը :

« Այս ճամբաները որ հիմայ դժուար կե-
 « րեւան ամենուն եւ մեր աշացը , քիչ մը ետքը
 « զիւրագնաց պիտի ըլլան ինձ . . . քաղցր
 « երագք կորուան հողիս . . . կը թուի ինձ
 « թէ Արտաշամայի հետ տեսնուելու համար ի-
 « րին մօտեցած կէտիս յանկարծ շնկոց մը ա-
 « կանջացս համելով կարդիլէ քայլերս , ոհ ,

« մեր էր թէ նոյն ձայնը փոսի մը եղրը գըտ-
 « նուած ատենս լոէի , որ անշուշտ զիս պիտի
 « գահավիժէր խորխորատ յորմէ՝ ալ գերեզմա-
 « կը դոչէ , եւ բաժնուելով ընկերէն գերեզմա-
 « նաքարերուն մէջ աներեւոյթ կըլլայ , ինչպէս
 « նաեւ ընկերը քայլերը դէպ յ'իւր բնակարանը
 « կուղղէ :

Հետեւեալը , որ Քնաշրջկին կենաց պատ-
 « մութիւնն է կը փափաքիմք մեր սիրելի Աղ-
 « գայնոց նուիրել , կանխաւ թերութիւններնուա
 « ներողամտութիւննին՝ խնդրելով :

Տ . Գ . ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1870 Ապրիլ 13

՚ի Խասդիւդ

շաբ զիր ցե զնո՞ւ պահ մաս չէ դժ պահ
զնո՞ւ ուր ոչ ուրան ու միջ ուրան ծառու
ու անդարձը ու նկա տաքայալ ու հօնանայ
անդարձը մեծին խթանեց ու ուր ու
ուրան ուր պահ պահ մաս ու մաս պահ
պահ ուրան գոյն յար պահ պահ մաս

պահ պահ մեծին անդարձը ու ուրան ուր
ու պահ ուր պահ պահ ուր ու ուր ուր
ու ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր
ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր ուր

Ե Ա Յ Ա Ֆ Ո Ւ Փ Փ . Բ . 8

Ե Ա Յ Ա Ֆ Ո Ւ Փ Փ
Ե Ա Յ Ա Ֆ Ո Ւ Փ Փ

— 01 —

ՄԱՍՆ ԱԹԱՁԻՆ

ԿԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱՑ ՏԵՐՈՒՆԻՈՑ ԱԾ

ԲՍԱՆԱՄԵԱՑ ԱՄՈՒՆՈՒՅԻ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՆԱՐԱՎԱՐ ԹՈՄԱՅՑ

1864 կ Դեկտեմբերի մէջ զիշեր մը ժամը
երկուքի միջացներն աեղատարափ անձրեւ մը
Պօլսոյ վրայ կը աելար , անձրեւ մը՝ որ տունե
րու տանիներէն եւ պատուհանաց դոց վեղ-
կերու ճեղքերէն ներս կը թափանցէր : Ծովը
կատաղի առիւծի նման փրփրալով կը գոռար .
երկաթ ծգած պատերազմական եւ վաճառակա-
նական նաւերն անգամ ալեաց խաղալիկ եղած
իրենց տեղերէն կը շարժէին :

Եղչչ նաւամատուցը , ուր ամեն զիշեր Լա-

ովերու բազմաթիւ նաւակներ կը գտնուէին ,
նոյն գիշերը եւ ոչ մին կը տեսնուէր , միայն
խախուտ խարսխի մը խլխած նաւակ մը կապ-
ուած կար , որ վերոցիշեալ նաւերուն նման ա-
լեաց խաղողիկ եղած կը ծփծփար :

Նոյն միջոցին երկու ճամբարդներ մին չա-
փահաս եւ երկրորդը երիտասարդ , անձրեւէն
թրջած եւ ցրտէն սպառալով վերոցիշեալ նա-
ւամատուցին վրայ աստ անդ կը թափառէին
խաղոսին կապուած նաւակին ափրոջ դալըս-
տեանը սպասելով :

Եւ ահա աղաղակ մ'է մօտակայ զինե-
տունէն լուսեցու :

— Ե՛, Հեթում , ըստ չափահաս մարդը
երիտասարդին . մինչեւ ե՞րբ պիտի սպասենք
անձրեւէն տակ , անգամ մ'ալ սա յոյնին գի-
նետունը չերթա՞ս :

— Երիտասարդը , շատ աղէկ տէր իմ , ը-
սելով հեռացաւ :

Հէդ նաւազարը առտունէ մինչեւ ցերե-
կոյ հաղիւ կրցեր էր յիտուն փարայ չահել , ու
քաջ գիտելով որ անով իւր ընտանեայը հայ
եւ ծրագ մը չի պիտի կարմնայ առնուլ ; մէկ
երկու ճամբարդ գտնելու յուսով նաւակին մէջ
սպասեր էր , բայց անձրեւէն սպասելութենէն
յայնի գուշակելով որ մինչեւ առաւօտ ալ ըս-
պաէ՝ զինքը վնասուով չի պիտի գտնուի , դա-
ցեր յոյնին զինետունը անշուք անկիւն մը
քաշուած կը մտածէր յուսահատ , մերթ քթին

տակէն հայհոյելով եւ մերթ առ յուսահատու-
թեանն ծիծաղելով :

Հէթում ընկերոջ հրամանին համեմատ գը-
նաց հարցուց գինեպանէն նաւահանգիստը կապ-
ուած նաւակին տէրը , յորմէ նշանայի անկիւ-
նը նստող նաւափարը ցոյց արուելուն՝ մօտե-
ցաւ անոր , եւ « պարո՞ն , գմեղ Խազիւղի նա-
ւահանգիստը կը տանի՞ք » ըստ , մեղմ ձայնիւ :

— Միմիայն գո՞ւք պիտի երթաք , գոչեց
վհատեալը սթափելով :

— Ընկեր մ'ալ ունիմ , պատասխանեց .
նաւալվարին գէմբը եւ ձայնը իրեն ծանօթ ըլ-
լալէն սպասեալ ,

— Եւ Խազիւղի ո՞ր նաւամատոյցը , կրկ-
նեց գլուխը քերելէն , առանց երիտասարդին
զգացած երկիւզը նշարելու :

— Հալըճը օղուի , մրմուց Հեթում :

— Շատ աղէկ : ես ալ արդէն հոն պիտի
երթամ :

— Բայց ի՞նչ պիտի վճարենք , կրկնեց
գլմարելը մինչեւ յոնքերը քաշելով :

— Հինգ դանեկան :

— Լաւ :

Եւ անկէ առաջ գինետունէն մեկնելով
ընկերոջը քով վագեց « ա՞ն , բարեկամ , ըլլայ
ոչ նաւափարին քով իմ անունս տաս եւ ընե-
լքներնուս վրայ խօսք բանաս , զի հօրեղբարու
է , խորամանկ միանգամայն թուլ կղակ , եւ
մինչեւ ցարդ անտեղեակ է ամեն բանէ , այլ

— Ա՞ր կը բնակիք բարեկամ, հարցուց
չափանաս մարդը որ փաստաբան Յովելի կան-
ուանուէր :

— Ձեր գիւղը . . . Թուրշուծի փողոցը

— Ինչո՞ւ այդուէս կը հառաջէք, կրկնեց
զգածեալ ձայնիւ :

— Ինչպէ՞ս չի հառաջեմ պարօ՞ն, պոռաց
անհամերութեամբ: օրն՝ ՚ի ըուն աշխատող
մարդ մը երբ օրական պարէնը ճարէ՝ հանդբո-
տութիւն կ'զգայ բնականարար, իսկ և՞ս, բո-
լոր օրը աշխատելով չկրցայ երեք որդւոց պը-
նունդը ճարել, որք անշուշտ հիմայ ինձ կըս-
պասեն, գուցէ իսեղները « հայ » պոռալով
մայրենին աւելի անհանգիստ բնելուն դանա-
կօծուած եւ անօթի զնացեր են ա՞հ,
խեղճդ Թոմիս, Ենչպէս չի հառաջեմ պարօն,
զիցուք թէ այս երեկոյ նոցա քաղցը յագեյը-
նեմ, իսկ վաղը, թերեւս օգը այսօրութնէ աւ-
ելի սաստկանայ եւ ասեն մարդ ժամանակին
զործ կրնէն գառնալով խրված նաւակիս կա-
րօս չըլլան, ո՞հ, եթէ գուք ալ չի հանդիս-
ովէք ինձ, զինետան անկիւնը յուսահատ պի-
տի մնայի մինչեւ ց'սառաւօտ:

Յովելի այս խօսքերէն վշտացեալ չի պա-
տասխանեց, զի մի աւելի սրածմիկ պատմու-
թիւն մ'ըսելու շարժառիթ տուած ըլլայ, այլ
կը մուծէր խօսակցութեան նիւթը փոխել:

Քանի մը վայրկենէն զինուորական մա-
կոյիլ մը դէպ ՚ի նաւակը ուղղուիլը երբ իմա-

աշխատէ՛ իմ վրայ ինչ դաղակար ունենալը ի-
մանալ », ըստ վախէն չնչառութիւնը արդիւ-
ուած :

— Սիրտ ա՛ռ Հեթում, մի՛ վախնար, ա-
մեն ըան կարգին է, պատասխանեց մարդը իր-
քախուսելու երանակաւ, եւ նոշա ձեռքը սեղմնեց:

Իսկ նաւազարը առանց բոլորտիքը դիսե-
լու ուղղակի գացեր նաւակին պարանը քակէր
թիերը շակէր եւ պատուած բաձկուը թըր-
ջուած նատարաններուն վրայ ձգելով « օ՛հ պա-
րանայք, ժամանակը ուշ է, առանց անձրեւին
սաստկութեանը նայելու պէտք է ճարքանիս
առնենք, զի կամրջին կամարը ասանկ գիշեր-
ներ կանուխ կը գոցուի », գոչելուն, երկու
ընկերներ նաւակը մտան ու իրեն բարի յաջո-
զութիւն մաղթելով նաւահանգստէն բաժնուե-
ցան :

Մինչեւ Ուն — Գաբրիէլի կամուրջը նաւակը
բաւական յաջողութեամբ կը սահէր, բայց կա-
մարին տակէն անցնելու ատեն հովհ այս սատի-
ճան սաստկացաւ, որ գերաններուն դար-
նուելու վասանդին կենթարկուէր, բարեբաղ-
դարար անձրեւը դազրած էր, իսեղն նաւա-
կարը հազիւ կրցաւ այս վասանդին դիմակալել,
եւ կամարէն անցնելէն եաքը թիերը ձգելով,
ձեռքերը յերկինս բարձրացուցած, « Ա՞հ,
Աստուած իմ, գոչեց կամարին վրայի լազ-
տերն ալ իմ պատի յոյսերուն պէս մարած է »:
Ու դարձեալ սկսաւ ճարքան շարունակել:

ցուց նաւանվարին, « գուք ամհանգիստ մի՛ լինիք տես՝ թք իմ գոչեց, թէեւ ստակ չունիմ բայց արհեստիս վարժ եմ . . . իրա՛ւ, հագուստներս եւ նաւակս տևմնող մը չի յուսար թէ քաջ նաւակար մ'եմ, թօչպէս որ գուք ալ կը կարծեք. բայց բարեբաղդաբար այնպէս չէ » : Եւ երկու վայրկեան լրելչն ետքը դարձեալ սկսաւ, « զաւակացս մսունդը ճարելու համար ունեցած հոգ եւ մտածմոնքս բաւական չէ », Աստուած ինծի պատիք մը տուած է, կնոշս եղբայրը մրգաւ վաճառ կոմիկը, զոր գուցէ կը ճանչնաք, իրեն նման խումք մը ստայակներ գլուխը հաւաքած առտուընէ մինչեւ գիշերուան ժամը վեց դիմեւ գինեւ գինետուննէ կը թափառի, աշխատութիւնն չի այս ստակներուն ամիկի՞ց գըտ նելը կը հարցնեմ, ծիծագելով կը պատասխանէ նելը կը հարցնեմ, ծիծագելով կը հոգան : Թէ բարեբար ձեռքեր զիրենք կը հոգան : Թէ պէտեւ իմ սեղանս չի նատիր, այլ ստակելու համար տունս կուգայ, ամենառչինչ պատճառաւ կոխւ կը ծագէ, այնպէս որ ալ բոլոր զըրացիքս ամհանգիստ եղած են ինձ հետ : Քանի բացիքս ամհանգիստ եղած եղած են ինձ հետ, բայց կնոջու մը անգամներ ուզեցի վնատել, բայց կնոջու դաշնացը չի կրցայ իմացել, որն որ եղբօրը վայ շատ սէր ունի միանգամայն աղցեցուալիւն : Գեռ երեկ զիշեր եկեր պառկելու վրայ եր, ջնջին պատճառաւ կոխւ մը ծագեց, բանքը բերաղդաբար ըսեմ, երկու անձինք գալով զինքը տարին, եւ մինչեւ առաւօտ չի վերադաւ :

— Մենք էինք Միհրանին հետ, մրմռաց Յովսէփ կամացուկ մը Հեթոււմի, այնպէս որ նաւազարը չի մացած իւր պատմութիւնը կը շառուենակէք : « ի՞նչ կովար Աստուած իմ, եթէ նա ալ եղբօրորդւոյս նմանը ըլլար » :

— Եզրօր որդի՞ն ալ ունիք, հարցուց Յովսէփ անտարբերութեամբ :

— Այս, նաւազար Մատթէոսը գուցէ կը ճանչնաք, եղբայրս է, եւ Հեթոււմ անուամբ աղայ մը ունի քսան երկու տարեկան, բաւական սրամիտ եւ աչալուրջ ըլլալուն բարեսիրա վաճառականի մը պաշտպանութեանը ներքեւ է, չ'զիտեմ ի՞նչն է արգեօք, խեղճ տղայն այս օրերս բաւական նիհար կերեւի :

— Տաժանելի աշխատութենէն ըլլալու է, ըստ Յովսէփ :

— Թերեւս . . . բայց . . .

Հոս նաւազարը ճայնը խեղջեց, բերնէն գուրս փախցնելու մօտ գաղանիք մը շրթանցը մէջ պահելով : Բայց Յովսէփայ, « ուրիշ ի՞նչ պատճառ կրնայ ըլլաւ զինքը նիհարցնելու, կրկնելէն, « այդ չեմ գիտեր, յարեց անհամերութեամբ : Միայն թէ երկու զիշեր առաջ խումբ մը ստորին կարգի մարդիկ անսայ Բարունակի զատիվեր զլուխը կեցած, որոց մի քանիներուն բերնէն « Հեթոււմ » անուան արտասանուիլը կը լսէի, սակայն զիս տեսմենսուն՝ աներեւոյթ եղան :

— Ճանչցա՞ր զանոնք :

— Աչ, զի մութ էր, հետեւաքար կը վախանամ թէ եղբօրսրդւոյս վրայ նախանձելով դաւաճանութիւն մը չի խորհին :

— Հոդ մի ընէքր, կրնայ ըլլալ որ իրենց ընկերներնէն մէկուն անունը Հեթում ըլլայ, եւ միթէ աշխարհիս մէջ մամիայն քու եղբօր որդի՞դ է Հեթում անունը կրող :

— Ստոյդ է ըսածնիդ, տէ՛ր իմ, Աստուած պահէ զինքը :

— Կնոջգ եղբայրը ի՞նչ գաղափար ունի Եղբօրսրդւոյդ վրայ, զիտե՞ս :

— Առաջ անունն անգամ չէր ուզեր բերանը առնուլ վասն զի նա այս տեսակ մարդկանց երես չիտար, սպականն քանի մը գիշեր է չգիտեմ ի՞նչ սպատճառաւ. Հեթումը կը գովէ, անշուշտ գաղանիք մը կայ իւր խօսքերուն մէջ, տեմնենք պիտի կարենա՞նք սրտին մէջ պահած գաղանիքը իմանալ, թէնու թշուառականը թուլ կղակ չէ, եւ գինովցած ատենը հարցմանց չի պատասխանէր :

— Կոմիկը այս գիշեր գտնալու եւ խըստի պատուիրելու է առնը չխօսիլ մեր վրայ, ըստ կամացուկ մը Հեթում Յովակիայ :

— Յամաք ելլելնուս առաջին գործերնիս այդ պիտի ըլլայ, սպատասխանեց :

Նոյն միջոցին նաւամատոյց հասեր էին ։ Յովաէփ Հեթումայ ախնարկին համեմատ նաւակին վարձքը նստարանին վրայ դրաւ, «Ահաւասիկ սիրելիս Զեր ստակը» ըսկերով, որոյ

ի պատասխանի « չնորհակալ եմ պարոնայք ; որ դոնէ այս երեկոյ պիտի կարենամ ընտանեացս արցունքը ցամքեցնել » . խօսքերը լոելն ետքը Հեթումի հետ հեռացան :

ԳԼՈՒԽ Բ

ԹԱՄԱՐԻ ՏՈՒԽ

Մեծ եղաւ թումափ զարմանքը, երբ նուշակը նաւամատուցին ծայրը կապելու կէտին փոխանակ հինգ դահնեկանը առնելու երկու մէծիտ տեսաւ, եւ աչքերէն բերկրախառն արտասուք հոսեցնելով ափ յափոյ հաց եւ ճրադ մը առած թուշւածի փողոցը մտնելու առեն, փողոցին կերպանի ջրհանին քով նշմարած երկու մարդիկը բարեւեց բայց պատասխանը ննդունելուն վրայ զարմացած քայլերը կրինապատեկով զառիվեր կեզրոնը որ հասաւ կանկ առաւ, « Աստուած իմ, հառաչեց, քու ողորմութեանդ անհունութեանը լաւ համոզուած են արարածներդ թէ զիրենք ձեռքէ չես ձգեր, բայց շատ անգամ կը մեղանչեն, ինչպէս որ ես մինչեւ ցարդ » .

Խեղճը չկրցաւ շարունակել ոտնաւունքը մը չփոթեալ, եւ դառնալով ջրհանին քովի երկու անձանց իրեն հետեւելին տեսնելուն՝ որք իրեն առևս կանկ առած սկսան անձայն խօսակցիկ, դոզառ կարծելով թէ զինքը կողոպաել կրտքան, մութ ըլլալուն սոցա ինչ աստիճանի մարդիկ ըլլանին անկարող էր նշարել, որով կիսկատար թողած խօսքերը կամացուկ մը ըսել ստոք երկիւղիւ քայլերը կրկնապատկեց, այսակէս որ պատ վայրկեան չ'անցած զառիվեր գլխու աղբեր քարին վրայ նստաւ, իբր խօնջենքը անսելու, որպէս զի իրեն նման քայլերնին կրկնապատկող անձանօթները յառաջանան, բայց ընդհակառակն նոցա դարձեալ կանկ առնելնուն վրայ աւելի կատղած հայհոյանք միմբռոալով շտապաւ փողոցին ծայրը գտնուած մեծ բայց հին տանը զոնէն մոտաւ եւ ուժգնութեամբ գոցեց, որ արդէն բաց էր:

Երկու անձանօթները խկոյն առնը բոլորտիքը սկսան չըջադայիլ, եւ գեանայարկի զէպ յ'օդ—Մեյտանի լեռները նայող սենեկէն ձայն մը լսելնուն՝ ճոն վագեցին, պատուհանիւ մը առջեւ կեցան, որուն ապակի եւ վարագոցը չունենալէն ներսի անցքը պիտի տեմնէին, ուղայն մութ ըլլալուն հետեւեալ խօսալցութիւնը կարողացան լսել:

— Լուցկին ո՞ւր է, ճրագը ինչո՞ւ չես վառած, դոչեց Թոման յանդիմանակին ձայնիւն՝
— Ճրագ ունինք որ լուցկիկի կարոտու-

թիւն ունենանք սիրելի՛ ո՛ւ, պատասխանեց խեղճ կինը հեծկլտալով։
— Ահա ճրագը բերի։
— Լաւ, բայց լուցկին հատած է սիրելին։
— Սակայն
— Եթէ կամիք, քովի սենեկէն ուղեցէք։
— Քսացած են։
— Աերի յարկը ել։
— Վերի յարկը գտնուողներն ալ պառկած ըլլալուն, զի կանգեվի մը պլպլուքն անգամ չ'անուայ։
— Հոգ չէ, կամացուկ մը արթնցուն, ինչպէս որ մենք շատ անգամ իրենց պիտոյքը հոգալու համար արթնցանք։
— Եթէ անոնք ալ չունենա՞ն.
— Ե՛, այդ ալ ես հոգամ, կը հաճի՞ս նպարավաճառին երթա՞մ, . . . ամեն խօսքերուս առջեւ մէկ մէկ պասնէչ քաշեցիր », դոչեց թշուառուհին հատկեալ ձայնիւ, որ նաւագարը վշտացուց եւ ստիպեց մի քանի սենեկներ երթալէ ետքը ճրագը վառած սենեկել մտնել, ուր երեք մանկիներ անկիւն մը շըրջագեստի մը տակ ծածկուած կը նիրհէին անդադար, այս խեղճերը ալ անօթութեան չդիմանալով լացէր ողբացէր եւ վերջապէս քընացեր էին, միայն իւրիւանց պահապան հրեշտակը բայրենին անգուն հոկելով իւր եւ դաւակաց բայրարկ մը ձգելով կը հե-

կեկար, եւ մերթ ընդ մերթ նոյա վերմակի ծառայող շրջազգեստը կը թանար: Նաւավարը թէեւ առջի բերան՝ առած ստախներուն վրայ չափազմնց ուրախացած պահ մը ոժովուած կը թուէր, բայց զաւակաց այս օրտաճմիկ տեսիլը որ աչքին դապաւ, իւր բաղդին վրայ կառդած, « առէ՛ք այս » գոչեց հացը առջեւնին նետելով, « առէ՛ք, այս աղիողորմ վիճակը վերջապէս մահս պիտի երագէ, զի ասանկ ապրիլը ապրիլ չէ » :

Խեղճ մարզը դիտելով որ այսպիտի դոյզն նպաստ մը չ'պիտի կարենայ իւր կացութիւնը բարւոքել, ալ ճարը հաստած անձնատպանութեան նողկալի միջոցին դիմելու գաղափարը յղացած կերեւէր: Տղայք հօրերնուն ճայնը առնենուն յանկարծ միժափեցան ոտք ելան, թշուառ մայրերնին նոյա քիչ մը չոր հաց տալով վերստին քնացուց եւ 'ի վերջոյ իրենք ալ առանց նոյն չոր հացէն ուտելու անխօսուկ յանկողին մտան :

— Բայց ինչո՞ւ չի ճաշեցին :

Առջի անգամ թէաէտ ուղեցին ճաշել, սակայն պատուհաններուն ապակի չունենալին քամին ճրագը տապալոց, եւ որովհետեւ լուցկի չիկար ճրագը վառելու, այր եւ կին մութի մէջ նոյն հացը ուտելէ նախամինծար մեղեցին անօթի յանկողին մտնելը :

Այս տեսարանը դիտվներէն մին որ Յովսէփի էր, Հեթումի ուղեալ « Կոմիկը դեռ չէ ե-

կէր, ու՞ր պիտի կարենանք գանել արդեօք զինքը, » ըսելով հազիւ թէ անէն հեռացած էին, ահա երկու մարդեկ նշմարեցին որք թեւաթեւի առած զէպ 'ի իրենց կուգային :

— Վազը երեկոյ կանուխ եկո՛ Գառնիկ կըսէր անոնցմէ մին :

— Եթէ կուգես առաւընէ գամ, կը պատասխանէր ընկերը :

— Զէ՛ առտուընէ չէ՛, որոշեալ ժամանակ գիշերն է . . . ասկէց զատ, մէկու մը բան մի՛ ըսեր, կիմանան :

— Այդ մասին հոգդ չըլայ, ըսելով բաժնուեցաւ, եւ ընկերը մօտակայ տունը ուղղեց իւր քայլերը :

Այն ատեն Յովսէփի զէկթում փողոցին մէջ պահուըտիլ ստիպեէն ետքը՝ գնաց Կոմիկը դիմաւորեց :

— Փաստաբան Յովսէփի . . . ըսաւ, Կոմիկ շփոթեալ :

— Ի՞նչովէն ըրթիք, ուսկի՞ց կուգաս, հարցուց անխոռվ ձայնիւ :

— Այդ ալ հարցնելու բա՞ն է, զինետունէն . . . եւ թէ գործը կարդին է, պատասխանեց զլտորելով :

— Լաւ, վաղը իրիկուան հաւաքուելնէ՛ ետքը թօտողին զիս տեսնելու է, ասկէց զատ Կոմիկ, զգուշացիր տանը մէջ այս գործին վըրայ խօսելէ, չեթումի անունն անդամ բերանդ անսելու չես :

պարտինք գտնուիլ հետեւնեալ անցքերուն առկանսատես ըլլալու :

Սրդարեւ, դհկանմբերի ցրտալից օրերը երբ կը հասնին, հարուստը ուրախութիւն կ'զբայ բնականաբար կրակարանին բողոքափքը ժողովուած առանց գրւէն անցած թշուառութեանց ունկնդիր ըլլալու գրաւնելով՝ վասն զի իրեն համար ամեն բան առաստ է։ բայց աղքատին աչքերը աչնան տերեւաթափ տեսնելէն կ'ակլումին արտաստօք լեցուիլ, ընտանեացը օրական պարէն հայթայթելու կրակ եւ այլ պիտոյքը հոգալու բաժնու գնաց» , ըստ վորոցը բնակող քրոջը տունը գնաց», ըստ ցած ձայնիւ :

— Ենորհակալ եմ կոմիլ, սրատասխանեց մարդը վայրկեան մը մտածելէն ետքը, եւ 'ի վերջոյ, « Վաղը կը տեսնուինք դարձեալ » , ըստ սելով բաժնուեցաւ :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՓՈՂՈՑՔ

Յովսէփ դշեթում մինչեւ Բարունակի զառիկեր գլուխը տանելէն ետքը, անկէ բաժնուած քայլերը ուղղակի թ* * * փողոցը շո՛կը էր, ուր մնաք ալ ընթերցողին հետ իրմէ առաջ

Զաւակացը ձեռքերնին ցրտէն սարսուալով « Կրա'կ » գոչելնէն զանոնք գոնէ հաւու նըման համուներձանքին տակ չկրնալ պատապարելուն եւ նոցա սրտաճմիկ ողբոց աղաղակները լուելով, աչերը յերկինս տնկած էարտասուէ, դիշերը շուտ մը կը մարէ կանդեղը եւ յանկողին կը մոնէ ուր դարձեալ չկրնար հանդիսա ըլլալ, զի հետեւեալ օրը որդոց պարէնը ի՞նչպէս հոգալու մտածմունքէն քունը հեռու է, եւ մերթ կը պարտաւորի ելլել զաւակաց անկողնոյն վրայ զիգուած ձիւնը մաքրմէ, զորքամին առաստաղէն կամ կոտրած պատուհաններէն ներէն ներս էր վանած :

Այս կարգէն էին թ* * * փողոցի բնակիչք ալ, չէր գտնուէր տան մը պատուհաններու ապակիներն չի կարած ու պատուած լա-

թերու կտորուանք փեղիերուն չանցուցած : Գիշերուան ժամը մէկին մինչդեռ ուրիշ փողոյներու տուներ նոր կ'սկսէին լուսաւորուիլ , թէ * * * փողոցի տները մթութիւն եւ լուսութիւն կը թագաւորէր , եւ այս լուսութիւնը խանգարովը մերթ Քեաբատ—Խանէի լերանց վրայէն վշող հիւսիսայն քամիին ճայնը որ ձեան կոյտեր կը բերէր դրոշմել տանց ճակատները եւ պատուհանաց փեղկերէն ներս թափանցել , եւ մերթ փոքրիկ աղայոց ցրտէն չի դիմանալէն կամ ուրիշ պատճառներէ յառաջացած լալու ճայներն էին :

Փողոցը խորտուբուրդ ըլլալուն գիշեր ատեն անցորդ մը չէր պատահէր . եթէ գտնուէր չի պիտի կարենար արտասուքը զսպել սենեկաց մէջ անցած դէսպերը տեսնելով թէ որ կանդելաց պատրոյններու լոյսերը մարած չըլլային . թէ պէտք ցերեկներն ալ ուրիշ տեսակ սրտածըմալիկ տեսարաններ կանցնէին՝ բայց չէին դերացնցէր գիշերուանին :

Ժամը երեքն է , ուր այն միջոցին վերույիշեալ փողոցը կը դանուինք ընթերցողին հետ :

Տութ է , զի կանդեղաց պատրոյները մարած են , բայց երեք սենեակներէ բաղկացեալ տան մը գետնազարկի սենեկէն կանդեղի մը պղտիկ պատրուկին լոյսը մերթ կը տեսնուի եւ մերթ կը խաւարի . երկու պատուհաններէն մին վարագոյր չունենալուն միանդամայն ապակին կոտրած ըլլալուն կախուած լաթի մը

պատուած ճեղքերէն սենեակը կիմանք դիտել : Հազիւ քսան երկու , տասնեւութը , եւ տասնեւչորս զարուները թեւակոխած երեք մանկամարդուէիներ զատ զտոտ ասդնակործերու առջեւ նստած կաշխատէին , քառասուն տարեկան կին մը ասդնակործաց մէջ տեղը նստած աջ ձեռքի հողէ կանդեղովը լոյս կուտար երեքին , եւ երբեմն ձախ ձեռքը պատնէշ կը կանգնէր կոտրած ապակոյն յաջորդող լաթին ճեղքերէն թափանցող քամոյն դէմ որ չի մարի : Նոյնպէս տարիքը առած կին մը որ մանկամարդուէաց մայրն էր իբր կ'օդնէր պղտիկ աղջկան , որն որ երբեմն մօրը ակնոցին տակէն արտասուաց կաթիւներու կյալը տեսնելով կը յանդիմանէր եւ շարժառիթը կը հարցնէր , ինեղն կինը ցրտէն չի դիմանալը պատճառ բռնելով , կերթար դրանը մօտ գրուած կրակարանին պաղելու քիչ մնացած մոխիրը կը խսոնէր , ուր արտասուքը իբր ցամքեցուցած կերթար գործին , եւ ահա քանի մը բռպէին դարձեալ կը յուզուէր որ ոչ թէ ցրտին պատճառաւ , այլ զաւակաց աղլողորմ տեսարարէն էր , որք միայն բարակ չըջաղեսներ հաղած էին եւ մերթ ձեռքերնին սառելէն ասեղը ձև գելով չնչով տաքցնել 'ի զուր կաշխատէին :

Ցուրտը հետզինեաէ սաստիանալուն եւ աղջկանց ահճայն աշխատենէն թմրութիւն մը զգալին կանդեղը բռնող կինը (որ նոցա մուրաջոյն էր ,) կուահելով , զանոնք սթափեցներ

լու համար սյրած սրտով հառաջեց եւ հետեւ եալ խօսքերը մրմուց .

— Ա՞ն, ո՞ւր էր թէ իմ զաւակս Արտաշամայս ալ հոս ըլլար :

— Շատ աղէկ կ'ըլլար, ըստ անդրանիկ աղջիկը ասեղը ձգելով. վասն զի, մօրս եւ քու սիրտդ կեղեքող մեր այս տեսարանը աւելի փայլ մ'ալ կառնուռ :

— Բայց ա՞հ, եթէ իմանաք իւր քաշած տառապանքները, կը գոհանաք ձեր միճակին, յարեց կինը աչքէն ինկած արտասուց կաթիլները սրբելով :

— Եւ ո՞վ ըստ քեզ Մաքրուհի, թէ քըսանհամեայ աղջիկը վախտունամեայ ադան ձերունոյ մը բաւնութեանցը մատնես, գոչեց աղջկանց մայրը քրոջը երեսը նայելով :

— Ծերունոյն ոսկեներուն աէք ըլլալու երագելը, մրմուաց փոքրիկ աղջիկը քմծիծաղով մը, առանց ասեղը ձգելու եւ գլուխը բարձրացնելու :

— Եւ ի՞նչպէս, կրկնեց մայրը զարմացմամբ :

— Քիչ ատենէն ծերոյն գերեզման իջնելով

— Ո՞հ, այդպէս մի՛ ըսէք, գոչեց վշտացեալ կինը, մանոնեմութեանս պտուղները կը քաղեմ, . . . ի՞նչ ընեմ, չդիտէի այսպէս ըլլալը :

— Ի՞նչ, միթէ այն ատեն զքեզ չզգու-

շայուցի՞նը Մաքրուհի, ըստ քրոջը դառնաւ լով աղջկանց մայրը, վաստավան Յովսէփ քի՞չ աշխատեցաւ դքեզ համոզել, առարկելով թէ և ի՞նչպէս երջանիկ պիտի ըլլայ աղջիկդ, երբ զինքը վախտուն տարեկան տղու մը հետ ամուսնացնել կաշխատիս, վասն զի, կըսէր, « ամուսնութեան վախճանը երջանկացնելու համար փոխադարձ սէր ունենալու է, ընդհանրապէս երփառասարդք սիրող կըլլան, չափածաս մարդիկ բարեկամ եւ ծերերը տղայ » :

— Յովսէփ ալ կը ջանար զաւակս նաւազվար Մատթէուսի աղուն տալ :

— Վասն զի աղջիկդ ալ չեթումի վրայ աւելի սէր ուներ :

— Ա, Ա սակայն ծառայական պաշտօնի մէջ ըլլալուն

— Արդէն զու ալ հարո՞ւստ էիր որ դաւակը այն կարգի մարդկանց հետ պսակելու ելար, գոչեց մանղլանիկ աղջիկը ընդմիջնելով մօրաքեռ խօսքերը . ահա յաջողեցար, բայց կրցա՞ր հանգուցեալ վեստիկ պէս արս վեսէդ ալ օգուտ ատենել, Ո՞ւր էր թէ չեթումի հետ ամուսնացնէիր եւ արդի տառապանսաց պատճառ չ'տայիր . ասկէց դատ՝ Արտաշամայդ չէր ուղեր պսակուիլ վերսարին, զի քանանմեայ հասակին մէջ այրի մնացեր էր երեք տարու զաւակով մը՝ եւ յզի, կը փափաքէր յետին աստիճանի նեղութեամ մէջ մնալով բազուկներու աշխատութեամբ որդւոցը օրական պարէնը ճա-

ըել, զի նոցա օրէ օր մէծնալնին տեսնելով
աշխատութիւնը աջքին չի պիտի երեւէր, եւ
անոնցմէ առած մէկ ժամանք իր լիակատար վասա
տակոցը հատուցումը պիտի համարէր, բայց
դու հակառակ մեր համոզմանցը, հակառակ
Սրտաշամայի աղաչանացը զինքը մատնեցիր ա-
գահ ծերունոյ մը ճիրաններուն յորմէ երջանիկ
ապագայ մը կախնկալէիր, եւ հիմայ ամեն յոյսե-
րոդ ՚ի թերեւ ելած վանտուած ես իւր տնէն :

— Ի՞նչ պատճառաւ վհնառւեցար Մաք-
րուէի, հարցուց զարսացմամբ աղջկանց մայրը:

Մինչդեռ կինը հեծկառալով պատասխա-
նելու վրայ էր, փողոցի զրան երեք անդամ
աճապարանոք զարնուելէն ստիպուեցաւ լուել:

ԴԼՈՒԽ Դ.

ՄԱՔՐՈՒԷԻ ԾԻՆՆՈՋ

ՊԱՏՄԱՒԹԻՒՆԸ

Անդրամիկ աղջիկը իսկոյն պատուհանը
բացաւ, եւ « ո՞վ է այն » հարցմանը ՚ի պա-
տճառախանի « ես եմ բայց » խօսքերը լսելուն՝
ներս քաշուեցաւ, « Փաստաբան Յոհնէին է

մայր իմ, շուա սա ձեռագործերը վերուցէք »
ըսելով զնաց դուռը բանալ : Երկու քոյրերը
հսագանգեցան իւր հրամանին եւ վերի յարկը
ելան :

Իսկ տիկնայք սենեկին զրանը մէջ գա-
ցին հիւրնկալել զՅովէի, որոյ բազմոցին ծայ-
րը նատելէն եաքը, տիկին Մաքրուէի կոտրած
պատճանին առջև նատաւ աչքերը նորա
շրթերէն չի գատելով եւ քոյրն ալ Անդրամիկ
տղջկան վերի յարկը ելլել հրամայելով անկիւն
մը կծկանցաւ, իրարու կենցաղավարութիւն-
ներ հարցենէն եաքը ենիդ վարկեան լու-
թիւն սիրեց իրենց մէջ, զոր իսանգարովը
փաստաբանը եղաւ պեխսերը շտկելով, համրիչը
ձեռք առած :

— Այս դիչեր շողենաւէն ելած ատենս
զքեկ տեսնելուս, կուգամ աղջկանդ վիճակին
վրայ տեղեկութիւններ ստանալու, յուսալով
որ եթէ ակնկալած բարութիւններդ կատար-
ուած են, ես ալ ուրախանալու հաճութիւնը
պիտի զգամ :

— Աղջկանս վիճակը ի՞նչ կը հարցնեմ,
դոչեց տիկին Մաքրուէի, խեղճուկ ձայնիւ,
մինչ ինձմէ աւելի տեղեակ ես եւ չկիսնայ
կեղծես, յարեց հառաչելով :

— Արդէն իւր քաշելիք տառապանքները
այն տեսնէն զոշակեցինք, պատասխանեց
Յովէի անխորվ ձայնիւ, առանց կնոջ զինքը
նախատելու մտօք արասանած խօսքերուն

կարեւորութիւն տալու . վասն զի , կրկնեց
չեշտելով , մինչեւ վախտունամեայ հասակը ա-
մուրի ագահ ծերունոյ մը երիտասարդ կին մը
առնելու վախտաքիլը ոչ թէ զայն խանդակաթ-
սիրով սիրելու այլ իբրեւ գէրի տանը մէջ գոր-
ծածելու հաճութիւնը զգալէն է :

— Քանի որ դուք ալ այդպիսի խօնքե-
րով աւելի կը խոցուէք սիրու , ուրիշ բան չի
մնար ինձ , բայց եթէ անձնասպանութեան
դիմել մրմռաց թշուառուհին :

— Մոոցա՞ր ուրեմն այն տաեն զքեզ հա-
մոզելու ջանքերս , երբ իմ միջնորդութեամբ ս-
կուզէիր վաւակիդ ծերունոյն տալ , բայց տես-
նելով որ ինձմէ ակնկալած յոյսերդ ոչինչ են ,
միայնդամայն կաշխատիմ զաւակդ համոզել
զի հնապանդելու , կնոջն մտահուարը ա-
քեզի գտած յաջողեցար խորամանկութեամբ
սիթ գտած յաջողեցար խորամանկութեամբ
պսակել , վասն զի անթիւ հտրուառ թեամս մը
տէր ըլլալ կը յուսայիր ։ Ականչ չի կախեցիր
Սրաաշամայի աղաչանացը՝ թէ ինք չեթումի
Սրաաշամայի աղաչանացը՝ թէ ինք չեթումի
վրայ աւելի սէր ունէր , եւ երբ զինքը նոյն
երիտասարդին տալու կը դժկամակէիր , նա ալ
նախամեծար կը համարէր լուայարար ըլլալ
վասն վախտունամեայ ծերունոյ մը կին կոչուին
վասն զի արդի վիճակը կը նախատեսէր :

Յովսէփ այս խօնքերը ըսելէն ետքը քանի
մը վարկեան մտածմանց մէջ ինկառ , ինչպէս
աիկն Մաքրուհի աչքերը խոնարհեցուցած ան-
շարժ ունինդիր կը լլալ ։ Անկիւնը կծկուզ կը

« Անցեալն ախոռալն յիմարութիւն է ,
որկային դարման մը ճարելու է » խօնքերը
մրմռալէն Յովսէփ դարձեալ շարունակեց . « այս
երեկոյ հոս դալուդ պատճառը ի՞նչ է վասն
զի խիստ տրտմած կնքեւէիր » :

— Առ քեզ գիմելով զաւակս աղատել =
հնչո՞ւ :

— Մտիկ ըրէ որ ըսեմ , աղաղակեց հա-
ռառելով , բայց վաստաբանին կամաց իօսիլ
ստիպկելուն մեղմ ձայնիւ յարեց . « Արտաշա-
մայս ամուսնէն քաշած տառապանաց չի հան-
դուրժելով միշտ կը նախատէր զիս , եւ երբ
զինքը կը յորդորէի համբերել , աւելի սիրոս կը
խոցուիր : Շատ ամ գամ սինեակը առանձնա-
ցած արտասուելուն եւ մեր երկու քին տրտըն-
ջանաց պատճառը ծերունիէն հարցուելուն՝
անձնական ակարութիւնը պատճառ կը ցուցնէի ,
բայց վիրջն օրերս աւելի ստիպեց ծշմարտու-
թիւնը խոսառվանել առարկելով թէ եթէ սր-
տեմ , անէն պիտի վրնպուիմ : Ոյն տաեն աղ-
ջըկանս իրմէ պահցատափը , ծածկելով չեթու-
մի վրայ ունիցած սէրը յայտնեցի յուսալով որ
զայն պիտի խրատէ : Առջի անդամ դաղսնը
զովեց զիս այս գաղտնիքը յայտնելուս , եւ
խորամանկութեամբ չեթումի ի՞նչ գործ պա-
պիլը եւ ու՞ր դանուիլը իմանալէն նաքը սկառ
զաւակս յանդիմանել : Ա՞հ , Անտուած իմ , ինչ
ըրի

Արտասուքը եւ հեծնծոնքը ծայնը խեղ-

վրանտել տաղով կարենայ իւր նպատակին համնիլ
որուն խոչսդոտ կըլար, եւ թէ ինքն էր կնոջ մը
միջոցաւ մայրը ստիպողը որ զաւակը մատնէ,
համողելով որ երբ իմացնէ Հեթումի սիրահա-
րիւը ծերունին զինքը ուկւով պիտի վար-
ձատրէ եւ զԵրիտասարդը սպաննել տայ, որով
Արտաշամա յուսահատ ամուսնոյն հնազանդե-
լով ամեն ատեն իրեն դանգասելու առիթ
չի պիտի ունենայ, գիտէր նաեւ ծերոյն ձկնոր-
սի մը ձեռօք զՀեթում սպաննելու փափաքիւը
եւ անոր յաղթելու միջոցներ ձեռք առած էր,
բայց իբր անտեղեակ ամեն բանէ կնոջ ըած-
ները իրրեւ թէ իրեն խոր սրտաշարժ տպաւորու-
թիւն մը ըրած է, «գուք մայր եւ աղջիկ զիրար
կը մատնէք, իրարմէ կը բաժնուիք, պատճառ
կըլլաք անմեղ երիտասարդի մը սպանմանը եւ
ինձմէ օգուտ կախնկալէք . . . ի՞նչ կընամ ը-
նել եթէ ոչ ձեզի հետ իրաց վախճանին միայն
սոլասել » ըսելէն ետքը պտուրաստուեցաւ միկ-
նիլ : Երկուք տիկնայք անձայն զինքը մինչեւ
դուռը տարին, ուր ալիկին Մաքրուհւոյն ուղ-
եալ « չըլլայ որ վերստին իւսկիւտար ուոք կո-
խես . կիմահա՞ս . . . ահօնենք ի՞նչ կըլլայ »
խօսքերը մրմուալէն ետքը բաժնուեցաւ :

— Շատ աղէկ սիրելիս . յոյս քու վը-
րայ է . . . Աստուած օդնական ըլլայ քեղ-
ըսաւ կինը հեծկլլալով, եւ մինչեւ նորա քայ-
լերուն արձագանգին ականջացը թափանցելէ

դեղին, ու չկրցաւ յառաջ տանիւլ պատմու-
թիւնը :

— Նարունակէ՛ . շարունակէ՛ ըստ Յով-
սէփ իբր խոսվեալ, որով կինը ձեռօքը աշուր-
ները սրբելով յառաջ տարաւ իւր պատմու-
թիւնը այսակէ :

« Քանի մը օրէն երբ Արտաշամա իմ մատ-
նութեամբս ծերոյն զՀեթում սպաննելու հա-
մար ձկնորսի մը քաշառք տալը իմացաւ, մատ-
նեց զիս, համողելով թէ իբր ծերունին թու-
նաւորելու համար ունեցած փափաքս իրեն
յայտնելուս հետս կառած ըլլայ որպէս թէ զՀե-
թում ազատէ սպաննուելէ եւ ինքինքը գա-
նակօծուելէ : Այս ատեն կատաղին այս ամեն-
նուն վախճանը քու այս անէն հեռանալէդ կա-
խում ունի, գոչեց, եւ ձեռքէս բռնած անէն
աքսորեց : Ամբողջ երեք օր բարեկամներէս
մէկուն տունը անցուցի արտաստելով, եւ ՚ի
զուր գարման մը վիճակէի, ալ ճարս հատած
քեզ կը գիմեմ, յուսալով որ գու պիտի կարե-
նաս իմ վշտացեալ եւ ամայտացեալ սիրտս ա-
մոքել » ըստ եւ լսեց, ու թոյլ տուաւ ար-
տաստաց որ բանսթեամբ հոսելով դէքը
ողողէն :

Փաստաբանին այս խօսքերէն զգացած
ուրախսութիւնը աբտաքը կարգի էր, վասն զի
պիտի կարենար Արտաշամայն Հեթումի տալ,
ինքն էր նամակաւ մը մայրը ամբաստանիւլ
համար զԱրտաշամա յորդորով որպէս ո՞ի անէն

դադրելնուն սպասելէն ետքը ներս քաշուեցաւ
դուռը գոյեց :

ԴԱՌԵՄ Ե.

ՄԱԶԼԵՄԻ ԳՐԵՆՑՈՒՅՑ

Փաստաբանին հրամանաւը հետեւեալ զիշկը
Կոմիկի խմբին Մազլեմի գինետունը հաւաքուե-
լուն, մենք ալ կը պարտաւորիմք Բարունակի զա-
ռիվերը ելլելով աջ կորմերնիս նպարավաճախի մը
խանութէն քիչ մը վեր զինետան ցած գուռը
գանել, ուրկէ մանողը մութ եւ նեղ ձամբէ մը
անցնելէն ետքը կլոր գաւիթ մը կելլէր, աջ
դին ունենալով զինեպանին սեղանը որ քովը
զտնուած պարտիզին ապակաղոնէն հազիւ լոյս
կառնուր : Ամեն ատեն մութ էր այս զինետու-
նը միանգամայն խոնաւ, զի արեւուն ճառա-
գայթները չեն կրնար թափանցել պարտիզին
ապակաղոնէն եւ վոքրիք լուսամաէն իսկ, ու-
րով դոնէն մանողը առջի անդամ չէր կրնար
աթոռներու վրայ բազմեալ յաճախորդները
ճանչնալ, որք մի քանի աղքատներ էին եւ

երբեմն ցերեկներն ալ կուգային քնանալ, Ծե-
րունի զինեպանը զիշերուան ժամը մինչեւ եր-
կուք սոցա ծառայելէն ետքը զինետան կից
առնը կը մանէր, կը ճանշէր, եւ դարձեալ
խանութ եկած գոց զրանը ետեւ նստիլ պար-
տաւորուած էր, ժամը չորսէն ետքը դպիք
կարգ մը յաճախորդացը ծառայելու համար,
որոց խմելիքները տառաջուց կը պատրաստէր:
Խակ եթէ մինչեւ ժամը հինգ մէկը չերեւար
կանդեղը մարելով տուն կերթար, խեղճը եր-
բեմն առանձնութենէն մրաբը տարած մինչեւ
առաւօտ աթոռին վրայ կը մնար : Խոր
ծեռութեանը հակառակ աշխոյժ էր, ու անձ
կութեամբ կ'սպասէր զիշերուան յաճախոր-
դացը առատ ստակ շանելու համար, որք եթէ
չ'գանութին շատնց մնանկացած էր օրը քսան
գաւաթէն աւելի ըմպիլք չկրնար ծախելուն:
Երիկունները հոգէ կանդեղի մը պղափկ
պատրուկին պղպղուքը մութ անկիւններուն
մէջ կը կորսուէին : Բայց ժամը չորսին չորս
պատրուկով մեծ կանգեղ մը ստաստէն կախ-
ուած ամեն կողմ կը լուսաւորէր :

Խոքդինքնին « Քաջութեան զինակլոյք »
անսւանած խումբ մը չարագործք հոս կը հա-
ւաքուէին, պարապլուխնին Վիթխարի միակա-
նի յայն մ'էր Թոտորի ամուամբ բերացի, ուր
զիշերները կերթար ընկերը ցրուելէն ետքը լե-
րան ճամբով, չարութիւն կը խորհէր, զոր իրենց
ապրուստը ճարելու միակ միջոցը կը համարէին,

Ընկերութեան կիրքը սուրբն էր, իւրաքանչիւրին աջ բաղկին վրայ սուր մը եւ ձախին համբարու (տէնիլ մէլէյի) մը գծուած, զորս անցինջ պահելու համար կապուա մելանով եւ ասղամբ ծեծած էին, գալով Թոռորիին, աջ բաղկին վրայ առիւծ մը ձեռքը երկսայրի սրով, իսկ ձախին հինգ կոտրած սրեց նկարուած 'ի նշան հինգ մարդիկ գերեզմանի իջեցնելուն: Պէտք չէ զարմանալ այսպիսեաց չի պատժուենուն, մինչ իրենց համար աղնիւրաբեկամներ պակաս չեն:

Իւրաքանչիւր ընկեր շաբաթը տասնական դահնեկան պիտի յանձնէր Խւարէֆ կոչուած տաճիկ գանձապահին, որ ատենօք հաղիւրամետ մը՝ բայց յանցանաց չափը անցունելուն վերջապէս վնասուած էր: Հաւաքեալ գումարէն գինետանց անկիւնները ձկուելէն ետքը մաս մ'ալ կը պահուէր, որպէս զի ընկերներն ուն մին եթէ պատերազմին մէջ վիրաւորուի վիրաբուժին ձեռքը լեցնեն կամ բանալ եղած ատեն նորա պիտոյքը հոգան:

Նոյն գիշերը մինչդեռ Թոռորի մի քանի ընկերներովը Մազլո՞ի գինետանը կը զուարճանար, զինետան զրան դարնուելէն ձայներնին կտրեց:

— Մահանի, գոչեց գինետանին որ սնկիւր մը քաշուած կը իրաբէր, ո՞վ է այս տունն հոս եկողը:

— Զ'կիտեմ, պատասխանեց ծերուկը, դկուխը քերելով մթափեալ:

— Եւ ո՞վ է, աղաղակեց Խւարէֆ, ընկերացը վրայ հայցուածք մը ուղղած:

— Կարծեմ նաւազար Թոռասի կոնց եղբայրը կոմիկն է, մրմռաց երկաթագործ Գառանիկը գաւաթ մը պարպելով:

— Սպէկ միտքս եկաւ, յարեց Խւարէֆ տայս դիշեր ինչո՞ւ համար հոս հաւաքուեցանք:

— Զգիտեմ, պատասխանեց Գառնիկ աշքերը խսնաբհեցուցած, իբր անտեղեւակ ամեն բանէ:

— Անշուշտ կոմիկէն կիմանամք . . . գնա՛ բա՛ց մահանեսի կրկնեց Թոռորի, եւ ծերոյն վարանումը տեմնելով քեզ ալ մեծ մօրս քավ տանելու է յարեց ծիծաղադէմ:

— Ներութիւնն է զաւակս, ի՞նչ ընենք, մրմռաց մարդը քայլ մը դէպ'ի գուռ առած:

— Առանց անունը հարցնելու չըլլայ որ գուռը բանաս մահանեսի, պուաց մրդավաճառ նմբակումը:

— Ազէկ որ ըսիր, ըսաւ երկաթագործը ծաղրելու եղանակաւ խօսողին ուսին զարնելով:

Դուռը զարնողը այնչափ կաճապարէր՝ որ զինեպանը կատկածելով, ես չ'պիտի կարենամ այս գուռը բանալ բարեկամներ, մրմռաց եւ ես զանալ պատրաստուեցաւ:

— Հասլա ի՞նչ կրնաս ընել լիկա՛ծ, պուաց ջրհանակիր Մելքոնը գուռզութեամբ. յա-

ռաջ անցնելով մէկդի՛ կեցիր :

— Կը վախնամ որ գօրականներն են , մըր-
մըռաց ծերութելով :

— Ե՛, ի՞նչ կըլլայ , քեզ կը կախե՞ն :

— Կոիւ մը կը ծաղի , եւ ես ոտնակոխ
կըլլամ :

— Հոգ մի՛ ըներ , ես դքեզ սա պարագ
տակառին մէջ կը խոթեմ , աղաղակեց թոթո-
վախօս Միհրանը , որ լրանսութենէ զատ ուրիշ
պաշտօն մը չունենալուն առտուընէ մինչեւ
ցերեկոյ գինետան անկիւնը կը խորթար :

Նոյն միջոցին Մելքոն դուռը բանալով
Կոմիկը զիմաւորելուն « զարմանալի տղայ ո՞ւր
եւ այս ստեն , զմեզ կը հաւաքես եւ կը կոր-
սուիս » ըստ ծիծաղադիմք :

— Ուշ եկայ բայց անոյշ եկայ պատառ-
խանեց Կոմիկ , որով ընկերները ստիպուեցան
« կեցցէ՛ Կոմիկ , կեցցէ՛ կողոպուտ , օ՞ն Կոմի-
կն կենացը օվի մը տնկենք » բոչել միա-
ձայն :

Բայց Կոմիկ , « դուք չի պիտի տնկեք ,
որովեւեւ մինչեւ ցարդ շատ խսեցիք . կարով
իմս ըլլալուն պէտք է քիչ մը համբերէք որ
ես ալ ձեզի հաւասարիմ , ըստ , իւսա-
րէֆի ձեռքի գաւաթը յափշտակելով , « բա-
րեւն ալ մոսցանք » յարեց , ու բարձր ձայնիւ
« բարի իրիկուն ձեզ ընկե՛րք » որոստին ետքը
առանց պատասխանին սպասելու գաւաթը
պարպեց անկիւն մը նետեց :

— Աստուծոյ բարին , Աստուծոյ բարին ,
դոչեցին միաձայն :

— Բայց գաւաթին յանցանքն ի՞նչ էր , որ
ձեռքէս յափշտակելուդ : Չի բաւականալով ան-
կիւնը կը նետեն :

— Ինչ որ է , հոգ չէ , միմուաց Գէորգ
իւր գաւաթը իւսրէֆին տալով , զի զայրացած
կերիւէր գաւաթը ձեռքէն առնուելուն :

— Գուք 'ի քուն բայց բազդերնիդ ար-
թուն ընկերը , կրկնեց Կոմիկ սիրտը այրելուն
ջրին գաւաթը աճապարանօք պարպելէն ետքը :

— Ի՞նչ է տեսնենք սա վլտորելիք սու-
տերդ , որոց համար անշուշտ հաւաքեցիր զմեզ
պոռաց թուորի երգիծաբանորէն :

— Սուշտ ո՞ր ատեն սուտ խօ-
սեցայ :

— Ոչ , ոչ , թոփովաց Միհրան , Կոմիկը
չուկան պղնձագործներու փողոցէն անցած
ատեննիս ճշմարտութիւն կը քարոզէր :

— Բայց պղնձագործներու փողովը սուտ ալ
խօսելու ըլլայ մուլքերուն ձայներէն կը խա-
փանուի , ո՞ւր մնաց ճշմարտութիւն քարոզելը ,
պատասխանեց իւսրէֆ բարձրածայն ծիծաղե-
լով :

— Ե՛ բարեկամներ , այդչափ չի քաշկը-
տենք , գաւաթ մը պարպենք եւ մաիկ ընկենք
Կոմիկի ըսեկիներուն աղաղակեց յըհանակիր
Մըկը , որ մինչեւ ցարդ ունկնդիր կըլլար ,
Կոմիկը ուսընկերս է , սուտ իրաւ ինչ որ է մը-

տիկ ընկնք, յարեց աթոռ մը վնասուելով որ ըն-
կերին տայ :

— Ո՞ւր է աթոռ չիկա՞յ մա՛հտեսի, պո-
ռաց զէրու զայլութիւ :

— Ի՞նչ կընէ այդ ծերուկը անկիւնը մը-
տէր, հարցուց Խւսրէֆ ճրագը բարձրացու-
ցած :

— Այդ ալ հարցնելու բա՞ն է, միշտ
ներսէն կը նայի . . . ահա աթոռ, մրմուց
կոշտութեամբ Մելքոն . եւ աթոռը յառաջ քը-
շեց :

Կոմիկի նստելէն եւ քանի մը գաւաթներ
պարպելէն ետքը Թոտորի ճրամայեց պատմու-
թիւնը սկսիլ, որն որ հնադանդելով հստեւեա-
լը ըստու :

ՊԼՈՒԽ

ԱԲՈՉՈԽԵՄՆ

« Երկու օր առաջ մինչ ձկնորսի մը հետ
Սլրտլիմէի նստամատուցին արձարանը նստեր
նարոտ կը խաղայի, անա մեր բարեկամ փաս-
տաբան Յովաէփայ ներս մտնելով ինձ հետ ա-
ռանձին խօսակցութիւն մը ընել ուզելը իմացը-
նելէն ալարտաւորեցայ ընկերութողաւ եւ իրեն
հետ գէպ 'ի Խարէ-Վղաճի գլուխավայրը ուզելու որիկ :

— Անոր ալ կնի՞կը մեռեր է, գոչեց Մել-
քոն, ընդմիջելով պատմութիւնը :

— Մեռելոց հետ խօսք չունինք Կոշտ
մարդ, ըստ Թոտորի խոժուադէմ . . .
պատմութիւնդ յառաջ տար կոմիկ :

— Ծառի մը տակ նստանք, կրկնեց Կո-
միկ, եւ Յովաէփի մկան այսպէս ըսել : (Վաթ-
ուն տարեկան աղան ծերունի մը բռնութեամբ
իրեն կին առած քամնամեայ մանկամարդին ե-
րիտասարդ սիրահար մը ունենալը իմանալէն
խուզարկութիւններ ըրած եւ վերջնապէս ձըկա-
վաճառի մը միջոցաւ զայն սպաննելու մինումն
ունի Քանի մը անդամներ շուկան երիտասարդին
խանութիւն առջեւ երթալով անպատիւ խօսեր
արտասանելուն եւ վերջապէս զայն վարձատրե-
լու աշխատիլը բացէ 'ի բաց յայտնելուն խեղճը

ատիպուած է ինձ դիմել ճար մը գտնելու համար Զեր բազկացը չնորհիւ շատ ատենելոր այսպիսի գործեր 'ի գլուխ համելուս այս ամսամ' ալ ձեղի կը կարոտիմ, պէտք է նոյն ձկավաճառը խրատել կամ սատկեցնել, որպէս զի երիտասարդը կարենայ նպատակին համելի . . . :

— Տասը ոսկի տալու է այդ երիտասարդը գոչեց անհամբերութեանի մրգավաճառը, և թոթովախօսին ուսկն ծեծելով, « աշքդ բյու լրտես աղբար, դարձեալ գործ ելաւ քեղի » յարեց ծիծաղադէմ:

— Տասը ոսկին քիչ չէ՞ մարդ մը մեռցնելու համար, մըմռաց նւսրէ ֆ Թոտորին դիտելով:

Բայց Թոտորի առանց նորա հարցմանը պատասխանելու զայրութիւն գոչեց, « դոք շատ զարմանալի մարդիկի էք բարեկամներ ».

• քիչ մը համբերեցէ՞ք որ սա տղան պատմութիւնը ամբողջացնէ առ:

— Էաւ, լաւ, կը լուինք, շարունակի՞ Կոմիկ:

— Եթէ անդամ մ'ալ խօսքս ընդմիջէք, ի՞ պիտի խօսիմ:

— Ավ որ ընդմիջէ, օղնելուն ստակը պիտի վճարէ՛, ըստ թոթովախօսը Կոմիկ դատաթմը մը պարագելէ իրիւ շարունակեց: « ահաւասիկ յիշեալ երիտասարդը կրկնեց Յովկէփ, որ լեռնէն կիջնէ մեղ գտնելու համար, երբ Թոտորի զձեզ հա-

ւաքէ, պէտք է խմացնէք դայս իրեն, եւ եթէ ընդունի՝ պարտի ինձ գալ, որպէս զի ամեն բան կարգադրեմ: Թէեւ երիտասարդը կրնար ուտիկանութեան միջոցաւ վարձատրել այն սրիկայն, բայց աիրովը իմացնելու առիթ չ'տալու համար ինձ դիմած է . . . , ուրիշներու նըման ազանութիւն չի բանեցնենք Կոմիկ, աղքատ երիտասարդի մը եւ թշուառ կիմ մը պիտի աղատենք գաղանի մը ճիրաններէն ». Նոյն միջոցին երիտասարդը մօտեցեր էր մեզ, զոր տեսնելով զարմացայ, վասն զի վրոջս ամուսնոյն եղրօրորդին չեթում էր, որոյ հետ առանց խօսելու մեկնիլ պարտաւորեցայ խոսատանալով Յովկէփայ ձեր որոշումը իմացնել:

— Բայց

— Ով ոք եւ իցէ մեղի փոյթ չէ՛ Կոմիկ, ստակ տալու է ստա'կ, ըստ նւսրէ ֆ անհամբերութեամը Թոտորիին խօսքը ընդմիջելով, որ հազիւ կրցեր էր « բայց » ըսել:

— Հիմայ առ աթոռը զլսուդ կիջնեմ, պոտաց Թոտորի զայրութիւ, ստակ չ'տալու խօսք կա՞յ կոսկիտ, քիչ մը պապանձէ:

— Խւրէ՛ֆ . օղնելուն ստակը վրայ առերիր, մըմռաց թոթովախօսը երկիւ զիւ, որ ամենուն ծիծաղը շարժեց եւ դաւաթ առաջարկուեցաւ:

— Առ այժմ տասը ոսկի պարտի տալ այդ երիտասարդը, կրկնեց Թոտորի զաւաթ'ի ձեռին . եւ վայրկեան մը մտածելէն ետքը,

վաղն առաւօտ պատասխանը կուզէ , այսպէս
չէ կոմիկ :

— Այո՛ , այո՛ , տունը ձեզի պիտի սոլասէ :

— Ուրեմն Սիհրախն հետ առաւօտուն
Սիւտիթէի նաւամատոցին սրճարանը ինձ
կ'սպասես , դուք ալ բարեկամներ , յարեց այ-
լոց գառնալով , վաղը գիշեր դարձեալ հաւաք-
ուելու էք :

— Եթէ կուզէք ցերեկուլնէ գանք , ա-
զաղակց մրգավաճառը :

— Որպէս զի որսը չի փախցնէնք , մրմեաց
թոթովախօսը :

— Ապահով եղէք բարեկամներ որսը չի
փախցունելնէս , պատասխանեց կոմիկ գոռո-
զութեամք . տասը ուկին աղէկ չէ՞ , կրկնեց
ձեռքի գաւաթքը թոտորիին գաւաթին դարնե-
լով :

— Ատոր ալ չնորհակալ եմք , գուշցին
միաբերան :

— Ուրեմն բարի յաջողութիւն , ըստ
թոտորի գաւաթք յառաջացուցած , որ ամե-
նուն գաւաթէն բաղվուեցաւ , եւ որոց պար-
պուելն ետքը , « այդ ջրհանակին ո՞ր գիւղէն
ըլլալը իմացա՞ր կոմիկ » յարեց ծիծաղադէմ :

— Եւսկիւտապարէն :

— Ո՞լ է արդեօք սա քաջը , հարցուց
զարմացմանիք թոթովախօսը :

— Նախ եւ առաջ զու պիտի ձանչնաս ,
վասն զի պիտի լրտեսես :

— Շատ աղէկ , շատ աղէկ . արդէն առ-
տուլնէ մինչեւ ցերեկոյ քնանալէն խէրս կա-
նիծուի գործս ի՞նչ է , կը լրտեսեմ :

— Գինեպա՞ն պոռաց մրգավաճառը կոչ-
տութեամք , պարաքերնիս իւսրէֆը պիտի տայ
գատցած ըլլաս :

— Շատ աղէկ զաւակս , ողջ մնաք , մըր-
մուաց ծերուկը :

— Վաղը գիշեր դարձեալ պիտի հաւաք-
ուինք , զիտի՞ս եւ պէտք է ցերեկը քնանաս
որ գիշերը կարենաս մեղ աղէկ ծառայել :

— Եթէ գիշեր եւ ցերեկ քնանայ ,
դարձեալ չի կշանար , անանկ չէ՞ մահտեսի ,
ըստ թոթովախօսը ծիծաղադէմ ծերոյն կէմքը
շոշափելով :

— Ե՞ն , ի՞նչ ընենք զաւակս , չեր ե՞ր :

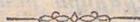
— Օ՞ն ուրեմն բաժնուինք , չըլլայ որ վո-
զոցը ձայն հանէք , սաստեց թոտորի խոժուա-
զէմ , որոյ հնազանդելով ամենքն ալ յրուեցան :

Կինեպանն ալ առած սատկնելուն վրայ
ուրախացած տուն վնաց :

ԴԱՅԻՆ Ե.

ԳԱՐ

Հետեւեալ առաւօտ փաստաբան Յովակի
կանուխ արթնցած Թուարիին գալստեանը
կ'ապաէր :

Այս ամէծը թէեւ տաենօք հարուսա՞ բայց
իրարու եաւէ եկած ձախորդութիւններէն
ստիպուած էր փաստաբանութեալը ապրուաը
ճարիկ, որոյ մէջ բաւական յաջողակութիւն
ունէր :

Կնոջը մեռնելէն անմիջապէս օր մը ետքը
Սիւլիւծէի փողոցը պարաելնելու վրայ նայող
տաճկի պզափկ տուն մը վարձած կը բնակէր,
վասն զի զղուած էր ամեն սրտանց աղջական-
ներէն եւ բարեկամներէն իսկ :

Ժամը 42 էր, երբ զիշերազգեստովը պա-
տուհանին առջեւ նստած աչացը առջեւ ունե-
նալով Գորէ—Աղանձի հանդարափկ ծովը՝ որոյ
վրայէն սահող մի քանի աղիւսով բնանաւորեալ
նստակաց թիերուն փրփրին ձայնը եւ երբեմն
թիազարց խօսակցութիւնը կը լսուէր, սիկար
կը ծխէր, մերժ ծնկանը վրայ զրուած թղթե-
րը կարդալով եւ սրբազրելով եւ մերթ ձեռն
ի ճակատ մտածմանց մէջ իյնալով :

Ահա փողոցի դրան երեք անգամ դար-
նուելէն եւ հազարու մը ձայնէն չփոթեալ գա-
ւիթ իջած՝ գուռը բացաւ, բայց հակառակ եկո-
ղը հիւրնկալելու պարտքին՝ անկէ առաջ անց-
նելով սհնեկին կեղրոնք գրուած սեղանին առ-
ջեւ նստաւ, ուր խել մը գրեանք եւ թղթեր
կը տեսնուէին: Եկող անձը Հեթում էր, որ
զջովսէփ ողջունելէն ետքը առանց պատաս-
խանը ընդունելու նշանացի հրամայուած սե-
նեկին աջ անկիւնը կծկուցաւ զի նա գրելով
դրազեալ էր, որոյ քանի մը վայրիւանէն դրի-
չը ձգած հազարէն ետքը « ժամը քանի՞ն է
արդեօք » հարցմանը՝ տասնիւերկուք զար-
կաւ պատասխանեց ակնածոթեամբ :

— Հածեցէ՛ք վերստին ընթեռնուլ Արտա-
շամայէն ընդունած նամակնիդ, կրկնեց երի-
տասարդին մօտենալով:

— Խիստ բարի, պատասխանեց Հեթում
ուրախութեամբ, եւ նամակը սկսաւ կարդալ
այսպէս :

Սիրելիդ լու

« Առ ոյժմ՝ ծերունին անմեղութեանո
վատահելով զիս նախսանեէ զաղրած է, ա-
մեն անկարգութեանց պատճառ տուողը մայ-
րը կարծելուն: Մնաց որ՝ ձկավաճառ Արման
անուամբ սասայակ մը այս օրերս մեր տունը կը
շաճախէ եւ ծերոյն հետ կը իսորհրդակցի գալու»

նամար, լսեցի որ զքեղ մեռցնելու համար ձկավաճառը հարիւր ոսկի կը պահանջէ, ու բով պարաւառուեցայ երկտողիւս դարման մը ճարենիկ աղերսել: Զկավաճառը կապուտ աչքերով է, միջահասակ, եւ սեւ բածկոն կը հաղնի, ու զքեղ գտնելու համար շատ ժամանակ զառիվեր գլուխը պիտի պատի ձուկ ծախելով զբաղեալ: Երդուանս համեմատ վարուելուս ապահով եղիք, ինչ որ հրամայէք եւ ինչպէս որ անօրինէք ուրախութեամբ կը նույնիմ, բաւական է որ սորա ճիրաններէն ազատիմ, զի քը սանումնայ աիրառ վաթսուն աարեկան ծեր սրտի մը չ'կրնար համապատասխամնել:

Ունեցած վիճակին վրայ նամակաբերէս կրնանք աւելի տեղեկութիւններ ոտանալ: Մնամ միշտ ծարաւի սիրոյդ ըստ օրինակի պասքեալ եղջերուացն,

Քոյդ

ԱՐՏԱՀԱՄԱՅ

1864

Դեկտեմբեր 40

Կ. Պոլիս

Խւոկիւտար.

— Մոռցայ կարծեմ հարցնել թէ ո՞վ է այդ նամակաբերը, բաւ Յովէփ: — Սիհրան ընկերոջ կրասեր եղբայրը:

— Քանի տարեկան է:

— Հազիւ 18 րդ գարունը թեւակոխած: Բայց ի՞նչպէս կարողացեր է այդ տունը երթեւեկել:

— Յունարէն լաւ խօսելուն Արտաշամայի տան աղախնոյն իրը եղբայրը կերթեւեկէ, բայց եւ Արտաշամա զայս գաղանիքն ամենէ ծածուկ պահելու համար աղախինն առատօրէն կը վարձատրէ:

— Ի՞նչ գործոյ կը պարապի՞ :

— Դեռ գործոյ մը չի պարապիր, թէեւ բնակութիւնը խասդիւղ է, բայց մօրաքոյրը խւոկիւտար բնակելուն ստէպ հոն կերթայ:

— Լաւ, բայց միթէ պիտի կարենսամ զինաքը տեսնել:

— Այդ կարելի է, եթէ այս զիշեր տիւրոջս բնակարանը գալ հաճիք:

— Սակայն մեծ զգուշութիւն պէտք է բանը տնեցւոց չծակելու համար:

— Այդ մասին միտիւս եղիք. հիմայ Է՛մէք ինձի, ժամանելին կրնաք գալ:

— Զորին:

— Հաս լաւ, ժամը չորսին պարտիվին գուռը Ձեղ կ'սպասեմ:

— Ասկէց զատ չեթում, կրկնեց Յովուկի մասածելով, չըլլայ որ այս նամակը մէկու մը յայտնես, Յուորեանց խումբը վստահ ըրած եմ թէ, ձկավաճառը զքեղ տեսած եւ անպատուած է

4

— Բայց ի՞նչ հարկ կայ ստելու , գոչեց
երիտասարդը զայրացմամբ , քանի որ ձկավա-
ճառը տեսած չեմ , եւ չեմ

— Խօսքս մ'ընդմիջէր չեթում , սաստեց
փաստաբանը պեխերը խածկամլով . անխոնեմ
մի՛ լինիր , այլ իմ հրամանացս հնազանդ , եթէ
կուղես նպատակիդ համնիլ :

— Ներեցէք յանդպնութեանս ո՛ Տէր ,
մըմոաց երիտասարդը զղացեալ ձայնիւ եւ գլ-
լուխը խոնարհեցնելով :

Նոյն միջոցին փողոցէն երկու մարդկանց
խօսակցութիւնքը լսուեցան . Յովսէփ գլուխը
պատուհանէն դուրս հանելէն ետքը , «ահաւա-
սիկ մեր մարդիկը եկան , » ըստ ներս քաշ-
ուելով , պէտք է որ դուք սա քովի սենեակը
առանձնանաք որպէս զի անոնք զձեզ չի տես-
նեն :

Այս հրամանին վրայ չեթում սենեակ ա-
ռանձնացաւ , Յովսէփ ալ գաւիթ իջեալ դու-
ռը բանալով զկոմիլին եւ Թոթովախօսը դիմաւո-
րելուն , «մուր է Թոտորին կոմիկ , » հարցուց
ցած ձայնիւ , առանց դուռը ձեռքէն ձգելու :

— Թոտորին հոս չէ , պոուաց թոթովա-
խօսը զարմացմամբ :

— Կամաց խօսէ անպիտան , հոս չէ ,
սաստեց փաստաբանը :

— Ըսել է որ երթանք լերան դլուխը ի-
րեն սպասենք :

— Դեռ կը փարանիք :

Մինչդեռ պիտիթանք» , ըսելով մեկնելու
վրայ էին , եւ ահա Թոտորի վրայ հասաւ , ա-
նոնց հրաման ըրաւ որ սրճարան երթան իրեն
սպասեն , ինք եւս փաստաբանին հետ սենեակ
ելաւ :

— Կոմիկէն ամեն բան տեղեկացար , այն-
պէս չէ Թոտորի , հարցուց Յովսէփի սեղանին
առջեւ նստելով :

— Հրամերէք տէր իմ , ամեն ինչ :

— Եւ պիտի ձեռնարկէք այս գործին :

— Ինչու չէ .

— Բայց ի՞նչ եղանակաւ :

— Ինչ եղանակաւ որ գուք անօրինէք :

— Մտիկ ըրէ ուրեմն , նախ եւ առաջ
աղցցմէն մին լրաես կարգելու ես , որ լեմնա-
վաճառ ձեւանալով Չտիժուհը զարիվերի գըլ-
իէն չի պիտի զատուի , եւ միջահասակ կապուտ
աչքերով սեւ բաճկոնով ձկավաճառ մը , զոր
Սիմոն կանուանեն , պիտի լրտեսէ :

— Եթէ այդ կողմերը չի տեսնուի . . .

— Ամեն ջանք ՚ի գործ գնելով զայն գըլ-
իէլ եւ լրատել պարտիք :

— Հասկցայ . այսչափը բաւական է , բայց
քանի մը օրուան կը կարուինք :

— Մինչեւ քանի աւուր :

— Մինչեւ Յունվար 12 գոհացուցիչ պա-
տասխան մը կառնուք , ըստ քանի մը վայկեան
մտածելէն ետքը , զոր փաստաբանը առջեւը
դրուած տետրին մէջ արձանագրելով , «ի՞նչ

պիտի վճարենք Թուուրի » հարցուց քմծիծաղով
մշ 4

— Տասներկու սոկի»

— 0' . . այդչափ ստակը շատ է , գոչեց
ոտք ելած , եօթը ոսկի տանք :

— Եթէ ինձ մնայ տէր իմ , երկուքներ-
նուս բարեկամութեանը սիրոյն անկուտափաբար
՚ի գլուխ կը հանեմ , բայց գլուխս խել մը անօ-
թի գաղաններ ունենալս քաջ գիտէք :

— Ուրեմն տասը ոսկի , զոր վաղն առա-
ւոտ եկէք առնուլ :

— Խիստ բարի :

— Առ այժմ երթայք բարեա՛ւ , բարի
յաջողութիւն կը մաղթեմ ձեզ Թուուրի , ըսելով
գայն ճամբու դնելէն ետքը երիտասարդէն
տան եւ հինգ ոսկի առաւ , եւ իրիկուան
ժամը՝ չորսին պարտիզին դուռը իրեն սպասել
հրամայելով զայն ալ ճամբեց :

ԴԼՈՒԽ Բ.

ԵՐԿԻՒՔ

Հեթումի տիրոջ բնակարանը , որ Գ. եւ
Բ. Ա. փողոցներուն գլուխը կիյնար , գեղեցիկ
պարափողվ մը շրջապատեալ էր , որուն տեսիլը
ամեն եղանակներու հետ կերպարանափոխուե-
լուն այնպիսի զմայլելի տեսարաններ կընծայէր՝
ուրկէ մարդ չէր ուղեր բաժնուիլ : Մեծասուտ
ծառերուն տակ յարդէ բազմոցներ շինուած ,
ճամբանները գեղեցիկ խիճ (չագըլթաշը) քարե-
րով ծածկուած , որք լեմոնիներու եւ վարդե-
նիներու թալարներով կը շրջապատուէին : Պար-
տիզին կեղրոնի գեղեցիկ աւազանին մէջ հա-
ւաքեալ ջուրը մարմարինէ առիւծի մը բերմէն
կը հոսէր , որոյ իսոխոջանքը մարդուս հըրճ-
ուանք , եւ աւազանին մէջ ապրող գոյնզգոյն
ձուկերուն իրը նուագարան , որք իրենց աքիքը
թոթուելով աստ անդ կը ոստոստեցնէին :

Յասմիկ ծառոց ոստերով գմբեթ մը ոլոր-
ուած էր աւազանին վրայ , որոյ ներքեւ գար-
նան ամիսներ այր եւ կին կ'զբօմնէին , իսկ
ամրան ամիսները ընդհանրապէս ծառոց շուքին
տակ կը զուարձանային : Առաւօտներն արշա-
լուսոյ հետ արթնցող թռչիկը գմբեթին վր-
րայ կանկանելով իրենց դաշտայլիկներովը օդը
ողջունել կը թուէին . թռչնիկներու այս ճրու-
դումներէն աւազանին ձուկերը վեր կը

ոստնուէին, եւ թոջնիկը գոզցես 'ի նշան շը-
նորհակալութեան յասմինի ծաղիկներ կծծելով
վերէն 'ի վայր կը ձգէին. այս աւազանէն քիչ
մը հեռու ուրիշ աւազան մը եւս կար, ուր
հաւաքեալ ջուրը մեծ աւազանէն գետնուղիէ
մը կուգար, եւ այս ջուրը պարտէցը ոտողե-
լու կը գործածուէր: Մարդ մէն մի օճապը-
տոյտ ճամբէ անցնելուն նոր պատկերի կը հան-
դիպէր. բաց 'ի պարտիզանէն ոչ ոք արտօ-
նութիւն ունէր պտուղ մը կամ ծաղիկ մը քա-
ղերու:

Ամառուան ջերմութիւնը ծառերու մէ-
ջէն փչող գովաշունչ զեփիւներու քաղցրու-
թեամբը կը մեղմանար, բայց ձմեռը՝ մինչեռ
բնութիւնը ախուր կերպարանք մը կ'սամանար,
մինչդեռ ծառերն իրենց տերեւներէն մերկաց-
եալ, թոյնոց դայլայլիկներու եւ քաղցր զե-
փիւներու փքարեր քամին կը յաջորդէր,
դարձեալ այս պարտէցը զմայլելի տեսարան
մը կընծայէր, ով ճամբաները շրջապատող վար-
դենիներու եւ լեմոնիներու մշտադալար տըն-
կոց թաղարներ կը յաջորդէին, ու պարտիզա-
նը եւս օրը մի քանի անդամներ ծառերուն
ճամբաներուն եւ արձանին վրայ իջած ձիւնե-
րը կը մաքրէր, անանկ որ պարտէղ մտնող մը
առջի բերան կը մոռնար ձմրան եղանակին մէջ
ապրիլը:

Տան կատարը Խասդիւղի արեւմտեան հա-
րաւային կողմը քարձանալուն, Պարէմիւի թա-

ը լաւ մը կը տեսնուէր, միւս կողմէն Զըւսա-
ւնի քանի մը փողոցները, յաջէն Հայոց եւ Հը-
րէից գերեզմանատանց՝ մէյմէկ մասերը, եւ ձա-
խէն Եկեղեցւոյ շրջակայքը:

Եօթը սենեակներէ կը բաղկանար այս
տունը, 'ի բաց առեալ կատարի կողմի պարտի-
զին պատին վրայէն դուրս ելած պատշա-
մէն՝ ուր ամառ աւաւոտներ ժամ 2—3 վաճա-
ռականուհին կը գտնուէր անձուգարձը տես-
նելու. ուրիշ ատեններ վերդիրը եւ վարա-
գոյները գոց կը մնային, անշուշտ արեգա-
կան ճառագայթները ներս մտնեիէ արգիլելու
համար:

Փողոցի դռնէն մտնելով լիմոնիներու,
վարդենիներու եւ երեմն մշտադալարներու
թաղարներէ շրջապատեալ գեղեցիկ ճամբէ մը
անձնելով մարմարինէ օճաձեւ սանդուղի մը
աստիճաններէն պիտի ելլուէր, ուր գտնուած
մէծ գոնէն լայն գաւիթ մը, այս դրան ուղղա-
հայեացը ուրիշ գուռ մ'ալ կար որ դարձեալ
պարտէղ կը հանէր, ասոր աջ դին պարտիզին
վրայ նայող ապակալուռ սենեակ մը կար երեք
պատուհաններով որ չեթումի տրուած էր, ա-
նոր դիմացը սանդուղ մը վերի յարկերը տա-
նող, աջ կողմը ծառաներուն գետնասենեա-
կը, որ ներքնատունէ մը կը զատուէր՝ չեթումի
սենեկէն, ուրիէ քիչ մը վեր խոհանոցը:

Սանդուղէն ելլելով մեծ սրահ մը կը մըտ-
նուէր, որոյ կեղբանը գրուած սեղանին վրայի

հողէ երեք թաղարներու շինծու ծաղիկներէն վաճառականունոյն ձեռագործի մէջ ունեցած յառաջադիմութիւնը կերեւար : Դէմ առ դէմ երկու սենեակներ կային , որոյ մին հիւրանոց եւ երկրորդը օրուան սենեակ կը կոչուէր . այս վերջնէն՝ որ պարզ եւ մաքուր կարասեօք զարդարուած էր , Զշտուցի մի քանի փողոցները կը տեսնուէին , իսկ հիւրանոցը խիստ շըքեղ կերպիւ զարդարեալ , պատերը եւ առաստաղը : թուխ-կապուտ ներկուած . հինգ պատուհաններու վարագոյններն առջապործով բանուած բարակ թիւլէ էին , եւ որպէս զի արեւուն կիզիչ ճառագայթները ներս չթափանցեն , այս բարեկ թիւլէ վարագոյններուն ներքեւ ուրիշ մօմազօծ կտաւէ ծաղկենկար վարագոյններ կային : Սենեկին աջ կողմի պատին տակ դաշնակ մը զրուած , որոյ ճակատի ոսկեզօծ երկու շրջանակներուն մէջ այր եւ կնոջ լուսանկարները կը տեսնուէին Աերի յարկը հինգ սենեակներով աւելի մեծ պահ մը կար , որոնցմէ մին առաջիններէն նուազ զարդարեալ էր , ասի աղախիններու սենեակ լինել կը թուէր :

Պարափղին աջ կողմի ցած պատին տակ երեք սենեակներէ բաղկացեալ վորդիկ տան մը գուռը կը տեսնուէր , որոյ ցած կատարը թէեւ Հեթումի սենեկին վրայ կը բաճրանար , բայց միայն գետնայարկի սենեկին մէջ եղած անցքը կրնար տեսնուէր պատիգէն :

Նը իրեն յատուկ պարտէղ չունենալուն , բը նակիծը երեւմն վաճառականին պարտեզը մը տնելու թոյլտուութիւն առած էին այն փոքրիկ վանդակապատ դոնէն՝ որ նեղ ճեմելիքի մը բերանը կիյնար :

Գիտնալ պարտին Ընթերցողը՝ թէ նոյն տունը երեք ամիս առաջ Արտաշամա կը բը բնակէր , եւ քանի մը անդամներ պարտիղին մէջ գիշեր ատեն Հեթումի հետ տեսնուելու եւ նորա սիրոն յինքն գրաւելու յաջողած էր թէեւ ամուսնանալէն ետքը նոյն տունը ոչ ոք կը գանուէր , բայց Հեթում սովորութիւն ըրած էր ամեն զիշեր պարտիղին մէջ փոփոխակի շրջագալի ժամերով կամ կանգուն կենալ զԱրտաշամա տեսնելու յուսով . վանդակադրան առջեւ կիցած 'ի զու՞ր ականջ կը սրէր սիրունոյն ներդաշնակ ձայնը լսելու , եւ զայն տեսնելու համար 'ի զո՞ր աչքերը չէր զատեր այն գոյ պատուհաններէն :

Կանիծէր նորա մայրը , որ երկու իրարու կապուած սրտեր մի քանի անպիտան մետաղ-ներ ձեռք ձգելու համար իրարմէ բաժներ էր . կանիծէր այն վայրկեանը , յորում իր սիրոյն արժանաւոր քամնամեայ աղջիկը վաթսուն տարեկան ծերունոյ մը հետ ամուսնացնելու գարդափարը յղացեր էր : Մինչ այսպէս թշուառը կը տագնապէր այն հովուին նման՝ որ իր կորուսեալ գառնուուկը կը վնասէ , բոլորովին անտեղեակ թէ նա արդէն դայլին ճիրանացը

ամսդարձ մատնուելը է, առոտուան դէմ արշաւ լուսոյ մօտ հոգնած առանց հանդերձները մերականալու յանկողին կիշնար . իսկ ցերեկները ոճրագործի նման դլուխը խոնարհեցուցած տը- խուր եւ մտախոն իւր պարտաւորութիւնները կը կատարէր :

Նոյն գիշերը ժամը երեքին մօտ պարտի- զին մէջ իւր սովորական ձեմքը կը շարունա- կէր, մերթ պարախզին դրան մօտենալով, որն որ տան ետեւի կողմի Բ * * * փողոցին դլուխը կիշնար, որպէս զի փաստափանը դիմաւորէ, ապահով ըլլալով տանը մէջ եղողներէն չիտես- նուելուն, զի ծառայք իւրեանց հանդստարան- ները քաշուած էին եւ վաճառականը կնոջը հետ դաշնակով կ'զբունոյր, եւ մերթ Արտա- շամայի տան պարտիզին վանդակագրան առջեւ հառաչելով : Հազիւ թէ Աքացիա ծառի մը առջեւ կանկ առած յուսահատ կը մոռածէր, եւ ահա երկը ամիսներէ ՚ի վեր մարդկացին բնա- կութենէ զուրկ մնացող վերոցիշեալ տան պար- տիզին վանդակապատ դրան ճռնչելով բացուե- լու ձայնը լսեց : Զգացած երկիւղը արտաքոյ կարգի էր, ցուրտ քրաինք մը եւ սարսուռ մը բոլոր սնդամներուն վրայ տարածուեցան, ձայնը խեղուեցաւ, եւ հրացայտ աչուըները կարծես զուրս նեսուիլ կուզէին : Քանի մը վայրկենէն ետքը «գուցէ քամիչն էր», լսելով իբր ողեւորեալ երբ դէպ 'ի սենեակը քայլեր կառնուր, իր դէմը սեւով ծածկուած կին մը

ելաւ, որ « ափսո՛ս, ափսո՛ս ինձ » մրմուալով դլիսակոր յառաջ կերթար յամբաքայլ : Հոս Հե- թումի երկիւղը կրիսապատկուեցաւ, . . . Այս միջոցին լուսինը մոխրագոյն ամպի մը եգրէն դուարթադէմ դուրս կենէր, որուն լուսովը կարողացաւ նշմարել կնոջ դէմքը, արտասուաց մի քանի կաթիներ զեռ այտիցը վրալ իբր գոհար կը փայլէին : Թշուառ երիտասարդը Ա- քացիա ծառին տակ արձան կտրած չէր կը ը- նար հաւատալ թէ Արտաշամայի սայրն էր այն կինը, որոյ գլուխը խոնարհեցուցած հո- տուել ուղած մշտագալարւոյն հոտաւէտ չըլալէն վշտացեալ « ո՛հ, որչա՛փ դժբաղդ եմ ծաղիկն անգամ իւր անուշահոտութիւնը յինէն կը զլանայ », գոչելով յամբաքայլ դէպ 'ի գաւ- թին գուռը յառջանալէն կասկածը փարատած սկաւ կործքը կոծել եւ լալ, զի կը կարծէր թէ զինքը տիրոջ մատնել կուգար որոյ աղջ- կան տնիէն վանտուելէն անտեղեակ էր : Ար- տասուաց եւ հեծեանաց ձայնը խեղեկու հա- մար սենեակը վազած ատեն, պարտիզի դրան երեք անգամ զարնուելէն պարտաւորուեցաւ դուռը բանալ զգացած տիրութեան վայրկենա- կան ուրախութիւն մը յաջորդեց, դէմքը ժպտեցաւ երբ փաստաբան Յովսէփը դիմաւո- րեց, « ո՛հ Տէր իմ, ըսաւ խեղդուկ ձայնիւ, կորսուեցայ » . . . զի Արտաշամայի մայրը այս վայրկենսիս տիրոջս սենեակն է, ի՞նչ պիտի ընենք . . . անշուշտ զիս մատնելու կու-

ՄԻՃՐԱՆԱՅ ՅՈՐԴՈՐԱՆՔԸ

Որովհետեւ Փաստաբանը տիկին Մաքարուհւոյ վաճառականին ներկայութեան Հեթումի նկատմամբ չխօսելու պատուէր ունէր, ուստի համարձակեցաւ անխռով սենեակ մանել, յուրում անցնելիք խօսակցութեան ընթերցողն արդէն ունկնդիր լինելուն դայն ուղղակի Հեթումի սենեակը կ'առաջնորդենք :

Հեթում մտախոն գլուխը խոնարհեցուցած սենեակը մտաւ . նամակաբեր երիտասարդը որ անկիւն մը կծկած առանձնութենէն կը մրարէր, նորա ոտնաձայնէն մթափեալ, «Փաստաբանը դեռ չեկան » , հարցուց զարմացմամբ :

— Եկաւ, բայց վերի յարկը ելաւ, պատասխանեց Հեթում միշտ մտախոն :

— Եկաւ, բայց վերի յարկը ելաւ . . .

— Այո, Արտաշամայի մայրն ալ իրեն հետ :

— Ի՞նչ կըսես Հեթում, կը զառանցնս :

— Ոչ կը զառանցեմ եւ ոչ կըսեմ, այլ կը պնդեմ թէ՝ Արտաշամայի մայրը տիկին Մաքրուհի այս միջոցիս միջնայարկի սենեակը տիրոջս եւ տիրուհւոյս ներկայութեանն է, ըսաւ շեշտելով :

գայ . . . եթէ իմացուի այս գաղտնիքը, գեռեղմանը ձեռօքս բանալու եմ, . . . զթա՛ յիս . . . » եւ չէր գաղքեր նորա ձեռները գուրդուրանօք համբուրելիք :

— Սիրտ առ Հեթում, եթէ կաղախան ալ ելնել պատահի քեզ, զքեղ ազատողը ես եմ, լսեցի նորա հոս դալ փափաքիլը որոյ համար մեր պայմանաժամէն առաջ կուդամ, օն, սենեակդ առանձնացիր, ապահով եղիր որ զքեղ պիստի պաշտպանեմ. ամեն բան կարգին է . եւ ՚ի գարձիս ոչ զքեղ եւ ոչ նամակաբերը պիստի կարենամ տեսնել որպէս զի կասկածանաց տեղի չտանք, այլ վաղին առաւօտ եկ զիս գտիր :

Յովսէփի այս խօսքերը ըսելէն ետքը, շտապաւ սանառուղէն վեր ելաւ :

— Սակայն այդ կնոջ ներկայութիւնը կարծեմ չի պիտի նպաստէ ձեր գործին . ո զիտէ ինչ նպաստակաւ կուգայ . դողդղալով կը սեմ թէ տիրոջդ եւ ափրուհւոյդ

— Ես ալ այդպէս մտածեցի , բայց Յովաէփ համոզեց զիս անհոդ լինիլ :

— Ինչ որ ալ ըսեն , դարձեալ կը կրինեմ , այդ կինը վուանդաւոր մէկն է , եթէ փաստաբանը զինքը կանխաւ խրատած ալ ըլլայ շրթերէն դուրս բառ մը չի փախցնել , դարձեալ կը կառկածիմ :

— Զես յիշեր Յովսէփայ վարպետութիւները . ինչ պատճառաւ ուղղակի վերի յարկը ելաւ առանց այս սենեակը գալու , եթէ ոչ կնոջ անյարմար բառ մը արտասանելէն կասկածելուն :

— Տեսնենք , մրմոաց երիտասարդը գլուխը խոնարհեցուցած , եւ սենեկին դէպ ՚ի լայնքը վայրկեան մը պատելէն ետքը , « հիմայ ինչ պիտի ընենք » , յարեց դրան բակախակը ՚ի ձեռին :

— Վաղն առաւօտ Փաստաբանին տունը դալ զիս գտնել պարպաւորելուդ՝ հիմայ պիտի բաժնուիս :

— Խիստ բարի , ըսելով երիտասարդին հաճութեամբ հնազնանդելէն ետքը , Հեթում անկիւն մը քաշուած տիսուր կը մտածեր . զի նամակաբերին արտասանած խօսքերէն աւելի յուղեալ էր , բայց դարձեալ Փաստաբանին

խորամանկութիւնը միտք բերելէն ոգեւորեալ երբ պառկել կը պատրաստուէր , ահա տեսաւ որ իւր ընկերը Միհրան սենեակ կը մտնէր :

— Յարմար առիթը հիմայ է կարծեմ , բարեկամ , ըսաւ Միհրան քաղցրութեամբ , վասն զի ձեզի հետ խօսակցիլ փափաքիմ , բայց դուք ալ դժբաղդաբար պառկելու կը պատրաստուիք :

— Ո՛չ , քաւ յիցի , չնորհակալ կը լլամ , զի միայն առանձնութենէս ձանձրանալուս պառկիլ կուզէի , թէեւ քունը տակաւին աչքերէս հեռի է , եկէք նստինք , պատասխանեց ուրախութեամբ , եւ զնա բազմոցին անկիւնը հրաւիրեց :

Միհրան բոլորովին անտեղեակ Հեթումի երկու երեք ամսուան տրտում տիսուր կացութեան պատճառին , զի չէր զիտեր թէ նա արդէն Արտաշամայի սիրահարուեր է . կուզար պատճառն իմանալու , եւ բազմոցին ծայրը նստած սկսաւ այսպէս խօսիլ :

« Երեք ամիսներ կան բարեկամս , որ արտում ես ու կը նիհարանաս , ցերեկները շուարեալ ինչ ընելլ չես զիտեր , զիշերները ճրագդ ուշ ատեն կը վառի , ու միշտ հիւրէ կը խորշիս , տարակոյս չ'կայ սրտիդ մէջ գաղանիք մը ունենալուդ առանձնութեան կը փափաքիս : » Բայց կարծելով թէ Հեթում իր խօսքերուն կարեւորութիւն չ'տար եւ կըսուլէ իսկ , ոինչմեր չէք պատասխաներ սիրելիս , յարեց

սրտմտելով, միթէ այս հարցմամբս զքեղ կը
վշտացնե՞մ :

— Ո՛չ, պատասխանեց պազօրէն :

— Ուրեմն ինչու չես պատասխաներ, ինչու խօսքերուս կարեւորութիւն չտալով կը սուլես, մինչ քաջ համոզուած ես խորհրդապահութեանս,

— Ներկցէք բարեկամ, ըստ Հեթում մողմ եղանակաւ մը, մտածմանց խորասուզեալ էի :

— Արդէն ես ալ քու մտածմանցդ առարկայն կուզեմ իմանալ, վասն զի բարեկամդ եմ, եւ դու կարծեմ վատահ ես որ զքեղ խանդակաթ եւ եղայրական սիրով կ'սիրեմ, այս դոյզն բացատրութիւնը ամեն բան քեզ կրնայ իմացընել, հեռի յինէ այն յեզեղակ լեզուն, բարեկամութենէ բոլորովին օտար այն զարդարուն բառերու շարքը, զորս շովոքրորդ եւ շահակնդիր մարդիկ սովոր են գործածել, զուք եւս զիս խանդակաթ սիրով չչք սիրեր :

— Եւ կը տարակուսի՞ս :

— Ըսել է որ իմ հարցումներուս կամաւ պիտի պատասխանես :

— Ամենայն հաճութեամբ, միայն թէ ըսելիքներս մէկու չ'հաղորդել խոստանայիր :

— Կերդնում պատւոյս վրայ Հեթում, թէ պատմելիքդ պիտիս խորը պիտի թաղեմ մինչեւ ՚ի գերեզման :

Հեթում քմծիծաղով գլուխը խսնարհե-

ցուց, ասոր վրայ Միհրան ուրախութեամբ յարեց, «Անչ է ախրութեանդ պատճառը, ըսէ անմնեմ» :

— Զե՞ս գիտեր ուրեմն թէ կին սիրող մարդոյն վիճակը ինչ կըլլայ, միթէ ամեն բան չի՞ մտանար, երբ մտածէ թէ սիրէ եւ կը սիրուի, աշխատութիւնը անպիսոյն աչքին կերեւամյ. այսպիսին թէ յարթնութեան եւ թէ 'ի քուն ուրիշ ի՞նչ բանի վրայ կրնայ խորհիլ բաց 'ի իւր սիրելիէն. ահա ես ալ կին մը սիրելուս նոյն վիճակի մարդոց վիճակակից եմ... կին մը կը սիրեմ, որոց ամուսինը հակառակորդս է:

— Անչ, կի՞ն մը կը սիրեմ, դոչեց Միհրան կայծակէ զարնուածի պէս զարհութեալ :

— Այս՛, կի՞ն մը սիրեմ, յարեց Հեթում գողգոչուն, քանի որ երիտասարդ եմ, սիրելու յատուկ սիրու մը ունիմ, 'ի հարկէ պիտի սիրեմ:

Այս պատասխանին վրայ մինչդեռ Միհրան ձեռն ՚ի ճակատ մտածել սկսաւ, ինչու արքամեցար բարեկամ, դոչեց Հեթում նորա ձեռքն սեղմելով :

— Զի զքեղ կը մեղքնամ, մրմուաց երիւատասարդը արտմութեամբ :

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ :

— Այդ ընթացիցդ վախճանը՝ դահավիժաւ կանէ :

— Վնչ զիս :

— Ամուսնացեալ կնոջ մը սիրահարելք ։
 — Զէ բարեկամ, վաթսունամեայ չծեռունի մ'է այրը, գոչեց Հեթում սրտադին։
 — Բաւական է որ ողջ է նա ։
 — Քայլերը մօտ են գերեզմանին։
 — Բայց մինչեւ գերեզմանին դուռը գքեղ հալածելէ չփափախ դադրի։
 — Փոյթս չէ, ես ալ զայն վարձատրելու պիտի աշխատիմ։
 — Ե՞ն, ամեն ինչ քեզ համար դիւրին կը կարծես, ամեն խորդուբուրդ ճամբայ քայլերուդ տակ դիւրացեալ կը հաշուես, բայց այնպէս չէ, ուրիշի մը իրաւունքը յափշտակելը քու ստոյիկեան ընաւորութեանդ չ'վայելէր, զի զուր կաշխատիս, եւ ՚ի վերջոյ երիտասարդ հասակդ դարնան մէջ կոկնէն փրթած վարդի մը նման դեռ չ'բացուած պիտի թատամեյնես։
 — Լաւ կը խօսիք, բայց եթէ երկու սրտեր իրարու չիհամապատասխանէին այն ատեն գուցէ ձեր մարդարէութիւնը կատարուէր։
 — Եթէ կը հաձիք, այս զիշեր ատենօք քեզ նման սիրահարեալի մը այցելութիւն տանք որ անկողնոյ մէջ կը տառապի իր բարեկամաց խրատուցը չանսալուն, որք զնա յայն մոլութենէ հոսու պահել ջանացան։
 — Միթէ՞ սէրը մարդուս մահարեր է . ա՞հ եթէ այդպէս է, ուրեմն յաշխարհի հիմայ երիտասարդ մը չփափախ դանուէր, վասն զի սիրել պիտեն, եւ կուզեն սիրուիւ։

— Եւ սակայն, երջանկութիւն կարծուած սիրոյ անապակ աղքիւրէն շատ անգամ աղի արտասուք կը քամեն մարդիկ։
 — Բայցառիկ պարագաները հաշուելի չեն բարեկամ, եւ ո՞ կընայ պնդել թէ ինձ ալ այնպէս պիտի ըլլայ։
 — Դժբաղդաբար պարագաներն այնպէս կը ցուցնեն։
 — Ըսել է որ վերջ տամ իմ կենացս, քանի որ չ'պիտի կարենամ սիրել ու սիրուիլ։
 — Ո.յդ ըսել չեմ ուզեր, այլ վերոյիշեալ հիւանդ երիտասարդը իւր աստիճանէն ամեն կերպիւ վեր եզող գերդաստանի մը աղջկանը սիրահարած
 — Կարծեմ թէ Օրիորդը զայն մերժած էր։
 — Ոչ միայն Օրիորդը, այլ ծնողքն ալ։
 — Ո.յդ մատին երջանիկ եմք, զի մեր սրտերը իրարու կը համապատասխանեն։
 — Բայց ամուսի՞նը։
 — Քիչ ատենէն գերեզմանին կափարչն տակ պիտի ճնշուի։
 — Ըստ իս, եթէ այդ կինը ազնիւ սրտի մը տէր ըլլար, վեր պսակեալը ձգելով ուրիշի մը սիրու գողնալու չ'պիտի փափաքէր։
 — Իւր կամօքը պսակեալ չէ սիրելիս, աւ դաժան մօրն բռնութեամբը։
 — Անո՞ւնը, գոչեց Միհրան զարմացմամբ։
 — Անունը չեմ կրնար հիմայ յայտնել քեզ պատասխանեց չեթում, եւ աւելի չ'ստիպուեցիւն,

իու համար խօսակցութեան նիւթը փոխելով,
« Օն ուրիմն, երթանք քու հւանդ երիտա-
սարգիդ, » յարէց զուարթադէմ :

— Խիստ բարի երթանք . պիտի տեսնես
թէ սրտաճմիկ ձայնիւ իր հասակակից երիտա-
սարդաց ո՞րպիսի խրատներ կուտայ ինքվինքը
օրինակ հանդիսացնելով ամենուն :

Այս խօսքերը Հեթումի խոր տպաւորու-
թիւն մը ըրածի պէս զլուխը խոնարհեցուցած
իբր զղջացեալ կը մտածէր, զի Միհրանայ պաւ-
տասխաններէն վիրաւորեալ կը վախնար որ
ալիրոջ եւ ալիրուեոյն կիմացնէ, թէեւ նա
երդմնած էր խորհրդապահ լինել . ուստի
աճապարանոք ոտք ելած, որպէս զի իւր լը-
ռութեամբը նորէն Միհրանայ առիթ չ'տայ սի-
րուհւոյն անունը հարցնել, « Օն ընկերդ իմ,
երթանք, ըսաւ գուռը ցոյց տալով, եւ պար-
տիզն դրան առջեւ հասնելնէն ետքը, « շատ
հեռու պիտի երթա՞նք բարեկամ, » հարցուց նո-
րա ուսք փայփայելով :

— Ոչ, ոչ, Ա, 0 * * * փողոցը պիտի եր-
թանք, մըմոաց Միհրան, եւ թեւը Հեթումի
տուաւ :

— Խիստ բարի, երթա՞նք
Երկուքն ալ պարտիզն գոնէն մեկնեցան,
մէկ ժամէն վերադառնալու պայմանաւ :

ԴԼՈՒԽ Ժ.

ՃԻՒԱՆԴՔ

Այն ատենները Խասպիւղի Ա, 0 * * *
փողոցին ծայրը հին տուն մը կար, որ Հայ
Գերեզմանատան վրայ կը նայէր, շէնքը թէեւ
նոր էր, բայց անձրեւին եւ արեգակին ճակա-
սը ըլլալուն պատերը վկած էին, այնպէս որ
եթէ սաստիկ փոթորկի մը ելնէր՝ տունը ՚հիմ-
նայատակ պիտի ըլլար :

Կեանայարկը երկու սենեակներ ունէր,
յորոց առաջինէն զերեզմանատունը, եւ երկ-
րորդէն Ա. 0 * * * փողոցը կերեւար, այս եր-
կու փողոցներէ անցրդք սենեկաց մէջ տեղի
ունեցած որ եւ է անցը կը նային տեմնել :

Տանը ներքին երեւոյթը թէեւ արտաքի-
նէն սարրեր չէր, բայց զարմանալին սա էր որ,
ժամանակաւ հարուստ ընտանիքի մը կարառ-
եաց մէկ մասը այն սենեկաց մէջ կը տեմնուէր,
խարիսուլ պատերէն հոյակապ շինուածոց եւ
Ամերիկայի վայրենեաց մի քանի նկարները
կախուած էին . սենեկաց շուք տուղ այս նը-
կարները նոյն ընտանիքին ժամանակաւ հա-
րուստ լինելուն մէկ երաշխիքն էր անշուշտ :

Գերեզմանատան վրայ նայող սենեկին մէջ
թէեւ մաքուր՝ այլ հին անկողին մը տարած-

ուած կը կենար, ուր հիւանդ՝ երիտասարդ մը
պառկած էր, ձեռքը փոքրիկ ձուածեւ հայելի
մը բոնած լեզուն կը գիտէր, եւ երբեմն հող-
նելուն՝ հայելին գետինը ձգելով կը հառաջէր :

Անկողնոյն աջ կողմը տարիքը առած կին
մը նստած, ձեռքի թաշգինակովը հիւանդին
ճակտի նուրբ քրտինքը կը սրբէր . ուրիշ թաշ-
գինակով մալ, զոր իր քովն ունէր, մերթ ընդ
մերթ իւր աշքերը սրբէր գոլունի : Այս կինն
անշուշտ հիւանդ երիտասարդին մայրն ըլլալու-
էր :

Բազմոցին ծայրը մանկամարդ գեղեցիկ
ասղնագործ աղջիկ մը նստած կաշխատէր .
Ճախ արմունկը գրքի մը կրթնցուցած, զոր
կերեւար թէ երբեմն կը կարդար . այս թշուա-
ռը հիւանդ երիտասարդին ժամը մի քանի ան-
գամներ, « գթացէ՛ք, զթացէ՛ք զի երիտա-
սարդ ծաղիկ հասակս կը թառամի, » զոչելու
աղիկտուր ծայնէն աղդուած, ասեզը կը ձգէր
ու ձեռքերը յերկինս բարձրացուցած աղօթք
մը կը մրմնջէր սրտառուջ . անշուշտ հիւանդին
քոյրն ըլլալու էր նա, զի մօրէ մը կամ քրոջմէ
մը աւելի ուրիշ ոչ ոք սրտէն կուլայ :

Այս ընտանեաց հայրը որ յիսուն տարե-
կան մարդ մ'էր, ամէն առաւօտ մէկ մէկ կա-
րասի կը տանէր վաճառել, որպէս զի իր ընտան-
եաց հաց ճարէ . երիտասարդին հիւանդու-
թինը ցեց մը եղած էր խեղճ մարդուն հարըս-
տութեան, զոր ՚ի զուր դարման մը գտնելու

համար բժշկաց վասնած էր, որք այլ եւս եր-
թեւեկելէ հոգնած էին, զի ախտը ծիւրական
(վերէմ) էր :

Մինչդեռ գիշերուան ժամը չորսին մօտե-
նալը պահնորդը իւր գտալզանաւը կիմացնէր,
չեթում եւ Միհրան վերոյիշեալ տան պատու-
հաններէն մէկուն առջեւ կեցած, հետեւեալ
արտաքէկ տեսարանին ականատես կը լլային :

Աղջիկը ձեռաց աշխատութենէն դադրե-
լով, եղբօրը հրամանաւ անկողնոյն քով նստած,
հողէ կանդեղի մը ակար լուսովը Եունկի եղե-
րական դրքին հետագայ հատուածը կը կար-
դար :

« Երանի՛ այն մարդուն, որ աշխարհի
դրօնանքներէն զզուած է, որ պատուած է այն
ջնջին խաղալիկներով սեթեւեթեալ վարագոյ-
րը՝ որն որ իր հոգւոյ աշքը կարգիլէր, զԱստ-
ուած աեսնելէ, նոճեաց մութ հովանույն ներ-
քեւ նստած, մահուան ջահին լուսով շիրմաց
հետ կ'զբօնու, կը կշռէ հողերը, կը կարդաց
գերեզմանաքարերը :

« Մահը հոն կը թագաւորէ, եւ կը ցուցնէ
մարդոց հոգւոյն երջանիկ տեղ մը :

« Պարտի մարդ մտօքը յայն վայրը փո-
խագրիլ, ուր ամբարտաւանութիւնը կործա-
նող հով մը կը փէտ » :

— Այդ տողերը անցի՛ր, ըստ հիւանդը :

Քոյրը գլխովը հածութիւն ցուցնելով ա-
չերը սրբելէն ետքը, թուղթը դարձուց ուրիշ
երես մը ընթեռնուլ սկսաւ :

«Հարցու՞ր անդամ մը , հարցու՞ր , թէ աշխարհի մէջ երիտասարդութիւնը , գեղեցկութիւնը եւ սիրուելու ամեն ենթակայ բաները շատ կը տեսե՞ն :

«Ո' մարդ , գեռ կինացդ կը վստահի՞ս ։»

— Կինաց վստահելու չէ' , հասաչեց երիտասարդը , այս' , վստահելու չէ , եւ զլուխը անդին դարձուց որ քորը չի նշմարէ այն արտասուբը , որ աչքերէն կը հոսէին :

Աղջիկը կարծեց թէ եզբայրը չախորժիր նոյն տողէրէն , ուստի սկսաւ մտօվի կարդալ : բայց երբ տեսաւ որ նա աչքը կը սրբէ , «Ինչ չո՞ւ չես կարգար ըսելով , » ուրիշ տող մը տռաւ :

«Ո՛հ , ինչ է տեսածս , նէրկիպէիս* զերեզմանը առջեւս բացուած է

— Ես ալ նոյնպէս գերեզմանս իմ առջեւ բացուած կը տեսնեմ , պոտաց հիւանդը քրոջն ընթերցումը դարձեալ ընդմիջելով , եւ իր աղոռական աչքերէն արտասուաց յորդահօս կայլակներ իջնցնելով :

Աղջիկը մէկէն գիրքը խփեց :

Հինգ վայրկենի չսի խօսակցութիւնք գաղրեցան , որոց յաջորդեցին արտասուբ եւ հեծկլատանք :

Աղջիկը գլուխը եղբօրը բարձին ծայրը գրած կարտասուէր , հիւանդն ալ աչքը առաս-

* Եռնկի խօրթ աղջկն է :

տաղ անկած կուլար նոյնպէս , եւ ձեռօքը քրոջ մազերուն հրասքերէն մէկուն հետ կը խաղար , զօրս երբեմն կը հասոտէր . թշուառ մայրն արբազմոցին ծայրը նստած , աղջկան ձգած գիրքը մտօվի կը կարդար ; արտասուելով :

Յանկարծ երիտասարդը բուռն զօրութեամբ 'ի զնւր անկողնոյն մէջ նատիլ աշխատելէն ետքը , ցաւագին ձայնիւ գոչեց , « Է՞ն , ալ բաւականէ , մի լայք . . . Ասառուած իմ , ինչու իմ պատճառաւս սոքա եւս կը տանջես » , եւ հինգ վայրկենի չսի տառապանօք հազարէն ետք՝ մեզմ ձայնիւ յարեց , « ո՞հ , մարդկացին ընութիւնը որչնի ցաւեր կրելու համար ստեղծուած է եղեր . . . : Այս հազը չնչառութիւնս կարգիլէ , սիրս կը քակէ , արդեօք օր մը սա անտանելի մահձէն պիտի ազատիմ Ո՛չ , ոչ , ընդունա՞յն աշխարհք , մնոտի յոյս . . . Ո՞ւր են այն բարեկամներս , որք հրճուանաց եւ ուրսխութեանց ժամերուս մէջ կընկերանային ինձ . ինչու տառապանացս մէջ գէթ բանիւ չեն ուզեր զիս միսիթարել , այն միսիթարիչ խօսքերը կըսեմ , որք բժշկին տուած գեղեզին աւելի ցաւոցս առողջաւթիւնն կը մատակարարէն : Ասլի՛լ , կուղեմ ապրի՛լ . . . թէեւ վայրկեան մը առաջ ցաւերուս սաստկութենէն մահուան փափաքէի , բայց միշելով որ հասակակիցներս երջանիկ , այսինքն առողջ կենօք ժամանակ կանցունեն , չէ' չեմ ուզեր մնանիլ : Երանի՛ անոնց՝ որք օրորոցին մէջ կը մնու-

նին, վասն զի մօր մը ժափաններէն եւ համբոյր-ներէն 'ի զատ բանի մը ծանօթ չեն : Երկինք չեն դթար յիս տակաւին : Հիւանդին միակ սիմուանք եղող բժշկին ներկայութիւնն այլեւս վայելելիք չունիմ :

«Ծնողքներս իմ պատճառաւ կործանեցան, իմ պատճառաւ իրենց վերջին օրերը պիտի դառնանան այլ ի՞նչ կըսեմ, այս ամենը Արդանուշիս սէրը ըրաւ : Կամինչեր վերջին չունչո զինքը պաշտելէ չի պիտի դադրիմ, նա հիմայ հանդիսատէ եւ կը ցնծաց իւր յաղթանակին վրայ, բայց Աստուած մը կայ երկինքը, որ անմեղին իրաւանցը պաշտպաննէ » :

Փողոցի դուռն երեք անդամ զարնուելուն՝ հիւանդը խօսելէ դադրեցաւ :

— Ո՞վ է այն, պոռաց աղջիկը սենեկին դրանը մէջ կենալով, առանց փողոցին դուռը բանալու :

— Ես եմ, բա՛ց, ըստ ձայն մը :

— Հա՛յս է, գոչեց հիւանդը ինդագին, եւ թէպէտ անկողնոյն մէջ նստիլ աշխատեցաւ բայց չի յաջողեցաւ :

Քոյրը դուռը բանալով դիմաւորեց զչայրը, որուն տարած երկու նկարներուն ետ բերելը տեսնելով, «ի՞նչ ըրիր հա՛յր իմ, այս զիշե՞ր ալ պարապը ելար,» ըստ յանդիմանական ձայնիւ :

Խեղճ մարդը առանց բառ մը արտասանե-

լու հիւանդին քով ելաւ, եւ «ի՞նչպէս եղար՝ սիրելի՛ որդեակ՝», ըստ վշտացեալ ձայնիւ :

— Եթէ սիրելի ըլլացի՛ հաց կը ճարէիր, որով քիչ մը կ'առողջանայի, պոռաց երիտասարդը :

Այս խօսքէն մարդը դողաց եւ սկսաւ մտածել, յանկարծ դիմացը վրայ ուրախութեան փայլտի մը չողաց, զոր տեսնելով կինը սախալուցաւ հարցնել թէ ի՞նչ կը մտածէր :

— Ոչինչ, մրմուաց զգացածը կեղծել աշխատելով, եւ խօսակցութեան նիւթը փոխելու մտօք, «գու ի՞նչ կը կարդաս այդ դրքին մէջ,» ըստ :

Կինը հետեւեալը կարգաց :

«Թագ եւ գահէն աղէկ է

Մէկ բարեկամ հաւատարիմ,

Ճարստին գանձը գատարկ է

Եթէ չունի նա մտերիմ :

Ճարստութենէդ ի՞նչ օգուտ

Թէոր չունիս դու բարեկամ,

Պարտիս բոլոր ինչը երովդ

Ծախու առնել մէկ մտերիմ :

— Լսեցի՞ր չեթում, հաւատարիմ բարե-

կամի համար Եռւնկի գրած երգը, ըստ Եին-րան ձեռօքը նորա ուսին զարնելով, որ լաւ

ուշադիր ըլլաց, լսեցի՞ր երիտասարդ տառապեւ-

լոյն ճիճվուքը՝ որ ապառաժները յարտասուս կը շարժէ . . . անսա՛ խրատուսոց բարեկամ, մէկդի ճդէ՛ այդ սէրը »

Բայց չեթումի առանց իւր խօսքերուն ուշ
դնելու, քայլերը դէպ 'ի չըթից գերեզմանատու-
նը ւղելէն, պարտաւորեցաւ լոել եւ նորա հե-
տեւիլ . հինգ վայրկեանէն գացին՝ մեծ գերեզ-
մանաքարի մը վրայ նստան երեսմին 0չ—մշ-
տանը կոչուած լերանց դարձունելով . սոցա-
նստած վայրին ստորոտը կիյնար Յունաց Այալ-
ման :

Այն միջոցին մարդ մը շտապաւ լեռնէն
վար իջաւ ձեռքը պարան մը ունենալով, և Ա-
յազմային ծառերուն տակ դնաց :

Մոտակայ տան մը ժամացոյցը չորս հըն-
չելուն՝ չեթում մեկնիլ ուզեց, բայց Սիհրանայ
քիչ մը համբերել ստիպելէն՝ դարձեալ նստաւ:

Մարդը քանի մը վայրկեան իւր շուրջը
դիտելէն ետքը՝ ծառը ելաւ, դէպ 'ի խորխո-
րատը կախուած հասոր ճիւղի մը կապեց պա-
րանին ծայրը եւ վար իջաւ :

Երկու փոքրիկ գերեզմանաքարեր գրկե-
լով ծառին տակը բերաւ, որոց վրայ ելնելով
պիտի կարենար նպատակին համնիլ . ուստի
նախ 'ի ծունը իջեալ ձեռքերը յերկինս բարձ-
րացուցած կարծ կերպիւ աղօթելէն ետքը,
ուսք ելած պարանին ծայրը 'ի ծունը վայրկեան
մը մտածեց, իբր թէ զղջացեր էր, բայց կար-
ծես աներեւոյթ ձեռք մը զինքն ստիպեց պա-
րանը վիզը անցունել :

Վայրկեանը 'վճռողական էր :

Գերեզմանաքարերուն վրայ ելաւ ձեռքը

Երկսայրի սրով, ու կախուելէն ետքը ստքով
քարերը մէկի հրելու միջոցին, տեսաւ որ զօ-
րական մը գերեզմանատունէն վազելով դէպ 'ի
իրեն կուղար, ուստի պարանը կտրեց եւ ծա-
ռին տակ նստաւ :

Զօրականը առանց զինքը տեսնելու ան-
ցեր գացեր էր :

Այն ատեն, չեթում եւ Սիհրան յամրա-
քայլ ծառին քով իջան, բայց չէին համարձակիր
մօտենալ մարդուն, որոյ աջ կողմը զրուած
երկսայրին կը վայլէր :

— Ի՞նչ կընես այդ տեղ ո՛ մարդ, գոչեց
Սիհրան կարեկից ձայնիւ :

— Ոչինչ, մրմռաց խեղճը :

— Հապա այս պարանը ի՞նչ է, կրկնեց
նոյնպէս :

— Այս պարանը թշուառութենէ աղատ-
ուելուս միակ միջոց համարած եմ :

— Ո՞ւր կը բնակիս :

— Հոս, Խասդիւղ . . . Ա, 0 * * * փո-
ղոցը :

— Ա, 0 * * * փողոցը, գոչեցին զար-
մացմամբ երկու երիտասարդք զիրար դիտելով:

— Այս պարանայրը . Ա, 0 * * * փողո-
ցին ծայրը հին տունը կը բնակիմ, . . . ա'հ,
զթացէ՛ք զթացէ՛ք, երկու զիշեր է որ չեմ
կարողացած ընտանեացս հաց մը ճարել, չեմ
համարձակիր զրացիներէս մուրալ, զի նոքա
եւս ինձ պէս աղքատ են . . . հիւանդ զաւա-

կրո պիտի մեռնի , եւ կը վախնամ որ դիակը
թաղելու գերեզման մը չի պիտի գտնեմ :

Հեթում եւ Միջրան համոզուելով որ,
քիչ մը առաջ տեսած թշուառ ընտանեաց հայ-
րըն է այն մարդը , քանի մը դահեկան անոր
ծեռքը դնելով զնա տունը տանելնէն ետքը . ի-
րենք եւս վաճառականին տունը մտան , ուսկից
արդէն բաժնուած էին ֆաստաբանը եւ տիկին
Մաքրուհի :

(Քանի մը օրէն ետքը երիտասարդ հի-
ւանդը մեռած էր , եւ դեռ զերեզման չի դր-
ուած՝ հայրը մայրը եւ քոյրը զիւզէն հեռացեր
էին . որոյ թաղման համուէսը այլոց պաշտպա-
նութեամբ կատարուեցաւ :)

ԴԼՈՒԽ ԺԱ.

ՃԵԹՈՒՄԻ ԲԵՐԿՐԱՆՔԸ

Հեթում առաւետուն կանուխ նամակա-
բերին հետ ֆաստաբանին տունը երթալ փու-
թաց , զորս Յովէփ սենեկակ հրաւիրելէն եւ
ըստ իւր Սովորութեան սեղանին զլուխն ան-
ցած քանի մը վայրկեան մտածելէն ետքը , ը-
ստ խնդութեամբ .

« Երէկ զիշեր զիս դիմաւորած ատենդ ,
և ամեն բան կարգին է , » ըսելէս տարակուսա-
նաց ենթարկելդ նշարեցի , թէեւ կը ջանայիք
հսնդարսութիւն կեղծել , ահա հիմա ըսածներո
պիտի ապացուցանեմ . գործոց ընթացքը փոխս-
ուած է սիրելիս , բայց մեզ աւելի նպաստաւոր ,
Արտաշամայի պատահածները փոխանակ մեր
պարօն նամակաբերէն լսելու որոշուեցաւ որ
դու անձամբ այցելութիւն տալով զայն միսի-
թարել աշխատիս , եւ կարծեմ այս որոշումը
գործիդ կուդայ , այնպէս չէ՞ :

Հեթում զգացած ուրախութենէն այլյայլ-
մէ եղած բառ մը արտասանել չէր համարձա-
կէր . Փաստաբանը կարծելով թէ նա իր խօս-
քերուն հաւատալ չէր ուզեր . Պայսպէս շարու-
նակեց , « Եթէ խօսքերուս մէջ առաւելութիւն
կը նշմարես՝ խիստ կը սխալիս , զի ստախօսու-

թիւնը ատելի է ինձ, եթէ երկնից երջանկում թիւնն ալ պարզեւէ . ուստի կը կրկնեմ դարձեալ թէ՝ այս շաբթու գիշեր մը իւսկիւս տար պիտի երթաս տիրուհւոյդ ընկերութեամբ, անշուշտ նամակաբեր բարեկամնիս պիտի փութայ աւետել զայս Արտաշամայի, որ իբր անտեղեակ ամեն բանի օտարականի մը պէս զինաքը հրւընկալել պարտի » :

Նամակաբերն այս վերջին խօսքերը լիւն՝ խոնարհական նշան մը ընելով ուռ ելաւ:

Ցովսէի առջեւը դրուած թղթին վրայ քանի մը տող գրելէն ետք՝ զայն պահարանի մը մէջ փակելով նամակաբերին յաձնեց. « գիտէ՞ք, նամակիս պարունակութիւնը ի՞նչ է, ըստ զէկթում դիտելով. կարելի է Արտաշամա պարուն նամակաբերին խօսքերուն կարեւորութիւն չ'տայ, ինչպէս որ դուք քիչ մը առաջ ինձ ըրիք, վասն զի մոքերնուդ չանցած մէկ բանն է այս. նամակաւս կը յորդորեմ զԱրտաշամա նամակաբեր բարեկամնուս խօսքերուն հաւատալեւ ըստ այսմ գործել, ուրեմն երթայք բարեաւ սիրելիս, յարեց նամակաբերին զանաւով, եւ սենեկին դուռը ցոյց տռաւ անոր:

Նամակաբերը աճապարանօք մեկնեցաւ, Հեթումի զգացած ուրախութիւնը արտաքը կարգի էր, Ցովսէփայ առջեւ ՚ի ծունը իջնաւ նորա ձեռները ուժով մը գրկած կը համբուրէր հոտոտելով, որով մարդը « ի՞նչ կընես ձեւ ժում, » աղաղակեց զարմացմանը :

— Թող որ համբուրեմ այս ձեռքերը՝ քանզի քու չնորհիւդ պիտի կարենամ ամբողջ գիշեր մը սիրուհւոյս տեսութիւնը վայելել, զոր երբէք չէի յուսար • բայց նախապէս ըսէք ինձ աէր իմ, թէ աիրուհիս ինչո՞ւ պիտի ընկերանայ :

— Կասկածանաց տեղի չ'տալու համար այսպէս որոշեցի, տիրուհիդ իբր զծերը յորդուրող պիտի ներկայանայ Արտաշամայի մայրը վերատին իւր տունն ընդունելու. թէեւ անօգուտ բան, բայց քու աղատօրէն երթալուդ պատրուակ մը . վաճառականը եւ վաճառականունին սիրուհւոյդ աղատութիւնը ինձմէ պիտի սպասեն, ինչպէս որ մայրն ալ ամեն խօսքերուս հնազանդ մնիլ իսոստացաւ :

— Ի՞նչպէս :

— Բաւական է որ դաւակս ծերոյն ձերաններէն աղատէք. ինչ միջոցաւ ալ որ ըլլայ կընդունիմ յօժարակամ, ըսաւ. կը տեսնե՞ս ուրիմն գործոց յաջողութիւնը . . . :

— Ա՛ն, աէր իմ, եթէ գար մը ապրիմ, չ'պիտի կարենամ ըրած բարեացդ փիխարէն մը հատուցանել, գոչեց անհամբերութեամբ երիտասարդը, ընդմիջելով Ցովսէփայ խօսքերը, երախապարտ եմ, եւ կաղերսեմ ձեզ երթալիք գիշերս որոշէք :

— Երկու օրէն :

— Եւ աիլուհիս գիտէ՞ :

— Աչ , այլ իմ հրամանիս կ'սպասէ :

— Արդեօք մեր գաղտնիքը իմացա՞ւ :

— Տղա՞յ ես Հեթում , թէ ոչ կը զառան-

ցես :

— Կը վախնամ թէ վերջապէս պիտի ի-

մանայ :

— Ի՞նչ ըսել կուզես :

— Այս զիշեն յանկողին մտած ատենա
Միհրան սենեակս մտաւ , եւ սիրահարեալ վա-
նելս իմանալը խոստովանեցաւ :

— Հոդ մի՛ ըներ . ի՞նչ կը նայ ըսել քեզ ...
չարաճճին ըրածները մոռցա՞ւ :

— Միշտ կաշխատէր համոզել զիս որ
նապատակէս հեռանամ :

— Արտաշամայի անունը տուի՞ր :

— Ո՞չ :

— Զգուշացիր սիրելիս զայն յիշելէ , եւ
ջանա՞ հանդարտութիւն կեղծել . եթէ անդամ
մ՞ալ այս մատին խօսք բանայ՝ ֆաստաբան
Յովաէփ զքեզ տեսնել կը փափաքի , պատաս-
խանէ :

— Խիստ բարի տէր իմ :

— Առ այժմ երթայք բարեաւ , իրիկուանո
հինգ ոսկի բերէք ինձ Հալընը—Օլլուի նաւա-
մատուցին սրճարանը , դարձեալ կը կրկնեմ , տա-
նը մէջ հանդարտութիւն կեղծելու էք :

—————○—————○—————○—————○—————○—————○—————○—————

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՀՔԱԾԵՇՑ

Նոյն օրը Հեթում ուրախ անցուց , եւ
յերեկոյին հինգ ոսկին Յովսէփայ ձեռքը գնելէն
ետքը՝ տուն գնաց . թէեւ Միհրան կը փափա-
քէր վերիտասարդն ստիպելով սիրուհոյն ա-
նունը եւ բնակութիւնն իմանալ , բայց նորա
վրայ նշմարած փոփոխութենէն չը համարձա-
կեցաւ խօսք բանալ , կարծելով թէ իւր ըսած-
ներէն խրատուած է :

Ճաշէն վերջը , Հեթում ըստ իւր սովո-
րութեան սենեակն առանձնացած , պատուհա-
նի մը առջեւ զուարթ ու հանդարտիկ կը մը-
տածէր :

Փամը չորսին միջոցները , փողոցի դուռը
ուժգին մը զարնուեցաւ : Հեթում փութաց
դուռը բանալու , զի մինակ ինքն էր տանը
մէջ արթուն :

— Տիրոջդ անուան նշպմակ մը կայ , ըստ
հեռագրատան պաշտօնակալ մը , նամակը երի-
տասարդին ձեռքը տալով :

— Ուսկի՞ց է արդ բա՛րեկամ , հարցուց
Հեթում զայն ընդունելով :

— Վառայէն , ուստի խնդրեմ ընկալագի-
րը ստորագրէ՛ք , յարեց պաշտօնեայն . եւ զըր-

պահէն տպեալ թուղթ մը հանեց :

Ստիպողակա՞ն է, բարեկա՛մ, կը բկ-
նեց երխասարդգք :

Պարո՞ն, ձեր այդ հարցման կը զարմա-
նամ. եթէ ստիպողական չըլլար՝ թղթատարով
կարելի էր խրկել, եւ ես գիշերանց այս կող-
մերը գալու չէի ստիպուեր :

Հեթում ընկալազդիրը ստորագրելէն ետք՝
մարդը ճամբեց, եւ փոխանակ նամակը տիրո-
ջը տանելու, քայլերը դէպ յիւր սենեակը ուղ-
ղեց, զի վաճառականին ընկերոջմէն երբեմն
Վառնայէն այսպիսի նամակներ գալը սովորա-
կան էր, ուստի գիշեր ատեն նորա հանգստու-
թինը վրդովել չուզեց. բայց վաճառականը
դրան զարնուելու ճայնէն արդէն պատուհանը
դիմած էր, եւ ուսկից է այդ նամակը» հար-
ցուց Հեթումի անհամբեր :

Վառնայէն Տէ՛ր իմ, պատախանեց Հե-
թում, նորա ճայնէն ահաբեկ :

Քե՛ր տեսնեմ,

Անմիջապէս Տէ՛ր :

Եւ սանգուխէն վեր ելաւ արագօրէն :

Վաճառականը սրահին մէջ զինքը դիմա-
ւորելով, զարմանոք եւ փութով նամակը կար-
գալէն ետք՝ « դու ալ կարդա՛ Հեթում» ը-
սաւ, զայն նորա ճեռքը տալով :

Երխասարդը զինովը խոնարհական նշան
մը ընելէն ետք՝ հետեւեալը կաթէաց :

Սիրելի ընկերու իմ,

Երկու շաբաթէ 'ի վեր անկողնոյ մէջ կը
տառապիմ, գործերը երեսի վրայ մնացած են :

Վառնա

1864 Դեկտեմբեր 28

Ընկերու

ԶԱՐԵՀ

Նամակը կարդացուելէն ետքը, վաճառա-
կանը մտախոն կը պարաւէր սրահին մէջ։ իսկ
Հեթումը զլուխը խոնարհեցուցած եւ անշարժ
աիրոջ հրամանին կ'սպասէր :

Վաղը շոգենաւ կայ, այսպէս չէ՞ Հե՛-
թում, հարցուց կանկ առնելով :

Այս Տէր, Աւատրիոյ ընկերութեան
շոգենաւը :

Լաւ, եւ երկու վայրկեան եւս շրջելէն
ետքը, ննջարանին դբանը առջեւ կեցած,
« պատրաստուէ որ վաղը առաւօտ 'ի Վառնա
աւզդեւորիս այժմ հանգստացիր, եւ
պարտաւորութիւններդ առաւօտուն կիմանաս»
ըսելով սենեակ մտաւ :

Թշուառ երխասարդը այս հրամանէն կայ-
ծակնահար՝ սենեակը վազեց եւ սկսաւ լալ :
Անդառնալի էր հրամանը, եւ 'ի զուր կը մրտա-
ծէր արդելք մը յարուցանելու, գրեթէ ժամ
մը այսպէս տառապելէն ետքը, յանկարծ յու-
շաբերեալ, « չէ՛, առիթը ճեռքէ չի փախցը-
նելով փաստաբանին խմացնելու եմ» ըսելով,
շտապաւ լապաերը առած պարտիզն դոնէն

դուրս ելաւ, ամենէ նուազ ձայներուն ուշ
դնելով, որպէս զի տան մէջ եղողները չխմա-
նան :

Փաստախանին տունը երթալու համար առ
նուազն մէկ քաղորդ պէտք էր, բայց Հեթում
այնպէս շտապա քայլեց, որ հինգ վայրկենէն
տանը հասաւ, ուր արդէն Յովաէփ գրի նը-
տած էր :

Երկու անգամ դուռը դարկաւ :

—Ո՞վ է այն, գոչեց Յովաէփ, գլուխը
պատուհանէն դուրս հանած :

—Ես եմ, բա՛ց :

—Հեթո՞ւմ :

—Այո՛, Հեթումն եմ, եւ միթէ՞ այս
դուռն ալ ինձ չպիտի բացուի :

—Ահա եկայ, համբերէ՛ քիչ մը, ըստ
մարդը զարմանօք, եւ ճրագը առած գաւիժ
իջաւ: Դուռը բանալուն պէս, « յօդնութիւն,
յօդնութիւն տէ՛ր իմ » աղաղակեց Հեթում,
գիրկը նեառւելով,

—Ինչո՞ւ այդպէս այլայլած ես, Հեթո՞ւմ:

—Այլայլելուս մի՛ զարմանար, խնդե-
նալուս բան չի մնաց, զի ամեն բան կորս-
ւած է :

—Կարծեմ տանը մէջ անգոյշ գտնուե-
լով օծիքդ ձեռք տուիր, կրկնեց խնդագին :

—Ո՛չ, ո՛չ, ապահով եղիր այդ մասին :

—Ուրեմն վեր ելնենք եւ իմանանք :

—Կարողութիւն չունիմ վեր ելնելու :

—Կ'օգնեմ քեղի՛ Եւ թեւը մտնելով մեն-
ակ տարած բազմոցին ծայրը նստեցնելէն ետ-
քը, տեսնելով որ հեծկլը անօք կարտասուէ,
« ըսէ՛ տեսնեմ Հեթում, ինչ պատահեցաւ քեղ,
հարցուց անհամբեր :

Հեթում առանց պատասխանել կարողա-
նալու հեռագիրը անմիջապէս հանեց ։ փաստա-
նը աճապարանօք զայն կարդալէն ետքը, « է՛,
ի՞նչ է եղեր, » յարեց դարմացմամբ :

—Ամեն բան կորսուած է, գոչեց երի-
տասարդը :

—Բացատրէ՛ խօսքերդ :

—Վաճառականը հրամայեց ինձ՝ առաւօ-
տուն 'ի Վառնա երթալ, որով ամեն բան տակն
ու վերայ եղաւ :

—Հոգ մի՛ ըներ սիրելիս, դարձեալ գոր-
ծերը 'ի կարգին են, ըստ Յովաէփ, քիչ մը
վարանելով ։ վասն զի, կրկնեց վստահութեամբ
Թոտորեանք գձկավաճառը խրատած ատենին,
կրնայ ըհար որ ձախող դէպք մը պատահի,
եւ ծերունին զքեղ 'ի դատ հրաւիրէ ։ ուստի
այս միջոցին աւելի աղէկ է Պօլսէն բայցակայ
գտնուելնիդ, բաց ասկէ, ջանա՛յ քիչ օրէն
վերադառնալ, այն ատեն աղատօրէն պիտի
կարենաս Արտաշամայի տունը երթեւեկել, զի
ամեն բան պիտի կարդադրեմ :

—Բայց Արտաշամա ինձ կ'ըսպասէ ան-
համբեր, եթէ իմանա՛յ

—Բան մը ըսելու իրաւունք չունի նա,

Ես զի՞նքը՝ կը համողեմ։
— Բայց եթէ շուտ չկարենամ վերադառնաւ։
— Պիտի աշխատիմ քու վերադարձդ փութացնել։
— Կուզեմ այս գիշեր Արտաշամա տեսնել,
հրաժեշտ մատուցանել անոր։
— Այդ անկարելի՛ է, պոռաց փաստա-
բանը խոժողածայն։
— Ինչո՞ւ։
— Այսչափ կըսեմ, անկարելի՛ է։
— Ուրեմն մնայք բարեաւ, ըստ, Հե-
թում, միտքընոր խորհուրդ մը գալին ոգեռ-
բեալ։
— Ինչո՞ւ կածապարէք։
— Երթամ հանգստանամ, դի առաւօտուն
կանուխ պիտի բաժնուիմ։
— Գնա՛ հանդստացիր բարեկամն, եւ վըս-
տահ եղիր ինձ։
— Յոյս քոյ վրայէ, մնայք բարեաւ։ Եւ
աճապարանօք նաւամատոյց իջնելով նաւակ
մը հեծած էմին—էօնիւ ելաւ, ուսկից ուրիշ
նաւակաւ մը իւսկիւտարի նաւամատոյցը հա-
ատ, Լապտերը ձեռքը աճապարանօք Սէլամ-
որդի գառիվերը կենէր իր հրաժեշտ Արտա-
շամայի մատուցանելու։ բայց տանը հասնելով
գուռը զարնելու համար ձեռքը երկնցուցած
կէտին զղջաց, « չի խոռվեմ, չի խոռվեմ զին-
քը, թօ՛ղ ես տանջուիմ եւ ինքն անդորր լինի, »

խօսքերը մրմնջելէ ետքը, զրան առջեւի ծունդ
իջեալ ձեռքերը տարածած եւ արտասուալից
աչօք, « մնաս բարեաւ Արտաշամա, մնաս
բարեաւ, ըստ հատկլեալ ձայնիւ . . . զիս
մի՛ մոռնար . . . յշէ՛ խոստմունքդ :

Բայց քուի փոլոցէն պահնորդին գալոււ-
առ լսելուն՝ ձայնը խեղդած, շտապաւ զա-
ռիվարէն իջաւ։

Հետեւեալ առաւօտ Աւստրիոյ ընկերու-
թեան շոգենաւը զթշուառ Հեթում Վասվիորի
ակիոնքէն հեռացնելով՝ դէսկ 'ի Վասնա
րաւ։

ԴԱՍԻԼՍ ԺԴ.

ԿՈՒՆԻ

Թոտորի զթոթովախօսը լեմնավաճառ
ձեւացնելով՝ Զաքմաքճը լարի զարիլերի գլուխը
խրկեր էր, ուր արդէն ձկավաճառ Սիմոնը ձուկ
ծախելով զբաղեալ, միանգամյն մօտակայ
խանութիւներէն Հեթումի ո՞վ, եւ ո՞ւր գտնուի-
լը ստուգել կաշխատէր :

Խորամանկ Թոթովախօսը շուտ մը բարե-
կամացաւ Վիմոնին հետ, զոր խրախուսեց՝ երբ
զչեթում սպաննելու միտումն ունենալը իմա-
ցաւ, հետեւաբար՝ ի հարկին նորա օգնել խօս-
տացաւ : Սոցա բարեկամութիւնը մինչեւ քանի
մը օր տեսեց, զի թոթովախօսը Թոտորիի որո-
շած գիշերը հրաւիրեց զձկավաճառն այն գի-
նետունը՝ ուր քանի մը գիշերներ իւր նոր բա-
րեկամէն հրաւիրուած էր :

Նոյն գիշերն Պալըք-Բաղարի դրան դիմա-
ցի նեղ փողոցին մէջ յյոնի մը զինետան վրայի
սենեակը, Թոտորի երեք ընկերներով թոթո-
վախօսին եւ ձկավաճառին գալստեանը կ'սպա-
սէր, որք ժամը երկուքին պիտի գային։ Գիտ-
նալ պարտին ընթերցողք, թէ Թոտորի, զինե-
պանին ընկերի պարտաւորութիւնները կանխաւ
իմացուցած էր իրեն, եւ ըմպելեաց հաշուէն

դուրս մէկի սովոր պարգեւած էր անոր, որպէս
զի օտարական յաճախորդները ճամբու դնէ :

Ճամբ երկուքին Թոթովախօս եւ ձկավա-
ճառ թեւ ՚ի թեւ տուած վերոյիշեալ գինետու-
նը մտան գլաորուելով, զի արդէն ուրիշ գի-
նետունէ մը արբած էին :

— Կերի յարկը ելէք, բարեկամք, ըսաւ
զինեպանը սանդուղը ցոյց տալով :

— Խչո՞ւ, վերի յարկը ի՞նչ կայ, հար-
ցուց Սիմոն, կանկ առած :

— Զեր հանգստութեանը համար կըսեմ :

— Ո՞վ կայ վերը, զգոչեց թոթովախօսը,
իբր անտեղեակ ամեն բանէ :

— Չորս երիտասարդք, ձեղ նման կայ-
տառ :

— Լաւ, վեր ելնենք, սաստեց Սիմոն
թոթովախօսին :

— Այո՛, ելնենք :

Եւ երկուքն ալ սանդուղէն վեր ելան
շտապաւ :

Գինեպանը զիրենք սանդղին մօտ դրուած
սեղանին տոջեւ նստեցուց, զի Թոտորի այն-
պէս հրամայած էր, իւր յետոյ, «ի՞նչ կախոր-
ժիք, բարեկամք, » հարցուց զուարթերէս :

— Օղի՛, օղի՛. զարմանալի մարդ, այդ
ալ հարցնելու բա՞ն է, այս ատեն հոս եկողը
ի՞նչ կը խմէ, զգոչեց Թոթովախօսը, եւ գուռ-
զութեամք գլուխն դէպ ՚ի Թոտորեանց գար-
ձուցած՝ «բարեւ ձեղ բարեկամք, » յարեց

խոժոռադէմ, զանոնք չ'ճանչել՝ կեղծելով։
— Աստուծոյ բարին, բարի եկաք, մրմբ-
ռացին Թոտորեանք։

— Բարի տեսանք, պատասխանեց կոչ-
առութեամբ Սիմոն, եւ գինեպանը կանչելու
մտօք՝ սկսաւ սեղանին զարնել։

Դինեպանը երկու շիշ օղին եւ գաւաթ-
ները Թոթովախօսին սեղանին վրայ դնելէն
ետք՝ երթալ կը պատրաստուէր. բայց Թոթո-
վախօսին իւր օձիքէն քաշելով, «սա անկիւնը
նստող բարեկամներուն ալ մէկ մէկ գաւաթ
օղի տար մեղմէ», գոչելուն՝ խոնարհական
նշան մը ընելով հեռացաւ։

Թոտորի առանց գէթ իւր չնորհակալու-
թիւնը յայտնող շարժման մը մէջ գտնուելու,
կամ փոխագարձ գաւաթներ ապսպիւելու, այս-
պէս կըսէր իրեններուն. «Սրդարեւ աշխարհիս
մէջ քաջութենէ աւելի աղէկ բան չ'կայ. զի
ովչոր քաջ է, իրմէ շատ վախցողներ պիտի
ոլլան. սակայն երբեմն իւր քաջութիւնը տկա-
ռին վրայ գործել ուզող մէկը, քաջ ըսուելու
արժանի՞ է։

— Ե՞ն, ի՞նչ ընէ խեղճը, իրեն համար
տկարին վրայ բռնանալը քաջութիւն կը համա-
րէ, պուաց Խւսրէֆ երդիծարանօրէն։

— Հստ իս բարեկամք, պատասխանեց
Ամբակում, քաջ է այն մարդը՝ որ յալթել կա-
րողացած ոսոխին բազուկը իւր բազկին կը հա-
ւասարէր։

— Շատ կոպիս մարդիկ են եղեր ասոնք,
ըստ ձկավաճառը թոթովախօսին. որ գոնէ
«Նորհակալ եմք» խօսքը չարտասանեցին։

— Ամենը քեզի պէս կրթեա՞լ զիտես.
մրմաց թոթովախօսը գաւաթ մը անկելով; եւ
Թոտորեանց խօսակցութիւնքը խափանելու մը-
տօք՝ սկսաւ անձոռնի ձայնիւ մը երգել։

— Քիչ մը կամաց երգեցէ՞ք պարո՞ն,
սաստեց կոմիկ, խոժոռադէմ զնոսա զիտելով։

— Ի՞չո՞ւ, ի՞նչ կայ, աղաղակեց ձկա-
վաճառը գոռողութեամբ։

— Խօսակցութիւննիս կը խափանեք։

— Մենք քարոզ լսելու ժամանակ չու-
նինք. այս տեղ զուարճանալ եկանք, ըստ
Թոթովախօսը, եւ աւելի բարձր ձայնիւ սկսաւ
երգել։

— Ի՞նչ աստիճան կամակորութիւն պա-
րո՞ն, գոչեց Խւսրէֆ գոռողանօք յուս ելեալ։
— Ի՞նչ աստիճան ալ գոռողութիւն պա-
րո՞ն, պատասխանեց Սիմոն նոյնպէս ոսք ելած,
միանդամայն դէպ 'ի նոյցա յառաջանալով։

— Տեղէք մի՛ շարժիք բարեկամ, պուաց
Թոթովախօսն Խւսրէֆի, այդչափ գոռողանալ
պէտք չէ զիտե՞ս. քու ընկերա՞ցդ կապաւի-
նիս . . . մենք երկու հոգի եմք, եթէ քաջ
ես՝ առանձին կոռւինք։

Գինեպանիք՝ որ այս միջոցին գաւաթներ
'ի՛ձեռին վեր ելու, խաղաղութիւնը վերահաս-
տաեց, ձկավաճառին եւ թոթովախօսին։

« նստեցէ՞ք պարո՞ն , ձեր համովատութիւնը ոչ
ոք պիտի վրդովէ , » ըսելով :

— Մենք այստեղ քարոզ լսելու չեկանք ,
գի՞նեպան , աղաղակեց ձկավաճառը զայրու-
թիւ , այլ զուարձանալ . ուրեմն սա մարդկան-
ցըդ ըսէ՞ որ լոեն , կամ մեզ չ'դպչին
ապա թէ ոչ

— Ապա թէ ոչ , ի՞նչ կընաս ընել : պո-
ռաց Թոսորի կատաղաբար , եւ աթոռ մը դէպէ
ի նոցա սեղանը նետելուն՝ շիշերն ու գաւաթ-
ները կոտրեցան :

— Աթո՞ո վերցնէք մեզի , ուրեմն ահա-
ւասիկ մոնչեց ձկավաճառն , եւ աթոռ մը նե-
տեց իւսրէ ֆի գլխուն :

Իւսրէֆ աթոռը մէկդի հրած , կայծակի
արագութեամբ նորա վրայ յարձակելով զայն
ծնդացը տակ ճնշեց , եւ սկսաւ կոռուփել , ինչ-
պէս կոմիկ եւ Ամբակում արդէն նստարանին
տակ պահած գաւաղաններով ընկերացան իրեն ,
այնպէս որ խեղճը չեր կրնար պոռալ :

Խոկ Թոսորի , գինեպանին հետ գինետան
շուռը գոցել աճապարեց :

Յանկարծ ահռելի ձայն մը արձկեց ձկա-
վաճառը՝ եւ մարեցաւ , զի ազդոր կոտրած էր
հարուածէ մը , որով Թոսորի իւր երեք ընկեր-
կերովը չուեց : Թոթովախօս իւր վիրաւորեալ
ընկերը նաւակ մը դրած նւսկիւտար տարաւ ,
եւ հետեւեալ առաւօտ ուրախութեամբ դար-
ձաւ իւր ընկերացը քով : Թէեւ ձկավաճառին

Ընտանիքը ոստիկանութեան միջոցաւ ուզեցին
գինեպանն ու թոթովախօսը հարցաքննելով
ստայակները գտնել՝ բայց անոնք երդ մնեցան ,
իբրև թէ ստայակները չեին ճանչեր :

ԴԱՍԻՄ ԺԴ.

ՔԵԱՆԱՏ-ԽԱՆԵՐԻ ԶԲՈՍԱԿԱՅՐԸ

Զմրան վարագոյրը գողցիս նախ եւ առաջ այս զբօսավայրէն կանհետի . դարունը ծիծաղերէս ամեն տեղէ կանուխ սոյն դաշտավայրին վրայ իր կեցուցիչ գետիւները կը վչէ . եւ զայն դաշտը դալարեօք եւ բնասուր ծաղկօք կը գեղազարդէ : Պոլսեցիք գարունին , մանաւանդ առջի երկու ամիսները հոս կը դժմն զբօսնելու . ամրան տօթ եղանակը Վասիսրի ափունքը անցունելու միտումն եւ կարողութիւն ունեցողներն ալ , չեն ուզեր առանց այս ջրասուն եւ հովուասուն հովտին փոխադարձ ուղղոյններ տալու յամարանոց երթալ :

Կայսրը , Ապրիլ ամսոյ զով եւ դալարագեցիկ օրերը զբօսավայրիս մէջ իր կառուցած հոյակապ պալատը կանցունէ :

Ուրբաթ , միանդամայն Կիրակի օրեր ամեն ազգէ արք եւ կանայք թէ ցամաքէն եւ թէ ծովին հոս կը լեցուին խուռներամ . կառքերու եւ ծիերու բազմութենէն ճամբաները կը գոցուին , եւ օձապտոյտ գետակին վրայ շնուռած կամուրջներու կամարաց տակէն նաւակները անցուդարձ ընելու չեն կրնար , այն-

պէս որ գետակը գլխովին նաւակներու բաղմութենէն չերեւիր :

Առաւօտուն եւ երեկոյին քաղցր զեկիւուներ , սոխակաց զմայլելի երգեր եւ կարկաջահոս վտակին խոխոջանքը կարծես հիանալի ներդաշնակութիւններ կը յօրինեն , եւ մարդուն սիրար , գեղեցկին , աղնուականին , անմահին զգացումներովը կը լեցնեն :

Մարդ երբ հոս գանուի՝ նոր երկրի մը մէջ գտնուիլ կը կարծէ , զի զբօսավայրը բարձր լերանց սարուան է , ուսկից Խասդիւղը չ'նշմարուիր . այս զբօսավայրը մտնելու համար կամրջէ մը անցնելու է , յորմէ Գարեւ—Աղանձի դաշտին վրայ նայող բլրոյն վրայի տանց յարկերը կերեւին . այս կամուրջին մէկ կողմէն Զիլիֆտարի , եւ միւսէն Գարեւ—Աղանձի զբօսավայրերը երթալու ճամբաններն են :

Արքայական հոյակապ պալատին այն պարտէզը՝ որոյ առաջէն գետակը կը սահի , աղատէ ամեն մարդ մտնել , մարմարեայ քարերէ շինուած երեք կարդ ազքերց ծորակներէն վազող յստակ ջրերու տեսարանը տեսնելու եւ անոր զմայլելի խոխոջանքը լսելու . ՚ի վերջոյ , ազքերց մէջէն շինուած ուղիէ մը գիմացի պարտէզը կանցնուի , յորում ատեն կայսերական երիվարները կը ճարակին : Մարդ երբ հոն ալ պտոյտ մը ընելէն ետքը պարտիդէն դուրս ելնէ՝ այս տեսարանին անջննջ պատկերը

իր մտաց մէջ ունենալով, իր առջնու զինքը գիւղերը տանող երկայն ճամբայ մը կը բացուի. այս ճամբուն ձախ կողմը կիյնայ գետակը, ուրոյ ափանց վրայի ծառերը ճիւղեր ձգելավ իշրարու խառնուէր եւ կամար մը ճեւցուցեր են. կամարին վրայ թռչնիկը կը գայլայլն, վտակին գորտնորու ճայներն եւս թռչնոց դայլայլիկներուն կ'ընկերանան։ Աշնան մօտ այս կամարաձեւ ծառերու ծաղկանց թերթերէն առոյշ հոտ մը կը բուրէ։

Ճամբուն աջ կողմի փոքրիկ անտառին խիտ ծառերովը կարծես պարտիղպանը կամունառոր շար մը կազմած է. սոցա գաղաթները խիստ բարձրերը հասած են. որչափ որ օղը տաք ըլլայ, դարձեալ հոս զովութիւն կայ։

1863 Ապրիլ ամսոյ գեղածիծաղ օրերէն կիւրակէ օր մը խուռն բազմութեամբ զբոսավայրը կը գոռար։

Երեք ամսէնք, որոցմէ մին չափահաս էր, երկրորդը կին մը՝ որոյ թեւը մտած էր չափահասը, իսկ երրրդը երիտասարդ ծառայ մը, որ ՚ի ձեռին ունենալով տիրոջ եւ տիրուհետին հովանոցները նոցա քայլերէն չէր դատուէր։

Այր եւ կին խօսակցելով մինչեւ Արքունի պարտիզին դուռը հասան, ուր մտած ատենիլսն ծառայն պարտէզ չ'մտնելու համար իրենց ներողամտութիւնը խնդրեց, եւ երբ նոքա հանեցան՝ գնաց ձիապան տղոց կռուին ականա-

անս ըլլալու, որք սովորաբար անտառին ծայրը կը հաւաքուէին։

Այս ծառայն հազիւ քսաներկու տարեկան երիտասարդ մ'էր, գէմքը գունատ, աչեւը խորունկն իջած էին արտասուելէն, եւ եթէ թոյլառուէր իրեն՝ ամայի լեռ մը կը քաշուէր. փոշելից հագուստներէն, գլխարկէն՝ որ մինչեւ յոնքերը կիշնէին, միանդամայն պատառած կոշկներէն ստայակ տղայ մը պիտի կարծուէր, եթէ ձեռքը չունենար հովանոցներ՝ որոցմէ ծառայ ըլլալը կը յաշնուէր։

Այս անձը չեթում էր, որ երկու օր առաջ Վառնայէն վերադարձած, ուր մտատան ջութենէ եւ տաժանելի աշխատութենէ սաստիկ նիհարցած էր. անձկանօք զՅովէի տեսնել եւ Երտաշամայի վիճակին տեղեկանալ կը փախաքէր։

Երբ ուստիկանութեան միջոցաւ ձիապան աղոց կուրը վերջ առաւ, չեթում պարտեզին դուռը գնաց տիրոջ եւ տիրուհետին սպասել։ Պատին տակ սրճարան բացող ստայակ տղայն ձեռքի աթոռը անոր ներկայացնելով, «Նստեցէ՛ք պարոնն,» ըսաւ. որոյ ՚ի պատասխանի՝ «Հնորհակալ եմ,» մրմռաց չեթում ձեռքի հոսկանոցները ցոյց տալով, որով տիրոջ եւ տիրուհետին սպասելը կուզէր խմացնել։

— Եկ գաւաթ սուրճը քառասուն փառայ է, կրկնեց ստայակը կոպտերէն, աթոռը դէզ անոր յառաջացնելով, առանց նորա պա-

տասխանին եւ շարժմանց կարեւորութիւն տալու :

Հեթում աթոռը մէկդի հրեց :

— Քանի որ քսակդ քառասուն փարայ չէր գտնուեր, ինչո՞ւ հոս եկար, պոռաց ստայակը զայրագին :

— Զօսավայր եկողը անպատճառ ստա՞կ պիտի վասնէ բարեկա՞մ, հարցուց Հեթում հեղնօրէն :

— Այո՛, ի՞նչ հասկցար, անկուտիները հոս բան չունին, եթէ կուզես յարմար տեղ մը՝ սա լերան գագամը ե՛լ . . . տե՛ս, մեր քսակները լի են . . . ջրհանակիր եմք, շատերը զմեզ առ ոչինչ կը համարեն. ու ըսած խօսքերը ապացուցանելու մտօք սկսաւ զրպանը կոռուփել :

— Աստուած տայ որ ատոր կրկնապատիկը վաստիք :

— Յոյս մեծ ունիմ, քանզի կաշխատիմ. պարապ պտտած օրեւս ալ զրպանս լեցուն է, քանի որ աղնիւ բարեկամք . . .

— Քանի որ աղնիւ բարեկամք, է՛ վերջը, հարցուց Հեթում հետաքրքիր, վասն զի ստայակը ձայնը խեղեր էր, բերնէն դուրս փախցնելու գաղտնիք մը իր շրթանց մէջ պահելով :

— Ոչինչ, ոչինչ, շուարեցայ պարոն, մեր խօսակցութեան նիւթը չի փոխնք. օ՞ն, նստեցէ՛ք :

— Զեմ ախորժիր :

— Ապա ուրեմն հեռացիր. այս տեղը վարձով բռնած եմ, եթէ ձեզի պէս անկուտիները հոս դիզուին՝ սնանկութեանս պատճառ կըլլան :

— Հոգ չէ՛, բարերար ձեռքեր ձեր վկասը կը տուժեն :

— Զիս կանպատուէք պարո՞ն, աղաղակեց, զայրութիւ երիտասարդին օձիքէն բռնելով :

— Մէկդի կեցիր, զի ՚ի վերջոյ պիտի դղասս. ես զքեզ կը ճանչեմ, բայց ոչ դուզիս, ըստ հանդարտորէն :

— Գիտե՞ս, թէ ո՞վ եմ ես, պոռաց գոռոզութեամք :

— Թուորիեանց խումբը ծանօթ է ինձ, եւ դուք նոցա ընկերներէն էք :

— Այո՛, բայց ի՞նչ ըսել կուզէք, յարեց օձիքը ձգելով :

— Ջրհանակիր կոմիկն ո՞ւր է :

— Հոս, նարինջ ծախելով կ'զբաղի :

— Թուորի՞ն :

— Անտառին ծայրի վրանին մէջ խորոված միս կը ծախէ :

— Ի՞նչ, խոհարարութի՞ւն :

— Զե՞ս գիտեր թէ մենք ամեն դործի կը ձեռնարկենք :

— Եւ ընկերնե՞րդ :

— Ամենքն ալ հոս են. ձմեռը Մազլը:

գինետունը, իսկ ամառը ՔԵՊԱՐՄԻԿ — ԽԱՆԻՔ վրաւնը. ահաւասիկ թոթովլախօսն ալ ջուր կը ծախէ:

— Գոււ անո՞ւնդ :

— Մրդավաճառ Ամբակում, անոււանեալն ճարպիկ. բայց ինչո՞ւ այդչափ կը հարցաքննէք զիս պա՛րոն, չըլլայ թէ այդ ծաղուեալ . . . :

— Ապահով եղիր բարեկամ, թէ իս հարցմոնքս ձեր խմբին պիտի նպաստէ, ըստ Հեթում ընդմիջելով նորա խօսքերը, վասն զի գաղտնիք մը կուզեմ իմանալ :

— Ե՞նչպէս :

— Բայց պիտի պատասխանե՞ս .

— Գիտցածս ըսելու կերդնում :

— Լաւ. ձկավաճառ Ախմոնը խրատեցի՞ք :

— Աղջրն անդամ կոտրեցինք. սակայն պարո՞ն, ըսէ՞ք տեսնեմ, ո՞ւր կը բնակէր այդ ձկավաճառը, եւ ինչո՞ւ զինքը խրատեցինք, եթէ սոցա պատասխանները կարենաս տալ, այն ատեն վտանդաւոր անձ մը չըլլալուդ պիտի վստահիմ :

— Միթէ իւսկիւտարցի չէ՞ր, եւ ծերունւոյ մը կնոջ սիրահարը սպաննել փափաքեւլուն համար չ'խրատեցի՞ք զինքը ֆաստարան Յովսէփայ հրամանաւ :

— Այո՛, այո՛ :

— Երիտասարդ սիրահարը ո՞ւր էր այն ատեն :

— Ըսին թէ Վառնա դացած էր. բայց պարո՞ն, դուք ո՞վ էք :

— Եւր սրտակցորդ ընկերն եմ :

— Անունը գիտե՞ս այդ սիրահարին :

— Այո՛, Հեթում է :

Այս պատասխանին վրայ Ամբակում հանգարտած, աթուու ներկայացնելով զայն նստեցնելն ետքը, ինք ալ քովը նստաւ, եւ աշկերախն դառնալով, « մուի երկու հատ սուրճ երիէ՛ Տրուա՛տ, » պոռաց :

— Մուցայ հարցնել թէ, քանի՞օ ամիս կայ ձկավաճառը ծեծելնիդ, հարցուց Հեթում հետաքրքիր :

— Կարծեմ երկու ամիսներու կը մօտենայ :

— Բարի. Փաստաբան Յովսէփը տեսա՞ր :

— Հիմայ հոս էր :

— Հիմայ հո՞ս էր, գոչեց խնդագին :

— Այո՛, պարտէզ մտաւ.

— Եթէ յաջողիս այս վայրկենիս զինքը կտնել՝ պարգեւ պիտի ընդունիս :

— Իիստ բարի տէր, գործս ի՞նչ է, գուշեց յրհանսակիրը եւ պարտէզ մտաւ. Երկու վայրկենին վերադառնալով՝ « համեցէ՛ք պարոն ձեր անունը իմացնել, » ըստ շնչառութիւնը արգիլուած :

— Գտա՞ր զինքը :

— Անշո՛ւշտ. ծառին տակ նստած կը ծիսէր, երբ իմացուցի ձեր զինքը տեսնել փափաքիլը, « անունը իմանալու ես » ըստ :

— Կարդալ գիտե՞ս բարեկամ, հարցուց

Հեթում վայրկեան մը մտածելէն ետքը ,
— Ե՞ս :
— Այո՛, դուք :
— Այը միայն չեմ ճանչնար , գոչեց
հեղնօրէն :

— Ուրեմն ա՛ռ այս թուղթը եւ տար
իրեն , բայց զգուշացիր ուրիշի մը ցուցնելէ ,
ըսելով գրպանէն համած թղթին վրայ անունը
նշանակելէն ետք՝ ճամբեց :

Արդարեւ , երիտասարդին զգացած ու-
րախութիւնը արտաքոյ կարգի էր զօվսէփի
տեսնելու ապահովուելուն . բայց մտածելով որ
անյարմար պատասխան մը կարելի է ընդունի
անկէ , տրամութեամբ գլուխը խոնարհեցուցած
կը մտածէր , որով Փաստաբանին քովը նատիլը
չի նշմարեց :

— Որո՞ւ վրայ կը խորհիք բարեկամ ,
հարցուց Յովէփի զուարթերես :

— Իմ անձիս , մրմուց երիտասարդը սթա-
փեալ , եւ նորա ձեռքը սեղմեց :

— Անշուշ ունեցած վիճակիդ վրայ
տեղեկութիւններ պիտի տաս :

— Բարեկա՞մս , ըստեւ Հեթում , առանց
նորա ձեռքը սեղմելէ դադրելու , կերպարան-
քէս ինչ աստիճանի սրտամաշութեամբ ժամա-
նակ անցունելու կը հասկցուի , որոյ վրայ ա-
ռանց ընդ երկար խօսելու՝ հաճեցէ՛ք իրաց
վիճակը յայտնել ինձ :

— Ամեն բան 'ի կարգին է սիրելի՛ս , պա-

տասխանեց Յովսէփի գոռողութեամբ , միանգա-
մայն խրախուսելու եղանակաւ :

— Տիրուհիս Խւակիւտար դնա՞ց :
— Դեռ ոչ :
— Եւ Արտաշամա՞յս :
— Քու գալստեանդ կ'սպասէ անհամբեր :
— Ե՞րբ պիտի տեսնեմ զինքը :
— Տեսնենք , կիմացնեմ քեղի . այս երես
կոյ նամակաբերը գտնելով առաւտուն կանուխ
Խւակիւտար երթալ քու այցելութիւնդ Արտա-
շամայի աւետել պիտի ստիպեմ :
— Եւ տիրուհի՞ս :

— Տիրուհիդ ալ պիտի ընկերանայ քեզի ,
զոր հիմա պարտէզը տեսայ վաճառականին
հետ եւ խոստացայ իրենց ընկերանալ , այն
ատեն եթէ յարմար առիթ մը գտնեմ՝ ամեն
բան պիտի կարգադրեմ :

Նոյն միջոցին վաճառականն ու վաճառա-
կանուհին պարտիզէն ելան , որով Յովսէփի երի-
տասարդէն բաժնուելով նոյն ընկերանալ ստիպ-
ուեցաւ :

ԳԼՈՒԽ ՓԵ ·

ՆԱՄԱԿ

Ժամը արդէն տամնեւմէկն էր :

Արեւն իր վերջալոյսը Պահարիէի լերանց դագաթներուն վրայ ձգած էր, երեկոյեան քաղցր զեփիւռն եւս սկսած էր փշել այն ինչ հովտաց վրայ : Գարէ-Աղաճի զբօսավայրը բաւական բազմութիւն մը կար, ոմանք նատարաններու վրայ կը զուարձանային չոմանք թեւ թեւի տուած ժուռ կուզային . կամարաձեւ յարկի մը տակ խումբ մը նուռագածուք իրենց դեղնեցիկ ներդաշնակութեամբ աւելի հեշտանք մը կուտային բլրոյն վրայ նատողներուն եւ հասարակաց ճամբուն վրայ ճեմողներուն : Զրօսավայրին միջավայրը խումբ խումբ ընտանիքներ բազմած դարնան բուրումները, կը վայելէին . իսկ նորատի օրիորդաց եւ երիտասարդաց բազմութիւնը, զարունի զեփիւռներէ աւելի միմեանց մէջ փոխանակուած սիրալիր ակնարկները կը վայելէին : Քեաղըտ-Խանէին վէրադարձող նաւակներու բազմութիւնը վետ վետ ծածանող ալեաց վրայ կը ծփծփայր քան թէ յառաջ կերթար յամբաքայլ :

Վաճառականը, վաճառականուհին եւ Յովսէի նաւակաւ մը Գարէ-Աղաճի զբօսավայրը ելնելով՝ մէծ նոճույ մը տակ բազմեցան . թող

ասոնք ծառին տակ քիչ մը ատեն զուարձաւ նալու ետեւէ լինին, եւ մենք Հեթումի քով երթանք որ զբօսավայրին վանդակաղը առ ջեւ կ'սպասէր իր տիրոջ հրամանին համեմատ :

Հեթում, որ Փասաւաբանին եւ Ամբակումին խօսքերէն զգացած ուրախութիւնը մտաքերելով ինչ ընելիքը չէր գիտեր, Հեթում, որ ուրիշներու վայելած ուրախութիւնը առ ոչնչ կը համարէր իրեւնին քով, նամակարեր երիտասարդը տեմնելուն պէս՝ յանկարծ տրտմեցաւ, որն որ Արտաշամայէն առ Յովսէի ուղեալ նամակը նորա ձեռքը դնելով, առանց բառ մ'անգամ արտասանելու զբօսավայր մտաւ իր մի քանի ընկերաց հետ ձեմելու :

Երամփ' թէ կնքեալ ըլլար այն նամակը, զի այն ատեն երիտասարդը զայն ընթեռնուլ չկարողանալով՝ աչերէն յորդահոս արտսուք չհոսեցնէր, թէպէտ իր խոռվիլը մէկու մը չի-մացնելու համար գլխարկը մինչեւ յոնքերը քաշեր էր, բայց զբօսավայրէն մեկնողը վայրիկան մը իրենց հայցուածքը իւր վրայ կը ճգէին . երբեմն քայլ մը կառնէր դէպ 'ի զբօսավայրը միտնելու որ երթայ Փաստաբանին իմացնէ, բայց տիրոջ եւ տիրունոյն ներկայութիւնը մտաքերելով՝ չէր համարձակէր . մերթ կը հառաջէր, մերթ հեծեծանաց ձայնը խեղդելու համար թաշզինակով բերանը կը ծածկէր, եւ մերթ աչքերը անշարժ նամակին վրայ սեւեռած՝ նորանոր մտածմանց մէջ կը խորասուզէր :

Նամակին պարունակութիւնը հետեւեալն էր:

Բարերարդ իմ

«Ծերունին նկատելով որ ձկալաճառ Ահա մոնը ձեր կողմանէ թելազրեալ խումբ մը ստացակներու ձեռօք վիրաւորուած է, որոյ տուած ոսկիմերը 'ի զուր յօդ ցնդեցան. որոշեց սենեկիս դռնէն դուրս քայլ մ'անդամ չառնեմ, յուսալով որ այս կերպիւ պիտի կարենայ իւր վրէժը լուծել ինձմէ. բայց 'ի աղախինէն ոչ զոք կրնամ ընդունիլ : Հեթում երբ Վառնաէն վերադառնայ՝ ձեր խոստամանը համեմատ չի պիտի կարենայ զիս տեսնել, զի ծերուկը փողոցին դուռը անձամբ կը բանայ, մինչեւ իսկ նամակարերը, զոր աղախնոյն եղբայրը կը կարծէ, պիտի արգիլէ տուն երթեւեկելէ եթէ ստէպ յաճախէ : Արդէ ներկայիւս կը խնդրեմ 'ի քէն առ այժմ այս կողմերը չի խրկն զէթում, զի եթէ տեսնուի՛ անհնա՛ր է ծերոյն ճիրաններէն ողջ աղատիլ :» Վատեալն
ԱՐՏԱՇԱՄԱ

Հետղնետէ զբօսավայրի բազմութիւնը տակաւ առ տակաւ կը ցրուուէր. վաճառականն, վաճառականուհին եւ Յովսէփի ստիպուեցան մեկնիլ : Թշուառ երիտասարդը որ նոյա ետեւէն քայլ առ քայլ կը քայլէր, լեռնէն ելնելու ատեն յաջողեցաւ նամակը Յովսէփայ ձեռքը զնել, եւ «Պիշերը սպասէ՛ ինձ,» խօսքերը լաւ 'ի լաւ ըսել, յորմէ նշանացի հաճութեան նշան մը ցոյց տրուեցաւ իրեն :

Հայ-Կերեզմանատան դլիսու զբօսարանին

առջեւ Յովսէփի բաժնուեցաւ ընկերներէն, որք երկայն Ճամբան քիչ մ'ատեն պտաւելէն եաք տուն գային :

Թշուառ Հեթում, խորամանկ Միհրանին կասկածանացը տեղի չ'տալու համար իբր անխով ճաշելէն ետք՝ սենեկալը առանձնացաւ: Ժամը երեքն էր. այն միջոցին տանը մէջ բաց 'ի իրմէ ամենքը պառկած էին. ուստի շտապաւ Փաստարանին տունը գնաց, որն որ նամակն 'ի ձեռին անկիւն մը քաշուած կը մտածէր :

Կարդացի՞ք տէ՛ր իմ, այն արտասուցաւ արժանի նամակը, հարցուց անհամբեր ոգւով, սենեկին գրանը մէջ կեցած :

— Առանց մէկ կէտն անդամ կորսնցնելու :

— Եւ ի՞նչ պիտի ընենք :

— Փաստարանը քանի մը վայրկեան մտածելէն ետք՝ «պիտի համբերենք,» մըմուաց, միշտ աչքերը նամակին վրայ սեւեռած :

— Բայց, մինչեւ ե՞րբ համբերենք տէ՛ր, մինչեւ ե՞րբ, գոչեց երիտասարդը խեղճուկ ձայնիւ:

— Մինչեւ որ յարմար առիթը գանենք :

— Ա՛լ բաւակա՞ն է քաշած սրտամաշութիւններս, աղատելու է զԱրտաշամա :

— Արտաշամա պիտի աղատի, Հեթում :

— Լաւ. բայց ե՞րբ :

— Ատենը դեռ յայտնի չէ :

Այս պատասխանին վրայ Հեթում իբր յաղթեալ, ուժաթափ ինկաւ բազմոցին վրայ եւ սկաւ լալ:

Փաստաբանն զինքն հանդարտեցնելով՝
խօստացաւ հետեւեալ պատասխանը գրել :

Դուստր իմ սիրելի

«Երէկ գիշեր նամակդ ընկալայ եւ յոյժ
տրտմեցայ : Եւ սակայն, քիչ ատենէն ազատիլ
կարողանալդ մտաբերելով՝ միսիթարուեցայ :
Ներկայիւս կը համոզնի զՁեզ թէ՝ քիչ մը ատեն
ալ ծերոյն հրամանացը հնազանդիք առանց
զինքն աւելի կատղեցնելու, վասն զի քու ա-
զատութիւնդ պիտի փութացնեմ : Այս առթիւ-
ձեթումի վերադարձը կաւետեմ Զեզ :

ՅՈՎՍԵՓ

Փաստաբանը նամակը բարձր ձայնիւ կարո-
դալէն ետք՝ ծիծաղդէմ Հեթումի նայելով,
որն որ արտմութեամբ աչքերը իւր վրայ սեւե-
ռած անշարժ նստած էր, «վազն առաւօտ այս
նամակը իւսկիւտար երթալու է, սիրելիս,»
ըստ, բայց երիտասարդին դարձեալ պահած
լուութենէն կասկած ելով, «կերեւի թէ բան մը
պիտի հարցնէք ինձ, յարեց ծանր եւ սրտազ-
դած ձայնիւ, մի՛ քաշուիք, աղատ էք ամեն
բան ըսել, եթէ նամակիս մէջ բան մը յիշելու
մոռցած եմ, ըսէք որ գրեմ :

— Ո՞չ, այդ մասին շնորհակալութիւնս
կը յայտնեմ, մրմուաց Հեթում պաղօրէն :

— Ուրեմն ինչու արտում էք, կրկնեց
հետաքրքիր, եթէ զիս անպատուելու մտօք
խօսք մ'ալ պիտի արտասանէք՝ կանխաւ նե-
րողութիւնս կը յայտնեմ :

Հեթում քմծիծաղով մը աչքերը խոնարհե-
ցուց, որով Յովակի ստիպուեցաւ նորա մօտենալ
եւ յաւելու այսպէս, «գիմացդ վրայ նկարուած
տիրութենէն գաղտնիք մը կը նշմարեմ սրտի դ
մէջ, զոր կը հրամայեմ յայտնես ինձ, եթէ բար-
կարտութիւնս մարքելով չես համարձակիր,
ահա կիմացնեմ թէ՝ պատրաստ եմ քու կաս-
կածանքդ փարատել առանց սրբամտելու :

Երիտասարդն ստիպուեցաւ գիմակոր հե-
տեւեալ խօսքերը մրմուալ, ամօթէն թեթեւիկ
կարմրութիւն մը գեղնած այտերը գունաւորե-
լով . «Կարծեմ ձկավաճառ Ախմանը սպաննելու
համար Թուարեանք տամն եւ հինգ ոսկի առին
մեզմէ .»

— Այո՛, տամն եւ հինգ ոսկի տուինք,
պատասխանեց վատահութեամբ :

— Այլ սակայն, Մրգավաճառ Ամբակումէն
նոյն ձկավաճառին դեռ ողջ ըլլալը իմացայ :

— Է՛, ի՞նչ է եղեր :

— Անշուշտ իւր վրէծը պիտի լուծէ ինձմ՞ :

— Այս է ալիրութեանդ պատճառը Հե-
թում, գոչեց Յովակի ծաղրածու եղանակաւ :

— Ամէց աւելի ի՞նչ պատճառաւ կրնամ
տիրիլ :

— Գիտցիր սիրելիս, թէ ազգրը կոտրած
էին այդ մարդուն, եւ առ նուազն վեց ամիս-
ներու կարօտ էր իւր առողջութիւնը գտնելու .
այս վեց ամսոց միջոցին պիտի աղատի Արտա-
շամա . ենթադրեմք թէ վաղը առողջանայ, եւ

իրեն նման քանի մը ստայակներ գանելով քեզ-
մէ վրէժ լուծել աշխատի , արդեօք պիտի կա-
րենայ Թոտորեանց քաջութեան դիմակալել .
թող դործը զքեզ վարձատրելու կէտին գայ ,
աեսնենք ի՞նչ կընենք :

Բովսէփի այսպիսի վստահութեամբ արտա-
սանեց այս խօսքերը , որ երիտասարդը հան-
դարտեցաւ եւ խանդաղատ համակրութեամբ
մը անոր նայեցաւ :

— Այս նամակը առաւօտուն իւսկիւտար
երթաւու է , կրկնեց նամակը կնքելով , ու զայն
երիտասարդին տուաւ :

— Կարծեմ նամակարերը պիտի ընդդի-
մանայ , մրմուաց չեթում , զի ծերունիէն յան-
դիմանուած է :

— Զամա' սիրելիս այս անդամ ալ զինքն
հնազանդեցնել , պատասխանեց Փաստաբանը .
եւ երկու վայրկեան մտածելէն ետք՝ «ուրիշ
ըսելիք մը ունի՞ք , » ըսաւ ոտք ելած :

— Ոչ:

— Ուրեմն երթայք բարեաւ , իրաց վախ-
ճանին սպասելու էք , սիրելիս :

Հեթում յաղդանօք բաժնուեցաւ :

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԴԱՏԱՍՑԱՆ

ԴԼՈՒԽ Ա.

ՔՈԼԵՌԱ

1863 Յունիս ամսոյ սկիզբներն ենք : Սար-
ափին ու ահը համայն Պօլսեցւոց սիրար զը-
րաւեր է : Քօլէռան , Ապրիլ ամսոյ վերջերը
իր կոստրածներուն այն ինչ վախճան տալ ըս-
կըսեր է յԱրաբիա : Այդ անողոք այցելուն ,
Արաբիոյ առնմաններէն շուրջ երեսուն եւ հինգ
աւուր միշոցին իր անցած ճամբաններուն վրայ
գտնուող ամեն տեղեր հանդիպած , ամեն տե-
ղեր մահեր գործած , ամեն իր հանդիպած քա-
ղաքներն ու շէներն ամայի գարձուցած 'ի Պօ-
լս կուղայ :

Անու ու սարսափը հասարակութիւնը պատերէ . կառավարութիւնը մէկ կողմանէ կը ջանայ զայդ ախտը Պօլսէն գեռ շատ հեռի հոչակել տալ, միւս կողմանէ հասարակութիւնը կերպութներ, ըմպելիներ, բանջարեղեններ եւ մրգեղեններ ուտելէ զգուշ պահել տալու աշխատիլ :

Համաճարակ՝ ախտերու կոտորածոց ատեն, յիրաւի կառավարութեանց ձեռք առած միջոցները գովելի են, յիրաւի անոնք պահ մը վտանքին առջեւ առնել կը թույն, բայց երբ կառավարութեանց կառավարութիւնը բան մը իր ուղածին պէս կուզէ տնօրինել, կառավարութեանց ջանքերը ի՞նչ օգուտ կրնան ընել :

Ամենէն հզօր մարդուն զօրութիւնը ջախախնամութեան հրամանաց ակնարկութեան առջեւ ի՞նչ նշանակութիւն ունի . ամենէն գիտուն մարդուն բազում աշխատութեամբ շատ տարիներ զոհելով զտած մէկ զիւտը ի՞նչ արժէք ունի ամենազէտին անհօւն գիտութեան քով : Անձրեսի մը քանի կաթիւներ, էն վարպետ ռազմագիտին տարիներով խորհած, կարգի դրած, պատրաստած եւ այնու յաղթութիւն ձեռք բերելու աներկրայ եղած կէտին, ամեն պատրաստութիւնք եւ հնարք վեր 'ի վայր կը տապալեն. ձնշունելու, 'ի չիք դառնալու վրայ եղող ազգ մը, յաղթական, պանծալի եւ աղղերու աղատութեան նահատակ եւ պատճառ կը հանդիսացնեն . այն մի քանի կաթիւնե-

րը դարձել զեւողովա սարսեցնող աշխարհակալի մը անմարդի կղզի մը արդիիուելուն պատճառ կը լին, 'աշխարհի իր քայլերուն տակ նեղ դանող աշխարհակալ մը, ամայի կողւոյ մը մէկ խորշը անփառունակ հոգին կը փչէ :

Պատմութիւնը մեր աշերու առջեւ կը բերէ շատ մը զիտուններ, որք ամենէն հասարակերեւոյթներուն պատճառները գտնելու համար դարերէ 'ի վեր յաջորդաբար կը տքնին, բայց միշտ անոնց նկատմամբ մի եւ նոյն տղիտութեան մէջ են : Եւ սակայն, ով ոք յԱրարչէն ամենուն մարդին մէջ թաղուած քանքատն ամուլ թողու, գատապարտութեան կնիքն իր ճակատուն վրայ կը կրէ :

Մարդը պարսի ամենէ անձուկ պարագաներու, ամենէ տագնապալից ժամերու 'մէջ ելք մը գտնելու համար իր խելքին հասածին չափ իրեն ընկած բաժինը ինք յանձանձել, խել այն որ Գերագունին կը վերաբերի, անոր անօրէնութեանը յանձնել :

Մենք սոյն պատմութեան թելը ձեռք առնելով՝ մեր ընթերցողը ուղղակի գէպ 'ի 1863 'ի Յունիսի վեց կառաջնորդենք :

1863 Յունիսի վեց, ամրան ամենէն տաժանելի, ամենէն խեղդուկ տաք եւ ամենէն ախտաբեր օրերէն մին է : Սրեւուն կիզիչ ճառադայթները զմարդ կարգելուն օրուակ տաքութիւնը մեղմելու համար զով տեղ մը երթալ հանգիստ ընելէ, չիկայ զեփիւո մը, որ զմարդ

իր տաժանելի կայութեան մէջ փոքր ինչ դու
վացնէ , արդիլուած են այս ամեն մրգեղեննե-
րը , որք ամրան տաեն մարդուն տապացած
սրբին քիչ մը զովութիւն , նորա խոնջեալ ան-
դամներուն կազդուրիչ գօրութիւն մը կուտան :

Համատարած ախտին առաջին որաք Խաս-
դիւղէն շուրջ յիմնամեայ լին մը եղաւ , կին մը՝
որ ծոյլ կոռուարար էրկան մը բռնութեան տակ ,
չարքաշութեամբ յաջողած էր իր ամուսնու-
թեան պառող եղող վեց զաւակոնքը դպրոց
զրկելով անսց իր աղքատ եւ չքաւոր աստի-
ճանին հակառակ կրթութիւն մը տալու . հէք
կինն իր ծգանց արդարիքը դեռ այս ինչ վա-
յելել սկսեր էր , երբ Քօլէռան զայն յարեւէ
զրկեց : Այս առաջին եւ վերջին ննջեցնալն էր
որ հանդիսիւ Եկեղեցի մտաւ , որոյ վերաց նըն-
ջեցելոց եւ հոգեհանդպատեան շարականներ եր-
գուեցան :

Նոյն օրը իրիկուան դէմ առողջառուու-
թեան հսկող ժողովին ամեն տեղեր պաշտօնա-
կան ազդարարութիւններ ուղղուեցան , յետ
այսորդիկ մեռեալները յԵկեղեցի չ'մտցնելու ,
հանդէս եւ մեռելոց կարգեր չը կատարելու ,
գիշերանց մեռեալները վոսք նետելու , մարդք
գիքականացած կէտին անմիջապէս անէն դուրս
հանելու , ականջ չ'կախելով տան մէջ եղողնե-
րուն համած արգելքներուն եւ վայնապեննե-
րուն :

Զեղաւ յարկ մը որ այս անդութ այցե-

յուին դո ; մը չ'տայ , չեղաւ աչք մը որ իր սի-
րեւոյն կորսեան համար արտօսր չ'քամէ .
ծնողը իրենց զաւակներուն մէկ քանիները ,
զաւակներն իրենց մայրը կամ հայրը , երիտա-
սարդք իրենց սիրութիք , օրիորդք իւրեանց
սիրականները , 'ի մի բան ամեն հասակ իր տոյ-
քը , իր ցաւը , իր կորուստը ունեցաւ :

Եկեղեցին , որ տարուան այս ամիսներուն
մէջ պարապ կը մնար զիւղիս մօտ գտնուող
զբօսատեղիններն երթալ պտտելու եղանակը
լինելուն , խուռն բազմութեամբ լի է . տարի-
ներով Եկեղեցւոյ գրան առջեւէն չանցնողներ
անտի դուրս չեն եներ , սովորաբար Կղերին
խնմիւ հայող մարդիկ հիմայ զայն իրը հրեշտակ
կը դաւանին . ամեն մարդ « մեղայ քեզ » կը
գոչ անխափր իր ծանօթին եւ անծանօթին ,
ամեն մարդ կը կարծէ որ մօտեցած է այս ա-
նեղ օրը , այս ժամը , այս վայրկեանը , որոյ
համար Քիստոս ինքն ըստա , « բայց վամն ժա-
մուն ոչ ոք գիտէ , ոչ հրեշտակը , ոչ Որդին ,
այլ միայն չափ :

Մարդկային ընութեան մէջ ընչաքաղցու-
թիւն , ագահութիւն , փառասիրութիւն , քի-
նախնդրութիւն , վեսութիւն , ալիրապետութիւն
եւ այլ անհատնում մոլութիւնք եւ ախտք
կան , որք ինչպէս հասարակաց առածք կըսէ ,
մարդ հոգին փշելչն ետք մարդէն կը բաժնուին :

1863 ի Քօլէռան հասարակաց առածքը ,
եւ առ հասարակ ամեն տաեն տեսնուած մէկ

Ճշմարտութիւնը՝ սուտ համել կը թուէր գողացնու . չ'կար խարութիւն աղդի եւ կրօնի , չ'կար կոխու այս իմս էի այդ քուկու էի , ամեն ոք վայրկենական աւետարանական մարդասիրութեամբ , վայրկենական անխարութեամբ զԱրքայութիւն ժառանգելու փափաք մը կը տածէ հասարակաց է ամեն բան Առաքելոյ ժամանակին պէս , զի՞ օր Հըլլայ որ ստող եւ ագահ Անանեաներ , հաղարներով Սաֆիրաներ դիահան երիտասարդաց ձեռօք չ'ամիտիունին եւ չ'ժաղութին :

Եւ մինչդեռ հասարակութիւնը այս տեսակ տաղնախներու մէջ կը գտնուի , մինչդեռ ամեն մարդ իր վայրկենին կ'սպասէ , մինչդեռ ամեն բերան ամեն լեզու առ հասարակ զԱստուած 'ի գութ շարժելու համար աղօթքներ , հառաչանքներ կուզդեն դէպ 'ի երկինք , զարմանալ՝ դարձուած , վիճակաւ , սասիճանաւ , դպասիրաւ բոլորովին իրարմէ տարբեր անձինք երկու խումբ են կազմեր , կարծես ասոնք դարեր ապրելու ապահովագիր 'ի ձեռին առած , ջղակոտոր ենելու վրայ եղող հասարակութիւնն իրենց պօղոսպատեայ անդութ անուրին տակ ձնչելու , նորա ձայնը խսպաս խեղելու համար հնարք չ'մեար որ չ'հնարեն : Երկու խմբերէն մին քաջ զիտեմ որ ընթերցովին խխա զղուելի , խխատ արհամարն , խխատ անդութ պիտի երեւի , երբ նոցա ստայակութիւնք վեր 'ի վերոյ մը ժամանակին նկարագրեմ , բայց

պէտք չէ մտքէ վրիպեցնել որ մարդ մը մահացնող դանակը 'ի մահ չենք դատապարտեր . այլ այն անդութ ձեռքը , այն դահիճ սիրաղ , որ զայն գործածեց դողունի . անբան գործին բանաւոր գործակալին հաւասար դատապարտելու չափ ապուշ չըլլանք :

Վարդ իր տպէտ եւ անկիրթ վիճակին մէջ , աշխարհի էն վլասսակար գաղանէն աւելի մնասակարագոյնն է , կը գործէ նա յանդէտա եւ պարզօրէն , զիտուն եւ խորամանկ եւ վատթար հոգւոյն հրամանին համեմատ կուրօրէն , ընկերութեան կը պատկանի զայնպիսին այս վիճակին գուրս հանել , ընկերութեան կը պատկանի նոցա միտքը լուսաւորել , սիրտը կրթել , զնոսա իրենց երջանկութեան համար դրուած օրէնքին վերահասու եւ անոր տէր ընել , առանց որոյ ամեն նահանք , ամեն քաղաք , ամեն գիւղ եւ ամեն թաղ ընդ միշտ խաղաղութենէ օտար կը գտնուի :

Առ ժաման այսչափ խօսելնէս եաք՝ մեր պատմութեան թելը ձեռք կառնումք , խոստանալով միանդամայն յարմար առթի մը մէջ յիշեալ խումբերուն վրայօք նորէն խօսելու :

ԴԼՈՒԽ Բ.

ԹԱՏԱՐԵԱՆՑ

Աշխարհի վերաց ամեն մարդ , ամեն խումբ
նաև ամեն բան իր տեղը , իր կարեւորու-
թինը եւ օգտակար ըլլալու ժամանակն ունի :
Թուառեանք , Գուէլայի ՚ի Խազդիւղ սաստ-
կացած ատեն օգտակար խումբ մ'էին արդա-
րեւ : Մելքոն , Գառնիկ Խւորէֆ եւ Ամբակում
դիշեր եւ ցերէկ փողոցները ժուռ կուգային ,
տունէ մը ձայնը մը , եթէ ճիչ մը ենէր , անմի-
ջապէս հոն ներկայ էին , մեռեալները տունե-
րէն դուրս հանելով նաւամատոց կիջեցնէին ,
անկէ նաւակիներու մէջ դրած ուղղակի Գարէ
-Աղածի նաւամատոցը կը փոխադրէին , ուր
իրենց բանակէն Մահարաժամ կոչուած անձ
մը , եւ շատ մը ստորակարգեալ տիտղոսներով
դարդարուած հոչակաւոր շարժուն դիահաններ
կ'սպասէին մահացածները ընդունելու եւ
Նանելիք ըսուած վայրը թաղելու : Միականի
Թուառին եւ Ազուէս Մերոր փոս բանալու ,
իսկ Թոթովախոս Միհրան եւ Կոմիկ մեռեալ-
ները ՚ի փոս ամիսինելու պաշտօններն ստանձ-
նած էին , թող Խւորէֆը եւ Ճինորս Թորոսը ,
որք ազատ էին պարտէզներ մտնելով հասարա-

կութեան արդիլուած մրգեղենները գողնալ ,
զորս աներիկւդ կուտէին իրենց ընկերներով :
Թուառեանք , որոց համար գիշեր եւ ցե-
րէկ հանգստի ժամ չ'կար , եթէ մեռեալ թա-
ղելէ , դիակնահանութենէ եւ պահսորդութենէ
մի քանի եւելցած վայրկեաններ ունենացին՝
անմիջապէս գինեստունները սեղան կուտել տա-
լով , կուտէին , կը խմէին անցագ կ'արթենային .
նոքա ինքզինքնին անմահ կամ այս հիւանդու-
թենէ մեռնելու մասին բացառիկ կարծելով ,
՚ի կենդանութեան Քօլչոացի դաւաթներ պար-
պէին :

Ս. յլոց փոս փորողները դիրենք ամսմահ
կը կարծեն , բայց այն որ փոս կը փորէ , հար-
կաւ անոր փոսն եւս փորող մը պիստի դանուի .
պիշեր մը Մելքոն եւ Խւորէֆ ընկերներնէն ա-
ւելի կուտեն կը խմեն , կը պիշերին սաստիկ
փորուցաւ մը , փորհարութիւն մը մահացեր ,
եւ ահա երկուքը մէկէն $1\frac{1}{2}$ ժամու միջոցին
կը մեռնին . սակայն Թուառի նոցա յաջորդ երա-
կու ստայակիներ գտնելով իւր նպատակէն չի
հեռացաւ :

Թ*** Փողոցը ընակող Արտաշամայի մօ-
րաքոյրը , չորս ժամու մէջ իւր երեք մանկա-
մարդ աղջկունքը Քոլէռայի զոհ տուաւ . Եր-
կաթագործ Գէորգ եւ Ամբակում զայս լոել-
նուն պէս , ուղղակի Թ*** փողոցը վազեցին մի
քանի իրենց նման ստայակիներով , դագաղը
գաւթին մէջ ձգած սենեակիները ելան մեռ-

եալները վնտուելու , իրարու նախաճճողներու պէս աղաղակը բառնալով . խեղճ երկու քորք տիմայք աչերնէն յորդահոս արտասուք հոսեցնելով , անզօր ջանքեր կլնէին նոցա դէմ զաւ կըներնուն դիակները շուտ մը տունէն հանել չտալու , բայց Ամբակում « հիմայ ձեզ ալ ես կը մնոյնսմ » դոչեց կատաղաբար , եւ երկու տիկնանց կիցեր տալով զնոսա յերկիր տապալեց մարած վիճակի մէջ , որով դիակները տունէն անոմիջապէս վերցան :

Հեթում , ամբողջ երկու ամիսներ չէր կարողացած Սրտաշամայի վիճակին տեղեկա նալ նամակաբերը չտեսնելուն , միանդամայն դՅուլէփ տեսնելէ չախորժելուն համար , վասն դի նա իւր խոստմանցը համեմատ չէր վարուեր , որով երիտասարդը խիստ աշամած եւ յուսահատած էր :

Իրիկուն մը եկեղեցւոյ գաւթին մէջ ֆաստաբանը դիմաւորելուն՝ դոգաց , մինչդեռ ուրիշ տատեններ անձկանօք կը վախաքէր նորա տեսութիւնը վայելել . Յովսէփ ծիծաղերէս եւ յարդանօք բարեւեց զինքը , որն որ ակամայ ընդունեց իւր ողջոյնը :

Սրտաշամայէն վերջին նամակ մը ստացայ սիրելիս , ըստաւ երիտասարդին ձեռնը բըռնելով , եւ զայն գաւթին մէկ անկիւնը տանելէն ետքը , գրադանէն նամակնէն հանած կարդալ այսպէս :

Տէ՛ր իմ
« Վերջին անդամ առ յիս ուղղեալ նամակնիդ գժբաղկաբար ծերոյն ձեռքը հասաւ , որով իւր կատաղաթիւնը աւելի բորբոքեալ մկան նախատել վիս եւ դանակօծելու իսկ յահուդինիլ

Հեթում սարսափահար ձիչ մը արձակելով նամակին ընթերցումը ընդմիջեց :

— Հանդարտէ՛ս սիրելիս , մրմուց Յովսէփ սաստելով , գեռ ը լմացուցի . եւ վարկեան մը խոժոռագէմ զայն դիտելէն ետք՝ շարունակեց այսպէս .

« Բանտն եմ , միանդամայն հիւանդ , եւ ձեր ընակութեան ո՞ւր ըլլալը եւ ի՞նչ գործոց պարապելնիդ չիստովվանելուս համար կը գանհակօծուիմ գարմա՞ն մը , վերջին օգնութիւն մը օրը անդամ մը կրնամ աղախնոյն ներկայութիւնը վայելել , որոյ հետ չեմ համարձակիր խօսելու , զի ծերուկը սենեկիս զրանը մէջ կ'ըսպանէ : Եթէ նամակիս պատասխանէք՝ ստիպեցէք նամակաբերը նամակը գիշեր ատեն փողոցի զրան քովի աղախնոյն սենեկին ցած պատուհանէն ներս նետել , զոր բաց պիտի զանէ , քանզի ծերունին ալ նամակաբերը տանը սեմէն ներս չընդունիլ վճռեց :

— Ե՞ն ,ուրեմն ամեն բան կորաւ . զո՞ւր ջան անօգուտ վաստակ , զոչեց Հեթում նըւագեալ ձայնիւ , եւ դէմքը ձեռացը մէջ առած սկսաւ լալ :

— Տղայամիտ մի լինիր Հեթում , ասատեց փաստափանը , Արտաշամայ չորս օրէն պիտի ազատի . ու տեսնելով որ երիտասարդը առանց իւր խօսքերուն կարեւորութիւն տալու միշտ կարտասուէ հեծձկլտանօք , « ինչո՞ւ ունկնդիր չես լինիր ինձ » կրկնեց զայրագին :

Երիտասարդը մի քանի անդամներ փաստաբանին « գործը կարգին է » ըսելով բան մը չկրնալ ընելը թէեւ կուզէր նորա երեսին տալ , բայց համբերութիւնը դարձեալ յարգելով աշեղը սրբէլն ետքը մեղմաբար Յովսէփայ նաև յեցաւ :

— « Կըսեմ թէ չորս օրէն Արտաշամաս պիտի ազատի , եւ այս ըսածս հաստատելու համար ահա ամեն ընելիքներս կը յայտնեմ . » ասոր վրայ Հեթում աշուըները սրբէլով ունկնդիր եղաւ :

— Նախ եւ առաջ , Յունարէն նամակաւ մը պիտի ստիպեմ զաղախինն որ զիս մատնէ , եւ վաղը զիշեր ժամը չորսին վաղոցին դրան քովի իր սենեկին պատուհանը ինձ սովասէ : Խակ դուք Թուողին այս զիշեր գտնելով ինձ խրկելու էք , եւ առաւտուն Արտաշամայի մայրը Խւսկիւտար նամակաբերին մօրաքեռ տունը երթալու է , որպէս զի երք աղջիկն աւ

զատնլով նոյն տունը տանինը զիշերանց , նահետեւեալ առաւօտ զայն ՚ի Խասդիւդ բերէ :

— Բայց ի՞նչպէս պիտի կարենաք տէր . . .

— Խօսքս մ'ընդմիջեր անխոհեմ տղայ , մրմրաց Յովսէփի զայրագին . « ատաղձագործին դադաղ մը շնուել տալու է , կիմանա՞ս , զոր հըրամայած ատենա Արտաշամայի տունը բերեն . անա այոչախս բաւական է , վակն առաւօտ տիկին Մաքրուհի Խւսկիւտար երթալու է , կզուշացնեմ զքել այս ընելիքներոււ վրայ խօսք չբանալ իրեն , թէեւ ձեղ ալ յայտնելու չէի , բայց սրտերնուդ յուսահատութիւնը վանլու մտօք խօսեցայ » :

Երիտասարդը խոնարհական նշան մը ընելէն ետքը բաժնուեցաւ , առանց բառ մը արտասանել յանդզնելու , զի թէեւ Յովսէփայ մութ խօսքերէն կատկածը կրկնապատկուեցաւ , բայց չը համարձակեցաւ հարցաքըննել զայն , նորա սրտմտութիւնը մտաբերելով . ուստի իրեն համար իրաց վախճանին սպասելէ ուրիշ ճար չմնալը գիտցաւ :

Հետեւեալ առաւօտ փաստավիանը աղախնոյն նամակը խրկեր , եւ Թուողին զանելով երկրորդ օրը խմբովը Խւսկիւտար Զիշէքձին զրօսարանը գտնուիլ հրամայեր էք , որոցմէ առաջ պարտինք ընթերցողին հետ յԽւսկիւտար երթալ , հետեւեալ անցքերուն ականատես ըլլալու :

ՊԱՌԻԽԱՎ Գ.

ԲԱՅՑ

Քոլէպայի սաստվացած միջոցին ծերունին իր բնակութիւնը Սէլամըզէն Թօհինանէ—Օվուի փողոցը իւր սէպհական այգիներով շրջապատեալ տունը փոխադրած էր։ Այս տունն երեք յարկերէ եւ հինգ սենեակներէ բաղկացեալ էր, որուն յաջէն՝ Չամլըճայի լեռները, իսկ ձախէն Սէլամըզի եւ Ենի—Մահալէի տանց յարկերը կերեւնային։

Միջնայարկը այդինուերու վրայ նայող սենեկին մէջ կահ կարասի մը չէր տեսնուէր, պատուհանները, որ գրաէն տախտակէ փեղկերով եւ ներսէն սեւ վարագոյններով ծածկուած էին, արեգական ճառագայթից ամենէն փոքրիկ նշոյն անդամ սենեկին մէջ մտնելէ կարդիկէն։ Աթոռակի մը վրայ հոգէ ջրի սափոր եւ գաւաթի մը կ'երեւէին։ Բանտակեալն Արտաշամա էին անկողնոյ մը մէջ պառկած էր, ոտքովը մահճին քոյլ գրուած օրորոցը կ'օրորէր որպէս զի մանկիկը քնացնէ, իսկ անդրանիկ զաւկին նզագէլի տեսութիւնը վայելէլէ զուրկ էր, զի ծերունին արդիւէր էր աղջկան իր մօռը սենեակը մանելը։

Օրը մէկ անգամ միայն աղախինն Սովոր բանտի փոխուած այս սենեակը մտնելով, Արտաշամայի պարէնն եղող խաչած մսի մէկ կըտորը աթոռին վրայ ձգելէն ետք՝ գուրս կեւնէր, նոյն միջոցին եթէ ծերունին դրանն առջեւ չ'սպաէր, հազիւ իր արտասանած մէկ երկու խօսքին պատասխանը կընդունէր։

Ամէն օր իրիկուան դէմ ծերունին Յովսէկ-փայ առ Արտաշամայ զրկած վերջին նամակն 'ի ձեռին բանտը մանելով, « Ըսէ՛ տեսնեմ Ա՛րտաշամա, ո՞վ է այս զքեղ ազատել խոստացող Յովսէփը, » կըսէր, բայց պատասխանը չընդունելուն վրայ կատղած՝ կ'կսէր ապտակել։ Թշուառունին ուխտած էր զՅովսէփ չ'մատնել աչքն առած ըլլալով մինչեւ իսկ գանակօծուածեամբ սպաննուիլը։ ճերարձակ գլուխը անկողնոյն ծայրը դրած կը մտածէր կամ կը քնանար։ Օրորոցի մանկիկն եւս երբեմն մօրը կերած գաւաղաններէն բաժին կունենար, զի մօրը ստինքը քամելու կէտին վրան ուղղուած հարուածները իւր վրայ կիշնէին։

Ծերունին կարծես օր ըստ օրէ կ'երիտասարդանար, պեսներուն ծայրերը եւ մազերը կ'արտած, զւուխը անձոռնի գտակ մը անցուցած, կարծ գունաթափ գիշերազգեստ մը հագած, եւ մէջը կապած կարմիր կաշիէ զօտուցն յաջէն թաշգինակը, իսկ ձախէն ծխախոտին քսակը կախած էր, այնպիսի ուժգին քայլերով կը պատէր տանը մէջ, որ պատուհանաց

վեղկերը կը դպրէին . զինքը տեմնողը այդի-
ներու պահորդ , կամ լաւ եւս է ըսել արջ
խաղցնող գնչուներէն պիտի կարծէր :

թշուառն Արտաշամա նամակաբերին ա-
ղախնոյն տարած նամակին շնորհիւը վերջա-
պէս ազատեցաւ գանակօծուելէ :

Նոյն օրը ծերունին ըստ իւր սովորութեան
իրիկուան դէմ բանոր մտաւ , եւ խոժոռաձայն
իւր հարցումը կրկնեց :

— Ա՞ն , Աստուած իմ , գոչեց թշուա-
ռունին հատկեալ ձայնիւ . դթա՛ անօքնական
եղիւոյս , որ աղահ ծերունոյ մը բռնութեան-
ցը կը զոհուիմ . . . մինչեւ ցե՞րք , մինչեւ
ցե՞րք սիմի տանջուիմ , միթէ՞ բաւական չե-
ղաւ քաշած տառապանքներս 'ի վարձատրու-
թիւն գործած յանցանացս . ու վայրկեան մը
լոելէն ետքը յարեց դառնապէս , « գոնէ գու-
մեցուր զիս , ա՛յ անգութ մարդ , մեոցուր
որ աղատիս , ու գերեզմանիս մէջ ալ իմ ե-
րախտագիտութեանս արժանանաս . . . քանի
որ ող եմ ես , չպիտի կարենաս զիս անկէ
բամնել , զի անլոյծ շղթաներով կապուած է
արտերնիս իրարու . մինչեւ ցարդ , որ չուզե-
ցի եւ չկրցայ զքեղ սիրել , զարձեալ չեմ ար-
րեր , զի արժանի չես սիրուելու : Փոխանակ
առայակներու ձեռօք զայն մեռցնել աշխատե-
լու , ահա զիս սպաննէ , ո՞լ կարգիլէ զքեղ ,
զամն զի յանցանորը ես եմ . նա անմեղ էր ,
եւ ես պատճառ տուի զիս սիրելուն . . .

«Մաշխատիր Յովեէի անուն անձին ով Ըլլամ
իմանալու , զի երդմած եմ զայն չխոստովա-
նիլ :

«Աշխարհ ձեզ նմաններու համար է ,
զի բարի մարդուն կեանքը կարծատեւ կըլլայ՞ւ
Մանկութեանս աղատութեան գրոց պէրճու-
թեամբը մշակեալ էի , այլ հիմայ բռնութեան
զաւադանին տակ կը ճնշուիմ » :

զԱյս ըսելէն ետքը ծերունւոյն գէպ կի-
լրեն քայլ մը առնելլ տեսնելուն , կարծելով
թէ զանակօծել կը մօտենայ , առանց գիրկն ու-
նեցած մանկիկը մտաբերելու ինքզինքը թոթ-
ուեց անկիւն մը փախաւ , բայց մանկան կի-
գետին իշնալու . ձայնէն վիրաւորեալ յարեցո ,
« անգութ , ի՞նչ ըրաւ քեզի այս խեղճ ման-
կիկը , զոր ինձ հեա կը տանջես . ինչո՞ւ նզառ
պելու ինձմէ կը զրկեն , յորմէ երբեմն երբեմն
աշխատանացս փոխարէն չերժ համբոյրներ կըն-
դունէի : Խիզճ չունենալուդ՝ զԱստուած եւս
չես ճանչեր , հօր մը առ ընտանիս ունեցած
պարտաւորութիւնը չես ուսած , կնոջ եւ բառ-
րեկամաց հետ վարուելու եղանակէն , զամիլ-
մը որչա՞փ քաղցրութիւն ունենալէն անդէս
ես , այլ միան ուկիներուդ հետ ամուսնացած ,
ոսկիներդ են քու բարեկամներդ ու զաւկինե-
րըդ , ոսցա վրայ դրած ես հոգիդ , վերջասիմ
կը յանգդնիմ ըսել թէ ոսկիներուդ երկրամա-
դուն ես . այլ պարտիս գիտնալ թէ կամ դու-

ու վիճներէդ պիտի բաժնուիս , եւ կամ նոքա
քու ձեռքէդ պիտի սահին վաղ կամ անազան :
Կը խնդրեմ յԱրարչէն որ , իմ մեռնելէս ետքը
դու ալ գերեզման իջնես , զի մի՛ վերատին ա-
մուսնանալով կնոջդ արեամբը ծարաւդ փա-
րատես ինչպէս որ հիմայ իմ արեամբս կուղես
յագեցնել » :

Սրտաշամայի այս 'ի սրտէ բզիսեալ խօս-
քերը փոխանակ ձերոյն սրտի կատաղութիւնը
բորբոքելու' քիչ մը մեղմացուցին . այսինքն ,
առանց գանակօծել յանդգնելու կեցած տեղը
արձան կարած , հետեւեալ խօսքերը արտասա-
նեց չեշտելով .

« Ա՛րաշամա , մի՛ կարծեր թէ այդպի-
սի խօսքերով սիրսս 'ի գութ չարժել պիտի
կարենաս , պատոյս նախանձախնդիր եմ , եւ
պիտի յաջողիմ զայս ստորագրութեան տէրը
դառնել . . . մի՛ կարծեր թէ այդ խօսքե-
րովէ իմ բարկութիւնս գրգռելով զքեզ կը մեռ-
ցընեմ . վասն զի գատս կը կորմնցնեմ Յովիչի
անուն անձը ձեռք չձգելուս . դաժան , բըռ-
նաւոր , անգութ , եւ ասոնց նման շատ մը ա-
նուններ տուր ինծի , եւ չպիտի զայրանամ ու
զքեզ մեռցնեմ : Մինչեւ ցարդ զքեզ բաւական
նեղեցի , բանտարկեցի , գանակօծեցի եւ չը
յաջողեցայ . այս ամեն տառապանաց քաջու-
թեամբ կը համբերէս , այլ չես զիտեր թէ որ
մը , եւ այն ալ շատ հեռի չէ վերջապէս պի-
տի խօստովանիս : Ամբողջ երկու ամիսներէ որ

Յովիչի զքեզ ազատել խօստացաւ . բայց ո՞ւր
է այդ աղատութիւնդ որ մենք ալ տեմնենք .
ի՞նչ . կը կարծնս , Յովիչիայ շնորհիւ ովիտի
պրծի՞ս իմ ձեռքէս . » զայս ըսելէն ետքը
յանկարծ միտքը նոր խորհուրդ մը դարտվ .
դիմացի սենեակը մտաւ եւ աղախնոյն ա-
նեց :

Սոփի աճապարեց տիրոջ սենեպին բանը
մէջ երեւալ :

— Մօտեցի՛ր Սոփի . մօտեցի՛ր , ըսաւ ծե-
րուկը , բաղմոցին անկիւնը քաշուելու :
Սոփի սենեակ մտած խոնարհական նշան
մը ընելով կեցաւ :

— Մինչեւ ցարդ հաւատաբմարտ իլ ծա-
ռայես ինձ Սոփի , ըսաւ ծերուկը տրտնաւ-
թեամբ մտածելով . եւ արդէն զքեզ վարձատ-
րելու միտունն ունիմ . դլխուս պատահածնե-
րուն քաջ տեղեակ ես , եւ ինձ հետ կը տամ-
ջուիս . արդարեւ , երանի՛ այն մարդուն որ
քեզ նման հաւատաբմի աղջիկ մը իւր տունը
կընդունի . . . հիմայ շնորհի՛ք մը կը խօնդ-
րեմ 'ի քէն սիրելիոր իմ , երթաս տաներէցս
կամչես , որոյ միջոցաւ Յովիչի անուն անձին
ով ըլլալը պիտի իմանամ , վասն զի ալ ճարս
հատած է . ասկէց զատ , այսուհետեւ տիրու-
ոյդ օրական պարէնն ալ չպիտի տաս :

— Ներեցէք Տէր իմ ըսել ձեզ , թէ տանե-
րէցի կարօտութիւն չունիմք , պատասխանեց
Սոփի վատահութեամբ , վասն զի մինչեւ ցարդ

տիրուհւոյս դմկամակելը , ձեր ներկայութենէն
զգալիք ամօթէն միանդամայն տուած տան-
ջանկաներնէդ յառաջ եկաւ :

— Սողցա՞ր զինքը քաղցրութեամբ համո-
զել ջանաներս , եւ երբ կամակորութենէն
չէր հեռանար , բայութեան չ'զիմէի՞ գոչեց
ժերուկը ընդմիջելով աղախնոյն խօսքերը , կը-
սս թէ տաներէցի կարօտութիւն չունիմք ,
ուրեմն ի՞նչպէս պիտի կարենամք զայս դադա-
նիքըն իմանալ , յարեց հանդարտորէն :

— Հաճեցէք զայն ինձ յանձնել տէ՛ր ,
խոստանալով միանգամայն ափրուհիս աղատ
թողուլ , ըստ Սոփի վաստահութեամբ , այնպէս
որ ծերունին վայրկեան մը ապշութեամբ զայն
գիտեց , լսածը չ'աւատալ թուելով :

— Այո՞ , Տէր իմ , կրկնեց Սոփի , քու ա-
զախնոյդ միջոցաւ պիտի իմանաս քեզմէ պա-
ռած դպանիքը :

— Ազատ է Արտաշամա , եթէ Յովսէփ ա-
նուն անձին ո՞վ եւ ո՞ւր ըլլալը խոստովանի .
պոռաց անհամբեր :

— Առնուազն կէս ժամու կը կարօտինք :

— Լաւ . քոան ոսկի պարզեւունիս Սոփի .
Աղախնը խոնարհական նշան մը ընկլէն
ետքը ուրախութեամբ Արտաշամայի սենեակը
մտաւ . փաստաբանին դրկած նամակը կարգա-
լով զՅովսէփ մասնելը յայտնեց թշուառուհին
գուարթերէս հաճութեան նշան մը եցոյց , եւ
ուրախական արտասուօք սկսաւ դէմքը թրջել .

գրեթէ քառորդի մը չափ լոսակցելնէն ետք՝
Սոփի ծերոյն սենեակը մտաւ համարձակու-
թեամբ : Խուսաց բանա որ զոր առ մասնակիան

— Ի՞նչ ըրիր Սոփի , գոչեց ծերուկը հետ
տաքրքրութեամբ , կարծեմ չ'յաջողեցար , վա-
սրնդի շուտ մը ես կը դառնաս :

— Գործը կարգին է Տէ՛ր , մրմուց Սոփի
քմծիծաղով :

— Ո՞վ է ուրեմն Յովսէփ :

— Բայց նախապէս ըսէք Տէ՛ր իմ , թէ
ափրուհիս ազատ պիտի թողո՞ւք :

— Անուն Աստուծոյ կերպնում զինքն ա-
զատ թողուլ : Եւ աճապարեց աղախնոյն ընդ
յառաջ երթալ .

— Ուրեմն խմացէք թէ՝ Յովսէփ անուն
անձը փաստափան մ'է , եւ ՚ի Խասպիւղ Ախւտ-
վումէի փողոցը կը բնակի եղեր :

— Ի՞նչ յարաբերութիւն ունի կնոջս հետ :

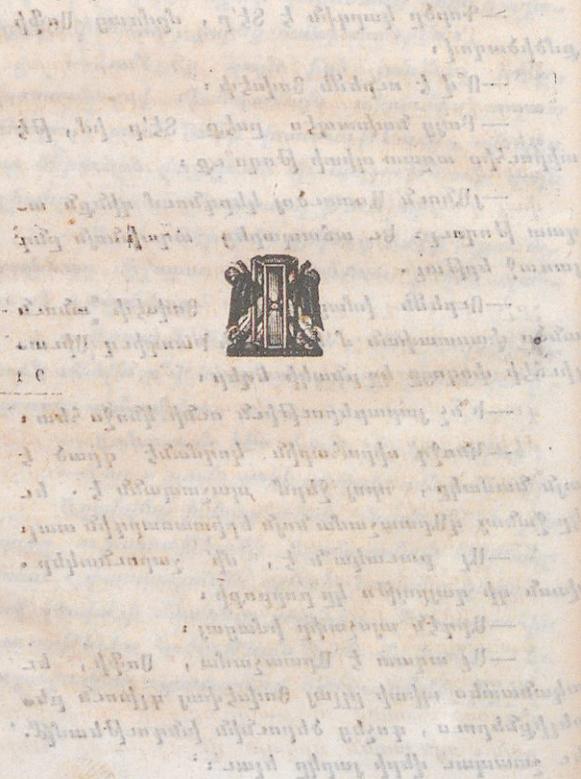
— Կնոջդ սիրահարին կողմանէ զրած է
այն նամակը , որոյ ջերմ պաշտպանն է . եւ
կը ջանայ զԱրտաշամանոյն երիտասարդին տալ :

— Ալ քաւակա՞ն է , մի՛ շարունակեր .
Վասն զի զայրոյթս կը բորբոքի :

— Արդէն այսչափը իմացայ :

— Ալ ազատ է Արտաշամա , Սոփի , եւ
ականատես պիտի ըլլայ Յովսէփիայ գլխուն բե-
րելիքներուս , գոչեց ծերունին խնդութեամբ :
Եւ շտապաւ վերի յարկը ելաւ :

Սովի փութաց աւետել զայս տիրուհւոյն ,
որոյ զդացած ուրախութիւնը թող ընթերցողք
մակաբերեն . եւ որն որ առանց բանտէն մեկ-
նելու իբր հիւանդ ձեւանալով նոյն օրը անկող-
նէն չելաւ :

ԴԱՍԻՆ Դ.

Գ Ե Շ Ե Բ

Ըստ Փաստաբան Յովսէփիայ նամակի՝
Սովի նոյն գիշերն ծերունեոյն ճաշը կանուխ
տալով զայն հանգստեան սենեակը առաջնոր-
դելէն ետքը , փողոցի գրան քովի իւր ցած
սենեկին պատուհանին առջեւ նստած Յովսէ-
փիայ կ'սպասէր :

Ժամը երեքն էր :

Երկնից կապոյած բազմաթիւ աստիերով
շրջապատեալ , լուսինը սպիտակ ամպի մը եղ-
րէն զուարթադէմ զուրս կելնէր , որոյ ըսկա-
ւառակին լոյսը թափանցիկ կանցնէր ծառերու-
գաղթներէն՝ որք կասաց կամաց կը շար-
ժէին Զամլըճայի լերանց վրայ փոքրիկ լճակ-
ներու մէջ ապրող գորտերուն միաձայն երգերը ,
եւ հեռուէն ոչխարաց հօտերու պահապան
գամփոերու ոռնալու ձայները գիշերուան լը-
ռութիւնը կը խանդարէին :

Զիչէքնին զբօսարանին մէկ անկիւնը
Փաստաբան Յովսէփի սեղանի մը առջեւ նստած
կը մտածէր , մինչեւ որ Պաղլար-Պաշիի լայն
փողոցը պտտող մի քանի երիտասարդք հեռա-
ցան . այն ատեն երկան վերաբիու մը հագած

Եւ գլուխը շալ մը առած համրաքայլ՝ թօփինանէ։
Թղու փողոցը միքանի պատոյաններ ընելէն ետքը,
տղախնոյն սենեկին պատուհանին մօտենալով
ձեռքի դաւազանաւը փեղկը դզրեց։

Սոփի անմիջապէս գլուխը պատուհանէն
դուրս հանեց։

— Ի՞նչ լուր Առ' Փի, հարցուց Յովաչի
ցած ձայնիւ, առանց պեխերը խածկրակէ
դադրելու։

— Ձեր հրամանները կատարուեցաւ տէ՛ր,
պատասխանեց Առփի խեղդուկ ձայնիւ։

— Ծերունին ո՞ւր է։

— Վերի յարկը պարտիզին վրայ նայող
սենեկը պառկած է։

— Խոկ Արտաշամա։

— Միջնայրկի պարտիզին վրայ նայող
սենեկը, ուսկց չենել հրամայեցիք։

— Բարի կարելի՞ է արդեօք զինքը տես-
նել, կրկնեց ձեռքի դաւազանին հետ խաղա-
լով։

— Այդ բանին չեմ կրնար վստահիլ տէր,
քանզի ծերունոյն քունը շատ թեթեւ է, եւ
երբ դուք տիրուհոյս հետ խօսակցիք, անշուշտ
եմ նորա արթնալէն։

— Ըսել է որ չ'պիտի կարենամ քու սեն-
եակդ ալ մտնել, որոյ յոյժ կը ցանկայի, վասն
զի սոստիկանութիւնը ուր որ է հիմայ այս ճամ-
բէն պիտի անցնի եւ զիս տեսնէ։

— Տեսնենք պիտի կարենամ առանց

նոնչման դուռը բանալ, ըստ Սոփի ներս քաշ-
ուելով, եւ գդուշութեամբ գաւիթ իջեալ յա-
ջողեցաւ դուռը բանալ ուսկց Յովաչի օձի
պէս ներս սողաց եւ աղախնոյն սենեակը մտաւ։

Սոփի, որ մինչեւ այն ատեն մութի՞մէջ
նստեր էր, ճրագը վառելէն ետքը զայն բազ-
մոցին անկիւնը հրաւիրեց, ինք եւս աթոռ մը
առած դէմը նստաւ, աչերը նորա շրջերէն
չզատելով։

— Նամակս ի՞նչպէս ստացար, հարցուց
Յովաչի անձկանօք։

— Բայց ձգած պատուհանէս ներս նետեր
էին։

— Ժամը քանիի՞ն։

— Առաւօտեան ձիշդ ժամը երեքին։

— Երբ զիս յայսեցիր ծերունոյն, Ի՞նչ-
պէս պատասխանեց։

— Անպատում ուրախութիւնը, «ալ առ
դատ է Արտաշամա, Առ' Փի, եւ ականատես
պիտի ըլլայ Յովաչիայ զլատուն բերելլքմերուս,»
գոչեց, եւ հրամայեց յետ այսորդիկ բանտին
դուռը բայց թողուլ։

Զայս որ լոեց Յովաչի, ուրախութեան
փայլակ մը չոլաց իր խոժոռ դիմացը վրայ,
գրալանէն համրիչը հանեց ու վայրկեան մը ա-
չերը ՚ի գետին ուղղած անշարժ մտածելէն
ետքը, հայրական դիմօք զաղախինն զիտելով
այսպէս ըստ ։ «Առ' Փի, լաւ ուշագիր եղիր
խօսպերուս, զի այնպիսի ամբարտաւան գործոյ

մը կը ձեռնարկենք , որով եթէ յաջողմով կատարենալ յաղթութիւն մը ձեռք ձգել՝ դու ալ պիտի վարձատրուիս , ինչպէս մինչեւ ցարդ հաւատարմաբար մեզ ծառայելուդ համար կանխաւ վարձատրուեցար :

Սովիի քմծիճաղով խոնարհական նշան մը ընելէն՝ Յովսէի շարունակեց . « այս , չնորհակալ եմք 'ի քէն Սովի , հաւատարմաբար ծառայեցիր մեզ . եւ անշուշտ եմ այս վերջին անդամ ալ հնապանդելուդ :

— Ապահով եղիք տէ՛ր , թէ ըստ կարեացս պիտի ջանամ ձեր հրամանները կատարել :

— Մտիկ ըրէ ուրեմն . առաւօտուն կանուխ ծերունոյն քնոյ մէջ ընլիմած ատեն պիտի ջանաս աիրուհւոյդ սենեակը մտնելու , եւ ստիպես զինքը մերթ ընդ մերթ հառաչել եւ նուազեալ ձայներ հանելու , իբրեւ թէ սրտի ցաւ մը ունի : Երիկուան ժամը տամներկուքի միջոցներն Արտաշամա իւր ձայնը պիտի բարձրացնէ , դու այս ձայնէն իբր ՚ի գութ շարժած ծերունոյն քով վաղելով պիտի աղաչես դինքը որպէս զի բժիշկ մը կանչելու հանութիւնն տայ . այդ հաճութիւնը առնելէդ ետք փողոցի դուռը կիջնես , եւ դեղին բաճկոն հազած ձեռքը գաւազան մը ունենալով այս կողմերս պտտող ջրհանակիր տղուն պիտի աղաչես որ երթայ բժիշկը կանչէ : Բժշկին եւ կած ատենը ջանա որ ծերունին Արտաշամայի

սենեկէն հեռացնես , եւ երբ բժիշկը աղաղակ մը ձգէ թէ , « Արտաշամա քօլէռայէ զարնուած մեռաւ » , իսկոյն ծերոյն սենեակը վազելով իբր սարսափահար իմացնելու ես զայս . նոյն միջոցին զիրտաշամա պիտի փախցնենք . եթէ յաջովնք Սովի , յիսուն ոսկի պարզեւ պիտի ընդունիս իմ ձեռքէս երկու գիշեր ետքը դարձեալ այս ատեն պատուհանիդ առջեւ ինձ սպասելով : Ահա այսչափ :

— Յաջողութիւն կը մաղթեմ տէր , մըրամբուց աղախինը զգացած զարմանքը չկրնալ կեղծելով :

— Կը զարմանաս Սովի իմ խօսքերուս , եւ անյաջող ելք մը կը նշմարես գուցէ , այս պէս չէ . . . բայց գիտցիր թէ ամեն բան կազմ եւ պատրաստ է , զոր վազը պիտի տեսնես :

Փատտաբանն զայս ըսելով պատրաստուեցաւ բաժնուիլ . եւ Սովիի հետ դրանը տակ երթալէն ետքը նորա ձեռնը բռնած , « անտարբերութիւնն Սովի , միշտ անտարբերութիւնն կեղծելու էք , » յարեց , եւ բաժնուեցաւ :

— Ապահով եղիք տէր իմ , մըրմուց աղախինը խրախուսելու եղանակաւ , եւ սենեակն առանձիացաւ :

առանց անօնց չ'պիտի կարենար զԱզտաշամա
ազատել եւ ոչ իսկ զծերունին բարած որո-
գայթին մէջ պիտի յաջողեր ձգել :

Այլ յանկաքը նամակաքերին գալուստը,
իւր միաքը ծածկող սեւ ամպերք ցրուելով սիր-
ող ուրախութեամբ լցոյ:

— Ուսկից կուգայք պարոն, ըստ ան-
համբերութեամբ երիտասարդին ընդ յառաջ եր-
թալով, եւ զայն պարախզին մէկ անկիւնը տա-
րաւ:

— Խասդիւղէն, պատանիսանեց նամալու-
բերը ճակտին քրտինքը սրբելով:

— Խնչո՞ւ այսչափ ուշ, կրկնեց հետա-
քրքիր:

— Տիկին Մաքրունոյն սպասելուս համար:

— Ուր թողուցիր զինքը:

— Մօրաքեռս տունը:

— Լաւ, ապսպածներու տուա՞ւ քեզի
չեթո՞ւմ:

— Այո՛, երկայն դլխարկ մը եւ զօց
տուփ մը, զորս սննեկի մը մէջ փակեցի:

— Մօրաքոյրդ տեղեկա՞կ է մեր ընելիք-
ներուն, կրկնեց անցկանօք:

— Ամեն բան իմացաւ, եւ ուրախացաւ:

— Կրցա՞ք իւր հաճութիւնն ստանալ:

— Այո՛:

— Խնչպէս:

— Ըստ Զեր հրամանին ծերոյն ի՞նչ ըը-
նութեան տէ՛ը ըլլալը եւ Սրտաշամայի կրած

ԴԼՈՒԽ Ե.

ԱՍՏՈՒԵՔ

Յովսէփ նոյն գիշերը իւր մատերիմներէն
մէկուն տունը անցուց, եւ առաւտաւն փու-
թաց Զիչէքճին զրօսարանը երթալ Թուտոր-
եանց եւ նամակաքեր երխասարդին սպասե-
լու, որք ժամը երեքին հոն գտնուիլ խոսանա-
ցեր էին. սակայն պայմանաժամին վրայ երեք
ժամեր ալ սահեր էին եւ դեռ ոչ ոք կ'երե-
ւէր, որով փաստաբանը կասկածեցաւ եւ
սկսաւ շլջագայիլ մտայոյդ: Սրտի մնցկութե-
նէն զրօսարանին պարտէզը քայլերուն տակ
նեղ գալուն, մինչեւ դիմացի գերեզմանատան
պատին վարի ծայրը կերթար, ուր անշարժ կը
կենար, մերթ զերեզմանաքարերը կը կարգար,
եւ մերթ զրօսարանին մէկ անկիւնը քաշուե-
լով ժամացոյցն՝ի ձեռին զայն կը գիտէր գըլ-
խակոր:

Կենացը մէջ այս առաջին անգամն էր որ
այս մարդը այսչափ մտայոյդ եւ սրափ անցկու-
թեամբ մնցունելու վայրկեաննէր ունեցաւ.
վասն զի եթէ նոյն օրը Թուտորիի խումբը եւ
նամակաքերը տեսնելէ զրկուեր, ամեն պատ-
րաստութիւնք եւ հնարք պիտի սչնչանային:

տամնջանքները մի առ մի պատմեցի : հետեւառար երբ զնա ազատել փափաքելնիդ յայտնեցի՝ յաշողութիւն մաղթեց ուրախութեամբ , բայց 'ի վերջոյ գիշերանց գնրատաշամա փախցնելու համար տուն մը չ'գտնուելէն յուսահատենիդ իմացնելուս , « թող այդ թշուառաղջիկն ազատի , եւ ես ոչ թէ գիշեր մը այլ երկու կամ աւելի ամիսներ զի՞նքը յօժարակամ տունա ընդունելու պատրաստ եմ . » գոչեց խնդագին . եւ ստիպեց զիս գործը փութացը նելու համար զՁեղ աղաչել :

— Սակայն Թոտորեանց ուշանալէն կը բնամ խոչնդուներու հանդպիլ , մրմուաց Յովաէփի տրտութեամբ ,

— Թոտորեանք Սէլյամսըզի գինետուններէն մէկուն մէջ գաւաթի կը պարագէին .

— Ե՞րբ , ա՞յսօր :

— Հիմա :

— Կը հաճի՞ք ուրեմն երթալ գիրենք հասկանէլ , կրկնեց թախանձանօք :

— Ի՞նչու չէ :

— Կանխաւ չորհակալութիւնս կը յայտնեմ ձեզ :

— Ուրիշ ըսկլիք մը ունի՞ք , վերտափն հօս գա՞մ :

— Ա'չ . երկու ժամէն մօրաքեռդ տունը ինձ սպասէ :

Նամակարերը աճապարանօք մեկնեցաւ : Քառորդէ մը ետքը Թոտորի խր ընկերնե-

ըովը Զիչէքէիին զրօսարանը կը մտնէր , ուր այն միջոցին Յովաէփի իւր մարդիկներովը առանձին վերի սրահը նատելու համար զրօսարանապետին հաճութիւնը կ'ստանար :

Թոտորեանք թէեւ ափեղ ցիեղ խօսքեր արտասաննելով զրօսարան մտան , բայց Փաստարանը տեմնելնուն պէս ձայներնին կարեցին եւ զգաստացան :

Յովաէփի զնսա ՚ի սրահ առաջնորդելէն ետքը սեղանի մը առջեւ նստան :

— Պայմանաժամանք քանի՛ ժամ անցաւ զիտե՞ս Թո՛տորի , ըսաւ խոժոռադէմ զայն դիտելով :

— Ներեցէ՛ք տէր իմ , տղաքները Զամբլէճայի այգիներու ողկոյներէն քամուած օղին համը առնել ուղեցին

— Արգարեւ , աղի ձուկին աղձանովը շատ աղէկ կը խմուի կոր , մրմուաց Թովովլախօսը , ընդմիջելով Թոտորիի խօսքերը , այնպիսի միմոսական շարժմունքներով , որ ընկերաց եւ Փաստաբանին խվ ծիծաղը չարժեց :

— Ընկերներդ ամենքն ալ հոս են , այնպէս չէ՞ Թոտորի , կլինեց Յովաէփի ամենուն զրայ ակնարկ մը ձգած :

— Այո՞ , ամենքս ալ հոս եմք :

— Թովովլախօսին ձայնը լսեցի , բայց զի՞նքը չեմ տեմներ :

— Թովովլախօս Միհրան , ո՞ւր ես , պուաց Թոտորի :

— Հո՛ս եմ, հո՛ս, պատասխանեց Մինքան գլուխը բարձրացնելով :

— Խեղճը կարծահասակ է, եւ երկու երականասակ մարդոց մէջ նստելուն չերեւար ձեզ, ըստ Աղուէս Ակրոբը :

— Որոյ համար գլուխը սադի նման երկընցուց, մրմուց Մելքոն :

— Է՞ն, ալ պարապ խօսքերով ժամանակառ չըլլամեք, գործի սկսինք, սաստեց Յովլսէփի, եւ հրամայեց Թոթովախօսին սեղանին առջեւ նստիլ, որ ըսելիքներուն լաւ ուշադիր ըլլայ :

Խեղկատակը աթոռը առած սեղանին առաջեւ նստելէն ետքը, աչերը կապկանման նորաշրթերուն անկեց, տեսակ տեսակ միմոսական շարժմունքները շարունակելով, այնպէս որ Փաստաբանը չկցաւ ծիծաղը բռնել, եւ « ուսակի՞ց դժուք այս չարածճին, » հարցուց Թոսոռիիլ :

— Սեր խմբին խեղկատակն է այն տէր իմ, առանց որոյ չեմք կրնար վայրկեան մը առանձին մնալ . պոռաց երկաթագործ Գէորգը :

— Սեր խմբին Սադայէլն ալ երկաթագործ Գէորգն է Տէ՛ր իմ, առանց որոյ չեմք կրնար գործ մը ՚ի գլուխ հանել . ըստ Թոթովախօսը գնէորդ ցուցնելով :

— Լու՛ գաղան, Սադայէլին ոլ ըլլալը հարցնող չկայ քեղի, սաստեց Թոսոռի .

— Ես ալ կանխաւ կիմացնեմ որ, ՚ի

վերջոյ հարցնել վինտուելու պէտքը չ'զգայ մեր տէրը :

— Հիմայ մտիկ ըրէ ինձ շա՛ղակրատ, գոչեց Յովլսէփի թոթովախօսին . սա ձեռքի դաւաղանս ա՛ո :

Խեղկատակը գաւաղանը վերէն ՚ի վայր աշքէ անցունելէն ետքը, « Ե՛ ի՞նչ է եղեր, » ըստ ապշութեամբ :

— Իրիկուան ժամը տամներկուքի միջոցներն Թօփհանէ-Օղլու փողոցը պիտի պըարտիս, աչքիրդ չ'զատելով այն տանը դանէն՝ զոր հիմայ պիտի ցուցնեմ քեզ . երբ այս զըրանը մէջ աղջիկ մը տեսնեմ՝ որ տանն աղասինըն է, մօտեցիր իրեն . նա թախանձանօք սիտի աղաչէ զքեզ երթալ բժիշկ մը կանչել, որոյ ՚ի պատասխանի « շատ աղէկ » ըսելով գալ վիս նամակաբերին տունը գտնել պարտիս « Խակ գտաք բարեկամիք :

— Այդ պաշտօնը մի՛ յանձնէք ինձ տէր իմ, ըստ Թոթովախօսը ընդ միջելով փաստափանին խօսքերը . եւ գաւաղանը սեղանին վըրայ զրաւ :

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ :

— Այդ աղախինը հա՞յ է :

— Ոչ, Հելլէն :

— Հայերէն գլուէ՞ :

— Շատ քիչ .

— Ուրիմն չըլլար :

— Ի՞նչ կայ չըլլալու . գոչեց Թոտորի
դարմացմամբ :

— Վասն զի երբ նա « կաղացեմ պա-
րոն , երթառ բվիսքը կանցես , » ըսէ՝ պիտի ըս-
կըսիմ լալ , որովհետեւ այն տեսակ լեզուներուն
չ'դիմանար պիտու :

— Զար սատանայ , ձգէ՛ այդ երդիծա-
բանութիւններու :

— Կատուն քաջախն է խմեր , ըսաւ Ահ-
բոր զՄիհրան զիսելով :

— Անոր համար լեզուն երկնցեր է . մըր-
մըրաց Գէորգ գլխակոր :

— Կորունցէ՛ք անպիտաններ , ձեզի
պէս տակառին տակը չեմ քննանար . պատաս-
խանեց Թոթովախօսը ծաղրածու եղանակաւ :

— Հիմայ գլուխող կը ջախջախեմ լա՛կոտ ,
քե՞զ պիտի մտիկ ընենք , պոտաց Թոտորին զայ-
րագին :

— Բայց այս գաւազանը ի՞նչ պիտի ը-
նեմ , գոչեց ուսերը թոթուելով :

— Վրադ յարձակող գազանները պիտի
ծեծես , ըսաւ կոմիկ :

— Ձեզի ո՞վ ըսաւ թէ մատծախի քով
աշկերտութիւն պիտի ընեմ :

— Լոէ՛ Միմոս , լոէ՛ , սաստեց վաստա-
փանը , ա՛լ բաւական է , այս գաւազանաւ ա-
զալինը պիտի գիտնայ թէ դու մեր կողմանէ-
ես , » ու յետոյ այլոց դառնալով յարեց մեղ-
մաբար . « իսկ զուք բարեկա՛մք , գիշերուան

ժամը մէկին ատաղճագործին խանութէն պատ-
րաստուած դագաղը գերեզմանապահն մէջ պա-
հելով , անկէ ծեռանալու չէք երբ ըգ-
ձեզ կամչենք դագաղը չալկած տուն դալ կը
պարսուորիք տանը մէջ սողմուկ հա-
նելու չէ՛ , կիմանա՞ք :

— Կիմանա՞ք տղայք , աղմուկ չ'պիսի
հանէք , ըսաւ Թոտորի :

— Սպահով եղիք տէր , մրմռացին միա-
բերան :

— Աուէց զատ , զայտ գաղտնիքը սրտեր-
նուդ մէջ պահելու էք մինչեւ 'ի գերեզման

— Քաջ զիսելք թէ մեր խումբը խորհո-
գաղահ է տէր իմ , պատասխանեց զուռզու-
թեամբ Թոտորի :

— Այո՛ , այո՛ խօրհրդապահ եմք . մեզ
հաղորդուած գաղանիքը միայն մէկ անձի մը
չենք իմացներ , մրմռաց թոթովախօսը հեղու-
րէն . ու Թոտորիէն չ'ապտակուելու համար
գլուխը երիայի նման ուսերուն մէջ քաշեց :

— Միհրան , եթէ աղախնոյն հետ խօ-
սած ատենդ ալ այսպէս խեղկատակիս՝ զիսցիր
թէ ձեռք բերուած յաղթութիւնը պիտի կոր-
սընցունեմք , ըսաւ Ցովսէփ խոժոռադէմ զնա
գիտելով :

— Ներեցէ՛ք տէր իմ բոել ձեղ թէ՝ այդ
պաշտօնը պարտիք ուրիշի մը յանձնել , քանզի
յայտնի բան է որ այս թշուառականը պիտի
խնդացնէ զաղախինը , աղաղակեց կոմիկ :

ԹԱՂԻԽ Զ.

ՓԱԽՈՒՍ

Խնչպէս որ Յովսէփի Թոտորեանց եւ առախիսոյն ընելիքները կարգի դնելէն, մրանգամայն այս խաղին առաջին գերակատարի այն է բժիշկ ձեւամալու պաշտօնը իր վրայ առնելով յաջող ելք մը ձեռք բերելէն ապահովեալ էր, նոյնպէս եւ ազախինն Սոֆի ամեն բան կարգադրած՝ գլշերուան վրայ համանելուն կ'սպանէր անձկանօք, նզովելով ժամերուն յամը սահիլը. եւ վերի յարկի սրահին պատէն կախուած ժամացուցին ժամուն մէն մի զարնելու ձայնը առնելէն՝ խնդոթեամբ կը վաղէր ալիրունոյն աւետելու թէ ժամ մը եւս սահեցաւ:

— Զիս կամսպատուես Առ' միկ, պոռաց թոթովախօսը զայրագին. այս խմբին լրտեսը ես եմ, քանի՞ անդամ ձեռնարկած գործերնիդ իմ պատճառաւը ետ մնաց. այո՛ կատակը կը սիրեմ, բայց պաշտօնիս մէջ միշտ յաջողակ եմ, կը խեղկատակիմ կամ կուրամ փոյթ չէ ձեզի, բաւական է որ ինձ յանձնուած պաշտօնը անթերի կը կատարեմ:

— Այո՛ այո՛, թոթովախօսը շատ ճարպիկ տղայ մ'է, եւ կընամ ըսել թէ զայրախինն պիտի լացնէ. պատասխանեց Գէորգ վատահութեամբ:

— Օ՛՛ ուրեմն բաժնուեինք, ու իրիկուան դարձեալ տեսմութնք, ըսաւ Յովսէփ. եւ անոնցմէ առաջ զրօսարանէն մեկսելով ծերունոյն տունը թոթովախօսին ցուցնելէն ետք՝ ուղղակի նամակաբերին մօրաքեռ տունը դնաց, ու բանենեակ մը առանձնացած սկսաւ պատրաստուիլ:

Արդարեւ Արտաշամա նոյն օրը իրը խիստ տառապեալ հիւանդ այնպիսի սրտաճմիկ ձայներ ձգեր էր, որ ծերունին 'ի գութ շարժեալ մի քանի անդամներ նորա սենեակը մտաւ, բայց հարցմանը պատասխան չընդունելէն՝ մտայոյզ սենեակը կառանձնանար: Եւր առ Արտաշամա ուղղած հարցումը, « բժիշկ կուրզ՞ս, » խօսքերէն կը բաղկանար, որոց 'ի պատասխանի բացատական նշաններ ցուցուելուն՝ յուսահաւ

ինչ ընելիքը չէր գիտեր . թէեւ խորամանկ Սովի իրը անարբեր « բժշկի կարօտթիւն չունիմք տակաւին տէր իմ , » խօսքերը վատահութեամբ արտասանելով կը ջանար զայն հանդարտեցնել , բայց նա կարեւորութիւն չէր տար նոյն խօսքերուն :

Արդէն Արտաշամա ունեցած աղամանդները թաշկինակի մը մէջ ծրաբելով գրպանը նետեր , եւ աղամնոյն իւր երկու զաւկները առ նուազն մինչեւ մէկ շաբաթ խնամօք պահել պատուիրեր էր , վասն զի այս մէկ շաբթուան միջոցին ֆաստաբանին չնորհիւը նոցա նոյն տունէն աղատիլը կը յուսար :

Վերջապէս իրիկուան ժամը տասներկութը հնչեց , այն ժամը՝ որոյ անձկանօք կ'սպասէին ֆաստաբան Յովսէփի , տիկին Մաքրուժի , Արտաշամա , Սովի , Թոտորեանք եւ նամակաբեր երիտասարդը , ինչպէս նաեւ մեր սիրելի ընթերցողք :

Սովի , որ այն միջոցին իր սենեկին պատուհանը նստած թողովախօսին գաւագանն 'ի ձեռին շրջադաշիլը կը դիտէր , ժամացուցին հնչումը լսելուն պէս , անսպատում ուրախութեամբ լցաւ , եւ յամբաքայլ տիրուհոյն սենեկին դրանը առջեւ երթալով խեղդուկ ձայնիւ « գործելու ժամը հասած է ալ՛ըրուհի , » խօսքերը լու 'ի լու ըսելէն ետքը դաւիթի իջաւ շրջադաշիլ :

Հինգ վայրկենէն Արտաշամայի աղեկտոր

ձայնիւ հառաչք մը արձակելով , « ա՞հ , սիրտս . . . սիրտս կը կեղեքն . . . օգնութիւն . . . » խօսքերը մի քանի անգամներ կրկնելէն Սովի իրը աղդուած աճապարեց ծերոյն սենեակը վագել , որն որ անկիւն մը կծկտած ծխափայտը մաքրելու կ'զբաղէր :

— Օդնութիւն տէր իմ , օգնութիւն , գոչեց դրանը մէջ կենալով , ալիուհիս կը մեռնի . աճապարմնք բժիշկ մը կանչել . յարեց իրը չնչարգել :

— Ես ցերէկը քանի մը անդամ ուղեցի բժիշկը բերել՝ բայց չ'համարձակեցայ , վասն զի երբ իրեն բժիշկ ուզելը կը փափաքէի իմաւնալ՝ բացասական նշաններով կը պատասխանէր , ըստ ծերուկը զարմացմամբ զազախինն դիտելով :

— Միթէ խօսելու կարողութիւն չունեցող հիւանդին կը հարցուի թէ բժիշկ կուզէ . եթէ նոյն միջոցին բժիշկը չ'բերուի , ի՞նչ կը լայ տառապելոյն վիճակը :

— Բայց քանի որ ինք չէր ուզեր . . .

— Այո՛ կամ այսպիսի հիւանդներ , որք բժշկին այցելութենէն չես ախորժիր . ասով իրենց հիւանդութիւնը աւելի կը վասնգի , այսպիսեաց խօսքերուն ուշ դնելով բժիշկ բերելու չէ՞ միթէ . գոչեց Սովի յանդիմանական ձայնիւ :

— Թշուառական աղջիկ , մոտցա՞ր ու բեմն զիս համողելու մոօք թափած լեզունեւ

րըդ, թէ բժշկի կարօտութիւն չունիմք տառ
կաւիս տէր իմ կըսէիր, երբ ես շուարեալ ինչ
ընելիքս չ'գիտէի, պուաց ծերուկը զայրալին:

— Այն ատեն այս վիճակին մէջ չ'տես-
սայ զինքը, բայց հիմայ որ ցաւը սաստկացած
է, դանդաղիլ չըլլար տէր իմ, վասն զի վտան-
գաւոր ժամանակի մը մէջ կապրիմք:

— Ե՛ ես կրնա՞մ փողոց երևել:

— Ուրեմն ո՞վ պիտի ելնէ :

— Դու ինձմէ աւելի ճարպիկ ես Սո՛ֆի,
վաղէ Աէլամըզի գեղագործին խանութը, ուր
այս ժամուս բժիշմները կը հաւաքուին. ես ալ
տիրուհւոյդ սենեակը կերթամ, ըստ քայլ մը
գէպ'ի գուոր առնել ուղելով:

— Մի՛ տէր իմ, մի՛ փափաքիր նորա սեն-
եակը մտնել, զի շատ պիտի սարսափիս, ա-
ղաղակեց Սո՛ֆի, նորա դուրս ելլելու համար
առած քայլերը արգիլելով, տարօրինակ գոյն
մը ստացեր է իւր գէմքը, աչերը խոչորցու-
ցած Վագրի նման աստ անդ կը նայի, բերնէն
վաղած գրիգրէն գարշելի հոտ մը կը տարածուի
սենեկին մէջ. ես որ երիտասար եմ եւ աներ-
կիւզ պիրու մ'ունիմ, չ'համարձակեցայ իրեն
մօտենալու, վասն զի, յարեց ցած ձայնիւ շըր-
թունքը ծերոյն ականջին մօտեցուցած, « Քո-
լէսաէ » :

— Խիստ բարի, չեմ մօտենար, մրմուաց ծե-
րուկը աղախնոյն արտասանած վիրջին խօսքէն
սարսափահար բազմոցին անկիւնը քաշուելով,

եւ վայրկեան մը դողդղալով մտածելէն ետք՝
« օ՛ն զու աճապարէ՛, » յարեց նուաղեալ ձայ-
նիր :

— Բայց չեմ ուզեր զքեզ հոս առանձին
թողուլ տէ՛ր. վասն զի

— Վասն զի ի՞նչ կայ, ըսէ՛ մի՛ վարա-
նիր :

— Աերջապէս կ'ստիպուիմ իմացնել. կը-
ան թէ այս հւանդութիւնը կրնայ երբեմն
զմարդ կատղեցնել, մի գուցէ Արտաշամայի
ալ անանկ բան մը պատահի, եւ տուած տան-
չանացդ փոխարէն հատուցանելու մտօք վրադ
յարձակին ի՞նչ պիտի ընես այն ատեն, պիտի
կարենա՞ս անդօր բազօքդ մնոր զէմ զնել :

— Ա՛, այդ կէտը չ'յիշեցի Սո՛ֆի, այո՛
իրաւունք ունիս, չըլլայ թէ քովէս հեռանաս,
բայց եւ այնպէս բժիշկը ի՞նչպէս պիտի կան-
էմք :

— Հիմայ փողոցին դուոր կը վազեմ,
անշուշտ Աէլամըզ իշնոր անցորդ մը պիտի
տեսնեմ, կաղաչեմ զնա, կամ եթէ նեղը մը-
նամ մէկ երկու դանեկան մէկու մը ձեռքը կը
դնեմ որ երթայ բժիշկը բերէ, դու ալ վերի
յարկը նզապելի սենեակը զնա՛, զի մի քնէն
արթնալով դարձեալ մօրը սենեակը վաղել
ուզէ :

— Անհոգ եղիր կերթամ, ըստ ծերուկը
մէկնիլ պատրաստուելով :

— Բժշկին ներկայութեանը պարտիս Արտաշամայի քովը գտնուիլ :

— Զէ՛, չէ՛, այդ բանը չեմ կրնար ընել Սո՛փի, կը վախնամ . եւ մինչև որ Արտաշամա առաջութիւնը չ'գտնէ՛ քովը չեմ մօտենար, ահա դու իմ տեղու հոս ես :

— Եատ աղէկ այդ պաշտօնն ալ կընդունիմք :

— Հնորհակալ եմ ՍոՓի, Հնորհակալ եմ :

— Ուրեմն սենեկիդ դուռը փակելու ես տէ՛ր, կրկնեց ՍոՓի գործոյն յաջողութեան մէջ մտնելէն զգացած ուրախութիւնը կեղծել աշխատելով :

— Խիստ բարի կը գոցեմ :

Եւ սանդուղէն յամրաքայլ ելնելով նզապէլի սենեկալը մտնելէն ետք՝ ՍոՓի վազեց փողոցին դուռը, ու ձեռքի թաշգինակովը նրան մը ընելով թոթովախօսը իրեն մօտեցուց :

— Ահ, 'ի սէր Սոսուծոյ պարո՞ն, կազաչեմ զքեզ որ երթաս թժիշկ մը կանչես, վաճն զի տանը մէջ բաց 'ի ինձմէ ոչ ոք կը գտնուի հիւանդին քով, զոր չեմ կրնար վայրկեան մը առանձին թողօւլ, ըստ խեղճուկ ձայնիւ :

— Խիստ բարի, ես ալ արդէն Սէլամսը կիջնէի օրիո՞րդ, պատասխանեց թոթովախօսը հաճութեամբ . զեզագ ործին խանութը ճամբուռ վրայ է :

— Ահասպարեց՝ բակեկամ կաղաքէմ,

եւ եթէ յաջողիք զինքը հոս բերել՝ հաճութեամբ պիտի վարձատրեմ զձեզ, կրկնեց ձեռըն 'ի գրան տանելով :

— Ներեցէք օրիսրդ, ըստ Թոթովախօսը գոռազութեամբ, բարեգործութեան վաճկան չեմ ես, եթէ բժիշկը ստիպելու համար կրսէք՝ գիտցիք թէ օճիքէն բռնելով զայն պիտի բերեմ, ականջ չկախելով նորա և զնա՛ եւ ես հիմայ կուգամ՝ խօսքերուն, վասն զի մինչեւ որ հիւանդ մը օրհասական վայրկենին ըլտօնենայ՝ բժիշկը իւր քայլերը չ'կրկնապատկեր :

— Ահ, Հնորհակալ եմ 'ի քէն աղնիւ պարոնս :

— Հնորհակալութեան արժանի բան մը չէ բրածս օրիորդ պարաքս սլիտի կատարեմ :

Եւ շտապաւ քայլերը գէպ 'ի Աէլամսը ուզ ուզեց . ՍոՓի ալ իր սենեկին պատուհանը զնաց քշմէին զալսեամը սպասելու, իսկ ծերունին, վերի յարկէն լսելով աղախնոյն եւ Թոթովախօսին մէջ անցած խօսքերը, խիստ ուրախացած պատուհանի մը առջեւ նստած կը մասածէր :

Երբոր ժամը ասաներկուք հնչեց՝ Ցովէփ երկայն զլխարկը զլսւիր դրած, եւ շինծու սեւ մօրթասով մը այսերը ծածկելով գաւազաւնը 'ի ձեռին սկսել էր սենեկին երկայնութեանը շրջագայիլ, ականջ սրելով փողոցի դրան զարնուելու ձայնին . հաղիւ թէ քառորդի մը չափ պատելէն եւ Թոթովախօսին ուշա-

Յաղեն կասկածելով թեւաթոռի մը զբայ հոգա-
նութիւն առնել ուզէր էր, ահա նամակաբերը
Թոթովախօսին զուարթադէմ գալուսար աւե-
աեց . ուստի չափէ դուրս ուրախութեամբ
գաւիթ իջեալ գիմաւորեց զՄիհան, որոց
Ճեղքին բռնած անկիւն մը տանելէն ետք,
« ի՞նչ լուր կը բերես ինձ Միհան, » հարցուց
անձկանօք :

— Էստ ձեր հրամանին Հեղէն սպասու-
հին գուռը ելնելով աղաջեց զիս բժիշկը կանչել,
պատախանեց Թոթովախօսը փաստաբանին
զլիարկը եւ շնծու մօրուաք ահենելէն զգա-
ցած ծիծաղը չկրնալ զսպելով :

— Լաւ, ուրիշ բան մը չըստա՞ւ. կրկնեց,
առանց նորա ձեռքը ձգելու եւ առանց ծիծա-
ղին կարեւորութիւն տալու :

— Լաւ, թէ աճապարեմ բժշկին օձիքէն
բունելով այն տառնը տանել, մրմրաց խեղկա-
տակը ծիծաղը շարունակելով, բայց չափը ան-
ցունելուն համար փաստաբանին « ամեն առե-
նք մէկ չէ՛ Միհան, ըսելիքներուս ուշադիր
եղիր, » սաստելէն՝ խնդալը զսպեց, ունկնդիր
ևզաւ :

— Թուտորին տեսա՞ր :

— Այո, մեր խմբովը գերեզմանատան
մեծասատ ծառերէն մէկուն ներքեւ նստեր էր :

— Իսկ դադա՞ղը :

— Ամբակում եւ Աերոր ատաղձագործին
խանութը գիշերուան վրայ համնելուն կ'ապա-

սեն եղեր, որպէս թէ դադաղը բերեն ՚ի գե-
րեզմանատուն :

— Հիմայ գնա դտիր զթոտորի, ըսէ՛ ի-
շեն թէ ժամը մէկուկէսին դադաղը պատրաստ
սլիտի ըլլայ գերեզմանատունը :

— Ե՞տքը :

— Դու ալ պարտիս դարձեալ նոյն տանը
առջեւ պատիլ իմ հրամանիս սպասելու :

Թոթովախօսը խօնարհական նշան մը ընե-
լով մեխնեցաւ :

Գիշերուան ժամը մէկին Ցովսէլի նամա-
կաքերին հետ տունէն բամնուեցաւ, զոր գե-
րեզմանատունը թուորեանց քով խրկելէն ետ-
քը, վերջապէս աներկիւղ Սրտաշամայի տունը
մանելու յաջողեցաւ :

Սոֆի անոր ընդ յառաջ վազելով իւր հրա-
մաններուն կատարուիլը պարծանօք իմացուց,
որոց համար շնորհակալութիւններ լսելէն ետ-
քը, զայն սիրունոյն սենեակը առաջնոր գեց :

Մինչդեռ Սրտաշամա անկողնոյն ծայրը
նստած նոյն վտանգաւոր վայրկեւանները ինչ-
պէս անցունելուն վրայ կը մոտածէր, երբ մէկին
տեսաւ զՅովսէլի, նոյն բոպէին ամեն մոտած-
մունք ցըուեցան իւր մաքէն, վազեց նորա
գիրկը նետուելավ հատկտեալ ձայնիւ սա խօս-
քերը արտասանեց, « ա՞հ Աստուած իմ, շնոր-
հակալ եմ, արդարեւ ունիմ եղեր պաշտպան
մը, » եւ չէր դադրեր նորա ձեռնը գուրզու-
րանօք համբուրելէ :

— Արտաշամա , ըսաւ Յովաէփի խեղդուկ ձայնիւ , սիրտ ա՛ռ այդ խօսքեցուն ատենը չէ հիմայ , օ՞ն ամսկողնոյդ մէջ իբր անկենդան տարածուէ . եւ Սովիի դառնալով , որ սենեկին զրանը մէջ կեցած զիրենք . կը դիտէր , օ՞ն գու ալ Սովի , ծերոյն սենեակը վազէ՞ւ իբր սարսափահար տիրուհւոյդ մեռնիլը գուժէ անոր , ամեն ջանք ՚ի դորդ դիր որ հոս չ'գայ . » զայս ըսելէն անմիջապէս ետքը փողոցին գուռը վազելով հրամայեց թոթովախօս սին երթալ գֆոտորեանս զադազը բերելու ստիպել : Երբոր Սովի ծերունոյն սենեակը մտաւ՝ գոչեց սարսափահար , « ահ տէր իմ . . . բժիշկը Սրտաշօմայի գեռ այն ինչ մօտեցեր էր երակը զննելու , յանկարծ սենեկէն դուրս վազելով զայրացաւ ինձ , ըսելով թէ՝ « արդէն մեռեալի մը բժիշկ կը բերո՞ւի . » եւ հրամայեց շուտ մը դիակը հեռացինել առկէ , եւ այն սենեակը կնքել . առարկելով թէ նոյն սենեկին օդը սպակունեալ է . եւ ախտը տարափոխիկ :

— Ի՞նչ կըսե՞ Սո՞վի , կը զառանցի՞ս , պոաց ծերուլը , կայծակէ զարնուածի պէս զարծուրեալ :

— Գֆրազդարար ճշմարտութիւն մ'է ըսածու տէ՛ր տիրուհիս մեռած է , պատասխանեց դէմքը ճեռացը մէջ առած , իբրեւ թէ կուլար :

— Հիմայ ի՞նչ պիտի բնենք Սո՞վի , մրմռաց ծերուկը նուազեալ ձայնիւ :

— Բան մը բնելիք չունիմք տէ՛ր , երբ կը պազատէի բժշկին որ գոնէ այս զիշեր Արտաշամայի զիակը չ'վերցնելու հաճութիւնն առյ , « իմ պաշտօնն է այս վայրկենիս զիակը տունէն հեռացնել տալ ողջ մնացածները այս հրւանդութենէն աղատելու համար . » պոտաց կատալաբար , եւ վողոցին դուռը վաղեց մեռուելաթաղ անձինքը կամչելու :

— Բայց ինչո՞ւ այսակի շուտ կուզեն զիակը վերցնել ըսաւ ծերուկը քայլ մը դէպ 'ի դուռը առնել ուզելով , որպէս թէ երթաց մեռելաթաղ անձինքը ներս մտնելէ արգիլէ :

— Զե՞ս գիտեր թէ Արտաշամա Փօլէռաէ զարնուածէ . պատասխանեց Սովի նորա քայլերը արգիլելով , ի՞նչ կրնանք ընել , եթէ ոչ միմիայն լալ . թէ որ կուզես մեր ալ այս տունէն վանտուիլը՝ օ՞ն զնա՛ , » յարեց սենեկին դուռը ցոյց առլով :

— Ինչո՞ւ պիտի վոնտուինք Սո՞վի :

— Վասն զի Փօլէռայի զո՞ն գացողներուն տանը մէջ եղողները առողջապահութեան հրակող ժողովոյն կողմանէ դուրս հանել որոշուած է . բժիշկը գծեղ ճանչելուն համար խոստացաւ կնոջդ Փօլէռաէ մեռնիլը մէկու մը չ'յախունել , որով մեր այս անէն արտաքսուիլը կարգիլուի . եւ հիմայ եթէ երթաս խոչնդուներ յարուցանես՝ անսարակոյս իւր զայրոյթը պիտի գրգռես , եւ գէշ պիտի ըլլայ վերջը » :

Սովի ոյնպիսի վստահութեամբ արտա-

սանեց այս խօսքերը , որ ծերունին համողուեցաւ եւ ուժաթափ բազմոցին վրայ ինկած սկսաւ լալ :

Արդէն Յովսէփ զԱրտաշամա դագաղին մէջ զնելով առւնէն հեռացուցեր էր , եւ նորա սենեակը ինքելէն ետքը Սովիի կ'սպասէր գաւթին մէջ , որն որ ծերունոյն բազմոցին վրայ իյնալը յարմար առիթ սեպելով գաւիթ իշաւ :

Մնայք բարեա՛ւ Սովի , ըսաւ Յովսէփ նորա ձևոնը բռնելով , մնայք բարեա՛ւ . շնորհակալ եմ 'ի քէն . երկու գիշեր ետքը սենեկիդ պատուհանը ինձ սպասէ խօստացած յիսուն ուկիս ընդունելու :

Եւ բաժնուեցաւ :

Գերեզմանսատան ցած պատին տակ դադր վար առնուելով Արտաշամա Յովսէփաց թեւը մոտած նամակաբերին ընկերութեամբը նորա մօրաքեռ տունը երթալու բազդին արժանացաւ . իսկ Թուարեանք , դագաղը կոտրաւելով գերեզմանսատան մէկ անկիւնը նետելնէն ետքը Փաստաբանին ընդունած իրեք ուկինելը ուտելու համար գինետուն գացին :

Հետեւեալ առաւօտ կանուխ՝ Արտաշամա տիկին Մաքրունոյ եւ Փաստաբանին ընկերութեամբը 'ի թագիւղ Սիւտլւճէի նաւամատոյցը ոսք կոլսեց :

ԴԼՈՒԽ Ե.

ՖՐԱԲԸ

Փաստաբան Յովսէփ , տիկին Մաքրունի , Արտաշամա եւ Սովի ամբողջ երկու օր եւ երկու գիշերներ մերթ ուրախ եւ մերթ տըրտում վայրկեաններ ունեցեր էին , մինչդեռ անդին Հեթում առանց գոնէ վայրկենական ուրախութիւն մ'զգալու այն երկու օրերը արտում արտուր անցուց , որք երկու դար կը թուէին իրեն :

Իրենց կենաց մէջ նոյն վայրկեաններուն հանդիպելու տարագաղութիւն ունեցող անձինք միայն մեր ինչ ըսել ուզեն կը հասկնան :

Որչա՛փ կը փափաքէր թոջնոյ նման թեւ ունենալ եւ սլանալ յիւսկիւտար , ականատես լինելու այն անծանօթ տեսարանին՝ որ հոն կանցնէր , զի Փաստաբանին երկու օր առաջ իրեն ուղղած մութ խօսքերէն չէր կարողացած բան մը հետեւցնել : Երբեմն յանկարծ կը շառագունէր , կ'զգար թէ երատապ գետ մը իւր արտէն կը լազէր , մերթ սուր ճիչ մը կ'արձկէր եւ մերթ գէմքը ձեռացը մէջ առած կ'սկսէր լալ :

Համաճարակ ախտին սաստկացած առենք
վաճառականին տունէն չ'բաժնուելուն առթիւ
չեթում եւս տանը մէջ կը մնար, որով չկրցաւ
տեսնել ոչ Փաստաբանը³, ոչ տիկին Մաքրուհի,
ոչ նամակարերը եւ ոչ խալ Թոսորեանց խմբէն
մէկը, որպէս զի կարենար իրաց վիճակին վրայ
տեղեկութիւններ առնուլ, ուստի՝ յուսահատ
ոննեկին մէջ կառանձնանար:

Ո՞րպիսի դառն կերեւար իրեն զգացածը
կեղծել աշխատիւը, զի երբ սրտին փոթորիկը
Եր սրտասւօքը կուզեր հանդարտնեցնել, ահա
հրաման մը կընդունէր վաճառականէն կամ վա-
ճառականուհիէն այս կոտմ այն զործին երթա-
լու, որոց ներկայութեանը բռնի պիտի զսպէր
ինքիլինքը, գառն մասնողութիւնը եւ ներքին
քուն կոիւ մը սրտին մէջ ունենալը չ'յայսնե-
լու համար. կամ երբ պարտիլին մէջ աքացիս
ծառերէն մէկուն կրթնուծ բազմախուռն իիշտա-
տակօք հոգին լցեալ հեծկլսանօք կարտասուէր
աչերը չ'զատելով այն կոց պատուհաններէն՝
ուր ատենօք զԱրտշամաւ մի քանի մագամիներ
տեմնելու եւ նորա քաղցր տիսարկիները վայե-
լելու արժանացած էր, ահա Միհրանայ կամ
աղամանանց մէկուն իրեն մօտենալը տեսնելն
անեակը կը փախչէր:

Արտաշամայի ՚ի Խասդիւղ վերադարձած
առաւուեան արշալուաց մթնշաղ առաջին լոյսը
դեռ նոր սկսած էր երեւիլ, երբ չեթում ա-
ճապարեց փողոց ելնել Փաստաբանին տունը

երթալու համար, յարմար սովոր համարելով
տանը մէջ եղողներուն զեր խոր քնոյ մէջ ըլ-
լալը: Փաստաբանին տօնը ոչ ոք գտնուելուն
դուռը չ'բացուեցաւ, տար վրայ խեղճ երիտա-
սարդը բոլորովին զայրացած՝ նզովելով իւր
բաղդը յուսահատ եւ զարձաւ. Թոսորեանց
խմբէն մէկը տեսնելու յուսով կանուխ բաց-
ուած դինեառունները ՚ի զուր աչքէ անցունե-
լն ետքը զիսակոր տուն զացած առեն՝ Եկե-
ղեցոյ առաջին զանդակին սուր հնչիւնը եւ
զմուղմուրդը յՆկեղեցի հրաւիրող ժամակովին
ձայնը լսեց. այս ձայնը ազօթք ընելու փափաք
մը իւր սրտին մէջ զարթոյց, համոզուած ըլլա-
լով որ իր սպառեալ ջանից վրայ պէտք էր Գեր-
մարդ կոյցին զօրութիւն մը հայցել, ուստի յՆկե-
ղեցի մասծ զաւթին մէջ ՚ի ծունը զրաւ, առանց
կարեւորութիւն տալու այն պաղ քարերէն
զգացած ցաւին, զլիսակոր եւ արտասուալից
աչօք ձեռքերը տարածած կէս ժամ ազօթելէն
ետքը, ժամանակին զեր կանուխ ըլլալը մուա-
քերելով մհարմ մ'ալ Յովսէփայ տօնը աչքէ
անցունել ու գեց:

Փաստաբանը գրեթէ քառորդ մը սուաջ
Արտաշամայի եւ նորա մօք տիկին Մաքրուեոյ
ընկերութեամբը տուն հասեր, եւ զնոսա սե-
նեկի մը մէջ նստիլ հրաւիրուած էր, որպէս
թէ երբ չեթում իրաց վիճակը իմանալու հա-
մար իրեն դիմէ՝ անկարող ըլլայ զԱրտշամայ
տեսնել, վասն զի կուզեր նախ իւր մէկ ա-

ռաջարկութիւնը Հեթումի ընդունել տալ եւ ա-
պա զԱրտաշամա ցայնել, կամ եթէ Հեթում
դժկամակէր՝ զԱրտաշամա տեսնելու բաղդին
արժանանալու համար ակամայ պիտի հսաղան-
գէր իրեն :

Հեթում երկու անդամ դուռը զարկաւ :

Փաստաբանը դրան զարնուածքէն հասկր-
ցաւ Հեթումի գալուստը . . . ուստի Արտաշամայի
եւ տիկին Մաքրունոյ գանուած սենելին դու-
ռը կէս մը բանալով, « զդուչացէք սիրելիս
փոքրիկ ոտնաձայն մը իսկ հսնելէ, զի ինչպէս
որ ըսի՝ ձեր հոս գտնուիլը պէտք չէ իմա-
նայ իմ բարեկամա որ կնոջս ազգականներէն
է . . . ըսաւ Հեթումի գալուստը բոլորովին ծած-
կելով, եւ երկու աիլինանց հաճութեան նշան-
ներ ցուցնենուն վրայ սենելին դուռը գոցեա-
լով գաւիթ իջեալ փողոցին դուռը բանալին
ետքը երիտասարդին լուութիւն պատուիրելու
մտօք ցուցամատը շրթանցը վրայ դրաւ, որն
որ անհամբեր կուզէք դրանը տակէն խօսք բա-
նալ . եւ յետոյ ոտքին մատներուն վրայ կոխե-
լով սանդուզին վիր ելաւ անձայն, զՀեթում
լով օրինակին հետեւիլ ստիպելով :

Երբ սենեակ մտան, երիտասարդին հե-
տաքրքրութեամբ զինքը դիտելը չնշարել ձե-
ւացնելով դուռը գոցեց եւ ձեռքերը Սամուր
մուշակին զրպանը խօթելով սեղանին առջեւ
նատաւ. երիտասարդն ալ նշանածի հրամայ-
նատաւ.

ուած թեւաթուին վրայ նատելին ետքը աչերը
առ Յովսէփի ուղղեց անշարժ :

Հինգ վայրկենի չափ լուութիւն մը տիրեց
իրենց մէջ, զոր Յովսէփի հետեւեալ խօսքերով
խանգարեց այնպիսի ցած ձայնիւ՝ որ Հեթում
իր աթուն անոր քովիկը կցելու ստիպուեցաւ :

— Արդեակ իմ Հեթում . . . աշխարհիս
մէջ ամեն գծուարութիւնը գիտութեամբ և
մանաւանդ ստակով կը յաղթուին . . . Ա-
մուսնացեալ կին մը իր էրկանը մեռեալ կար-
ծեցնելով նորա ձեռքէն առնելը որչա՛փ ամ-
բարտաւան եւ որչափ մեծ վտանգաւոր ձեռ-
նարկ մ'է զիտէք արդէն յաջողե-
ցանք ասոր, բայց :

Հեթում զգացած ուրախութենէն լեզուն
կապկապուած սուր ճիչ մը արձկեց :

— Հանդարտէ՛ . միանգամայն զապէ ինք-
զինքդ . . . ձայն մի հաներ, զի տիկին Մաք-
րունի քովի սենեակը գեռ պառկած է, ամ-
քոզչ գիշերը անքուն անցնելուն համար. այս
պատճառաւ եկած ատենդ լուութիւն պատուի-
րեցի, ա սատեց Յովսէփի արհամարհու ձայնիւ.
« եւ մտիկ ըրէ ինձ » :

Նրանասարդը հետաքրքրութեամբ սեղա-
նին վրայ կրթնեցաւ :

— Գիտցիր որ Արտաշամայի ազատութիւնը
փութացնողը ոչ թէ ես այլ աղախինն Սոփի ե-
ղաւ իւր ձարպիկութեամբը եւ կեղծած ան-
տարբերութեամբը, շարունակեց Յովսէփի աչե-

ըլ խոնարհեցուցած, նաև պիտի ըլլայ նաև էրկու մանկանց ազատութիւնը ձեռք բերողը, ևթէ իրն խօստացուած պարդեւը այն է ութունն Օսմանեան ոսկին վաղը գիշեր իմ ձեռօքս իրեն յանձնուի. առաջէ ոչ ամեն բան կուսումծ համարեցէք:

Յովսէփայ պաղոթէն արտասանած այս խօսքերը չեթում չափէ զուրոյ յուսանառութեան մէջ խօրասուզեցին, եւ հաղիւ կրցաւթեւաթուին վրայ ինալով ոս խօսքերը մըրուալ. «ութունն ոսկի» . . . ուսկից դժնելու է: »

— Եթէ մինչեւ վաղ առաւօտ զայս դումարը չ'վճարէք՝ տւ զԱրտաշամա չէք կարող տեսնել, զի աղախինը զայս գաղտնիքը յերեւան պիտի հանէ եթէ այս երկու աւուր միջոցին ստակերը չընդունի, կրկնեց Յովսէփ սասաելով, առանց երիտասարդին զգացած արտառութեան կարեւ որութիւն տալու:

Այս խօսքերուն վրայ չեթումի լեզուին համարձակութիւն մը դարսվ պատասխանեց. ոքայց տէր իմ, ներեցէք ինձ ըսել ձեզ թէ սխալ գործեցիք, փոխանակ զՅուտաթէ սխալ փախցնելու ծերունին թունաւորէք, որով թէ այս խօստացուած գումարը զոր չեմ կրեար վճարել կամ գանել, մեղմէ չէք պահանջուէր, եւ թէ Արտաշամա իր զակիներով ծերոյն ունեցած հարստութեանը տէր կը լար:

— Եթէ քիչ մ'ալ իմաստամիրեա՝ վկայեալ փիլիսոփայի տիտղոսը պիտի ընկունիս իմ ձեռքէս, ըստ Յովսէփի հէպնօքէն:

— Քանի որ իմ ասաջարկած միջոցս ծազու արժանի էր, ուրեմն ի՞նչ արդիւնք ունեցան ձեր գործածած այս միջոցներն, պառաց չեթում անսովոր տաքարթեամբ մը:

— Խեղճ աղայ, մըմւաց Փաստաբանը նորա վերջին խօսքերէն զգացած զայրութը զսպելու համար շրթունքը խածկրտելով. ըսածքդ չես զիսեր, եթէ նախ զծերունին թունաւորել տայի՝ Արտաշամա իրը իր այրը թունաւորող պիտի ամբաստանուէր, զի երկուքներն մէջ անցած զժուութեանց բոլոր զրայիք աեղեալ են. այն ատեն ի՞նչպէս պիտի կարենայինք ստիկանութեան ձեռքէն ճողոպրել զԱրտաշամա:

— Ազախինը վարձատրելով անոր ձեռօքը կը թունաւորէինք:

— Բայց եթէ աղախինը հարցաքննուած ատեն զԱրտաշրմա մատնէր, ի՞նչ պիտի ընէինք:

— Կ'ստիպէնք զՅուտաշամա որ ուրանայ:

— Կուրանար բայց վերջապէս օձիքը ձեռք կուտար, քանիփ ծերունոյն բարեկամները Արտաշամայէ մաւելի կը կասկածին քան աղախինէն, եւ եթէ Սոֆի իր վրայ առնէր պատասխանատուութիւնը զոր երեկո չեմ յուսար, Արտաշամա ալ նորա կրկնվիք պատիժէն

իր քամինը պիտի ունենար անշուշտ, իբր խորհրդակից եւ դաւակից աղախնոյն :

— Ուրեմն ի՞նչ ընելու էր :

— Իմ որոշածիս պէս, այսինքն նախ զԱրտաշամա մեռնալ կարծեցնելով ծերոյն տունէն փախցնել, ինչպէս որ եղաւ, յետոյ աղախնոյն ձեռօք զծերը թունաւորել, պատասխանատուութիւնը իւր վրայ ձգելով :

— Բայց պիտի խստառվանի՞ թէ ինք թունաւորեց զծե

— Լոէ՛ Հեթում, կամայ եւ ակամայ պիտի խստառվանի, եւ ահա, պատմեմ քեզ անշուշտ ծերունոյն բարեկամները լսելով իւր յանկարծաղէսպ մահը պիտի գան, եւ անոր վրայ թունաւորուածի նշաններ տեսնելով զազախինը պիտի նեղեն. երբ Սովի ձեռքերնէն աղատելու համար Արտաշամայի դեռ ողջ ըլլալը եւ անոր կողմանէ զծերունին թունաւորելու համար թելադրեալ լինիլը իմացնէ՝ ոչ ոք պիտի հաւատայ, զի գիտեն թէ Արտաշամա Քօլէռաքէն մեռաւ, հետեւաբար ծերուկը ողջ չէ որ Արտաշամայի իւր կինը ըլլալը բառուցուի :

— Սակայն եթէ աղախինը գմեզ մատնէ :

— Հոգ չէ մեզ համար, անշուշտ ճար մը կը դտնեմք. բաւական է որ Արտաշամա մեռեալ կարծուեցաւ :

— Էսել է որ հիմայ յիսուն ոսկի. . .

— Յիսուն չէ ութուն սոկի Հեթում,

անպատճառ ճարել բերելու ես, զոյ վազն երեկոյ աղախնոյն յանձնելով ստիպեմ զինքը թունաւորել զծերը. 'ի վերջոյ Արտաշամա քու ամուսինդ պիտի ըլլայ :

— Բայց հիմայ ո՞ւր է Արտաշամա տէ՛ր, հարցուց Հեթում անձկանոք :

— Երբ ոսկոյն քսակը ինձ յանձնէք այն ատեն Արտաշամայի տեսութիւնը կրնաք վայելել :

— Եւ ոսկայն քաջ գիտէք տէր իմ, թէ անկարող եմ այդ ութուն ոսկին վճարել, բռուաւ երիտասարդը խեղճուկ ձայնիւ :

— Ասկէ կը հետեւի որ Արտաշամա դարձեալ իւր էրկանը դիրկը սիրտի երթայ, եւ մենք 'ի զուր աշխատած պիտի ըլլամք, մրմբուաց պաղութեամբ :

— Ինչո՞ւ :

— Վասն զի եթէ ութուն ոսկին աղախնոյն ձեռքը չ'զնենք, պիտի մասնուինք կը սեմ, եւ զիտե՞ս Հեթում

Հոս Փաստարանին ձայնը խեղճուեցաւ ու չկրցաւ խօսքը շարունակել, Հեթումի գալաքտէն 'ի վեր գդացած սրտի ցաւը կրկնապատկուելուն, եւ հազիւ ջրին գաւաթը յափշտակելով ումզ մի ջրով իւր տապացեալ լեզուն թրջելէն ետք՝ գլուխը սեղանին վրայ ինկաւ, Կեղծ Հեթում սարսափանար առանց բառ մը արտասանել յանդգնելու նստած տեղը արձան կորած դայն կը դիտէր :

Յանկարծ սենեկին դուռը ուժգին մը
քացուեցաւ . Արտաշամա , ող արդէն գրանը
տակէն ներսը անցած խօսակցութեանց ունկըն-
դիր կըլլար , խոսքերու վախճանը առնելու հա-
մար չ'կրնալով ինքվինքը զսպել՝ ներս մտաւ .
հեաը փախուցած ծրարը սեղանին վրայ նետե-
լով , «ոչ թէ ութաւո՞ւ այլ եռապատիկը վճա-
րելու պատրաստ եմ տէր իմ , առէ՞ք
այս ծրարը , ուր իմ աղամանդնելու կը զբա-
նուին , ծախեցէ՞ք , ազախնոյն տուէք , զաւ-
կըներս աղատեցէ՞ք ծերունոյն ճիրաններէն եւ
այլ եւս մի՛ բաժնէք զիս Հեթումի գրկէն
կարծեմ ուրիշ խոչնդում մը չ'կայ գործը զըժ-
ուարցնելու . » գոչեց չնորհալի կերպիւ զկե-
թում դիսելով , եւ Յովսէփայ մօտեցաւ . այլ
սակայն նորա մարմարեայ քարի նման սառած
ձեռնը բռնելուն՝ «ի՞նչ կըլլաք տէր իմ , » յա-
րեց սարսափահար , քայլո՞ւ ետ քաշուելով :

Յովսէփի չ'պատասխանեց եւ ոչ գլուխը
վեր առաւ :

Աղոտաշամա սիրտ առած հարցումը երկ-
րորդեց , նորա մօտենալով եւ ձեռնը իր ձեռ-
ուացը մէջ առնելով :

— Սիրտս սիրտս տակնուվերայ
կըլլայ կ'զգամ կ'զգամ
թէ հիւանդ եմ ա՛հ , Հեթում ,
քժիշկմը քժիշկմը հիմայ գոր-
ծը կարգին է բայց ծրարը
այդ ծրարը ինձ տուէք , բայտ նուաղեալ ձայ-

նիւ , եւ մոխրագոյն աչերը Արտաշամայի
դարձուցած այնպիսի հառաչք մը արձկեց՝ զոր
սիրահար մը իւր սիրուհին բաժնուած ատեն
կարձկէ :

Հեթում , որ Արտաշամայի յանտինկալս
ներկայութենէն անողատում ուրախութեամբ
լեցուած էր , որ առանձնութեամբ մէջ շատ
մը խօսքեր գտեր էր անոր ըսելու , հիմայ ՚ի
զո՞ւր կը ջանար զանոնք իր շրթանց վրայ
վնարուել , Փաստաբանին արձկած հառաչան-
քէն սարսափելուն . աւելի եւս սարսափեցաւ
երբ ձեռք բերուած յազթութեան նորա հիւան-
դութեանը պատճառաւ կորսուիլը մտարերեց .
զի զիտցաւ թէ Քօլէռաէ բանուած էր , եւ
առնուազն մէկ ամսոյ կարօտ էր առողջութեւ-
նը գտնելու , որով ազախինն Յովի պիտի մատ-
նէր զիրենք : Այս յուսունասութեամբ Արտա-
շամայի հետ ալ այն փայրկենին առնուաելու-
համոցը տեղի տուաւ իւր որտէն ու բժիշկը
կանչելու համար զուրս եխաւ :

Տիկին Մաքրուոյ և Յովտաշամայի օդ-
նութեամբը Յովսէփի անկողնոյն մէջ տարած-
ուեցաւ , որոյ շրթունքը իրարու կը զարնուեին
արագարար . դէմքը կանանչ զոյն մը առաւ ,
պաղ ձակտին վրայէն քրտանց կաթիլներ կիջ-
նէին դէպ ՚ի յոնքերը . աչերը թալկահար՝ բայց
կրնային զեռ իւր քովը դանուողները ճանչել .
եղունքները սեւցան . սրայն ելեւէջը կրկնա-
պատկուեցաւ , ցուերուն սաստկութենէն այն-

չափ կծկտեցաւ որ կարծես մանուկ մը պառ-
պեր էր մեծ անկողնոյն մէջ , սակայն ծրարը
ձեռքէն չ'ձգեց :

Աէս ժամէն բժիշկը հասաւ առանց Հե-
թումի ընկերակցութեան , որն որ ժամանակին
ուշ ըլլալուն համար առն գացեր էր , ուսկից
մինչեւ մէկ ամիս չ'կրցաւ զուրս ենել , զի
վաճառականին սենեկէն չ'բաժնուիլ սափառու-
ցաւ , որովհետեւ վաճառականն եւս Փաստա-
բանին պէս նոյն առաւօտ Քօլէսաէն բոնուած
էր :

ԴԼՈՒԽ Ը.

ԿՅԱԿ

Քօլէսան զվաճառականն երեք շաբաթներ
յանկողնոյ տառապեցնելէն ետքը յարեւէ զըր-
կեց , առաթուր կոխելով այն ամեն ջանքերը
զորս բժիշկը 'ի գործ դնելէ չ'վհատեցան :

Որովհետեւ վաճառականը իւր նիհար
կաղմուածքէն յանկողին ինկած օրէն դիտցաւ
թէ չ'պիտի կարենար այս ախտին դիմադրել ,
ականջ չ'կախելով բժշկաց զինքը քաջալերելու
մոօք մէջ բերած օրինակներուն , ուսուի մեռ-
նելէն շաբաթ մը առաջ տիկինը անկողնոյն
ծայրը նստեցնելէն ետք՝ աղախնանց դորս ել-
նել եւ Հեթումի սենեկին գուսը գոցել հրա-
մայեց , որն որ անկողնոյն աջ կողմէն չ'զատ-
ուելով՝ ըստ որոշմանց բժշկաց տիրոջ տապա-
ցեալ գլուխը զոյացնելու համար ճակտին դըր-
ուելիք ձիւնը փոխելէ չէր դադրեր :

Վաճառականը զշեթում յոյժ սիրելուն
մինչեւ կինաց վերջին վայրկեանը քովին չ'հե-
ռացուց , որոյ ձեռքէն միայն դեղերը առնուլ
որոշած էր :

— Աիրելիդ իմ Ցոմնի , ըստ հատկեալ
ճայնիւ , անողոք ճակառագիրը կարծեմ վեր-

ջապէս կուզէ գմեղ իրարմէ բաժնել այսչափ շուտ : Ազգամթէ խուժադուժ մահառան սեւ սեւ ձեռքերը կ'սկսին վրաս ծանրանալ մերդ չնչառութիւնս կարգիլուի, լայնպէս որ աչերս դուրս նետուիլ կուզեն բոցերու մէջ մասնուած եմ գողցես կը պատակիմ, եւ Հեթումի առանց դադրելու ճակախս դրած ձեան զոյլութիւնը չեմ զիար Բժշկաց անխոնջ ջանքերէն է որ այսչափ ալ ապրեցայ, ապա թէ ոչ մեռած էի վասն զի խիստ նիհար կազմուածք ունիմ եւ չեմ կարաղ դիմանալ : Ենորհակալ եմ 'ի քէն Տո'մնի, որ ամեն ջանք չխնայեցիր առողջութիւնս գտնել տալու համար, բայց 'ի զուկի : Ենորհակալ եմ ծառանիերէս եւ մահաւանդ չեթումէ՝ որն որ իւր պաշտօնակիցներէն աւելի ինձ համար տանջուեցաւ եւ զիս կը տանաջուի :

Տոմնի ձեռքերը խաչածեւ կուրծքին վրայ դրած անձայն կարտասուէր, աչերը անչարժ ամուսնոյն վրայէն չ'հուացնելով, իսկ չեթում, արտամութեամբ ուկնդիր կըլլար, զլիսակօր շարունակելով իւր պաշտօն :

Հիւսմղը շարտանակեց.

— Տո'մնի, ըստ օրինաց կրօնի եւ մարդկութեան սիրով կապուեցայ քեզ, մինչեւ ցարդ սիրով վարուեցայ, եւ հիմայ պարտիմ սիրով բաժնուիլ 'ի քէն զի Երկինք սիցպէս կը

վճռեն, խոստանալով որ վաղ կամ անադան պիտի տեսնեմք զիրար 'ի հանդեցեալ աշխարհի : Ահ, եթէ մարդ ծնած ատեն կենացը մէջ քաշելիք տաստպանքները նախատեսէլ՝ այն տանենչն չէր ուզեր ապրիլ բայց ի՞նչ կըսեմ քանի որ նախառակնդիր պատմուի, վասն զի Արտօրիչը ոյսպէս հրամայեց Աւրեմն Տո'մնի, 'ի զուր աչերդ արտասոք մի՛ լեցնէր, լաց՝ բայց ոչ թէ մահուանս ։ այլ նախատեկծէն ինձ ժառանք մնացած յանցահացս վրայ, որոց մէջ ես բաժին չունէի . վասն զի գեռ չէի ծնած, եւ չէի ուզեր ծնանիլ Կը տեսնեմ թէ մահուան առջեւ ամեն աշխարհային ճոխութիւնք ոչինչ են պարտիա ըստ այնմ գործել Զգած ժառանդր եթէ զելլուութեամբ չ'վատնեն կրնայ զքեղ մինչեւ օրհատդ ապրեցնել հանգըստութեամբ, 'ի բայց առեալ այն երեք հարիւր ոսկոյ դումարը՝ զոր պարսիս աղքատաց եւ ծառայից ըստնել հաւասարապէս : Մեռնելէս անմիջապէս ետքը թողլով այս տունը զոնէ քանի մը շաբաթներ օդափոխութեան գնա զիւղ մը, զի հիւանդութիւնս տարափոխիկ է : Արդարեւ, չէի ուզեր ըզքեղ այսչափ քոփս նստեցնել բայց նոդ չէ անչուչտ ներողարիա կը լինիս ինձ զի քաջ զիւեմ թէ երբ ցաւերս սաստկանան՝ չ'պիտի կարենամ խօսիլ :

« Հեթումը եւ աղախինն Մառի քովդ պահէ , իսկ մատցեալները ճամբէ՛ , վասն զի Հեթում եւ Մառի հաւատարիմ են քան զայլս . . . :

Ընկերս Վառնայէն պիսի զայ անշուշտ , անտարակները աչքէ անցունելով շահերնէս իրեն բաժինը յանձնեցէք . այս գործը Հեթումի եւ սրտակցորդ բարեկամի Մ . . . անձին կը յանձնեմ : 'Ի վարձատրութիւն Հեթումի հաւատարիմ ծառայութեանցը յիսուն ոսկի աւելի տալ պարտիս Տո'մի . . . Վասահ եմ որ այս կատակու առանց զանձառութեան պիտի գործադրուի :

Հիւանդը խօսելէ գայրեցաւ . վասն զի տիկնոջ ինչպինքը չ'կընալ զսպելով զլուխը անկողնոյն վրայ ձգած հեծկլտանօք արտասուելը տեսաւ . հինդ վայրկենի չափ նորա ձայնը խեղդելուն 'ի զուր սպասելէն ետքը , « Տո'մի ! կաղաչէմ զքեզ , հեռացի՛ր , վասն զի ցաւերս կաւելցնես , » յարեց հառաչելով ; եւ գլուխը անդին գարծուց որ չ'նշմարէ զնա :

Հեթում տիրուելոյն թեւը մտնելով՝ զնա գիմացի սենեակը տարաւ :

Վերջապէս յուրիսի երեքին վաճառականը նոզին աւանդերէր , որոյ յուղարկաւորութեան հանդէսը Քոլեսաէ զարմուող ամեն կարգի մեռաելոց նման Քանանայի մը եւ Թոտորեանց խրմքին ներկայութեամբը կատարուեցաւ :

Վաճառականուհին ամուսնոյն կատակը 'ի գործ դրաւ , եւ Ռումէլի Հիսարի ծովեղերեաւ

տուներէն մէկը վարձած իւր ծնողացը հետ մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը հոն անցուց , իսկ ձմեռը 'ի Խասպիւղ Բ . Ֆ * * * վողոցի մօրը սեփական թիւ 8 տունը բնակեցաւ , վասն զի Գ . եւ Թ . Ա * * * վողոցներուն զլուխը Խնող պարտիզով շրջապատեալ տունը որ վաճառականէն ժառանգ մնաց իրեն , այլակրոն ընտանիքի մը վարձու տուած էր :

Հեթում նոյն երեք ամսոց միջոցին 'ի Խասպիւղ եւ յիւսկիւտար անցած անսարաններէն տեղեակ լինելէ արգիլուեցաւ , զի աիրոջ հաշիւները մաքրելու համար նորա ընկերոջ եւ Մ . . . անձին ընկերութեամբը ամբողջ երկու ամիսներ սենեկի 'մը մէջ վակուեցաւ . իսկ զերջին ամսոյն թէեւ առիթներ կունենար 'ի Խասպիւղ երթալու , բայց Սոֆիի զՓաստաբանըն եւ զԱրտաշամա մատնելէն քաջ համոզուած խոհեմութիւն համարեց տունէն չ'բաժնուիլը , զի մի ծերունոյն վրէմինդրութենէն իրեն ալ բաժին մը ենէ . հետեւաբար միտքը զըստ որ եթէ Ցովսէփի յաջողի այս վտանգին ալ զիսազրել՝ տիրոջը կտակէն իրեն բաժին ինկած իննառուն ոսկին ամբողջապէս անոր ձեռքը լեցնէ եւ Արտաշամայի ծրարը պատէ , չ'գիտնալով թէ արդէն Փաստաբանը նոյն ծըրարը բժշկաց եւ դեղագործաց ձեռքը լցեր էր :

Հիմայ երթանք յիւսկիւտար ծերունւոյն
տունը անցած տեսարանին ականատես լինե-
լու, այն տեսարանին՝ որ Սոֆիի մատնութիւնը
պիտի ներկայացնէ, եւ որոյ ականատես լինե-
լու յոյժ կը ցանկան մեր սիրելի ընթերցողք :

[3]

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՄԱԹՆՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Մաքրուհի եւ Արտաշամա բժշկին
տուած հրահանդէն աւելի խնամեցին զՅովսէփի,
որ հինգ շաբաթներ անկողնոյ ծառայելէն ետ-
քը առողջութիւնը դտած էր, բայց սաստիկ
նիհարութենէն դուրս չելնելու սախառուած էր :
Եյս միջոցին Խւակիւտար ծերունւոյն տունը
հետեւեալ անցքը տեղի կունենար :

Արտաշամայի մեռնելէն կամ իրր մեռեաւ
անէն դուրս հանուելէն անմիջապէս օր մը ետ-
քը ծերունին բնակութիւնը Սէլամսըզի տունը
փոխադրած, եւ միամեայ մանկիկը սոնտուի
մը խնամոցը յանձնած էր :

Աղախինն Սոփի երեք շաբաթ անընդհատ
ամբողջ գիշերներ պատուանը Փաստաբանին
գալստեանը ՚ի զուր սպասելէն ետք խիստ զայ-
րացած՝ զՅովսէփի եւ զԱրտաշամա մատնելու
գաղափարը յլաց . սակայն ծերունւոյն հան-
գիստ մէկ վայրկենին կ'սպասէր ոովէս զի գոր-
ծի սկսի : Ծերունին լալու եւ հեծկլտալու հա-
մար միշտ առանձնութիւն կը խնդրէր, վասն
զի Արտաշամայի տուած տանջանքը խթան մը
եղած էր իւր սրտին եւ կը խայթէր իր խիզճը :

Թէեւ Սովի կանխաւ զարձատրուելուն
առանց նոյն խոստացուած դումարին սպասե-
լու մտադիր էր հաճութեամբ հնազանդիլ ,
բայց Յովսէփիայ վերջին անդամ զինքը խարե-
լէն սաստիկ զայրացած էր : « Ուխտադրուժ
սինձը վաղ կամ անգամ անշուշտ պիտի խայ-
տառակուի , կըսէր իւրովի . եւ Փաստարանէն
պատկ չ'պահանջեցի , նա յօժարակամ խոստա-
ցաւ՝ բայց չ'վճարեց , ասկէ կը հետեւի որ զիս
տղու մը տեղ գնելով խարած է . . . : է՞ն ,
տեսնենք ուրեմն ինք պիտի շահի՞ , թէ ոչ ցարդ
շահածներն ալ վրայ պիտի տայ : »

Այս մտածմամբ շաբաթ մը եւս սպասե-
լէն ետքը առանց ծերունւոյն հանդստանալուն
սպասելու՝ վասն զի ալ չէր կրնար համեմերել ,
կարծելով թէ մներեւոյթ ձայն մը զինքը կըս-
տիպէր զայս դադանիքն առանց դանդաղելու-
յերեւան հանելու . օր մը նորա ճաշը տարած
առեն միտքը դրաւ խօսք բանալ . ուստի մին-
չեւ այն ատեն կեղծած շարժմանցը հակառակ
զուարթերես սենեակ մտաւ :

Ծերուկը . որ այն միջոցին անկիւն մը
կծկտած համրիչը ձեռքը կը մտածէր յուսահատ ,
աղախմոյն վրայ տեսած այս յանկարծական փո-
փոխութենէն հետաքրքրութիւնը արթնալով՝
վասն զի զնա միշտ մտախոն եւ արտում կը
ահսնէր կնոջը մնունելէն 'ի վիր , քովը նստիլ
ստիպէլէն ետք , ըստ այսպէս :

— Առ' ֆի , այսօր քու վրայ տարօրինակ

փոփոխութիւն մը կը նշմարեմ , եւ կը զարմա-
նամ թէ ուսկի՞ց է այդ փոփոխութիւնը . . .
Դու որ ամեն օր զիս տեսած ատենդ կնոջս
տուած տանջանքներս միտքս կը ձգէիր , ինձի
մօտենալու անդամ սոսկալուդ ճաշս բազմոցին
ծայրը դնել եւ առնել քալել կը նայէիր , եւ արա-
տասւօք կ'ողողէիր քու դէմքդ , զու որ ամեն
առաւօտ մանկան սոնստուին առնը երթալով
զայն աչքէ անցունելը սովորով մը ըրած էիր ,
զու որ որք իզապելի հարազատ մօրը պէս ա-
նօր ամեն պիտոյքները հոգալէդ ետք՝ նօրս
տղայական բաղձանքներն ալ յագեցնելու հա-
ճութեամբ խոնարհած էիր , այսօր զու արթե-
րես սենեակս կը մտնես եւ չես խորշիր յի-
նէն . . . Միթէ կը մտնա՞ս մանկան այս
նշնելու եւ իզապէլի ննջարանը վաղելու պար
տառորութիւնդ . . . Միթէ մոռցա՞ր զնք
տաշամա . այսչափ չուտ չնջուեցա՞ւ սրտէ
նորա յիշատակը . մոռցա՞ր նաեւ զորքս պաշտ
պանելու համար ունեցած մեր նուիրակա
պարտաւորութիւնները , մանաւանդ այնպիս
որքեր , որք իմ պատճառաւ մօր կրկէ յափ-
տեան բաժնուած են . . . : Ամականդ կըրի
նապատկեցի , որպէս զի մեղ ժառանդ մնացա
որբոցը աղէկ հոգ տանիս , զի ես ըրածներու
քաւութիւնը զամոնք բարօք մնացնելու մէ
դանել կը կարծեմ . բայց երբ դու այսօրուըն
կ'ակսիս պաշտօնիդ մէջ թուլնալ , յուսահա-
տութիւնը աւելիք կը ծանրանայ սրտիս վրայ ,

արդէն խղճի խայթը ըրած ոճիրս երեսիս տաւալով զիս կը նեղէ . . . ահուելի երաղը միտքս պաշարած են , ու չեն թողուր որ վայրկեան մը հանգիստ քնոյ քաղցրութիւնը վայելէմ . . . ինձ կը թուի թէ Նրատաշամա մաղերէս ըրունած զլուիս գերեզմանաքարերուն զարնելով կը ջախիս , եւ «վրէ՛ժ» կը գոչէ , վրէ՛ժ յահեղ ատենէն

« Զեմ համարձակիր պատուհանիս առջեւ ենելով երկնից կամարը դիտել , զի մի արեւն ու լուսինը վրաս ծագելով մարդկացին հրէշ մը ըլլալո ցոյց տան աշխարհի . . . չեմ համարձակիր փողոցին անցուդարձը տեսնելու համար զլուիս պատուհանէն դուրս հանել , զի կը կարծեմ թէ զիս տեսնողը « կնասպա՞ն » պիտի կոչէ

« Բաւական չէ որ ինքնաղատ խիղճս աւմն վայրկեան զիս կը տանջէ եւ կը հալածէ , ամեն մարդ ալ իր խօսակցութեան նիւթը ըրած է զիս . արանց արհամարհանացը եւ կանանց անիծից եւ վայոցը ենթարկուած եմ սրտակցորդ բարեկամներա անդամ կը խորչի յինէն , զի ճակտիս վրայ կնասպա՞ն սեւ դրոշը կը կրեմ

« Ահ , ի՞նչ ընէի . եթէ աղատ ճգէի զինաքը որ ու զածները ընէ՝ կինը չ'կառավարելու անկարող պիտի կոչէին զիս , եւ պատճառ պիտի ըլլայի իմ անսուանս եւ պատւոյս պախարակուելուն եթէ խրատել ալէտք էր ,

ահա խրատեցի , եւ այս արկածը պատահելուն համար կնասպան կոչուեցայ . դիտէի՞ այսպէս ըլլալը . . . : Խնչո՞ւ մարդիկ մանաւանդ իդական սեռը որ բամբասանքը կը սիրէ , կարհամարհն զիս , մինչ երէկ կնոջս դէմ բոնած ընթացքս կը գովաբանէին . . . : Նախանձախնդիր չըլլայի՞ պատւոյս . . . : ո՞վ կրնայ անտարբեր կենալ եւ չպատժել այնպիսի կին մը որ հոմանոյներ ունի եւ իր սիրութ այլոց սըրտերուն գերի է ըրած » :

Ծերունին չկրնալով խօսքն աւարտել , գէմքը ձեռացը մէջ առած սկսաւ արտասուել :

Սոֆի այս խօսքերէն փոխանակ ՚ի գութշարժելու առաւել ծիծաղիլ սկսելով , « այս տէր իմ կը հրձուիմ այսօր , » պատսսխանեց համարձակութեամբ . բայց չ'կրցաւ խօսքը շարունակել չափէ դուրս ծիծաղելուն համար :

— Բարձրաճայն ծիծաղելսպդ խօսքերուն պատսսխան տուած եղա՞ր , պոռաց ծերուկը զայրագին . սիրտ ՚ի գութշամարժիր իմ արտասութներովն , գո՞ւ այլ այլոց նման կը ծիծաղիս իմ վրայ . ըսել է որ ցարդ ունեցած սրտասութիւնդ կեղծ է եղեր :

— Քաւ լիցի տէր , այսօր ուրախութիւնն կզգամ , որոյ համար

— Խօսքերուգ թելը ինչո՞ւ կը կտրես Սո՞փի , կրկնեց ծերուկը նոյնպէս , աղախմանոյն ծիծաղը շարունակելով խօսքերը դարձեալ կորանցնելուն համար , միթէ երազեցի՞ր այս գիշեր

ի՞նչ եղար, կամ միթէ ջղային թուլութիւն
մը եկաւ վրադ, որ այսպէս անամօթաբար կը
ծիծաղիս իմ խօսքերուս վրայ, մինչ պարտա-
ւոր էիր արտասուել:

— Ոչ երազեցի եւ ոչ ջղային թուլու-
թիւն մը վրաս եկած է տէր իմ, պատասխա-
նեց անվեճեր կերպիւ, պատմելիքս, որովհետեւ
ձեր զայրոյթը եւ այլոց ծիծաղը պիսի շարժէ,
անոր համար կը գեղեւիմ պատմելու,

— Ի՞նչ է ուրեմն լսենք այդ պատմելի-
քըդ, որ իմ զայրոյթս եւ այլոց ծիծաղը պիտի
շարժէ, մրմուց ծերուկը աչերը սրբելով, եւ
սորա ձեռնը բռնեց անհամբեր:

— Այո՛ տէր իմ, սխալած չեմ, ըստ
Սոֆի եռանդալից, սխալած չեմ, » եւ ձեռնը
ժակտին զրած սկսաւ մտածել:

— Օ՞ն ուրեմն հետաքրքրութենէս խիստ
կը նեղուիմ, եթէ այսպէս միշտ խօսքերդ պի-
տի ընդմիջես ծիծաղելով. . . .

— Գիտցիք թէ զմեղ խարեր են տէր իմ,
պոուաց վստահածայն:

— Զմեղ խարե՞ր են:

— Այո՛ զմեղ խարեր են:

— Որոնք են զմեղ խարովները, եւ ո՞ր
պարագայի մէջ խարեր են:

— Ահա պիտի յայտնեմ, յաւելցուց Սոս
ֆի, բայց դարձեալ խօսքը ընդմիջեց ծիծաղը
չկրնալ զսմելուն:

— Կաղաչեմ զքեղ Սո՛ֆի, մի՛ տանջեր
զիս, ըսելիքներդ երկու խօսքով մկրտէ, ապօ-
թէ ոչ հեռացիր քովէս. եթէ խեղիատակնեւ-
րուդ պատճառը զիս այս սեւ մտածմունքնեւ-
րէն ազատելու համար է, գիտցիր թէ չես
կրնար զովացնել բոցակէզ սիրոս, իմ սրտա-
մաշութիւնս ինծի բաւական է, որու ալ մ'ա-
ւելցներ զայն, ըստ ծերուկը յուսահատ, եւ
բարկութեան նորա ձեռնը ձգեց:

— Ազաշելու բան մը չկայ տէր իմ, եւ
թէ չպատճել հրամայեք եւ ըռնանաք իսկ՝
դարձեալ պիտի ըսեմ, զի շատ նպաստաւոր է
ձեղ, պատասխանեց Հելլենուհին նորա ձեռնը
եռանգեամբ բռնելով:

— Բայց ի՞նչ հակասական խօսքեր են
ասնք Սո՛ֆի, քիչ մը առաջ ձեր զայրոյթը
պիտի շարժէ ըսիք, եւ հիմայ ձեղ շատ պիտի
նպաստէ կըսէք, այս երկուքներէն որո՞ւն կա-
րեւորութիւն տանք:

— Հակասական չեն խօսքերս տէր իմ,
ահա կը կրկնեմ թէ՝ նախ պիտի զայրանաք եւ
յետոյ ուրախանաք:

— Սկսէ՛ ուրեմն Սո՛ֆի, սկսէ՛ . . . է՛հ,
կենաց մէջ այսչափ սրտամաշ վայրկեաննեւ-
րու հանդիպած չունէի որչափ որ հիմայ կու-
նենամ:

— Գուցէ ըսելիքներուս չպիտի հաւա-
տաս եւ ըսիս թէ՛ Սոփի խենդեցիր է այսօր,

այլ գիտցիր այնպիսի գաղտնիք մը յերեւան պիտի հանեմ, զոր թերեւս անհաւատալի թուր ձեզ, գաղտնիք մը՝ զոր այս առաւօտ եղբօր մէս ըստցի:

— Անչ, չպատուիրեցի՞ քեզ Սո'ֆի, թէ այդ թշուառական եղբայրդ տունս ոտք չպիտի կոխէ, ինչո՞ւ հակառակ իմ հրամանիս զինքը ընդունեցար դարձեալ, գոչոց ձերուկը զայրագին:

— Ներեցէք տէր իմ, եթէ իմ տեղս ըլտայիք՝ զինքը զարդարուն սենեկի մը բազմոցին վրայ նատեցնելով ձեր շնորհակալութեանը յայտարար բաւական խօսքեր չպիտի գտնէիք անոր ըսելու, եւ վստահ եմ թէ՝ առատօրէն պիտի զարձարեիք զինքը 'ի փոխարէն քեզ մատուցած ծառայութեան, մինչ եռ ըստ ձեր հրամանին տանը սեմէն ներս չընդունեցայ ըդոնա, այլ պատուհանէս միայն իր խօսքերուն ունինդիր եղայ:

(Ընթերցողը՝ պարախ գիտնալ թէ Սոֆիի եղբայր անուանած անձը նոյն ինքն նամակաբերն էր, զոր իր մասնութեան պատրուակ կը բռնէր, եւ զոր Արտաշամայի փախտէն 'ի վեր չէր տեսած:)

— Աղախնոյն արտասանած այս վերջի խօսքերուն վրայ ձերունւոյն հետաքրքրութիւնը աւելի եւս արթնալով անոր մօնցաւ, եւ ունինդիր եղաւ:

— Արտաշամայի հիւանդութիւնը սուտ զախ մ'է եղեր, եւ այն բժիշկը զոր մենք կանչեցինք՝ Փաստաբանն Յովսէփի անուն անձն է եղեր, որն որ « Գոլէռահ զարնուած է այս» ըսելով սուտ աղաղակ բարձած եւ խումբ մը սիրիկաներու կանխաւ պատրաստել տուած դարձաղով յաջողեր է եղեր զայն 'ի Խասովիու փախցնել, որպէս թէ՝ Հեթում անուն երիտասարդին հետ պատկէ, զոր գուք 'ի զու՛ր ջանացած էիք ձկափաճառ Սիմենի ձեռօք սպաննել, » ըստ Սոֆի, եւ դարձեալ սկսաւ ծիծաղիլ:

— Շարունակէ՛ Սո'ֆի, շարունակէ՛, մը մասց ձերուկը ապշութիւն կեղծելով, զի չէր կրնար հաւատալ նորա խօսքերուն, եւ այս աղջիկը խենդեցներ է այսօր, կըսէր մտօվին:

— Սոֆի շարունակեց:

— Գիւղին մէջ տարածայնուեր է թէ ձեր կինը ծեռուցնէդ յափշտակուած եւ ուրիշ մը գիրկը յանձնուած է՝ արդարեւ ձեր պատույն մեծ նախատինք մ'է այս, սա ալ կայ որ . . .

— Սո'ֆի, զու այսօր խենդեցներ ես, ըստ ձերուկը զարմացմանք:

— Առաւելութիւն չկայ խօսքերուս մէջ տէ՛ր, միրակի անհաւատալի կը թուի ձեզ, ինչպէս որ ինձ ալ առաջին անդամ այնպէս թուեցաւ, բայց երբ ստուգենք՝ մեր վրայ ծիծաղովները ամօթահար պիտի մնան:

— Այո՛, այո՛, ամօթահար պիտի մնան,
կրկնեց ծերուկը հէգնօրէն, հայրաբար կը խը-
րանեմ քեզ Սո՛ֆի, թէ զգուշացիր ուրիշ ան-
դամ այս խօսքը այլոյ մը ըսելէ ։ վասն զի պի-
տի ծաղրուխ, որովհետեւ լսուած բան է որ
մեռեալ մը ողջնայ։

— Իրօք մեռեալ չէ, այլ մեռեալ կաւ-
ծեցուցին մեզի տէ՛ր իմ։

— Եղբայր ստախօս է, նենդամիտ է։
ինձ դէմ ատելութիւն ունենալուն համար այս
վարպետութիւնը խորհած է, որպէս թէ զի
կատղեցնէ ։ կը զարմանամ որ դու ալ կարեւու-
րութիւն տուած ես իր խօսքերուն, եւ դեռ
ինքզիքդ խոհական կը համարես, անանկ չէ՞։

— Սակայն տէր իմ, միմիայն եղբօրմէս
չլսեցի, այլ մանկան սանսուին տունէն ալ,
որք իրենց բարեկամներէն լսած էին, բայց եւ-
թէ անոնց ալ չ'հաւտալով կուգես գործը ըս-
տուգել՝ սրճարան մը մտիր, հոն աման ինչ
տեղն 'ի տեղը կիմանաս, զի ամենուն խօսակ-
ցութեանցը նիւթ եղած ենք։»

— Աղախնոյն այս վստահ խօսքերը վեր-
ջապէս տարակուսանաց ենթարկեցին զծերու-
նին, որն որ թէեւ մինչեւ այն ատեն ըսածե-
րուն կարեւորութիւն տալ չտուեց ։ բայց կնոջ
շուտ մը մեռնիլը, նոյն վայրկենին դագավի մը
մէջ դրուիլը, մեռելաթաղ անձանց շուտ մը
գտնուիլը, եւ մանաւանդ Փաստարանին առ
Արտաշամա խրկած աղատութիւնը փութացնել

խոստացող նամակը երբ միտքը բերաւ, հաս-
կցաւ թէ խարած էին զինքը, ուստի պատաս-
խանեց տրամութեամբ։

— Սո՛ֆի, քու խօսքերդ սաստիկ հոգմոյ
մը պէս սիրաս տակնութերայ կընեն . . . ինձ
այսպէս կը թուի թէ կայծակէ մը շահթահար-
եալ եմ . . . այո՛ կ'զգամ . . . կ'զգամ
թէ խարեր են զիս . . . Յովսէփի անուն յե-
լուզակը . . . եւ այն սիրեկայն Հեթումը պի-
տի վարձատրեմ . . . ։ Ա՛հ, վրէժիմովու-
թիւն, քեզմով միայն պիտի կարևոս սիրաս
լափող կրակը մարել։

— Տէր իմ, ըստ Սոֆի եռանգալից,
որչա՛փ փառաւոր պիտի ըլլայ այն յազթանա-
կը երբ յաջողնք զԱրտաշամա վերստին հոռ
բերել, զի զքեզ բամբասող բերանսերը պիտի
կարկին։

— Ի՞նչ, այսուհետեւ կրնա՞մ ընդունել
զԱրտաշամա, այսպիսի կին մը՝ որ բոլորովին
մարդկային ընկերութեան մէջ մտնելու անար-
ժան է, ի՞նչպէս սիրեմ այն հրէշը, որ օրինա-
ւոր ամուսինը եւ մանաւանդ զաւկները ուրա-
նալով այլոյ հոմանոյշ կըլլայ . . . ։ Ա՛չ, «չ
երբէք։

— Այո՛ իրաւացի են խօսքերդ տէ՛ր,
այլ հաստակութեան քննադապութենէն ա-
զատուելու համար պարտիս նախ զԱրտաշամա
հոս բերել եւ ապա խայտառակութեամբ վը-
ուընտել։

— Ի՞նչ ըսել կուզես Սո՛ֆի :
 — Ամեն մարդ կը ծիծաղի ձեր վրայ ,
 կարծելով թէ Փաստաբանին լարած որոգայթը
 ինկած էք . նոցա ծիծաղէն զերծ մնալու եւ
 Փաստաբանէն վրէժի լուծելու համար դաւ
 բանալով Սրտաշամայի քու օրինաւոր ամուսի-
 նող ըլլալը ստուգելու ես , այն ատեն Հեթում
 եւ Յովսէփի պիտի խայտառակուխն , յետ այնու-
 րիկ զՍրտաշամա տնէն կաքսորեն , դրոշմելով
 իւր ճակտին անհաւատարմութեան սեւ կնիքը .
 Եթէ այսպէս վարուիս տէր իմ , պիտի տեսնես
 թէ զձեզ պիտի սկսին գովաբանել այն լեզու-
 ները՝ որք պախարակեցին . վասն զի խարուած
 չըլլալդ եւ անհաւատարիմ կին մը պատժել
 գիտալդ պիտի ստուգես :

— Արդարեւ իրաւացի կ'գտնեմ ըսածներդ
 Առ' Փի . . . այո՛ , պարտաւոր եմ զՍրտաշամա
 դէֆ քանի մը օր տունս ընդունելով զՅովսէփի
 եւ զՀեթում խայտառակել , մրմաւց ծերուկը
 վստահածայն , եւ վայրկեան մը գլխակոր մտա-
 ծելէն ետքը , « Հիմայ ի՞նչչպէս դործի սկսինք
 Առ' Փի , » յարեց անհամպեր :

— Եթէ ըսելիքներուս հետեւիս՝ պիտի
 կարենաս թշնամեացդ յաղթել :

— Կը հետեւիմ Առ' Փի :

— Եւ որովհետեւ Սրտաշամա 'ի Խասդիւզ
 է , գու ալ պարափի հոն երթալ :

— Ո՞ւր . Սրտաշամայի բնակած տունը
 եղթամ :

յըրա — Աչ . այլ եթէ բարեկամներ՝ ունիս ,
 անոնց . . .

— Հասկցայ . այդ կարելի է , հոն Ա * * *
 վուղացը բնակող վաղեմի բարեկամներէն Յ . . .
 անուն անձին տղուն տունը կերթամ :

— Գլխուդ պատահածները անոր պատ-
 մելով Քահանայի մը միջոցաւ զՍրտաշամա յԵ-
 կեղեցի հրաւիրելու ես , ուր զինքը պիտի հար-
 ցաքննենք , եւ . . .

— Ըսենք թէ չ'խստովանեցաւ , վասն
 զի Փաստաբա . . .

— Տարակուսելու չէ նախ ուրանալէն
 բայց 'ի մերջայ խոսակամնելէն ,

— Ենթադրեմք թէ յԵկեղեցի չեկաւ .

— Այդ անկարելի է :

— Ի՞նչպէս անկարելի է , քանի որ Փաս-
 տա . . .

— Հոգ չէ՝ տէր իմ , անշուշտ ճար մը
 պիտի գտնեմք , բաւական է որ զիզապելն 'ի
 միասին Խասդիւզ տանիմք :

— Խզապելն ի՞նչ պիտի ընեմք , հարցուց
 ծերուկն գարմացմամբ :

— Եթէ կուզես թշնամեացդ յաղթել եւ
 կինդ ձեռք բերել՝ պարտիս զիզապիլն 'ի Խաս-
 դիւզ տանիլ . քեզ ինկած բաժինը այսչափ է .
 յետ այնորիկ ըլլալիքներուն պատասխանատուն
 ես եմ . ըստ Սոֆի վստահածայն , տեսնենք
 ֆաստափան Յովսէփի թէ ոչ աղախինն Սոֆի
 պիտի յաղթանակէ յարեց գոռողութեամբ , եւ

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՆՈՐ ՓԱՅՏՈՎ ԳԻՍԵԽԱՐԵՆԵՐ

Մինչդեռ Քօէսուն Պօլան հառանարուն տամն մարդ մէկու խնդակցութիւն կը յայտնէին, մինչդեռ Հեթում և Արտաշամա սիրահարութենէ մոլի դարձած՝ զիրար ժամ առաջ զըրկախառնել կուղին, մինչդեռ Թատորեանք ողջ առողջ զիրտաշամա իրը Քոլոսահ վերջին զոհ մը տունէն գուրս հանելով՝ աւետեաց երկիրն իր սիրականին գողը հանգչեցնել կը տանէին, մինչդեռ ծերուկը այն չափազանց խոսութեանց համար, զորս բանեցուցած էր իր կնոջ վրայ նորասիրամոլութեանց նկատմամբ, 'ի թախիծս նըստած խզի խայթէն կը տանջուէր, մինչդեռ Յովուէի Հեթումի քթէն բռնելով անկէ ութուուն ուսկի չըրթելու համար հնարք չէր մնար որ չ'հնարէր, մինչդեռ Հեթում մեծ աշխատութեամբ ձեռք բերած իր սիրուհին ստակի պակասութենէ միանդամայն Փաստարանին հյւանդութենէն կոնսունցունելու հարկին տակ գտնուելուն խենդ կորեր էր, մինչդեռ այս խաղերուն զլիսաւոր դերակատար Սոփի աղախինը բարկութենէն տակն ինչ տիրոջ կը յայտնէր, մինչդեռ մանկամարդ

շամապաւ, վլերի յարկը ելաւ, ուստիպս նզապել իրեն կը ձայնէր:

— Այո՛, 'ի խասդիւղ երթանք, երթանք ըստ ծերուկը: Լաւ համազուելով որ Սոֆի պիտի կարենար Փաստարանին յաղթել, և օդոստօսի 6 ին Սոփիի եւ Դզապէլի ընկերակցութեամբը: 'ի խասդիւղ երթալու պատրաստուեցաւ:

Հայոց առաջնախոսութիւն ան անձու —

աշխատայ անմ չէ աշխատակած —

այս առաջնախոսութիւն ան աշխատակած —

կնոջ ծերուկը այրը ուշէն ուշ զդալ սկսած էր անյարմար և անխորհուրդ ամուսնութեան մը դառն հետեւանքը , անդին խասդիւզի մէկ անշան խորչը տարօրինակ յեղացրջումներ տեղի կունենային , յեղացրջումներ՝ որք կարի շցյու , կարի անհեթեթ , կարի անբնական լինենուն մաղդուս արհամարհանք կազդեն քան թէ զարմանք :

Անոնք որ զմեղ կը ճանչեն , գիտեն որ մենք յեղացրջութեան թշնամիներ չենք , մանաւանդ թէ յեղացրջութեանց կարմիր կողմանիցներէն ենք : Եւ սակայն այսու հանդերձ երբ մեր օրերն արականը իբր զօրութեանց Աստուած , դժոխայինն իբր արքայութեան սուածնորդ և ուշ երեսներ ճերմիցնելու սպեղանիներ կը նկատոին , շնուակն ըսելով , չենք կրնար մեր արհամարհու և հեգնական ծիծաղը բանել վայրիւան մը , թէ սոյն մեք սուէպ ծիծաղելու սովորութիւն չունիմք :

Յեղացրջումներն իրենց սաստկացած միջուցին , կատղած ծովու մը ալիքներուն կը նմանին , ալիքները , որ մեծամեծ նաւերը՝ ՚ի պթել ծովուն շատակը կ'չեցնեն , զմարդիկ չեն զբաղեցրներ , այլ այն գաղոնի ձեռքը , որ ուղած աշտեն ալիքները կը կատղեցնէ անդր քան զսահմանն կ'անցնէ , ուղած ատեն իբր այն հլու հաստակ սանձ զնելով անոր , զնա իր սորիւթեան սահմանին մէջ կը պահէ :

Սեք ըստ կարի պիտի ջանմանք այս յեղացրջութեանց մասին , որք այն ատենները զիւզիւ

մէջ տեղի ունեցան , խօսել , բայց սա տարբերութեամբ որ ալիքներուն նկատմամբ ալ , որ միամիտ և քարենիրտ խուժանն է , հովերուն նկատմամբ ալ , որ այն խուժանին մէջ հողմ հանգ մորմինն է , և այն ձեռքին նկատմամբ ալ , որ սոէպ իւր միայն ծանօթ պատճառներէ սովորեալ խուժանը սոք հանեց , պիտի խօսինք :

Եղերեան և Աքքարեան , այս երկու անձինք յեղացրջութեան պարագլուխներն էին , կամ աւելի պարզ ըսելով , եթէ յեղացրջութիւնը իբր գունդ մը նկատենք՝ Եղերեան և Աքքարեան ևս իբր միւնցն տիրոջ կամակատար սորուկներ իբր միւնցն անձ մը նկատելով այն գնդին առանցքը այն տք ենք համարել : Եղերեանց և Աքքարեանց կատարած վատթար սպազտոնն սրչափ և ուղղամուց անարդ կը թուի , զնոյնը կատարողները դայն մեծ կը համարին , և երջանիկ գտնեն զիրենք որ ձեռներեց են մեծ գործեր անսնելու . քանի որ սոյդպէս է , մենք նոցա մի մեծ ծառայութիւն ըրած պիտի ըլլանք , եթէ մեր ընթերցուցաց նոցա ծագմանց , նոցա անցեալին նկատմամբ վեր ՚ի վերոյ աեղեկութիւններ սապ ուշ զինք :

Ականք ուրեմն :

Եղերեան , աննշան աղքատիկ ձկնորսի մը որդի է հօր կողմանէ . չարբաշ և այլոց առւները կեանք մաշեցնելով իր զաւակաց օրապարիկը հայթայթելու յաջողած կնոջ մը պոդին է մօր կող-

մանէ : Եզերեան այսօր անշուք վիճակ մը ունի ,
բայց անոր պատասխանառուն իր ծնողը չեն
երբէք , այլ Եզէր ինքն . Եզէր թէ գոլոցի և թէ
արհեստի աշակերտութեան շրջաները ամուլ
անցուցեր է գլուխի , և իր արդի աննշան և
անշուք վիճակն այդ ամուլ անցուցած շրջաննե-
րուն հետևանքն է . Եզէր ինքնին բարի էր օր մը
այսօր նոյնը չէ , ինչ որ էր Եզերեմն . նա այսօր
ոչ միայն անշուք վիճակ մը ունի , այլ և հասկա-
ծելի դիրք մը , անշուք վիճակ մը , օր մը կը փայ-
լի , ինչպէս Եզէրինը միայն յեղաշրջութեան մի-
ջոցին հասկածելի դիրք մը միշտ համեստ մար-
դումէ սոսկումը ընկերութեան արհամարհանք
և իր ճակարին վրայ իսկ գատապարտութեան ու
դրում կը կրէ :

Եզէր թէև կասկածելի և չար , բայց իր
թոյնը սկիզբէն Աչքարէն առած է , Աչքար չատեր
մահացուցած է բարդապիչս , և որպէս զի արդար
ըլլանը մեր պատմութեան , հարկ է հոս աւել-
ցրնել որ Եզէր եթէ պահ մը փայլիլ սկսաւ . Աչ-
քարին նորդիւն էր :

Ընկերութեան ժանտախտ են տեսակ մը
մարդիկ , որք ոճրագործ ըլլալով հանդերձ գի-
տեն ընկերութեան պատուաւոր մասին իբր յատ-
կանիշ ընդունած հագուստները հագնելով , նոր
սերնդին ինքզինքնին պատուաւոր մարդ մը ցու-
ցնել և զովողակցած իսկ յարդանքը վայելել .
Աչքար այս տեսակ մարդերէն էր :

Աչքարի սկիզբն իր արդի վիճակին յար և

նման էր գլխովի . մարդ չդիտեր թէ , թէ ար-
դարն Աչքար օր մը սաղ մ'էր օրինաւորութեամբ
ընկած արդանթի մը մէջ . աշխարհի էն վտան-
գաւոր մարդիկը , որոց սկիզբ մը չունեցողները
պէտք ենք համարել : Ընդունինք թէ Աչքար օր
մը սաղ մ'էր և օրինաւոր միաւորութեան մը ար-
դասին . սակայն և այնպէս շատ բաներ կան
զորս եթէ , 'ի նկատի առնունք , Աչքարի ինչ տե-
սակ մարդ ըլլալուն վրայօք որոշ գաղափար մը
կունենանք : Աչքար մօրն արդանդէն ընկած օրէն
մարդկային ընկերութեան ժանտախտ մը ևս յա-
ւելցած է : Նա համեստներու արհամարհանքը
միայն վայելու մարդոց գիրկը ընկած է ծնած-
օրէն , հոն սնունդ , հոն դաստիարակութիւն ,
հոն դժոխային դասեր առած է : Աչքար իր խար-
դախ , նենգամիս , վատարարոյ բնաւորու-
թեամբը շատ մատաղ պատանիներու բարոյական
մահուն պատճառ եղած է , և շատերուն կանուխ
արեէ զրկուելուն առիթ տուած է . Եզէր իսկ
Աչքարին զոհ գացած է . Աչքար այնպիսի վիճակ-
ներէ անցած է , զորս մի առ մի հոս 'ի մէջ բե-
րել մեր համեստութիւնը մեզ չ'ներեր : Շատ մար-
դիկի իրենց անհատական պատմութեան տկար
կողմը ունին , Աչքարինը այնպէս չէ , Աչքարի
անհատական պատմութիւնը սատանայական է ,
զադիր է , վատթար է :

Եզէր երբ բարկանար լոկ կ'սպառնար , և իր
յաղթ բայց օդով լցուն հասակն ամէն ինչ կըտ-
րել կախելու բաւական կը համարէր : Եզէր այ-

սօրուան եղածը վազը կը մոռնար , Սէքար Եպէրի
հակապատկերն էր , Սէքար վազի մ'էր , մինչդեռ
Եպէր մարմանդին անդին բառաչել չ'գորող ան-
րան մ'էր , Սէքար ուղար ավս քինախնդիր , վա-
զեր նման անդութ էր , Եպէր քիչ մը խոսով կը
բաւականանար և անվաս էր , Սէքար պայմէլու
չափ ուտելէն ետք , գարճեալ որու որ պատահէր
զայն յօշյօշ կը պատառէր և արիւն ըլելուն մէջ
միայն կը գտնէր իր զուարձութիւնը :

Եւ ինչո՞ւ այս երկու մարդոց միայն տկար
կողմանց վրայ չափէն աւելի ծանրանալով ըն-
թերցողին ձանձրոյթ պատճառենք , քիչ մ'ալ
անցնինք իրենց այն շրջանին յորում իրը գիտա-
ւոր փայլեցան . որոց կիզիչ լցոն գիւղիս ման-
կութեան թարմ միտքը խամրած էր , և եթէ
ցարդ այսպիս շարունակէր , դեռ քանի հազա-
րաւոր վարդեր իրենց հօղերուն վրայ դեռ այն
ինչ բացուած պիտի խամրէին և ոտից կոխան
մինելով տղմի պիտի փոխուէին

Խասդիւզի երկնքին վրայ այս գիտաւորնե-
րուն շրջան յատկացնողը Քէշըր անուն ունեցա-
անձ մ'էր , որոյ վրայ մեր զբքին ընթաշքին մէջ
պիտի խօսնք :

Մէր երկու գիտաւորք լինքինքին մարդ-
կային ընկերութենէ դուրս կը նկատէին , անոր
համար հանրական գործերէ հեռի կը փախչէին .
Քէշըր զիրենք համոզեց թէ իրենց այս կարծիքը

թիւր էր , մանաւանդ թէ իրենց ավս հուժկու-
մարդիկ պէտք էին հանրութեան գործերը կար-
գագրելու որ դժբաղդաբար ժամանակէ մը ՚ի
վեր մի քանիներու խառլայուկութեան երեսէն
խանդարուած էին :

Քանի որ ընկերութեան ժանտախտները
իրենց հասկցած կերպովը կարգադրութիւններ
ընելու կելնեն . կարծէ որ մենք ալ զիրենք նոր
փայլող գիտաւորներ անուանենք , զի երեսին
աշխարհի հօրիզոնին վրայ երեցող և բարեգոր-
ծութիւն ընտղ մարդիկ այս անունով կը փառա-
ւորուին :

Մէր երկու գիտաւորները ինչ գտւեր , ինչ
նենդութիւններ որ գաղանի տեղեր և գետնա-
փորներու մէջ կընէին , միայն նոյները ոկան
հրապարակներու վրայ , որճարանաց և գինե-
տանց մէջ , մինչև անդամ վեհավայր տեղուանք
խկ ՚ի գործ դնել անպատկառ :

Պէտք են մեր պատմութեան մէջ արդար
ըլլալ , Եզէր , Սէքար և իրենց մարդիկը մէկ մէկ
խումբերու ներկայացուցիչներ էին , ինչ որ պատ-
ուաւոր մարդիկ ամիսներ աշխատելով չէին կըր-
նար ընել , Եպէրեանք և Սէքարեանք զայն մէկ
ժամու մէջ կընէին :

Հասարակութիւնը ամէն բան գիտանալով
հանդերձ լուռ և մոռնջ զործին ելլոցը հանդի-
սատես լինելու ետենէ էր , այն անտարեր հա-
սարակութիւնը քիչ ատենէն ամեն բանի խորը
թափանցած էր , ոչ թէ բնազդումէ մը . այլ Ե-

զէրեանց և Աէքարեանց ձեռքք գիւղին հասուց-
ուած զգալի վկաներէն :

Քէշէր զւզէրեանք և Աէքարեանք ՚ի գիւղն
տեղի ունեցած հասարակաց հանդէսներու ատեն
պատուաւոր տեղերը կը նստեցնէր . ասի իրա-
ւունք մ'էր , զի հասարակութեան կը վայէր իր
հորիզօնին վրայ վայլով գիսաւորները մանա-
ւանդ անանկ հանդէսներու ատեն վառաւոր-
ուած տեսնէլ :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ԵԶԵՐ-ՍԻԳԱԲԵԱՆՔ ԵՒ

ԹԵՐԱԽԵՒՑ

Սովի Յովսէ փայ դիմակը վար առնեցն ետք ,
արդէն Միւր գիշէժը լուծած էր , և յաղթական կը
համարէր զինքը : Իսկ Ծերունին իւր կողմէն կը-
րակ կորած՝ եթէ ոչ կինը վերստին ունենալու
զէթ անոր խելքէ մոքէ չ'անցած մէկ դաւը խայ-
տառակել կարենալու համար ամեն բան աչք ա-
ռած էր :

Օգոստոսի վեցին իրիկուան դէմ 'ի Խասդիւղ
ի * * * փողոցի իր վաղեմի բարեկամին որդւոյն
տունը հասաւ . սոյն տանը մէջ Եզէր—Աէքարեանք
ստէպ ժողովակներ կազմելով կատարուելիք մեծ
դործի մը յատակադծին վրայ կը խորհէին :

Եզէր Ծերուկը ամրող շաբաթ մը տիւ և
գիշէր մտածելին ետք , բարեկամին որդւոյն թա-
խանձանօքը , որ Եզէր—Աէքարեանց ջերմ պաշտ-
պաններէն էր , իր դաւը այս խռութին դատաս-
տանին յանձնել որոշեց :

Ծերուկը բաջ կը ճանչնար զԵզէր—Աէքար-

եանք, Պիտիք որ երբ իր կնոջ դատը օրինաւոր դատարան մը և անաշառ դատաւորաց ներկայաւնայ՝ միշտ յանցանքը իր վրայ կը ծանրանայ: Իրաւէ որ դատաւորք Յովսէփիայ բարի եկար, լաւ ըրիր որ զայդ մանկամարդ կինը ագահ և անգութ Ծերուկին ձեռքէն ազատեցիր չեն ըսեր, իրաւէ որ օրենքին արամագրած պատիժը Յովսէփիայ և իր կնոջ կը տան, և սակայն գիտէր որ թէ դատաւորք և թէ հասարակաց կարծիքը գէթ լոեւնայն, Յովսէփիայ և առևանդեալին կողմը պիտի բռնին. այս պատճառաւ զայս դատը Եզկեր—Աքարեանց նոր անուն հանելու վրայ եղող ժողովակին առջև հանելու և խնդրոյն լուծումը այն ժողովակին ստանալու դիւրաւ համոզուեցաւ,

Օրէնքին ուռկանը ոչ միայն երևելի մարդիկ պատուելով դուրս ենել կրյաջողին անկէ, տեսակ մը ստորին աստիճանի մարդիկ ևս երևելիներուն պէս կրնան զայն գիւրաւ խորակել. ուրիշ խնդիր է որ, երբ օրէնքին ուռկանը պատողները մեծամեծ մարդիկ ըլլան, ճարպիկ, ժիր մակդիր կ'առնուն ամենէն, իսկ երբ ստորին դասու մարդիկ ըլլան՝ սրիկայ և ստահակ կը ձանցուին:

Ծերունեոյն բարեկամին տղան գիտէր թէ Եզկեր—Աքարեանք ինչ մարդիկ են, ինչ բարոյական և ինչ խիղճ ունին, բայց և այնպէս գէշը գէշէն կը յաղթուի, կ'ըսէր իւրովի. ուստի երբ Սովիի և Ծերուկին հաճութիւնը բացաւ.

դնաց դործը Աքարին տեղն 'ի տեղը պատմեց և անորմէ իսկ խնդրեց որ այս գործը լմացնէ:

Աքար առանց դժուարութիւն հանելու խոստացաւ զՅովսէփի և զԱքարակամս իրենց ժողովոյն 'ի ներկայութեան կանչելով՝ ամէն ինչ 'ի նպաստ Ծերունեոյն լմացնել:

Աքար, որ այս գործն 'ի նպաստ Ծերունելն լմացնել խոստացած էր, սուտ ըսած չէր. կրնար իսկ նեղը մնացած ատեն զՅովսէփի յարեւէ; զրկելով զԱքարակամս Ծերոյն դարձնել, բայց սա ևս յայտնի չէր որ արդեօք խոստացածին պէս պիտի վարուէ՞ր, թէ ոչ Ծերուկին քթէն բռնելով անոր կարմրուկ ուկինելով առնելչն ետք, Յովսէփին ալ ուրիշ բան մը առնելով զԱքարակամս չեթումի պիտի յանձնէր, զԾերուկը ևս ձեռնանայն ետ պիտի դարձնէր:

Ծեր ընթերցողք դուցէ Ծերուկին առ Աքար ունեցած վատահութենէ խարուելով՝ կաշ շծեն թէ Աքարի արդարամափութեան վրայ ըստուէր մը ձգել կուզուի, հեսի 'ի մէնջ այսպիսի զրաբարտութիւն. մենք, որպէսողի Աքարի այս տեսակ գործերու մէջ բանած ընթացքը ամենուն հասկնցնենք, նորա ձեռօք եզած հետեւեալ երկու իրողութիւնքը 'ի մէջ կը բերենք:

Աքար չատ մը արհեստներու արհեստաւոր րկալին ետք, դեռ ազնուականութեան պատւոյն չհասած, Յ. 0 * * * * փողոցը դինեսլանութիւն կ'ընէր, իր բոլոր դրամագլուխը երկու հատ ջու-

րի գաւաթ , երեք հատ օղիփ բաժակ և հարիւր տրամ օղի էին միայն : իւր հարուստ ազգականաները զինքը երեսէ ձգած էին , անոր համար այս վիճակին մէջ կը դտնուէր :

Օրը քսան զուրուշ չահոլ չուրջ երեսուն տարու երիտասարդ մը նայն ատեն շարաթը չորս անդամ իրիկունները Սէքարի գինետունը կ'երթար կէս ժամ հանդիստ առնելու : Սէքար ևս կուզէր իր գինետունը քիչ մը շենցնել , բայց կուտ չունէր . ուստի այս երիտասարդին քթէն բոնելով անկէ ստակ շորթելու համար զանիկայ գըշխէ հանելու ետևէ եղաւ և յաջողեցաւ իսկ :

Այն ատենները Բ. Ք * * * * փողոցին ծայրը հին առւն մը կար երկու յարկերով , այս առանք մէջ մանկամարդ կին մը երկու զաւակներովը կը բնակէր . այրը որ քառասուն տարեկան էր , կրնար միշտ աշխատելով տունը նայիլ . իսկ կիւնը ձեռաց աշխատութեան պարապելով զաւակաց վրայ գլուխը կը չինէր . այր և կին սիրով էին իրարու հետ , հետեւարար երջանկութիւնը նոյն ընտանիքին մէջ կը թագաւորէր :

Սէքար ամէն ցածութիւնները յանձն առնելով վերոյիշեալ երիտասարդը մանկամարդ կը նոջ ապօրինի յարաբերութեան մէջ մոցուց : Եղելութիւնը վերջն կնոջ այրին ականջը հասնելով զինն առնէն աքսորեց , որով մանկունքն իսեղմ մնացին , անուս և անբարոյական մեծցան . բայց Սէքար իր աշխատութեան փոխարէն հա-

րիւր յիսուն զուրուշ կնոջմէն և երեք հարիւր դուրուշ ալ երիտասարդէն չորթեց :

Սէքարի գինեպանութեան վերջին ամիսները , օր մը , իրիկուան դէմ չուրջ քառասուն տարեկան մարդ մը եկաւ իր քով , սոյն մարդը Սէքարի համբաւը լսած ըլլալով՝ անկէ իր ունեցած մէկ գործին միջնորդութիւնը ազերսեց . Սէքար աշխատութեանը համար երկու ոսկի ուզեց կանխիկ , մարդը զայն գումարը սիրով նորա ձեռքը դնելէն ետք , ժամ առաջ իր նպատակին հասնելու կը փափաքէր . Սէքար , որովհետև դրամը կանխիկ առած էր , մինչև գիշերուան ժամը երեքը զնա իր գինետունը վայրապար սպասեցուց , գինետունը գոցերով միջոցին , « Սրի ! , քու գործդ տեսնեմ » ըսելով խեղճ մարդը գինետունին դուրս հանեց , և հետը մինչև ամայի փողոց մը երթաւով մարդը մութ գիշերուան մէջ մինակ փողոցին մէջ թողուց և փախաւ :

Սէքար Ծերուկին բարեկամին որդւոյն իրեն ներկայանալէն ետքը , անմիջապէս կանչեց Նադրով Շաղակրատը որ իրենց ժողովակին երկրորդ գործակատարն էր , պատուիրեց անոր բոլոր անդամակիցները երեկոյին Բ. * * * փողոցի տունը իրենց ժողովատեղին կանչել :

Շաղակրատը չափէ դուրս ուրախութեամբ իր պաշտօնին դիմեց , չափէ դուրս ուրախութեամբ ըսինք , վասնզի դրամ շահելու համար այս տեսակ գործ եր կը փնտաէր :

Բնթերքողը անշուշտ հետաքրքիր են Աէքաւ-
րի ատենապետութեան ստոկ կազմուած ժողովա-
կին անդամաց անուանքը դիտնալու . իրենց այս
հետաքրքութիւնը . դռն ընելու համար կը փու-
թամք անոնց անուանքը իրենց առանձին որաշ-
տօններով մէկտեղ զրել աստանօր :

Քէ շլէր	•	•	•	•	•	Աախաղ աշ
Աէքար	•	•	•	•	Ա.	Ատենապետ
Եզէր	•	•	•	•	Բ.	Ատենապետ
Ֆողիաթ Ալոնական	•	Ա.	Ատենադոփիր			
Լալիան Մկըր	•	•	Բ.	Ատենադոփիր		
Տէլի զէյսէկի	•	•	Ա.	Գործակատար		
Շաղակատ Նադրով	•	Բ.	Գործակատար			
Մահարեր Մախքս	•	Անդ ամ				
Անկուտի կողմիկ	•	•				
Ապուշ Թումիկ	•	•				
Կամկար Խաչօ	•	•				
Տօնտի Խաչեր շրջող վճուկանն						

Ահա աւսոնք են ժողովակի անդ ամոց ան-
ուանքը իրենց ունեցած պաշտօններով հանգերձ :
Ժողովակը առաջին նիստը ընելին որ մը
եաք ուաւուան կանուխու Վատլիւմէին ցանցառ
թուով անցնող գարցողները կը տեսնեն որ Շա-

զակրատը մէկ ձեռքը հին կանգուն մը , միւս
ձեռքը ժողովակին պաշտօնական նամակը ունե-
ծալով սկստահած մարդոց Փաստաբանին տունը
կը հարցնէր :

Այս գործակատարը նոյն առաւօտ խորհր-
դաւոր դէմք մը ունէր . մարդ անոր երեսը նա-
յած ատեն մէկն կրնար հասու Ըլուս որ գիւ-
զին մէջ նոր դաւադրութիւն մը կամ կազմուեր
է և կամ կազմուելու վրայ է . վասն զի դաւադ-
րութեանց մէջոցին դաւին բարձրադոյն պաշ-
տօնեաները միշտ անտարեր ու իր թէ բան մը
չ'գիտցող կը ձեւանան . իսկ ստորակարգեալ սրաշ-
տօնեայք ընդհակառակին իրար կանցնին և կեր-
պով մը դաւադրութիւնը կը մատնեն :

Մեր ըսածը ընթերցողին արտառոց սլէտք
չէ թուի , զի ամենէն մեծ , ամենէն գաղտնի
գործուած դաւադրութեան բարձրադոյն պաշտօնեայք ան-
ստորին կարգի գործակալներուն անխոնեմ վար-
մունքէն երեան ելած են :

Մէր ըսածին ճշմարտութեան պատմագիտք
կրնան վլայել . բայց խնդիրը հսու է թէ՝ ինչո՞ւ
դաւադրութեան բարձրադոյն պաշտօնեայք ան-
ստորեր և անհոգ կը ձեւանան , իսկ ստորակար-
գեալ պաշտօնեայք այդչափ կը յօւզին : Պատ-
ճառը սա է որ մեծ գումար շրթելու համար
այդպիս ընելը խոհեմութիւն է , միշտ այդպիս
շարժով ու կուչու աչք երկացողները միշտ մեծ
գումար կը շահին , իսկ անոնք որ Շաղակատ

Նադրովին պէս իրար կանցնին , յայտնի է որ
օրականի մը կարօտ ըլլալով , երբ զայն ձեռք ձլ-
գելու . յոյս ունենան՝ ոտքելնին գետնէն կը
կտրի :

Եղածավ կ անուն մաս ուրած լույսուն խօս-
եալութ ոչ ԳԼՈՒԽ ԺԲ . Այս առօտք
հաւաքչական աշխատանք անունութափ ու անու-
նի չն ոչ ՀՐԱԽՔ Ի ՊԱՏ

պրատարանութեր . Սրտաշամույի թա-
խանձանօքք բարեկամուցը մէկին փոխ առած-
յիսուն ոսկին Սոֆի աղախնոյն ձեռքը դնելու ,
թէ և կը ջանոր դՍրտաշամս համոզել թէ՝ Սո-
ֆի զրբենք մատնելու ցածութեան մէջ չ'պի-
տի գտնուելը , թէ երիտասարդին պահանջած
ութուն ոսկին հարսանեաց ծախուցը համար
էր . և ոչ թէ ուրիշ բանի . այլ տակացն Սրտա-
շամս մինչեւ որ նոյն գումարը աղախնոյն ձեռ-
քը չ'դնելով զաւակաց աղատութիւնը չ'տես-
նէր . իր խօսքերուն չ'պիտի հաւատար :

Վերօյինեալ յիսուն ոսկին Սրտաշամս Հե-
թուաէն ընդունելուն վատահ էր , անոր հա-
մար հտմարձակեր էր զվաստութանն ստիպել ,
և երիտասարդին փաստաբանին հիւանդու-
թենէն . ի վեր չ'երկնալը ութուն ոսկին վճա-
րելու անկարուղ գտնուելուն համար ինքնին
զայրանալէն յարածացած կը կարծէր , անտեղ

եակ լինելով նորա նոյն միջոցին ՚ի թասդիւղ
չդտնուելուն . ուստի պատուիրած էր Յովսե-
փայ որ Խոկիւտարէն վերադարձին զշեթում
գտնելով իրեն ներկայացնէ , որպէս թէ յի-
սուն ուկին ձեռք անցնէ . հետևաբար յաջողի
Հեթումին և իմաստաբանին բարեկամական կա-
սերը որ դժբաղդաբար թուլցած կերևէին ,
աւելի արիացնէ : Յավէփի ալ Արտաշամայի
պէս տնտեղեակ էր Հեթումին ՚ի խատիւղ չը-
դունուելու մասին և վոճառականին մեռնե-
րուն վասն զի Հիւանդութենէն ետքը այս
առաջն անդամն էր որ փողոց պիտի ենէր :

Վերջապէս նոյն առաւօտոն կաթով
սուրճը արնելին ետքը , հանդերձները հագ-
նելու վրայ էր , և ահա վաղոցի դրան տարօ-
րինակ կերպիւ ու գոյին գարնուելին՝ կամա-
ցուկ մը պատուհանը բացաւ , և եկողը դի-
տելին ետքը , սիհալեց վայրտաշամա որ եր-
թայ , դուսը բանայ , բոլորովին ծածկելով
նոյն միջոցին իր տանը մէջ գտնուիլը , զի կը
կարծէր թէ արտաքսյ կարդի դործոյ մը հա-
մար էր նոյն մարդուն գնալուստը , և արդեք
կրնար յարուցանել իր դէպ յիւսիւստար առ-
նելիք քայլերուն :

Արմաշամա դնաց դռւուը բացաւ :

Նազմիրտաք Արտիւնէի ամեն փողոց-
ները շորս հինգ անդամ շափկելին ետքը , լի-
դուն թիղ մը շրթերէն դուրս ձգած պարտիդ
ականի մը առաջնորդութէ եամբ վերջապէս գը-

տեր էր Յովսէփայ բնակարանը :

— Պարոն Յովսէփը հո՞ս կը բնակի , պո-
ռաց շնչարդել , ձեռքը ունեցած էին կան-
դունը սեմյն վրայ դնելով :

— Այո , հոս կը բնակի , բայց հիմա .
· · · · :

— Այս ի՞նչ թշուառական ձամբայ մէջ
եղէր , կը կնեց նազրով , հոգնութիւն առնե-
լու մոօք կոչտութեամբ սեմյն վրայ նստե-
լով և հանդունին կը թնելով . պասն անդամ
այս համբէն անցայ և չկրցի դտնել . սարսա-
փելի մարդը ուեկի աղբէր եթէ բնա-
կութիւնը հրեց գերեզմանասան մոթ քա-
րանձաւներէն մէկուն մէջ հաստատէր , ուր
այս տեղին աւելի դիւրութեամբ կը դանչ-
ինք զինքը , յարեց , ձակտին քրտինքը որբե-
լով :

— Եթէ պարտիզպաններուն հարցնելիք
չուտ մը կը դտնէիր , պատասխանեց Արտա-
շամա չնորհալի կերպիւ :

— Այդ հիմայ մատճեցիր , տիկին , բայց
հոդ չէ , ըսէք հիմայ տեսնեմ թէ ո՞ւր է ին-
քը :

— Հոս չէ ըսաւ Արտաշամա անտարբեր :

— Ո՞ւր գնաց արդեօք , կթկնեց հետա-
բըրութեամբ զնաւ դիտելով :

— Ո՞ գիտէ , թերեւս այս զիշեր :

— Յերես այս զիշեր չկը նար զալ ; սիր-
տի ըսէք , այսպէս չէ , տիկին :

— Այո , որովհեամ ու ու ցէ ծանօթ է
ձեզ , խել մը հանրական դործեր ունի գլու-
խը , մրմբաց Արտաշամս , Եղաղակատին հեռ-
ագքը իր նայուածքը չ'նշմարել ձևացնելով :

— Ա՛ , գիտեմ այդ պէս ըլլալը
սովորաբար մեծ դործերու կը ձեռնարկէ .
բայց արդեօք ամեն ձևոնարկած դորժերն աւ
այս դործին պէս թիթք բերա՞նք կը դարձնէ .
աղաղակեց հետօրէն :

— Այդ չեմ գիտեր պարո՞ն , եթէ յանձ-
նարարութիւն մը ունիք՝ բաէք , ապա թէ ոչ
պարապ խօսքերսվ ձեր բերանը և իմ դուռխա-
մը՝ հոդնեցնէք , բայտ Արտաշամս արշամար-
հոտ ձայնիւ , և քայլ մը ետ քաշուեցաւ :
Բայց նադրովայ առանց խը ձայնէն ամառն-
ուր , անտարբեր կերպիւ « վազը կուդա՞յ ար-
դեօք , ափիկին » կրկնելին՝ և անսարակոյ
վազը կը վերադառնայ . . . » մըսնաց խոժոռ ա-
ղէմ :

— Էսել է որ վազը դիշեր հաւարուելու-
են եզեր — Աթքարեանց խմբին անդամները ,
մրմբաց իւրովի , ու հրաւիրագիրը Արտաշա-
մայի յանձնելով՝ և քանի որ այս երեկոյ ներս
կայ չ'պատի գտնուի , գոնէ վազը վերադար-
ձին ստիպէիք գինքը անպատճառ դիշերուան
ժամը երեքին ներկայ գտնուիլ , թէպէսն
այս գիշերուան համար եր այս հրաւիրագիրը
բայց հոդ չէ . ինչ որ եղաւ մեզի եղաւ . . . նո-
րէն ամենուն տունը կրթալ և վաղն երեկոյ

Հաւաքուիլ պատուիրելու է , և կրկնեց գոռո-
ջութեամբ :

Արտաշամս առանց պատասխանելու նա-
մալին հասցեն աշքէ անցուց :

— Ժողովակին կողմանէ է Տիկին , և
բնադրեմ Կ մէնք թէ բնանացի ստիպէք զին-
քը վազ դիշեր որոշեալ ժամուն ներկայ գլո-
ւուիլ անպատճառ , և ըստ կանգունին հետ
իստիմալով :

— Խիստ բարի , ազահով Եղիք թէ ձեր
յանձնարարութիւնները պատի վութամ իմա-
ցնել իրեն :

— Ասոր համար հրմակուց շնորհակալու-
թիւնը կը յայտնեմ ձեզ , Տիկին , յարեց
Սալակրատը մեխին պատրաստուելով , և վիր-
կն անդամ զԱրտաշամս դիմելն ետքը .
գոռք իմաստաբան բարեկամին բարեկամնե-
րին էք , և հարցուց հետաքրքիր :

— Ի՞նչ անպատճէ հարցում , պարո՞ն ,
գուշեց Արտաշամս ուսերը թոթուելով , և ա-
մօթէն թեթեւիկ կարմրութիւն մը խը ձեր-
մակ այսերը դունաւորեց :

— Ներեցէք Տիկին , եթէ դիմանայի որ
պիսի զայրանաք ոչ թէ չէի խօսեր . այլ ե-
րեսը անդամ չէի նայեր . պատասխանեց
Նադրով նորա մերջին խօսքերէն զգ ացան-
չամի դուրս ուրախութիւնը կեղծել ախա-
տելով . վասն զի հասկցաւ թէ Յովելիայ ա-
ռեւանգած կինը այս էր : և ինքունքը կը

մատնէր . « քանի քանի անդամներ իւր տունը
մտնելու բարեբարդութիւնը ունեցած եմ , բայց
այս առաջին անդամն է որ զձեզ կը ակսնեմ :
յարեց իւր վտացեալ կնոջ խօսքերէն . եւ
դուռը ու ժդին քայելով մեկնեցու :

Արդէն Յավէփի ստներուզին գլուխը կե-
ցած , դաթին մէջ անցած խօստկցութեանց
ունկնդիր ըլլալով՝ Արաաշամոցի կերծած ան-
տարրերութեանը գրայ կուրավասնար խրովի ,
բայց Նաղակրատին վերջին հարցումէն շափէ
դուրս մասյուգութեան նեթարկուեցաւ . ուս-
տի աճապարեց նամակը կնոջ ձեռքէն յափրշ-
տակելով սենետկ մոած սեղանին տունիւ նրսո-
տի : Եւր հրաւիրագիրը կարդացած ատեն
դիմացը վրայ տեսնուող մերթ յուսահատո-
թեան և մերթ բարկութեան նշանները խը-
ռավեցուցին յայժ Արաաշամա և զինին Մաք-
րուհի , որը թէ եւ կը վախաքչին շարժառիթը
հարցնել , բայց նորա սրտմոռթիւնը մտարե-
րելով խոնմութիւն համարեցան իրինց աշ-
քերըն անըթիթ . իւր վրայ սենետել :

Յովէփի քանի մը անդամ հրաւիրագիրը
աշքէ անցունելին ետքը , առանց զայն ձեռո-
քէ ձգելու , ինքինքը սենեկին մէջ առան-
ձին կարծելով , պատիւ կրմէր գլամակոր .

« Ե՞ն , թող ացնակն ըլլայ . . . թող ինձ
յաղթել երացեն . . . բայց չգիտեն թէ
զմիկայր պիտի բերեմ դիրենք . . . տրկա-
րամիտ չեմէն աղջիկ մը կուզէ ինձ հետ մըր»

Ֆէ . ինչպէս որ հաւը սադին հետ . . . : »
Քայլերը գերելմանին մօտեցած ծերունի մը
դեռ կը յուսայ աշխարհի վերայ քսանամեայ
սրտի մը երջանկութիւնը վայելել . . . : »

— Ի՞նչ , նոր բան մը պատահեցաւ գարձ-
եալ տէ՛ր , գոչեց Արտաշամա շնչարդել :

Այս ձայնին փաստովանն սթ ավելա՛
դողաց . բայց անխոռով ձայնիւ մը հադիւ կըր-
ցաւ ուս խօսքերը միմուալ . « ներեցիք յուսա-
հատ և խոռովիտ մաացու , սիրելինա , » և նա-
մակը ձմրթեկլով գրպանը նետեց :

Կոմակին պարունակութիւնը հետեւեալն
էր :

Պարոն Յովէփի

« Գուք ծերունոյ մը կինը առ եւանդած-
էք , դուք մարդկային հրէշ մ' էք , և տան մը
խազաղութիւնը վեր իմացր տապալու սըրի-
կայ մը : Ներկայիւս կիմացնեմք ձեղ թէ փա-
խուստի ճամբայ շըռնէք , զի մեր առջեւ մ-
մեն վարպետութիւնք և հնարք կը խայտա-
ռակալին , ուր որ երթաք եւ որու որ դի-
մէք , մեր ձեռքէն աղոտելիք չ'ունիք . մենք
տաիչ յագմեող պիտի հանդիսանանք , վասն զի
հուծելու խումբ մ' ենք . և նեղը մաացնծ ա-
տեմնիս ուրիշ գերալով կը խօսինք :

« Առ եւանդեալ կինը որ Արտաշամա կը
կոչուի , այս դիչեր մամիւ երեքին Բ*** վո-

Մցը մեր ժողովաւեդին բերելու հք էրկանը
ձեւքը յանձնելու, և անոր հետ դատուելու :
Եթէ, առանց նոյն կնոջ ներկայանաք մեղ՝
դիսցիք թէ խոյտառակութեամբ զայն տու-
ներնէդ լուրս պիտի հանենք :

Ա. Հա այսչափ կըսենք :

1865 Օգոստոս 15 Եղեց Սէքարեանց

Ի խասպիզ Խմբին

Բ*** Փաղոց Ա. Աստենապետ

Սէքարեանց Խմբին

Թէեւ Եղեց-Սէքարեանք կընային առանց
հրաւիրագրի ՚ի դատ հրաւիրել զՅովէիփ,
բայց օրովհետև աղնուականաց հաւասարիլ կու-
ղին, անոր համար պաշտօնական նատօնակաւ
Յովէփաց ՚ի դատատան դալը Հրամայել ո-
րուեցին :

— Կարծեմ այդ նամակը զճեղ բաւտիան
վշտացուց, մըմնաց ուիկին Մաքրոցի երկիւ-
դիւ :

— Այօ՛, վշտացուց, և կրնամ ըսել թէ
իւնաց մէջ այսչափ վշտացած չէի, պատաս-
խանեց Յովէփ զլիսակոր:

— Անշուշտ նամակարեը մեր վշտանալը
և ներկայ դատուելու դժկամակիւլք փիտնալուն
համար խստիւ պատասիրեց ինձ ստիպել զճեղ
որ վաղը զիենը ներկայ դատուիք, ըստա Ար-
տաշաման, հետաքրքրութեամբ սեղանին վրայ

Դրթնելով: Դիմու մատառաքան չեմ
— Հոգ չէ . . . ներկայ պիտի դանուիմ,
միմուաց Յովէփ չնչաղդել: Ներկայ պիտի
դատուեմ, ու վայրիեան մը զիսակոր մը-
տածելն երգը, զնիրտաշամա զիսաերգ
յարեց վագահովեամբ: « այս », վաշը
դիշեր ժամը Երեքին Յանձնողը պիտի
երթամ Եղեց-Սէքարեանց խմբին. Ներկայու-
թեանը դատուելու, դուք ալ պատրաստու-
ցէք առաջատան կանուխ յիշպիւտար երթա-
րու:

— Ո՞ր պիտի երթանք, Արտաշամա,
հարցուց Տիկին Մաքրուկի անձիւնօք զայն դի-
տելով:

Արտաշաման շտարեալ ուսեւը թոթուեց:

— Ռերիշ ո՞ւր պիտի երթաք, ծերուեցն
տունը. կրկնեց Յովէփի խոժոռադչում: և ամի-
նանց իր այս խօսքերէն բան մը չկարենալով
ճետեցնել, լարմանոք զիրար զիաթմին որ
տեսու: « որովհետեւ ». . . ալ կատիւուիմ
տմն բան խմացնել ձեղ, » յարեց զլույք
բարձրացուցած: Յացնմամ տիկնոցը ստիպուե-
ցան սեղանին մօւնենալ և ունիսիր լինել:

— Երիտասարդի մը անխուսեմ քնթացիցը
դուն հետևանքը վայելիւ կ'ամրինք: որովհե-
տեւ հւանդութեան, միջոցին անհաւատարիք
չեթում մեզ չերեւաց, որպէս թէ խոստա-
ցած դումարը իրեն ձեռօքը: Սովոր յանձնեմ,
ահա պատճառ եղաւ մեր մատնութեանը :

Եթէ ազնուական խումբի մը մատնը-
ւի՝ այնչափ չպիտի մշատէի քան որ հիմայ
սրիկայ խումբի մը մատնուելու . . . բայց
հոգ չ' . . . թող Սօփի զմեղ խայտառա-
կէ . . . թող Եզեր—Սէքարեանց խումբը
զիս ՚ի դատ հրաւիրէ սպառնափի
թող ծերուկը գքեղ վերսափին իւր գիրկը ըն-
դունելու յաջոփի . . . բայց քանի որ Յով-
սիփ աշխարհի վրայ կապրի, դերուկը և ըզ
Սոփին գլուխքայր պիտի ուրէ, և իրենց իւրեւ
ժայռ հոսուատուն ասլաւինեալ Եզեր—Սէքար-
եանց իմբին խորիստ ամբարտակը կործանե-
լով անոր վրատակացը վրայ պիտի կանգնէ-
իր յազմութեան կոթողը :

* Պէտք չ' մհատիւ ոի՛րեւիք, այլ համ-
բերեւ քաջութեամի . . . : Ենորհակալ եմ որ
սոյն ոճրագործ խումբը ինչ աստիճանի մար-
դիկ ըլլապնին այս հրաւիրագորով կիմացնեն
ինձ, ասլա թէ աչ շատ պիտի հոգնէի իրենց
գէմ մաքառելու : Մնաց որ, սիրելի՞դ իմ
Արտաշամա, եթէ կուզես Հեթումի սիրոյ եր-
ջանկութիւնը վայելելու, եթէ կուզես թշնամ-
եացը յազմելու, և եթէ կուզես զաւկներդ
ազատելու ծերացն հարատամեանը ուր ըլլալ
ցըր մինչեւ քայլու ՚ի զրոր ջանացնիք ծեռոք քե-
րել, պարտիս զիթ ամլա մը երթալ յիւհ-
կետար ծերունցն առունը քնակիլ, և ըստ
վատառութեամբ, և ձեռն ՚ի ճակատ սկսաւ:

Արտաշամա և տիկին Մաքրուչի այս
խելքէ մտքէ չանցած խոսքերէն իւր կայծակ-
նահար արձան կարած՝ ու ոչ մէկ վորփիկ
շարժման մը մէջ նոնուեցան, ճակատներնէն
պաղ քրոտանց կաթիլներ կիջնէն, և սրտեր-
նին գորաւոր էրպիփի լոր մասիհամիկը սակայն
յանկարծ տիկին Մաքրուչի ոդեւորեալ՝ գո-
չեց յանդիմանական ձայնի :

— Ի՞նչակս ոլիսի համարձակի Արտաշա-
մա գերստին յիւսկիւտար ուրք կոխել, մինչ
մեռեալ կարծուեցաւ :

— Արտաշամա պարտի անդել որ, իրեւ
թէ ծերուկին տուած տանջանացը չկրնալով
հանդուրժել ինձ դիմած է, եւ ես իւր մօ-
րնզեցը ըլլալով զինքը գիշեր ատեն հոս-
ւերած պիտի ըլլալ՝ ըրորովին ուրանալու է
մեռեալ կարծուիր, և սրակս թէ հասարա-
կոթեան ըննադատութենէն աղատինք,
յաւելցնելու է թէ ծերուկը այսպիսի ամբաս-
տանութեամբ մը կուզէ զԱրտաշամա դատա-
պարտել և ինքոփնքը արդարացնել, այն ա-
մեն ամեն մարդ յանցանքը ծերոյն վրայ պի-
տի ծանրացնեն, ըսելով թէ՝ իր բռնած ըն-
թացքէն կինըս տիպուեր էր մասիչիլ : Ուսակ
վալն առաւուս կանուխ յիւսկիւտար կեր-
թար, և եթէ չէք համարձակիր ծերոյն տունը
մտնել նամակարեի երիտասարդին մօրաքետ-
ունը անցունել պարտիք նոյն գիշերը, հե-
տեւեալ առաւուս ես զգես հոն պիտի գտնեմ

և ծերունոյն ներկայացնեմ:

« Զ մռանամ ըստեւ թէ չըլլայ որ Սոֆիի հետ հակառակիս և համ յանդիմանես զայն, բնշովս նաև ծերոյն հետ, այլ միշտ քաղցրութեամբ վարութլ կը պարտաւորիս, եթէ ապադայ երջանկութիւն մը վայերելու փափառը կայ սրտիդ մէջ՝ թող ծերուելը ի գուր ըստասէ քու սրիկայից խորին միջոցաւը յիւսկրտար երթալուդ, թող սրիկայից խումբը կարծէ թէ զեեզ իրենց ժողովակին ախտի ներկայացնեմ, այս՝ վաղը գիշեր իրենց ներկայանալուս այս խայտառակ գրութիւննին երեսնուն նետելով և քու ծերունոյն տունը դանուիլդ նմացնելով պիտի խայտառակեմ զիրենք:

« Խնչակս որ ըստ, հիւ անդութիւնս նա մանաւանդ, անհաւատարիմ Հեթում գործը այս վիճակին բերին հասուցին. բայց հոգ չ ։ ։ ։ յալթութիւն մը ձեռք բերելու համար մարդ այսպիսի խոչնդուներու կը հանդպի. յիրաւի Սոֆի և ծերունին յաղթող պիտի հանդիսանմն մէր զիրենք խայտառակելով, քանի զձեղ մէր ձեռքին կը յափշտակեն. բայց վիրշին կատարեալ յաղթութիւնը մէր պիտի վայելումը :

« Այսախս բաւական համարելով, պատրաստուեցիք առատառուն կանուխ արեւը չը ձագած յիւսկրտար երթալ, և նամակարեր երիտասարդին մօրաքեռ առւնը ինձ սպասել,

յուսամ թէ ալ այս մասին ինձմէ բացատրուած թիւն չ'չք ուզելու, » ըստա Յովոնէփ ճակարին քրտինքը սրբելին ետքը, յոտս ելետու սենեկին մէջ պարտելով: Ճաղն աւտաւոտ կանուխ արեւը չ'ծաղած յիւսկրտար երթալու էք. » կրկնեց վստահաճացն:

Ցիկնայք, որովհետեւ արդիւուեցան բացատրութիւն ուզել, անոր սաելիքներնին սրաերնուն մէջ պահելով տրտութեամբ սենեկինքնին բաշուեցան. Հետեւեալ տուաւոտ յիւսկրտար երթալու համար ակամայ հընադանդութեան նաններ ցուցնելով:

Յովոնէփ նոյն օրը առանձին սենեկին մէջ անցուց, և աստից ժողովակին ներկայանաւու այս գործին ժաման մը տալու պէտքը զգալուն՝ միաքը դրաւ այն դիշերը Բ*** վուզոցը երթալ, ժողովատուն կանչել զթէւէր և զթէքար, անոնց հետ բանակցելու. Հ'կիտեւով որ հոն ծերունոյն և Սոֆիի պիտի հանդիպէր. որով խնդրոյն ուրիշ կերպարանք մը տունելը կարելի էր, վասն զի անտեղեակ էր նոցա ի թասդիւղ գտնուելուն:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՍԵՐԱԿԻ ԳԱԼԻ

Հ Յ Ա Վ Ա Ր Ա Ջ Ա Վ Ա Ր Ա Ջ Ա Վ Ա Ր Ա Ջ

Գլշերը կանուխ վրայ՝ հասաւ։ Լուսինը
թէեւ խաղի լոզի երկնից պայծառ կապու-
տակին վրայ կը չաղաք, բայց թանձը սեւ մա-
ռախուղ մը Գարէ-Աղամի լերանց վերայ կը
ծանրտնար. վասն զի ամրան այն գիշերնե-
րը որ հիւսիւսային քտմին կը վչէ՝ Գարէ-Ա-
ղամի լերինք աղիւս թրծելու փռանց սեւ
ծուխով կը ծածկուին, այնպէս որ երկու քայլ
հեռու դանուող մէկը անկարող է նշմարել
և վոերիչն արճակեալ բոցերուն ամենանուազ
կարմրութիւնն իսկ անտեսանելի կը լինի լե-
րան գագաթէն. մինչդեռ հարաւային քամին
փշած առեն բոցերուն երկու երեք կանգուն
բարձրանալը կը տեսնուի։

Ժամլ երկուքն էր։

Գարէ-Աղամի լերան բլոյն վրայ կանգ-
նուած նշան թաշը կոչուած քառածեւ քարին
տակ վեց անձինք նոռելու կը ծխէին. ասոնց
մէ մին՝ կերեւար թէ պատութիւն մը կը
նէր կամպատուէր կուտար ցած ձայնիւ, այն-
պէս որ երկու քայլ հեռուն դանուող օասա-
րական մը թէեւ մերթ ընդ մեթ աեստծ

սիկառներուն լուսէն պիտի համկնար թէ քա-
րին տակ մորդիկ կան, բայց թէ որո՞նք էին
անոնք և ի՞նչ նիւթից վրայ էր խօսակցու-
թիւննին, ատոր տնտեղեակ պիտի լինէր։
Մառախուլը սոցա օգնական լինելու համոր
լեռները պատած էր այն գիշերը գողցես,
այնչափ կը թանձրանար որ, երան մօտակայ
տանց բնակիչներէն ումանց ըստ սովորու-
թեանց բլոյն շուրջը փոքրիկ արոյտ մը խնկ
ընել ուղելինին կարգիլէր, վասն դի մժութենէն և
միանգամայն գարշելի հոտէն կ'սոտիպուէին տուն
փութալ, որով քարին տօնիկ բաղմականաց
հաւաքման շարժութիմը չպիսեր հասկանային
այլ ստիկայն բաղմականք դարձեալ առահօվլ
չինելով առեն վայրիկեան հեռուէէն եկող փոք-
րիկ ձայներուն իսկ ուշ կը գնէին անձկու
թեամբ։

— Օ՛ ։ Ժամանակը լրացեր է, զիս
տէք բարեկատմներ, ժամը երկուքը քառորդ-
կանցնի, ըստ զարմանեօք Գողիադ, սիկառին
լուսովը ժամացոյցը նայելէն ետքը։

— Ժամացոյց ալ սկսար դործածել, Գոյ
շիադ, աղաւակեց Տէլի Գլուխէկ գեղնորէն։

— Անոր համար շուկան ժամադործնեւ
ըուն խանութները ժամացոյց չէ մնացեր,
մրմրաց նադրավ թթին տակէն խնդալով։

— Ի՞նչ ըսել կուզես, պատաց, Գոյիադ
զայրութիւ, իր տարօրինակ հասակը բարձ-
րացուցած, խոժոռագիմ զընկերս դիտելով,

որոյ համար լեռնակտե անունը տուած էին
իրեն :

— Ըստ կրտպեմ թէ՝ այ ազնուականա-
ցեր ես, կրկեց Ձևաբէկ, տուանց կարեղու-
թիւն աւալու Գողիսադի գգացած զայրութիւն :

— Աէքար ալ ժամացոյց առեր է, ըստ
Եղեր զնա դիմելով :

— Աէքար ալ ուրեմն ազնուականացեր է,
մրմո աց Նաղրավ :

— Միթէ միմիայն ազնուականը ժամա-
ցոյց ալխի կրման, գոչեց Աէքար զայրութիւն.
այդ ստամբակի խօսք է ազնուականն ինձմէ
ի՞նչ տարբերութիւն ունի, նա ալ մարդ, ես
ալ, եթէ նա ուսեալ է, ես ալ անուսու-
թեամբ անանկ վարպետութիւններ գի-
տեմ որ՝ զայն կը գերազանցեմ, ինչպէս կըսէ
առածը, և անուս խոհեմը լաւագոյն է քան
թէ ուսեալ ամբարտաւանը, » Գողիադ ըն-
կերս որ ըստք՝ բարձր հաստկաւը ազնուակա-
նաց վրայ շուք կրնայ տալ : Յիրաւի իմ ը-
րածներո ձեր աշքին բան մը չ'երևար, բայց
դացէք ուրիշներու հարցուցք, պիտի տեսմէք
թէ զարմանօք կը խօսին այս կամ այն ինչ
կնճռեալ խողոյն լուծման վրայօք, զոր ազ-
նուականը շ'կրցին լուծել, բայց ես շուտ մը
՚ի գլուխ կրցայ հանել, ահա այն ատեն ինձ
մէ աւելի ազնուականը ո՞վ է :

— Բայց բանկդ, հարցուց ծիծագածայն
ածկուտի Խողմիկ, քերութաելով :

— Ա՛յ սանկ ըսէ, կրաւունք ունիս . . .
հմանց կը հասկնամ թէ ազնուական շեմ, վա-
սըն զի գրապանս մուկը ծակեր է :

— Ազնուականութիւնը ստակի՞ն վրայ է,
ըստ Եղեր, Աքարի վրայ հետաքրքիր հայց-
ուածք մը ուղղելով :

— Այո՛, ըստ իս արդի ազնուականու-
թիւնը ստակին վրայ հմանած է, բաւական
է որ ստակ ունենաս :

— Բայց եթէ գրասնդ ծակ է՛ :

— Գործդ ալ ձախորդ է, ոչ ոք երեսդ
կը նայի, ոչ իսկ ըրած իրաւացի խօսքերուդ
կարեւորութիւն կը տրուի, իսկ եթէ գրաս-
նդ լի է, զեկա կը յարդեն, և ամենախենդ
ու խելատ խօսքերու իր պատզամ կընդու-
նին :

— Ուրեմն ի՞նչպէս ընենք որ մենք ալ
ազնուական ըլլանք, ըստ Նաղրավ զարմա-
նօք :

— Աէքարի և Գողիադ լեռնականին պէս
ազնուականաց կը քսփուտինք, կամ նոցա պա-
տառաբոյծքը կը լըլանք, յիրաւի ստորին կարդի
մարդիկ ճանչուած ենք, բայց քիչ պտենչն
պիտի տեսնենք թէ զմեղ պիտի գովարանեն
այն բերանները՝ որը կը յանդիմանէին, յօ-
ժարակամ պիտի մատենան մեզ, մինչ ատեն
մը անոնք հեռու և զմեղ տեսնելուն վաղոցք
համբան կը փախէին :

Ամէ Թէշքու այդպէս, պոռաց Եղեր ։
 Ալուն զի ազնուականաց հետ կը նրա-
 տինք կելենք, պատուախանեց դարձեալ Տէ-
 թի գրաբէկ։ Այս խօսքին վրայ ամենուն ծի-
 սալը շարժեցաւ, բարձականակն Արքար ուլ-
 տում կը մըտածէր և նոյս ծիծաղը վերջը
 առնելու, ի զուր ուղանելին ետքը, պատաշ
 զայրութիւն, « բարեկամէ, ձեզ չփրաբեր-
 եալ խսդրոց վրայ միտք մի՛ մաշնցնեք, մեր
 ըրածը տեսակ մի՛ տաշորչութենէ յառ ոչա-
 ցաւ, եթէ ձեսու ընուդ կուգայ դուք աւ ը-
 րէք, ո՞վ կարգիլ զանդ։ »
 « Հիմաց գործի ալովինք, զործի, պասն զի-
 ւածնութիւն կը մատիք, զու քո զիսոդ, Նադ-
 րովի և Զյաբէկի ընկերակցութեամբը սա լի-
 րան ստորոտի մահմէ տականաց զերեզմանա-
 ռան միջն խորութերդ ճամբան բռնեցէք,
 ուսն միջն խորութերդ ճամբան բռնեցէք,
 զի եթէ շիտակ ճամբէն յառաջտաք կարե-
 լի է սամիւանութեան պահակ զօրտկաններէն
 դիմաւրութիւն, յարեց նոյս երթարիք ճամբան
 նշանացի ցոյց տալով։ »
 Սակայն մեր ընկերներէն պակաս
 կոց, Լոկան Արկարը և Կամուր Խաչօն խօս-
 տացուն հու կանութիւն, ըստու Քաղաքաց։
 Ապաշ Յումբին ալ Տօնալի հետ զե-
 րեզմանատան երկայն ճամբուն վրայ ևս զիսա-
 րի զիսի, որք այս ժաման հօս պիտի կտնուէ
 ին, որուաց Նադրավ զուռուարուր
 և, մընչ առաւու անոնց սպասեմք

և ասանց բան մը ընկելյաջողելու տուն դառ-
 նանք . մադ մինչեւ ցարդ գտնուեին . ինչ ը-
 ննաք Օն Գողիակ ըստովայի զործի սկսէ,
 պոռաց Աքար գայլութիւն։

Այս համանակն վրաց Գողիակ, Նադրավ
 և Տէլի Զէյտէկ ձեռքերնին բռնած մէկ մէկ
 շուկը դրախնին առած մէկնիլ պատրաստու-
 եցան։

— Դեռ չմեկնած սա ալ կիմացնեմ որ,
 զմեզ Սիւտիւնի բարտիսին զիմացի սրճարա
 նին կից պարավոյն նեզ փակոցին մէջ պիտի
 դտնէք։

Անկէ աւելի յարմար սպաստաննարանը
 Սիւտիւնի սպարտի զներուն վրայ նայող տա-
 ճիկ զերեզմանատան ստորոտի պյազմանէ,
 բայց Եղեր։

Բարիւ, ուղեմն հնա ըմեզ պիտի զըտ-
 նէք։ Ճառական ճարման չեն զնուան յանուան

— Եւսնականը իրեն արուած երկու
 մարդիկներով սկրայպ իւսնէն իջնալ, իսկ
 Աքար, Եզէր և Կողմիկ Գորբ ։ Նէրմախանի
 զառիվեր գլխու դէստի Սիւտիւնէ, տանող
 զառիվարը ձեռք առին տուաւ։

Գովիստի, բայց Նադրավ գերեզմա-
 նատան մէջն, անցնելով շիտակ ճամբան ձեռք
 ձգեն, ետքը, կիմոց դորձը կարդ ին մասէ,
 անսննը փաստարան յուլիսէ ինչ զիտի պիտի
 առատի մեր ձեսքերէն, խեղճ ողորմելին վազը
 վերադարձն տանը մէջ ոչ ոք պիտի գտնէ,

— Նա՛զրով, այս մասնին մտածելու ոչ
դուք և ոչ մանք իրառունք ունինք, քանզի
վարձկաններ ենք, միմիայն օրականներնիս
յափշտակել նայինք: մնացածը թուղ Սէքար
մտածէ: սաստեց Գողիաղ շաղակրատին ուսին
զարնելով, որպես թէ լու ուշադիր ըլլայ:
ուստի եթէ անգամ մ'ալ շատախոսես՝ լնոնա
կանին ուժեղ բազուկը զվարուդ վրայ սիմի
իջնէ:

— Եթէ միշտ ու մրտուս, Տէլի Զ՛յահէկի
կատաղարար վիզդ սլլուիլք պիտի զգաս, ը-
ստ Զ՛յահէկ:

Կառ վրայ շաղակրատը դիմուկոր ճամբան
շարունակելը լաւագոյն համարեց քան թէ պա-
տաժանելը:

Սոքա յամբաքոյլ փաստարանին տանը
առջեւ երթարով կանկ առին, վասն զի իրենց
պաշտօնը տանը մէջ անցած ձայներուն ականչ
արելն էր:

Ընթերցողաց հետաքրքրութիւնը յադեց-
նելու համար պարտինք իմացնել որ, ստաւծ-
առուն երբ Նադրով փաստարանին նոյն դիշե-
րը Խասդիւղ չ'ստանակը և Արտաշամայի ա-
ռանձին ըլլալը Անքարի խացուց, Անքար որու-
շեց իւր ընկերներովը զիշերուան ժամը երե-
քին առևանգել գԱրտաշամա, բայց որովհե-
տեւ կարելի էր որ Յովիկ նոյն օրը իրիկուան
գէմ վերտադած ըլլոր, և իրեն այս դաւը
չլրացր վողովա հանել, ուստի ուզեց որ նախ

Գողիաղ, Նադրով և Զ՛յահէկ Փաստարանին
տանն առջև լրտեսեն: որպէս զի ստուգիւ
զիանայ թէ արդեօք Փաստարանը հո՞ն էր չէ
թէ Արտաշամա մինակ էր:

Ժամը երեւք հնչեց:

Յավուշի Բ*** փողոցը երթարու համար
ձրագ ՚ի ձեռին դասիթ իջաւ լսակտերը առա-
նելու: Գողիաղ հրամացեց Նադրովի երթար
դուռը զարնել, յուսալով որ զԱրտաշամա
պիտի դիմուորեն, և ասանց դժուարութեան
պիտի յաջողին զայն առևանգել, անշուշտ
Անքարէն այս արտաքսյ կարգի աշալը չութեան-
ցը համար ստատ պարզեւ ընդունիլ յու-
ստով: իսկ եթէ Արտաշամա դուռը չի բա-
նար, Զյուկ գարբնութեան տեղեակ լինեա-
լուն մոսդիր էր դուռը բանալ:

Մինչդեռ Նադրով անվեհեր դրան զար-
նելով, փոխանակ Արտաշամայի Փաստարա-
նին լսակտեր ՚ի ձեռին խոժուադէմ դրանը
մէջ երենալը որ տեսաւ, ընկերացը հետ իսպ-
ծակէ զարնուածի մէ պիտ զարհուրեալ փա-
խաւաւ, քանի մը անգամ փողոցները երկրպա-
գելով:

Յավուշի դուռը ՚ի ձեռին վայրկեան մը
մտածելին ետքը, « եկէք, եկէք, ո՞ւր կը
փախչիք յիլուզակներ, ո զոչեց խրոխա ձայ-
նիւ, Գողիաղի բարձր հասալը տեսնելն լաւ
համոցուելով որ զաւ մը կը նիւթէին իրեն
նղեր—Անքարեանք: ուստի ետ դարձաւ ե-

սենեակը մասն մոռայօղ :

— Սէքար՝ աղողակեց նազրով չնշարդակել, խայտառակուեցանք, մենք որ ի գուր ձայն մը լսել սպասելնես եսքը սահղութին իջնող դէպ ի դուռը եկողը Արտաշաման կը յուսայի՞ք, ահա փաստաբան Յովսէ վը լսատեր ՚ի ձեռին դիմառեցինք, որ կերևար թէ սյցնլութիւն տալ կը սրատառառուէր, ինքըն ալ մեզ նման կայծակնուհար եղած, « եհիք, եհիք, ո՞ւր կը փախչեք յելուզակներ » գոչեց կայրակին :

— Գուցէ անկից ետքն տւաստ մը յոսքեր ըստաւ, բայց մենք չ մասանք, զասն զի ինքզինքնին պարտիզի մը պատին վայր ներեցինք, մրմունց Գուղիսդ :

— Եւ թէ մասց որ աղողակ սիմբի կոտրէր այս թշուառամբան Գուղիսդը, ըստ Զիգապէկ :

— Լատաներ ՚ի ձեռին դուրս ելնել կը պատրաստուէր լսիք, այնուն չո, Հարցոց Աէքար Հետաքրքրութեամբ զՆազրակ զիսելով :

— Այս՝ այս՝ լսողերը ձեռքն էր :

— Խոկ՝ զԱրտաշաման :

— Արտաշամայի ձայնն անդամ չառինք, մրմունց Գուղիսդ յառաքեկ :

— Էսել ՚որ Արտաշաման հօն չ :

— Ավ ՚որ է յի յիշել կը պինքը տեսնողը, պատաց Նազրով վաստահամյա :

— Գարշելի տղաց, դու չմիր գմեկ վրա տակեցնողը թէ Երվանի սց գիշեր, Խասպիւզ շպիտի գանձուէր, որով ստիպուեցանք այս այս վարուէր, ահա զՅովի տեսար, Հրիմոց տ շահսամ քանիդ, այնչտի մի՛ մնդ եր ըսեր եմ քեզի հազար անգամ, այս խրառաքեզ համար ոչինչ կը համար եմ, բայց ահա վերջին անդամ կըսէմ թէ՝ եթէ սապանկ պարագաներու մէջ առաջ նետուիս, լաւ ծեծ մը պիստի ուտես ինձմել աստանց Արտաշամանցի երեսը տեսնելու և ձոյնը տանելու կը պընդ գեր թէ այս մէջացին համեստ ինչպէս որ Յովսէ վը ցել է կը շտեսնելուդ համար զիշերն ալ հոս շպիտի գանձուէր շատ լով աշխատանքար զմեզ վաստացնել, բայց ան՛ո հիմոց կը խայտառակաւար, « բատէ Աէքար յանդ թնանականն ձայնիւն և կարծա Գուղիսդին ցարեց մեղմ մարար, » Գուղիսդ ու հիմոց անձնապարէ Քէշերի տունը երթալով եղելութիւնը անդ պատմելու, կըսետ ինձն թէ ողովի ետքն Աէքար կուզէ այս դիշել վաստաքրտնին ձեռք քինչ զԱրտաշաման յառաջադիմը, ուսուակի բնինք արդառանորդ երթ ալ ժերուէր և Անֆիւ ապահով խինը հօն բերել: Ճանա տուրա անցար որդ և Տեսնենք պատահանը դուռը միթիք բանաց ձեռի ը ըստանազրով հետաքրքրին:

— Եմէ ջրանայ՝ ես՝ պատու հանէն ձերը կը ներառիմ ու վաստաքրտնին պիզը կը սպառաւ իմ, գուք ալ այն միջոցին զԱրտաշամանը հասաւ

եւանդէք, ո բայս Զ'յալի կ գոռողութեամբ և
— Ծ'յորդութիւն պէտք չ Զ'յալի կ,
քեզի ի՞նչ գոյց դրան բացութը կամ չ բաց-
ուիլ նա՛պրով, ասօնարար դ ործի սկսած
վայրկեաններն ու զաք պիտի կառողիք այս-
պէս, որ դ ործը երեսի վրայ ձկ երով զձեկ կա-
ռամուրել կ'սախրաքնը, ո գոշեց Եղեր բար-
կութեամբ:

— Ճամագոմատ ըլլանիք տէր իմ, ահա
ես կերթամ, ըստ լինակներ մեկնի պատ-
րասունելով:

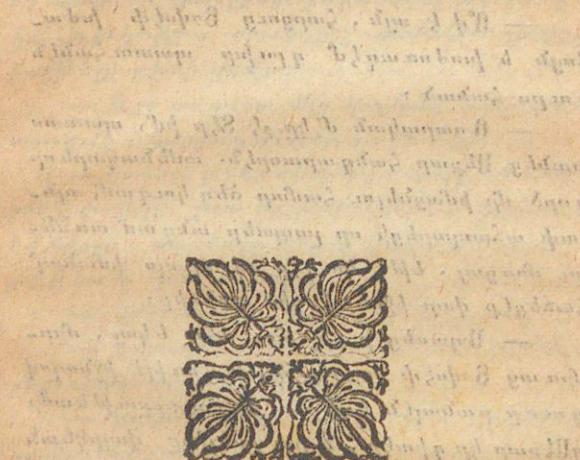
— Ո՞ն քեզ տեսնեմ, ջուտ վերադ առնա
լու է:

— Կ, ո ժամկն հոս ենք: Արդար գոյաց պատ-
րասուն Պատիադ քանան վայրկեանէն
Քէշերի, Ծերուն ոյն և Խոժիի ընկերակցու-
թեամբը ի Ախտինէ ընկերացը քով հաներ էք
Այն տաեն Աւքար սա հրամանից տուաւ
Քէշերի:

« Նողը ով և Զ'յալի պարտին սյա տես-
դէն շ պատուեւ, Եղեր և կողմիկ վաստարանին
փողցին ծայրը ինձ պիտի ամրունն ես տա ան-
ձին պիտի յաջողիմ Յովեւելիս առ նը մտնել
և երբ զ լրւսա պատու հանին դուրս հանած-
առունեմ Եզեր և կողմիկ պիտի դ ան խոնցնել
ձեզ թէ ժամանակը հանած է զ Ծերուեր և
զ Ասֆին վաստարանին տունը թերելու, որոյ
դուռը բաց պիտի դանիք: Գոյց ալ պար-
տիք մեկ ընկեր առնենք, ինչ զոք Ազեր և

Կողմիկ, յարեց անոնց դառնալով, ասոնց դըռ-
նէն ներս մանելուն եղքը, դրանը տակէն
չպիտի զատուիք: և երբ երեք անդամսուլեմ,
անսասարեցիք մեզ օգ նութեան հասնելուու:

Զայս ըսելն ետքը Աւքար անվախ սրտով
գնաց վաստարանին տանը դուռը երկու ան-
գամ ուժգին զարնել:

ո՞յ բնաւ կրօնա ո ընկաւ զմիւշ մեծաւ
շնաւ զմիւշ ԳԼՈՒԽ ՃՐ առև որդ ո ճ
նեց ու նորմ զմիւշ որդ ո ճը սուսուր համար
ԱՎՐԱՄԵԱ ՆԵՐԻՒԽՈՅԵ ԲՆԴ ՊԵՄ
Կայու ովախ ՅՈՂՍՔԻԱՑ

— յանուր մէքան նոր

— Ավ է այն, հարցուց Յովուի խժա-
չայն և խոժ ոռաղեմ զըսկիը պատուհանէն
գուրս հանած :

— Օ ուրական մէկը չէ Տէր իմ, որստաս
խանեց Անքար հանդարտորին, ամենակորիւր
գործ մը իմացնելու համար ձեզ կուզանի, ոյն-
չափ աճապարեցի որ լապակը անդ ամ տանե-
լու մուցայ ։ Եթէ կուզք ով ըլլալս լիմանալ
հաճեցիք վար իջնել և զիս տեսնել :

— Սպասեցիք թիչ մը, աշատ եկոյ ։ մըր-
մըսուց Յովուի պարուրին, և զաւէթ իջնալով
դուռը բանակն եարը, հետաքրքրութեամբ
զԱնքար կը զիսէր, նորա բանիքը վայրիկան
մը առաջ լոելու ըլլիւ :

— Թերեւ չճանշնաք զիս տէր իմ, կրկ-
նեց Անքար զիսակոր, առ անց զրանը սեմն
ներս քայլ մը առնելու խոկ յանդզնելու ։ զի
թէն զիւղացի եմ, բայց շարտմէլը օր մը այս
կողմերը կրնամ զալ ։ համայ իւսկիւսարէն
կուգամ, և ինչպէս որ բաի ամենակարեռ
գործոյ մը համար է որ կըզամ, ուստի եթէ

ավարի հաճիք զիթ տասը վայրիկան ունկնդիր
ըլլալ ինձ, հաճեցիք կրտմայել որ սուքը առ
սեմն ներս զնեմնե նստիմ զի բաւական հոգա
նած Եմազաւ միախորեն մաս ու զամք —

— Աղաս էք պա՛րոն ներս միանելու ըլլ-
ուս մաստարանն վատահածայն կապծ հըլլիթէ
աղտինոյն կողմնէն լրատուր կարգուած էր նա,
զոր սենեակ առ աշնորդել ն կացը բաւարարին
աջ տնկիւնը հրաւիրեց չկիտնայի մէկ օք մրո
կը հիւրնկարիք որ ործն քիշ ամաննէն պինքը
խայթ ելլաս լիոնի զդարչընս այս մաս նէք ունեցաւ

— Ոյս աստւօտ մեր կողմանէ նամակից
ստացա՞ք Հարցուց Ավ քայլ շիգապակցիթ ։

— Հաճեցիք թէներանների անց կողմինձ պա-
րոն, վասնիի շատ մը նարանիներս ընդգռնած
եմ պիսիք, որտանիստանեց Յ վակի, ուկուաքը ո-
րութեամբ զնա զիսերով ։

— Իմ անունն, Ասքապետ Ա առ այս ։

— Կարապետ ստորադ բռքմ եամբանամակ
ընդունած չեմ ակի ինց մասցուցնալութ —

— Եղեր Անքարեամց յ իմուն կաղմանէ
նամակ մը շամացա՞ք այսոր ։ Հայուական ունայ

— Այս սպասցնյա բոյց նամակ մը քորա
Անքարի առորմութեամբ կը կրէր և ոչ թէ
Կարմաքեամի միմասց Յովուի պա չիը դրուած
նեղ և Վրիոյն առեարը առքի անցունեցով,
յորում ընդունած նամակաց բնձաւիանքը եւ
ստորագրութիւնքը արձանկագրելով պոմպու ք
թիւն ուներ ։ առուցքու ու ըստ մարդկան

Ես ալ մեր կողմանէ ըսելովս այն
խռամբը ակնարկել ուղեցի, Աչքար մեր ժողով
վցն ատենապետն էւրած և ներ աղձն մ ան

— Դուք ևս նոյն ժողովակի անդամնն էք,
դո՞ք գոչեց Յովսի փարմանօք, ահ, և եթէ
զիանայի այդամի ըլլուլը . . .

— Զիս չպիտի հիւրնկալի իք, այնպէս չէ՞
տիք իմ, աղազակեց ծիծալսովէմ. այդ պար-
ափ դիմանալ իէ այս անդամն ձեր պատճառաւը
կը հրաժարիմ նայն խռամին, սրտիս մէջ իր-
բենց դէմ անհաշտ ատելութիւնն մը ունենա-
լով:

— Բայց պարո՞ն, գոչեց Յովսի փայրա-
զին և կըսէիք թէ Խամբատարէն կուգամի, եւ
ձեզ նպաստաւոր գործոց մը համար . . .

— Այս՝ այս՝, սուտ ըսած չեմ, Խակիւ-
տորին և կա:

— Ուրեմն ըսէ՞ք, թէ ինչո՞ւ հոս եկաք,
կրկնեց սպառնալի:

— Պարո՞ն, այդչափ մի՛ սպառնաք, զի
ի միրջոց պիտի զբջաք, սրտերնուդ հաս-
կածը փարատեցէք բոլորովին, վասն զի վր-
տանգաւոր տնձ մը չեմ ես, երբ հոս գալուս
չարժառիթը խանակ՝ մոտահ եմ յիմէն չնորս
հակալ պիտի ըլլաք, ըսաւ վշատցեալ այնիւն

— Յովսի փ թէն. Աչքարի վարպետութիւնը
իր տունը տանելը մասքերելով բարիրաթե-
նէն կրմակ կրուած էր, և ակացն նորա այս
խօսքերէն քիչ մը մեղմացաւ, և պարտա-

որեցաւ կատարեալ հանդարտութիւն կեղ-
ծել ան մայրա մայ ուղարկ տալով:

— Աչքար շարտեակից ։ Համար տակ Վա-
յաց « Ես Եղեր—Աչքարեանց խմբին ամենա-
յետին ընկերներէն էի, ամեն առեն ձայնա
անշունչ և կարծիք անլօնի էր իրենց, ըսեւ
կողեմ թէ՝ զիս մարդու տեղ զրած զին եր-
բէք ասով հանդ երձ զ աւ մը նիւթուած ա-
տեն մեծ դեր կը կատարէի . քսականառու-
թիւն, մարդադաւութիւն և այս կարգի ա-
մեն աշարջութիւնք մեր խռամիր առ անց դը-
ռարութեան ՚ի զլուխ կը հանէր : Այս ան-
գամ խումբը իրը ձեզնէ առեւանդեալ ման-
կամարդ կնոջ մը դտորի տեսնելու համար
ծերունիէ մը քսակառունուկի շորթ ելրավ ձեզ
դէմ զու մը կը նիւթէ . այս մասին իրենց
համամիտ չըլլալս եարը չէ դորութիւնն ալ
պարաւութիւն համորելով թշնամացայ, և սփա-
տի յաջողի մը պիրենք խայտաւակել . թշնամա-
նալուն միակ պատճառը ձեր անուան և պատ-
շոյն նախանձախնդիր ըլլութ է, քանզի զոք
1860 ին վախճանեալ եզրօրորդւոյս անմեղ
զաւակացը իրաւունքը բռնարարութաց զիմ մ
մաքաւեցաք և յաջթեցիք իսկ . երախտագի-
տութիւնն չը թողուր ինձ անաւրիւեր կե-
նալ և ձեր կողմը չը բռնել եթէ ձերուկը իս-
րաւունք անդամ ունենար այս մասին, ու ք-
նաց որ զրայարտութեանն մը հանդիպելու գ
չզգքութիւնը քարգեմ զի լուսած քանի որ

մեռեալ մը ողջնայ ։ յա կրուսի տակած
և Հիմաց ծերուկը յոյն ապջկան մը և իր
ութամեայ գատերը հետ Խառջիւղի ք*** փո-
ղցը կը գտնուի ։ մեր խմբին միջոցաւ ը
ձեզնէ վրիժ տռնելու կը սրատրաստուի ։ զոյս
լսելուան երկու ընկերաց հետ ձեզ կը դժման,
յունալով որ հրաման սփառի ընդունմաք ի ձեզ
խայտուակիել անոնց դաւը ։ յորմար ասիթը
ձեռքէ շիտայնենք տէ՛ր, ժողովուին երկու-
րորդ գործակառութը չտղոկրատ ։ նադրան
զընկերու վաղը դէշերուան համար ի ժողովիը
հրամաքիք ։ յաւեցին լոգիք դուք հնաներկաց
սիտի դանարիք և խոնդասափուիք ։ նար
զուան Ավագ ձեզ է ծերունին յայն աղ-
ջան մը հետ խասդ իւզ եկեր է, հարցաց
Յովիք վաճառաբանուք ։

— Երեք անգամ անսայ զիրենք Յաւառ ։
անուն անձին որդւան առնենք, մասն պիտի
զեր ։ Աչքարեանք այն տառնը իրենց ժողովա-
ռազի որոշած են ։ յա անունը անձին անուն
մէնք մը արած երիւս մարդիկ տառն
առնենք կը պատէին և անոնք են արդէօք քու
ընկերներու բազու ու զարդարու ։ յա անուն
մէնք մը անձին պիտի անձնեն անձնանք ։
Վատելով եկան խմացնել ինձ ձեր հոս
զամնութը այս զամնու նախին ու առաջ
բարձրաւ Աւ ի՞նչու անոն ստջւ կը սրտաէին
որ խիստ եւառ այ մու բառ նույն պատը ։

— Կը հասկամ ինչ ըսել ուղելք տէր,
ովախ ըսես թէ ականջ կը սրէին հաս անցած
խօսակցութեանց ։ այս այնպէս էր որոյ պատ
ճառը ահա յայտնեմ ձեզ ։ իրիկուան դէմ շա-
ղակրատէն լսեցինք որ դուք ոյս գիշեր գիւղը
չսփաթի դանուիք, որոյ համար ժագովակը իւր
նիստը վար զիւրուան թսպոցեր էր, և որով
հետու իրնար ըլրու որ իրիկուան դէմ վերա-
դառնոյցք, ինչպէս որ վերագարաւը, ուստի
երիս ընկերներու ձեր տանը առջև զալ ներսի
այներուն ականջ սրմէ սովորեցի, ստուգ ելու
համար թէ վերագարաւը էք, որպէս ոյի ժամ
առաջ դամ խօսակցիլ ։ խկ եթէ ձեր այնը
չառնին պիտի համարձակի ին դուռը դարնել
և զԱրտաշամա ուրիշ տուն մը վախցնել վա-
սրն դի գիւմա Հոլլեն ։ ՈՇուի հաւատմատոցին
որձարանը Ավար և Նշեր խորհրդակցելով
բոշեցին որ տունց վաղուան ձեր վերագար-
աւըն սպասելու այս զիշեր ժամը վեցին գան
տուեսնի Են զԱրտաշամա ։

։ Աշաւամիկ աէր իմ նոյս ձեզ դէմ որի-
թած դաւը, զոր խոյսան ակելու համար աճա-
պարելինք ձեզ զիմելու առ լուսնի իւր առան

։ Յագմի թէ մինչե այն առեն կը կառ-
կածէր թէ նոյն մարդն Եղեր ։ Ավարեանց
լրտեսներին է ։ բայց իր արտասանած այս
վերըն խօսքերէն բարովին համկածը փարա-
տեցու, անոր քով մօտենալով և Սուանչալից
մոքը անդուին եաքը հարցոց տաճանոր

• Հիմայ ինչպէս պիտի կարենանք խայրտառակեհ
նոցա դաւը :

— Նախ հրամայեցէք ընկերացն որ հոս
գան :

— Պատրաստ եմ զիրենք ըստ կարեացն
հիւրնկալեւ, յարեց հաճութեամբ, և բայց մը
շէպ ՚ի դուռը տառ :

— Քու լիշի տէր, դուք զիրենք հիւրն-
կալու համար սենեկէն դուրս լինելու մի
խոնարհք, աղաղակեց Աքար, գործին կար-
գի մտնելէն անսպատում ուրախութեամբ լցո-
ւած, ես ահա զիրենք կը կան չեմ. և պատու-
հանք բացած երկու անգ ամսութիւն ետքը զնաց
փողոցին դուռը բանալ, ու առանց եկողնե-
րուն առաջնորդելու սենեկակ եկած Յովսէ փայ
սեղանին քով դրուած թեամսուն վրայ նառե-
լով յարեց խոնարհութեամբ. և թէ յաջողիք
պյս դործը ՚ի դլու իս հանելու, անյուշու ձեր
զմեմութիւնն ալ զմեզ պիտի հոդայ :

— Գործը այդ կետին թող դայ, անշուշտ
ճար մը կը գտնենք, մրմեաց Յովսէ փամացոց,
և սանդուզին ելնող չորս անձունց ոտնաձայ-
ներէն սմափեալ ազքերը գլու ՚ի դուռը որ
գարծուց, ահա Քէջէրի և Գողիսադի առաջ-
նորդութեամբ ծերունոյն և Սոֆիի դրանք
մեջ երենալնին տեսու :

Յայնժամ իրը խոր քունէ մը արթնցած ։
առեն բանի տեղեկանալով, վայրիեան մը կա-
պապար զնոսա և մանաւանդ ովեար դի-

տելին ետքը, ակրաները կրծտելով հազիւ թէ
թեամթուին վրայ կրցաւ նստիլ, բայց շուա
մը յուշարերեալ ինքզինքը զապեց, իսկ Սէ-
քար, Փաստաբանին իր վրայ ձգած կատաղի
ակնարկին լոկ ծիծաղով պատասխանելին ետ-
քը, տանտիրոջ պէս զՔէշէր, զԾերունին, և
զԸսփի բաղմնց հրաւելուց, Գողիսադի ալ ամֆոռ
մը առած դրանը տակ նստիլ հրամայեց :

Գրիելին է տասը վայկեան խորին լուութիւն
մը տիրեց սոցա մէջ, ու ոչ ոք կը համար ձաւ-
լէր լուաթեան կապը խզելու, այլ զիրար կը դի-
տէին ապշութեամբ, վերջապէս Աքար, Փաս-
տաբանին խէթ հայիւ զինքը դիտելը շարու-
նակելին կատացած՝ լուութիւնը խանգարեց հե-
տեւակ խօսքերով, զորս առ Քէշէր ուղղեց :

— Կարծեմ հոգութիւն առիք տէր, ուս-
տի ժամ յառաջ հոս գալերնուդ պատճառը ի-
մացունել պարտաւոր էք մեր բարեկամ պարոն
Յովսէ փայ, որ անձկանօք կը վատիաքի լսել :

— Պարոն Յովսէ փամ ծանր պատասխանաւ-
տուութեան տակ կը զտնուի, պատարիսանաւ-
տուութիւնն մը՝ որ արդարեւ անկաւատալի
պիտի թուեր մէզ եթէ փաստերով և ապա-
ցոյցներով չ'ասատապուէր, լուար Քէշէր,
հայցուածք մը նետելով առ Մերունին և առ
Սոփի :

— Համեցէք յայտնել մեզ այդ ամբար-
տանութիւնը, կրկնեց Աքար խոնարհաբար :

— Արդէն յայտնուած բան մ'է . պարոն Յովսէփ մեր բարեկամ ծերունոյն կինը առևանգած է , յարեց Քէշէր ծիծաղադէմ:

— Սուտ է . մրմուաց Յովսէփ խժաձայն , առանց գլուխը բարձրացնելու :

— Ականատես վկաներ կան :

— Խարերայ մարդիկ շատ կը դանուին աշխարհիս երեսը :

— Բայց եթէ առևանգեալ կնոջ այրը հոս :

— Նա ալ խարերայ մ'է , և անոր խօսքերուն կարեռութիւն տուողն ևս լաւ խեզի աէր մարդ չէ , սաստեց նոյնակս :

— Արդէօք պարոն Յովսէփ պիտի յանդընի՞ ուրանալ Արտաշամայի ամուսնանաւէն ՚ի վեր տո նա խրկած անթիւ նամակները , որք միշտ տիրոջ դէմ դաւ մը նիւթելու հրահանդօք լի էին . պիտի յանդգնի՞ ուրանալ վերջին անգամ Արտաշամայի աղատութիւնը փութտանել խոստացող այն նամակը՝ որ բարեբաղդաբար մեր ձեռքն հասնելով ամեն դարձուածոց հասու եղանք . միթէ պիտի կրնայ ուրանալ Արտաշամայի հիւանդ ձեւանալու խորհուրդ տալով ինք իսկ իր րժիշտ անոր այցելութեան դալը և իր թէ մեռած գանելով դիշեր ատեն խումբ մը սրիկայց միջոցաւ զնա իր առաջուց պատրաստել տուած դակաղին մէջ դնելով՝ տունէն դուրս հանել դակաղին մէջ դնելով՝ տունէն դուրս հանել տալը , դուեց Սովի դՔէշէր դիտելով , զի

Յովսէփայ զԾերուկը արհամար հելու մտօք արտասանած խօսքերէն ասստիկ զայրացած էր . և ունկնդիբը բաց ՚ի Յովսէփայ զիրար կը դիմէն զս բնացմամիր , աղախնոյ մը այս աստիծան ճարտասանօրէն խօսիլ կարենալուն , և մինչեւ այն կէտին իր տիրոջը հաւատարմաբոր ծառայենելուն վրայ :

Քէշէր , արդար դատաւորի մը պիս անկը անը գոռող բացմած , աղախնոյն ըսածները թաքնին լրաւցի զ անելով՝ Յովսէփայ ակնարկ մը ուղղեց , այս ակնարկով կուզէր իմանալ թէ արդեօք Յովսէփ պիտի համարձակէ՞ր պատասխանելու :

Փաստարանն հաճութեամբ պատասխանել վախիսքիլը նշանացի իմացնելէն եռքը՝ երկու անգամ հազար , ու մատուցներուն հետխալալով հետևեալ խօսքերը ուղղեց Քէշէրի :

«Կանանց սեռին զրպարտութեան մասին ունեցած յատաջդիմութիւնը որ անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է , կարծեմ անծանօթչէ ձեզ . թէե արանց մէջ ալ կը զտնուի այդ յոտի բնաւորութիւնը՝ բայց չեն կրնար զերազանցել կանանց : Կանայք եթէ ուղին՝ զեղեցիկը կը աղեղացնեն , կոմ տպեղը կը զեղեցիկացնեն , իրենց այսօրուան գովասանած մէկ անձը վազը ամենայն յաջողակութեամբ կրնան հարուածել . եթէ կնոջ մը բարեկամ մէկը նորա ՚ի հարկին բաշեկամական խրառներ տալով զնա անդունդէ մը հեռացնել ու-

զէ, յորում իր անխոհեմութիւնը զինքը ձեւէ
կ'սպառնայ, այն վայրիկենին կինն անոր հետ
ունեցած բարեկամական կապերը կը քակէ,
հետեարար մարդուն անհաջող թշնամի կը
դառնայ, դի կինը իրեն տրուած խրատը իրը
արհամարհանք կը մըռնէ, չուզէր բարեկամաց
խրատուցը անսալ, որով ամեն ատեն գէշ հետ
և տեանքներ ծագելուն շարժառիթ կը լլայ: կան
կանայք, որք այնպիսի փատահութեամբ կար-
տասանեն իրենց առաւելութեամբ լի խօսքե-
րը, որ խոհական մարդիկ անդամ վայրիկեան
մը կը խարուին, ինչպիս որ հրմայ դուք կը
խարուիք աղախնոյն ճարտասանական ձեւը ովք
արտասանած խօսքերէն, զորս իրը ճշմար-
տութիւն կուզէք ընդունիլ:

— Թող իմ խօսքերս առաւելութեամբ
լի ըլլան, թող այս ամեն դարձուածոց իմ
ականատես վկայութիւնս չընդունուի, բայց
արդեօք պիտի ուրանա՞ք վերջին անդամ առ
Արտաշամա գրած ձեր այն նամակը, որ ձեր
նիւթած դաւին յատակագիծը կը համարուի,
ըսէք, պիտի յանդգնի՞ք ուրանալ, դոչեց
Սոֆի զայրագին:

— Կինայ ըլլակ որ խարդախ գրութիւն
մ'է ձեր ըսածը, մը մաց Յովուկի պազօրէն:

— Քաւ լիցի, մենք այդպիսի ցածու-
թիւն մը չենք ընդունիր, ձեր գըշէն ելած է
այն, յարեց Սոֆի վասահածայն, և գրանեն
նամակը Քէշէրի տալէն ետքը և համեցէք

բարձրաձայն կարդալ զայս, ըսաւ ողբքանօք:
Քէշէրի տիրական նշան մը ընելով նամա-
կը Սէքարի տուաւ որ կարդայ, վասն զի ինք
նամակ մը կարդալու չափ կարդալ գրել չգի-
տէր:

— Մաիկ ըրէք, ըսաւ Սէքար խոժողուա-
ճայն, և նախ մոռզի նամակը աչքէ անցունե-
լին ետքը, կոչտ ճայնիւ հետեւելը կարդաց:

Դուստր իմ սիրելի

«Երէկ գիշեր նամակը ընկալայ և յոյժ
որտմեցայ, Եւ սակայն, թիշ ատենէն ապա-
ալ կարողանալով մասքերելով, մալթարուե-
ցայ:

Ներկայիւս կը համոզեմ զջեզ որ, թիշ
մը ատեն ալ ծերայն հրամանացը հնագանդիք,
առանց զինքն աւելի կաազեցնելու, վասն զի
քու ապատութիւնոց պիտի փաթթացնեմ:

Այս առթիւ Հեթումի վերադարձը կա-
ւետեմ Զեզ:

ՅՈՎԱԲԵՓ

— Հիմայ գուցէ պիտի ըսէք թէ՝ «ա-
ռանց թուականի», առանց մականունի ստո-
րագրութեան և առ յն ուղղուած ըլլակը
անծանօթ եղող նամակ մը ինչպէս կրնայ
ըլլալ որ մեր զրչէն ելած ըլլայ, առարկելով
թէ այսարհիս մէջ Յովուկի անունն ունեցող
անձը միայն ես եմ, և դուստր իմ սիրելի

ըսէլովս, ի՞նչէն հասկցաք Արտաշամա ակըն-
կալելս, կը պատասխանեմ թէ, եթէ կերդ-
նուք թէ զայս ձեր դրչէն չէ ելուծ, ես ալ
պատրաստ եմ բաժներս յետ կոչելու, բա-
ւական է որ Եկեղեցոյ Ս. Ականին առջե-
երդնուք, ըստ խորամանկութեամբ աղա-
խնն, զբովէփ դիտելով.

— Հեռի յինէն այդ ցածոթիւնը, այլ
պարձանօք կըսեմ թէ ես դրեցի այդ նամակը,
դոչ'ց Յովակի վատահաձայն :

— Ուրեմն

— Ըսել է որ Սոֆիի ըստաներուն մէջ
առաւելութիւն չկայ, վճռեց Քէ՛լը իշխան օ-
րէն. թէ նամակին պարունակութիւնը և թէ
պատմուստաները մէկ ճամփայ կ'անեն կարծեմ:

— Ո՛չ, այդ պէս չէ, պատասխանեց Յով-
ակի խորխարար, ես արդ նամակին և պատ-
մուստաներուն բացառութիւնը տալիս ետքը,
Սոֆիի իր տիրոջը հաւատարմարար ծառայե-
լու ունեցած պարտաւորութեանը հակառակ
մի քանի արարքնե, պիտի պատմեմ, զոր ար-
դարե / նձգէ՛մ եղած ամրաստանութեանն խիստ
ծանր պիտի գտնէք. տեսնենք Ս.Փի: պիտի
կարենա՞յ արդարութեան ձեռքին խոյս տալ,
յարեց խոժոռագէմ վայրկեան մը վլորի դի-
տելով :

Ս.Փի զարմացաւ և սիրող նետեց, ու
քաջ համոզուելով թէ Փաստարանին խօսքե-
րուն չպիտի կրնայ պատասխանել, որոշեց որ

ալ շխոսի, հետեւ պարար իրը անխռով ու նկնդիք
ըլլալ պատրաստուեցաւ :

Յովսէփ Սոֆիի նեղ պարագայի մէջ ըլ-
լալը առ նա ուզգած մէկ սկնարկովը հասու
եղաւ, այլ չ'նշաբել ձեւացնելով խօսքերուն
թելը ձեռք առաւ :

« Եւ որովհետեւ Արտաշամայի մօր աղ-
գականներէն ըլլալուս, պարտաւոր էի նորա
վիճակին երբեմն երբեմն տեղեկանալ, զի ոչ
հայր, ոչ եղբայր, ոչ հօրեղբայր և ոչ մօրեղ-
բայր մը ունի նա, բայց գործերս չի ին ներեր
ինձ յիւսկիւտար այցելութեան երթուլ իրեն,
ուստի նամակաւ իրեն որպիսութիւնը հար-
ցնել որոշեր էինք կանխաւ : Քանի մը նամա-
կաց մէջ Արտաշամա կը գանգաւակը ամուս-
նէն, իմ պարտքն էր զինքը համբերութեան և
հնազանդութեան յորդորել. զայս ըրի, և մը-
տադիր էի օր մը խիկիւտար անցնելով իրենց
մէջ ծագած գժտութեանց առաջքը առնելու
աշխատիլ, բայց երբ օր մը նամակաւ մը կը-
րած տեսակ տեսակ տանջանքները թուելով
կ'աղերսէր զիս ալ զինքն ամուսնոյն ձեռքն
աղստել, ապա թէ ոչ անձնասպանութեան
նողկալի միջոցին գիմելու մտտղբութիւնը կը
յայտնէր. պարտաւորեցայ այս նամակաւ ևս
քէչ մատեն զինքը համբերելու ստիպել, և
երկու շաբաթ ետքը մօրը միջոցաւ գիշեր ա-
տեն հոս բերել յաջողեցայ. եթէ քիչ մ'ալ զա-
րանէի՝ իր յուղարկաւորութեան հանդիսին

ներկայ գտնուելու դժբաղդութիւնը պիտի ու նենայի, վասնդի ոճրագործի մը պէս զինքը բանտարկած էին, և օրը մի քանի խնդամ ներ կը ծեծեն եղեր, յայտնի է որ նորս խօսքերուն մէջ ալ չափազանցութիւններ կային: Մինչդեռ ես իր դանդասներ, ու լսելով, որ ընդհանրապէս երկու ամուսիններու մէջ կը պատահին, կը վափաքէի օր առաջ զինքն առ մուսնոյն ներկայացնելով խաղաղութիւնը գեշ ըահատաել, յանկարծ վրաս եկած հիւանդութիւնը արգելք եղաւ իմ նպատակիս: այս միջոցին եր ահա որ այս դրագարտութիւնը նիւթուած էին մնգ:

«Սուտէ դադաղի մը միջոցու պինքը վախոցնելու, սուտէ բժիշկ ձևաւալու, վերջապէս բոլորպին սուտէ զ Արտաշաման Հեթումի հետ ամուսնացնելու վափաք ունենալս: »

Արդարեւ այս խօսքերը ցույր տպաւուրութիւն մը բրին ամենուն վրայ, Ծերուեկն անկարող էր Փաստարանին խօսքերուն ուստաժանել, ինչպէս Սովի և վախոնար շրմ ունաքը բանալէ, զի թէւ ինքովինքը խորամանէ կը համարէր, բայց Յովսէփայ վարպետութեամբ արտասանած խօսքերին բոլորովին համբռուած էր յազթուելու մասին, ևթէ համարձակէր բառ մը արտասանել:

իսկ Քէշէր և Մէքար ապշութեամբ զիշրար կը գիտէին, վասնդի խնդիքը Սոֆիի պատմածներէն բոլորովին տարբեր կերպա-

րանք մը առաւ, որով առաջուց պատրաստած իրենց պատասխանները որտերնուն մէջ պահել ստիլուեցան:

Ցանկարիծ Գողիադ գոռողութեամբ յառաջ անցնելով հետուեալ հարցումը ուղղեց Փաստաբանին, յուսալով թէ նա չպիտի կարենար պատասխաններ իւր հարցմանը, զոր ինչքըն լրեն մտաբերելուն վրայ կ'ուրախանար:

— Կամակենուգ վերջին սպարերութեամբը որ Հեթումի վերագարձը կ'աւետէիք, անշուշտ Արամազամայի կուզէիք իմացնել թէ քիչ ատենէն պիտի սպահէք վիրենք ։ այնպէս չ':

— Երբէք, Հեթումի ինձ նրան Արտաշամայի մօր ազգականներէն է ։ որ երկու ամենա ներ վառնա կը գոնուեէր այն միջոցին: և ուրոյ յաջողութեամբ վերագարձը սպարաւոր իր Արաշամայի աւետէլ, եթէ այս պարբերութենէն զինքը սրակելու մոտադիր ըլլալս կ'եղակացնէք: գիտցէք թէ զլթաներով կապուած խելագար մը այդպիսի գաղափար մը չ'կրնար յշանալ, ըստ Ցովակի կ'գնորէն:

Այս պատասխանին վրայ Գողիադի ամօթահար անձայն տեղը երթալ նատիլը ունիընդրոց ծիծաղը շարժեց:

— Ոնցելոյն վրայ միաք չ'ոգնեցնենք բարեկամ, ըստու Քէշէր, կ'ըսէք թէ հիւանդութիւնս արդելք եղաւ երկու ամուսիններու մէջ հաշտութիւնը վերահաստատելու, ահա յարմար առիմի մ'է հիմայ, հաճեցէք զինքը

Հոս մեր ներկայութեան իր ամուսնոյն յանձնել, յարեց իր դատաւորական ազդեցուաթեամբ:

— Արտօշամա լուագոյն համարած է միայնակեաց լինիլ, քան Ծերունեալ մը ձեռքին քաջելքներուն հանդուրժել, ըստ Յովսէփի:

— Եւ ինչո՞ւ լուագոյն չ'համարի, վասպնզի հոս տարիիւրոններ ունի, մաւաց Աւքար հէքնօրին:

— Պահ մը ենթաղրենիք թէ մեր ըսածին պէս ըլլայ Պարոն, կրկնեց Յովսէփ Աւքարի դասնալով, ըսէք ուրեմն թէ՝ ինչո՞ւ այս դիշեր հոս եկաք. զ Արտօշամա յանդիմանելու, թէ ոչ ամուսնոյն ձեռքը յանձնելու. եթէ յանդիմանելու եկաք՝ դիտցէք թէ իրաւունք չունիք յանդիմանել, զի ալ ձեզմէ չէ. իսկ եթէ ամուսնոյն յանձնելու մրտումն ունիք, ի՞նչո՞ւս պիտի համարձակիք առաջարկել առնոր իւր բազդախնդիր կինը վերստին ընդունելու. զի այն տաեն այս հեղինակուած խօսքերուն զրաբրառութիոն ըլլալը պիտի ստուազէք. որովհետեւ անհնարի է որ պաւոյ և անսուան յարդը ճանցող մարդ մը ընդունի ծոցը իւր կինը, որոյ սիրահարներ ունենալին տեղեակիք:

— Պարո՞ն Փաստարան, դուք մեր ըսածները կը խեղաթիւրէք, ըստ Ծերուկը տրամութեամբ. ձեր դէմ մաքառելու համար փաստաբանի մը կը կարօտիմք, զոր դժբաղդարար

հիմայ անկարող և մք գտնելու. մեր ոչ զԱրտօշամա յանդիմանելու և ոչ ձեր զայն տաեւանդելուն զէմ բողզելու եկանք, այլ կուզենք Զեր չնորհիւը վինքը զաւակացը քով տանիլ, որք որբ և անտէրունջ մնացին:

— Այսո՛, այսո՛. զ Արտօշամա առնելատանելու համար եկած ենք մենք, ըստ Սէքար զուողութեամբ զլուխը երեցնելով:

— Լաւ, պատասխանեց Յովսէփ գլխակի կիսական կոր. այլ պարտիք գիտնալ թէ՝ երբ Արտօշամա զձեզ կը մերձէ բոլորովին, և ոչ մէկ դատաստանական խորհուրդ կրնայ իւր վրայ բունանալով հաղանդեցնել:

— Կը յուսակի թէ միմիայն ձեր խրատուցը անսալով պիտի զիջանի վերստին իւր տունը վերադառնալ. մի՛ զլանաք զինքը յորդորելու, որով զմեզ երախտապարտ կացուցանելով ասպաք այսայտակութեանց տառձաքը առած պիտի ըլլաք, որոց պատասխանատուութիւնը ձեր վրայ պիտի թողունք ըստ Քէշէր պազորին:

Ասոր վրայ Յովսէփ և հիմայ ձեզ ներկայացնեմ զնոք և դուք հարցաքննեցէք, » մըրմառալով ծանրաքայլ սենեկէն մեկնեցաւ, զի դիտցաւ թէ Քէշէր բանութեամբ պիտի տանիք իւր ձեռքին զ Արտօշամա, եթէ ինքն յօժարակամ շ'յանձնէր իւրենց :

Արտօշամա որ արդէն Ծերունեալ և Սոփիի, Քէշէրի և Գողիադի առաջնորդութեամբ

գալուստը սենեկին դրան բանալիին ժակէն տեսնելուն խիստ յուզուած էր մօրը հետ , ու անկիւն մը կծկտած կը մասած էր յուսահատ . Յովսէ փայ իրեն մօտենալով տուած նոր հրաշ հանգէն ոգեսրեալ , նորա առաջնորդով մթնամը ըը Ծերտունոյն և իրեններուն դանուած սենեկակը մտաւ զուարթ և անվեհեր կերպիւ . այն միջոցին խորամանկ Սոֆի տիրուհին պատուելու պարտականութիւնը միտք բերելուն՝ ոոք ելած զնա իւր տեղը հրատիւեց , ու գնաց դըրանը տակ կեցաւ ձեռքերը խաչածեւ կործքին վրայ դրած . սակայն Արտաշամա խոժուադէմ զնա դիտելէն ետքը , գաստաբանին թեւաթորին վրայ բազմեցաւ . Յովսէ փի ալ աղախանոյն նստած տեղը նստաւ :

Քէշէր , Մէքար , Գողիադ և Ծերտունին իրենց շնորհակալութեան յայտարար ակնարկներ ուղղեցին առ Յովսէ փի , որնոր առանց գէթակնարկով մը անոնց պատասխանելու , հայրական ժպտով զԱրտաշամա դիտելով բաւ այս ալէս :

* Մէքելի աղջիկս , ինչպէս որ շատ անգամ թէ նամակաւ և թէ բերանացի քու առ ամուսինդ ունեցած պարտականութիւնդ յիշած եմ , զնոյնը կը կրկնեմ դարձեալ . աշա ամուսինդ իւր հաւատարիմ բարեկամներովը կուգայ զքեզ զաւակացդ քով տանիլ . անցելին եղածները մուացութեան մէջ թաղելու և ապագային քեզ հետ սիրով վարուելու խոսա-

մամիր : Դու գիտես թէ՝ ամուսնութեան վախճանը երջանկացնելու համար փոխադարձաբար մէր ունենալու է , առանց որոյ երկու ամուսինք իրարու խէթիւ հայեցէ չ'պիտի դադշրին , և իրենց մատաղ մանկանց թարմ մտցերը իրենց սուրուկ բնաւորութեամիը պիտի մշակուին :

Հարկ չէ ըսել թէ կինն աւելի խօնարհելու է առն և ոչ թէ այրը կնոջ , ուստի իրերեւ հայր կը հրամայեմ քեզ որ անցեալը մոռնալով պատրաստուիս զաւակացդ քով երթալ :

Ընթերցողը իրնայ մակարերել Փաստարանին իրը Ծերունոյն պաշտպան հանդիսանալով առ Արտաշամա ու լցած այս խօսքերէն Ծերունոյն , Քէշէրի , Ալքարի , Գողիադի և Սովիի զդացած բեկրանքը , որք իրենց թշնամի կարծուող այս մարդուն ձեռքը ելնել չնորհակալութեամբ սեղմել կը փափաքէին , և բարի մարդ մ'է եղեր այս կ'ըսէին մաօվի . մէնչդեռ Յօվսէ փ զԱրտաշամա իրենց յանձնելովը եաբէն ընելլիքներուն յատակադիծը կը պատրաստէր :

Եւ որովհետև Արտաշամա ըստ Յովսէ փայ հրահանգի առջի անգամ քիչ մը դժուարութւնք յարուցանելէն ետքը պիտի հնուզանդէր , որպէս թէ կասկածանաց տեղի չ'տան . ուստի շնորհակալի կերպիւ պատասխանեց :

* Քու խրատներդ յօժարակամ կընդունիմ Հայր , և պարտիմ ըստ այնմ գործել

ռամակայն , և ամուսնութեան վախճանը երջանչ կացնելու համար փօխադարձաբար սէր ունեան ալու է . . լսովքերէ գ սաստիկ հողմոյ մը պէս վիրաւորուեցու սիրտս , մտածելով թէ մեր մէջ փօխադարձ սէր չ'կար մինչև ցարդ , և աւ չ'կրնար յառաջանալ , վասն զի անհնարին բան է որ վամբունամեց բնաւորո թիւն մը այսու հեակ փոփոխութեան ենթարկուի . վասն զի երիտասարդ սիրտ մը չ'կրնար համապատասխանել ծերունի սրտի ոը . ասոր ասրացոյց կրնան համարուիլ մինչև ցարդ եղածները , իմ քաշածներս և ոչ մէկ կին ոը քաշած է ամուսնին . ևս մինչև իսկ աղալսնոյս ներկայութեանը նախատուեցայ . բանտարկուեցայ և գանակօծուեցայ , և կը յանդգնիմ բակլ թէ՝ աղսիսինը ինձմէ աւելի կը վայէր ամուսնոյս յարդաները : Աղալսային ալ մեր մէջ ծագելք գդառութիւնք հիմակուց . կը տեսնուի ին ակներւ : ուստի . . . :

— Կը յանդգնիմ Արտա՛շամս այս ամեն անկարգութեանց պատճառը զիս ցուցնել , զոց ծերունին , ընդմիջելով կնրջ խօսքերը , երբ քու մայրդ իսկ երիտասարդ սիրահար մը ունենալու լը խոստափանէր , կարեւի՞ բան էր որ լութիւնը յարդէի այլ ևս . . . : Խրատեցի , յորդորեցի և սպառնացայ , վասն զի պատիւ և անունս այսովէս կը պահանջնիր , բայց դու իմ յորդորանքու առ ոչ! նչ համարելով և հարապատ զաւակներդ ուրանալով երիւ-

տառարդ սիրահարիդ սիրոյն համար վերջաս պէս յաջողեցար հոս գալու . որոյ յոյժ կը ցանկայիր : Տառապանք և յա՞ւ կը կոշես այն համոզումներս , զորս անիրաւ գաղափարիդ յուշարերել տալու համար առ քեզ ուղղեցի :

« Գիտէիր անգութ , որ կեանքս կարձատեւ էր , որ աշնանային տերեւի մը պէս շատ ուշ չիր քեր ՚ի զետին յընալու , և այն ատեն քեզ ձգած ժառանգովս պիտի կարենայիր զաւակորդ . հանգիստ կեանք անցունել , յնչո՞ւ սինքարի մը սիրոյն համար զանոնք մերժելով այս ամեն չարեաց պատճառ եղար . . . : Զաւեկներդ երեսի վրայ ձգելով հոս փախչելու , մայրական գութ չըւնենալու դ մէկ ասպացոյն է : Վերջին անգամ կը յորդորեմ զքեզ դառնալ անոնց բով զնոսա խնամելու , ապա թէ ոչ մի՛ յուսար թէ զիրենք պիտի կարենաս տեսնել յայսմհետէ . ահա այսչափ կըսեմ , ըստ ծերուկը և աչերը առաստաղ տնկած սկսաւ մտածել :

— Մի՛ նորոգէք ձեր սրտին այդ հին վերքերը , պատասխանեց Յովուէփ վստահամայն , Արտաշամս պատրաստէ հնաղանդ / լ ձեր ձայնին . եթէ դուք մեր ընելիք առաջարշ կութիւնը ընդունիք :

— Հսմեցէ՞ք ձեր առաջարկութիւնքը իմացնել մեզ , զոցեց Քէշէլը անձկանօք :

— Նախ , Արտաշամս չ'կրնար այլւայիւսկիւտար ընակիլ , զի զրացեաց բամբա-

աանացը ենթարկուած է և կամաչէ անոնցմէ ,
ուստի պարտաւոր էք ուրիշ տեղ տուն մը
բռնել , երկրորդ , Մոֆի աղախինը ճամբու
դնելու էք , որպէս թէ այսուհետեւ տիրոջ
աչքը մտնելու բգձիւ այսպիսի զրպարտու-
թիւնը հեղինակելէ արդիւուի :

— Կը յուսամ թէ մեր բարեկամը յօժա-
րակամ պիտի ընդունի ձեր առաջարկածները ,
մտածելով թէ աւելի ազէկ պիտի ըլլայ իրեն
երբ բնակութիւնը ՚ի խասդիւղ հաստատէ ,
պատասխանեց Քէշէր զծերունին դիտելով ,
թող Մոփի ալ իւր հայրենիքը ծնողաց գիրկը
վերադառնայ :

— Այս' այս' , եթէ ՚ի խասդիւղ փախադ-
րէք ձեր բնակութիւնը , ալ հանգստութիւն-
նիդ չպիտի խանգարուի և ոչ մէկէ մը վասն զի
մենք հոս եմք , աղաջակեց Անքար գուզարապ :

— Լաւ լաւ , կընդունիմ ձեր տռաջար-
կութիւնքը , մրմարց ծերունին , բայց մինչեւ
որ տուն մը գտնենք՝ Արտաշամա պարտի հոս
Բ * * * փողոցը բարեկամիս տունը անցունել :

Այս պատասխանին վրայ Յովէմի առ
Արտաշամա գառնալով՝ յարեց խնդագին ,
« պատրաստուեցէք վաղն առաւօտ Բ * * *
փողոցը երթալու ։ »

— Հաճեցէք այս գիշերուրնէ խրկել , ը-
սաւ Գողիագ , զի կը կամկածէր թէ Յովէմի
գիշերը ուրիշ վարպետութիւն մը նիւթելով
Արտաշամա չ'յանձնէր իրենց ,

— Լաւ , ատոր ալ կը զիշանիմք , ըստ
Քովակի եռանդալից , ազատ էք զինքը հիմա-
կաց տանելու :

Արտաշամա առանց ընդդիմութեան գնաց
ապաւրաստութիւն :

Դրեմիէ ժամը չորսն էր , երբ ծերունին
ընդ Արտաշամա Անքարի և անոր մարդիկնեւ-
րուն առաջնորդութեամբը Գանտարանին տու-
նէն մեկնելով Բ * * փողոցը կը մտնէր . Յով-
էմի ալ ետքէն անոնց գլխուն բերելիքները
կանխաւ . այսին Սարրուեցոյ պատմելով , կը
ծիծաղէր ծերունուոյն այն շափազանց ուրա-
խութեանը վրայ՝ զոր տարած յաղթանակէն
պշացեր էր :

ՊԼԱԽԻՄ ԺԵ

ՄԵՐՈՒՆԻԹՅՈՒՆ ՄԱՀԸ

Սեպտեմբերի վերջերը Հեթում վաճառուականություն հետ բումէլի Հիսարէն՝ ՚ի խաղաղ վերադարձաւ :

Աշդէն Յովսէփ վաճառականին ժառանգէն իննուուն ոսկուց գումար մը երխառարդին ձեռքը հասնելը լսելուն՝ անձկանօք կը փախաքէր զայն տեսնելու . ուստի նոցա ՚ի խասդիւղ վերադարձած օրուան իրիկունը յանդեցաւ զշեթում Միւտլիճէի նաւամատուցի որճարանը տանելով եղելութիւնը միամի անոր պատմելու , և ծերունւոյն դէմ նիթած դաւը ՚ի գլուխ հանել կարողանալուն համար զայն վատահացնեցով ութմուն ոսկի չորթեց , առարկելով թէ Եղեր-Մէքարեանց խումբը կաշառով իրենց կողմը կանցնէին , որով առանց դժուարութեան հանդիպելու զերուկն ՚ի գերեզման պիտի գլատրէր և զիրենք Դեկտեմբերի 19 ին ամուգնական կապովը պիտի մնացնէր , վասն զի թէ ծերուկը բնակութիւնը խառաջիւղի Զ , Ա * * * փողոցի 8 թիւ տունը փոխադրած էր , և թէ աղախինն Սոփի իւր հայրենիքը ճամբառած էր :

Հեթում , երկու տարիներէ ՚ի վեր փափած երջանկութիւնը վայելելու ըղձիւ յօւարակամ նոյն գումարը Յովսէփայ ձեռքը դրաւ , մինչդեռ այն գումարին մէկ մասովը կրնար իւր կարօտ ընտանեաց ապրուսաի ծախուց բեռը քիչ մը թէթեցնել , որոց օգնելէ դաշտած էր տիրոջը մեռնելո՞ն ՚ի վեր , և որք յետին աստիճան չքաւորութեամբ կը նեղուէին , վասն զի ձկնորս Մատթէոս ծեր միանգամայն հիւանդ լինելուն այլ ևս աշխատելու կարողութիւն չունէր . և նաւավար Թումասի օրէ վասակած ութը տասը գահեկանը թէ իւր և թէ եղօրը ընտանեաց օրականը ճարելու անկարող ըլլացն , իւր և եղօրը կինը լուսացարարութիւն ընել ստիպուած էին :

Հեթումի փափաքած Դեկտեմբեր 19 ի մրայէն երկու ամիսներ անցեր էին , ու դեռ Փաստաբանն անփոյթ էր իւր խոստմանը յայնժամ այս վերջին անգամ ալ խաբուելուն համար յուսաքեկ խելացնորի մը նման ինչ ընելիքը չգիտէր , և չէր ախորժէր զՅովսէփ տեսնելու , հապա սկսաւ դինետանց անկիւնները թափառիլ , սրտին կատաղութիւնը ողիին զօրութեամբը վանելու մոօք :

Օք մը երբոր գինետան մէկ սեղանին տոջե նստած ձեռն ՚ի ճակատը կը մտածէր յուսահատ , միտքը դրաւ որ գինեպանին աշուն հետ սա նամակը խրկէ առ Յովսէփ :

Տէր իմ:

Վարանք և տարակուռանք դիս չորս
կողմանէ պաշարած են . նկատելով որ երկու
երարու ցանկացող երիտասարդ սրտերը ան-
ռութելի կերպիւ կը խոցուէք միշտ խարիս-
տով : Մինչև ցարդ ձեռք բերած ուժիներս
որը բաւական զումար մը կազմելով կրնային
ուսպագայ անդորրութեանս երաշխաւորել ,
յօժարակամ Զեր ձեռքը լցի , որպէս թէ փա-
փաքած սիրոյ երջանկութիւնը վայելիմ : Դուք
կրնաք մտարերել երիտասարդ սիրահարի մը
և իր սիռուելոյն դիրար վայելու ըղձիւ այս-
շափէ ատենէ 'ի վեր քաշած տառապանքը ,
զթացէ՛ք , զթացէ՛ք քիչ մ'ալ , վասն զի 'ի
գերեզման պիտի առաջնորդէ զմեզ Զեր այդ
մնթացքը , որովհետև Դեկտեմբերի 19 ի վրայ
երկու ամիսներ ալ սահեցան , ու տակաւին
դուք անփոյթ էք ձեր խոստումը կատարելու :

1866 Գետրվար 20

'ի Խասդիւղ

Վհատեան

Հեթթիւ

Յովսէփայ սիրուը այս խօսքերէն փոխա-
նակ 'ի գութ շարժելու սկսաւ ծիծաղիլ , ե-
րիտասարդին քթէն բանելու յաջողելուն հա-
նար . յիրաւի իր պատրաստած դաւը գոր-
դադրելու կը ճգնէր , բայց ոչ թէ երիտասար-
դին իրեն դէմ ունեցած սրտմտութիւնը փա-

րատելու մոոք , այլ մեզի դեռ անժանօթ ե-
զող իւր ունեցած նպատակին հասնելու ըլ-
ձիւ :

Երջապէս 1866 Մարտ ամսոյ սկիզբնե-
րը պարագաները սկսան օգնել իրեն :

Նամակ մը ստացաւ Արտաշամայէն , թո-
թովախօս Միքրանին ձեռօքը խրկուած . զի
թոժովախօսը ջուր կը ելու պատրուակաւ . Յով-
սէփայ չնորհիւ Արտաշամայի տունը մտնել
ենելու աղաս էր : Յովսէփի ամսէ մը 'ի վեր
Արտաշամայի այցելութիւն տալէ գաղրած-
էր : պատրաստած դաւը գործադրելու անկա-
րող գտնուելուն համար ինքնին զայրացած ,
միանգամայն Արտաշամայէն յանդիմանու-
թիւները չ'լսելու համար , որով Արտաշամա-
նուակ գրելու ստիպուած էր . և որովհետեւ
կրնուր ըլլալ որ նամակները գարձեալ ուրիշի
մը ձեռք անցնին , ուստի ուրիշի մը անհառ-
կընալի կերպով գրել որոշած էին 'ի հարկին ,
որ էր նշանակեալ ամէն մէկ բառին սկզբնա-
տառերը միայն կարդալ :

Պատճէն նամակի :

Երկինք Բարունի Եղեն Քարոզ . Օր-
նեալ Բարունապետ Էապէս . Ծանիր Երկիր
Բոպէ Ողորմած Իիծել Նշան Խիկապէս Նսեմ .
Հանդիստ Խոկ Վասն Այնորիկ Նզով Դժոխը ,
Էին : Ամենայն Բոպէ Դրախտ . Գաւառ Որպէս
Ռամկական Ծեր Խմաստակ . Սուրբ Կայ Առաք

եղեւ Լոյս Որպէս Յոյս . Պայծառ Արև Տէր
Երկինք Համօրէն . Ամենայն Ռամիկ Իրրե
Թագ Ընկալ . Հատո Այժմ Ալիւն Աստի Դա
Խօթ Էռթիւն :

Ըսել Կուզէր թէ՝

« Երեք օր է Մերինին Հիվանդ է .
ԱՐԴ՝ ԳՈՐԾԻ ՍԿՍԵԼՈՑ ՊԱՏԵՀ ԱՌԻԹԸ ՀՈ-
ՄԱԾ է : »

Անհնար է նկարադրել Յովսէ Փայ այս
տողերէն զգացած ուրախութիւնը , խոփոռ
այտերը գունաւորեցան . շրմ ունքը ժամանան,
և սիրոը զօրաւոր կերպիւ կը փափախէր ,
ուստի առանց վայրկեան մը ուշացնելու հե-
տևեալ պատասխանը ուզդեց առ Արտաշամա :

« Չարաչար Ընկալ Աւոն Լուսին Աքել
Յովսէ , Աղիմպիա Բամիկ Բիւզանդ Ժանտա-
մակ Խահակ Շնորհալի կենօք . Բազ արատ
Եղիսէ Բամիկ Ենովք Լուսին . Տրդատ Անտոն
Խահակ . Աւետիս Յակոբ Աւոն , Զերմեռանդ
Ացտաշէն Նշան Աղարիս . Իրրե Բովէ , Յաւա-
գին Անանիս Վրդանէս Ընձուխտ Ամինն Արշակ
Խահակ Տիգրան Կիրակոս Անդրէաս Յանկալի
Ընդելակ Նշան Եղիսէ Աերինք Աղիմպիա Յովսէ .
Դրախտ Եպիփան Ղազարոս Եղիս Բարունի .
Տրդատ Արշակ Աւոն : Մելքոն Խահակ . Եղին
է Բամիկ Կարապետ Նշան Չարաչար Խակ Յո-

պէ . Հնազանդ Բովէական Անտոն Հեղիկ Ար-
շաւիր Ներսէս Գրիգոր Խահակ . Գէորգ Որպէս
Քարունի Մանեայ Անդրէաս Դաւիթ Բովէ
Եին : 2 Օրէնք Բամիկին Խական Նսեմ . Մա-
նօթ Եղեն Բամից Ընտանի , Դաւառ Երկիր
Քարունի Ենովք Զգաստ Մելքոն Անտոնիա Նը-
շան . Պողոս Խահակ Տեղեմաք Իրրե . Դաւիթ
Ներսէս Եղիս Ներշապուհ Քերովբէ :

Ըսել Կուզէր թէ՝

« ԶԵԼԼՈՑ ՈՐ ԲՃԻՇԿ ԲԵՐԵԼ ՏՈՒ , ԱՅԼ
ԶԱՆԱ ԻՐ ՑՈՒՔ ՍՍՍՏԿԱՅԸՆԵԼՈՑ ԴԵԼԵՐ
ՅԱԼ : ՄԻ ԵՐԿՆԶԵՒ , ՀՐԱՀԱՆԴՍ ԳՈՐԾԱԴ-
ՐԵ : 2 ՕՐԷՆ ՄԵՐԸ ԳԵՐԵԶՄԱՆ ՊԻՖԻ ԴԼ-
ՆԵՆՔ : »

Յոթովախոսին այս նամակն առնել չուե-
ցն ետքը , Յովսէփ անմիջապէս զՄէքար Փենտ-
առել ատալ յաջողեցաւ ձեռք ձգել , զի քաջ
գիտէր թէ , որովհետև Մէքար անկուտի վի-
ճակի մէջ էր այն օրերը , քանի մը կարմրուկ
ռսկիներ ձեռքը անցնելուն՝ ամեն բան աչքը
առնելով զՄէքուկն ՚ի գերեզման կրնար գըլ-
առըրել :

Երրոր Մէքար առանց ընդդիմութեան
քայս գործն ՚ի զլուխ հանելու համար քսան
ռակի պահանջեց , Յովսէփ անմիջապէս տասր
ռակի ձեռքը դրաւ մնացեալն ալ ՚ի վերջոյ վր-

ձարելը թուռամմմիք ։ Աէքար այս վաստակամը
բնդունեց , հոդ չէր իրեն համար եթէ ետքէն
առնելիք տասը ոսկին շ'վճարուէր , զի կրնար
զՅովսէփ մատնելով ինքդինքը արդարացնել :

Որչափ որ Յովսէփ Աէքարի այս գործը
լմացնելուն համազուած էր և ինքնին կ'ուրա-
խանար , բայց վատանգաւոր անձ մը ըլլալէն
կրակածելով՝ տունէն մեկնելու վայրկենին յա-
ջողեցաւ աս հարցումը ուղղել անոր : իմանա-
ւու համար թէ արդեօք վատահեցուցիչ պա-
տասխան իմը խիստի Ալրեա՞ր տալ . « ի՞նչսէ ա-
զործի պիտի սկսինք բարեկամն » :

— Նախ և առաջ , ըստ Աէքար վատա-
հաճայն , պարտիմք հոս գանուած իւր բարե-
կամին այն է Յ . . . անուն անձին որդւոյն
իմացնեմք ծերունւոյն հիւանդութիւնը , որ-
պէս թէ երբ ՚ի վերջոյ նորա յանկարծական
անը լսէ՝ կասկածի շնրթայ . ես պիտի յա-
ջողիմ այս երեկոյ այն անձը գոնէ կէս ժամ
ծերունւոյն տունը տանել , դուք ալ պարտա-
ւոր էք Թոտորեանց խումբը գտնել և երկու
որ երգը առաւօտուն կանուխ գագաղը ծե-
րունւոյն տունը բերել տալու յաջողիք , ուր
պատրաստ պիտի զտնեն ծերունւոյն գիտակ .
ահա այսչափը կ'իմացնեմձեզ , մնացեալը ինձկը
վերաբերի , յարեց աշխուժիւ և բաժնուեցաւ :

Այս պատասխանին վրայ Յովսէփ ուրա-
խացած Աէքարի տուած . հրահանդը գործադ-
րեց :

Մարտի 21 րդ օրուան ժամը չորսին .
Աէքարի առաջնորդութեամբ , Թոտորեանց իւրմ-
րին աջակցութեամբ , Եպեր — Աէքարեանց
խմբին , Յ . . . անուն անձին որդւոյն , Յով-
սէփայ և Հեթումի ներկայութեամբը երեք
քահանայներ ծերունւոյն դադաղը ուղղակի
՚ի գերեզման կը տանէին : Աչ որ կռահեց թէ
ծերունին նոյն գիշերը թունաւորուած էր Աէ-
քարի ձեռքօք , որնոր թաղման հանդէսը կա-
տարուելին անմիջապէս ետքը , դեռ յուղար-
կաւորք չ'ցրուուած , Յովսէփայ ձեռքէն տա-
սը ոսկին առաւ : Հեթում ալ նոյն գիշերը
ֆաստարանին երթալով Աւալանեմբերի 23 ին
իրենց հարանեաց հանդէսին կատարուելուն
վճիռը խնդութեամբ ընդունեց :

Արտաշաման , ըստ վաստարան Յովսէփայ
հրահանդի երեսուն տոկոյ գումար մը կրցեր
էր փախչնել ծերունւոյն սնտաւէին , զոր ան-
միջապէս Յովսէփ յափշտակեց . մնացած հա-
րըստութիւնը որ եկամուտներէ կը բաղկանար .
ծերունւոյն եղրօք որդւոցը բաժնուեցաւ .
վասնզի Արտաշաման ծերունիին զաւակ մը
չունենալուն՝ տարող հարստութեան տէր
չեղաւ . միմիայն ժառանգին մէկ չորրորդ մա-
սը որ 600 ոոկւոյ արժողութեամբ Պալաթիոց
լոյցտաի ճամբուն վրայ խանութ մ' էր : Ար-
տաշամայի մնաց :

Ծերունւոյն մահուանէն երկու ամիս եւս-
քը . այսինքն 1866 ի Յունիս ամսոյ տիկիդաները

Արտաշատին իր զաւակներով թ. Ա. * * * փա-
ղոցի գլուռ վահառառկանուհայն տան պատր-
ախովին վրայ նայող մօրը տունը դնաց բնակե-
ցաւ :

ԳԼՈՒԽ Ժ. Զ.

ԱՆՍՏԻԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՇԱՄ

Փաստաբան Յովսէփ Եզեր — Աճքարեանց
խմբին դէմ տարած այս յաղթանակէն, այ-
սինքն զԾերուկն 'ի դերեզման նետելով զԱր-
տաշամա նորա ժանիքներէն ազատել կարո-
ղանալին ետքը, զդաց թէ ալ ձեռք բերած էր
իւր սրտին բարձանացը հասնելու այն ժամը,
այն առիթը՝ որոց այնչափ ատեններէն 'ի վեր
յցի կը փափաքէր, և զոր տիկին Մաքրուկիէն
'ի զատ ուրիշի մը յայտնած չէր : Ուստի նոյն
գեշերը գՏիկին Մաքրուկի և զԱրտաշամա
Ախտլիւմէի պարտէ զներէն մէկուն մէջ հաց-
կերոյթի մը հրաւիրեց :

Տիկնայք սիրով սղաւնեցին այս հրաւէ-
րը, և երեկոյեան ժամը 42 ին պարտէզ մտան,
ուր արդէն պարտիզպանուհին ըստ Յովսէփայ
հրամանի գեղջկական սեղան մը պատրաս-
տած էր :

Խաղաղ և պայծառ գիշեր մ 'էր . լուսի-
նը, այն հնգօրեայ լուսինը փալիլո՞ն աստ-
գերով շքապատեալ այս գեղջկական սեղանին
կը թափանցէր, երեկոյեան քաղցր զեփիւրը
ծաղկանց թերթերէն անոյշ հոտ մը կը քերէր

և կը զովացնէր մարմինները . պարտէ զները ու-
ռոգելու համար զործածուած ջուրը դեռ
անկող օձասպոյտ ճամբաններու մէջն կը սո-
զակէր մրմններով . Գարէ — Աղանի լերան բըլ-
րոյն վրայէն երգչի մը ներդաշնակաւոր ճայնը
կը լուէր և սիրահարական երգ մ'էր այն , որ
գողցես Յովսէփայ սրտին թարգման խօսքե-
րովը հիւսուածէր , որով կ'ստիպուէր մերթ
հառաջանքներ արձակել և մերթ խորհրդաւոր
ակնարկներ ուղղել ու Արտաշամա , որնոր
զոյն կը դիմէր խնդադին , առանց նորա հա-
ռաջանաց և հայեցուածոցը շարժառիթը դիմ-
նալու :

Ճաշի ժամանակ Յովսէփ չ'կարողացաւ
իւր սիրու բանալ Արտաշամայի , զի թէև կը
ջանար խօսակցութեան նիւթը փոխել , բայց
նա միշտ դաւաթներ առաջարկելով Հեթուումի-
ւ իւր չնորհակալութիւնքը անոր յայտնելէ
շէր դադրէր . սակայն ճաշն ետքը , ժառա-
գարդ նեղ ճնմելիքներու մէջ պատաժ ստեն-
սին յաջողեցաւ տիկին Մաքրուհուոյ զիրենք
առանձին թողլով տուն երթալու ակնարկել .
որնոր արդէն նորա ակնարկին շարժառիթին
հասու ըլլալով յօժարակամ հնազանդեցաւ :

Յայնժամ զ Արտաշամա պարտիզին մէկ
անկիւնը տեսնուած ծառին տակ տա-
նելին ետքը , եւանդեամբ նորա ձեռնը բռնե-
լով այսպէս ըսաւ :

* Անբեցեալը իմ Արտաշամա , վերջապէտ

յաջողեցանը ձեռք բերել այս երջանիկ վայր-
կեանը՝ որոյ յոյժ կը փափաքէինք այսչափ ա-
տենէ՛ի վեր . այլ ևս աղատած ես դազանի մը
ճիրաններեն , և երջանիկ ապագայ մը պիտի
վայելես եթէ իմ վերջին խրառուցս անսաս :

— Զեմ յիշեր թէ մինչև ցարդ ձեր կա-
մացը հակառակ վարժանց ; մէջ գտնուած ըլ-
լամ , պատասխանեց Սրտաշամա չնորհալին
կերպիւ , և այսուեւես ալ մինչև ՚ի գերեզ-
ման Ձեր հայրական խրառուցը կը կարօտիմ ,
զի քու չնորհիւդ աղան ծերունուց մը ժանիք-
ներէն աղատեցայ , քու չնորհիւդ այս աղատ
ողը կը չնչեմ և [մինչև գերեզմանին դուռը
քու օդնութեանդ կը կարօտիմ , յարեց վատա-
հաձայն :

— Արդէն ՚ի քեզ վստահ լինելուս կը
համարձակիմ հետեւեալը ուղել , կրկնեց Յով-
սէփ խնդադին , նորա ուազ վայրիայելով ,
ուստի լաւ ուշաղիր եղիր խոռվերուս :

Սրտաշամա հետաքրքրութեամբ ունկնդիր
լինել պատրաստուեցաւ , որով Յովսէփ շարու-
նակեց այսպէս :

« Օր մը երբ սրտակցորդ բարեկամնե-
րէս մէկուն հետ սենեակս նոտած կը խօսակ-
ցէի , ահա ընկալայ քու այն նամակդ՝ որով
կ'աղերսէիր զիս ծերունոյն ճիրաններէն ըզ-
քեղ աղատել , նամակդ մտովի կարդացած ա-
տենս դիմացս վրայ նկարուած տխրութիւնը
բարեկամիս հետաքրքրութիւնը զարթուց , և

աղնըրսեց զիս մտածմանց շարժաւոփթը յայտնել, աւանց ընդիմութեան պատսեցի անորքու քաշած տանձանցներդ և իմ գքեղ աղատելու համար ճար մը դունելու անկարողութեան մէջ ըլլալս . բարեկամո , որ Հեթումէն հարուստ , Հեթումէն աւելի բարեսիրա միանգամայն աղնուական սերնդէ մը յառաջացածէր , եռանդալից ձեռնս բանելով և կարեկից ձայնիւ սա խօսքերը ուղղեց ինձ . « Ար վշտիք բարեկամո այդ անմեղ կինը դաշնի մը ճիրաններէն աղատելու համար ամեն ջանք՝ ի գործ դնելէ . երկինք կը վարձատրեն ամեն անոնք , որք անմեղին իրաւանցը պաշտպան կը կենան և զայն բռնարարողաց դէմ կը ճակատամարտին . » ահա այս խօսքերը զիս քոջակերցին քու աղատութիւնդ փութացնելու մասին յանդուդն ձեռնարկութեանց դիմեցաւ , և վերջապէս քու աղատութիւնդ անորուետած ատենս գքեղ իրեն կնօւթեան առնելու փափաքը ինձ յայտնեց . չ'մերժեցի իւր առաջարկութիւնը զի քաջ դիտէի թէ Հեթումէն աւելի արժէք ունի , թէ դու պիտի հեազնութիւն իմ հրամանիս , որ է զնա ամուսին ընդունելքեղ . ահա համած է ժամանակը սիրելիս , եթէ կուզես աղատայ անխոռվ նրջան կութիւն մը վայելէլ , պարտիս ընդունիլ զինք .

— Զէ՞ք զիտէր Տէր իմթէ այս սիրամահմիոցն Հեթումի նուիրած եմ , թէ զ Հեթում կը

ինպրեմ և ոչ ուրիշը , ամեն բարի յատկանթեամբ զարդարուած մարդ մ'ալ ըլլայ ձեր ըսածը՝ գարձեալ կը մերժեմ , և ոչ ոք կը համարձակի բանաւալ իմ վրաս : Հեթում և Արտաշամա աղքատ են , իրենցմէ և ոչ մէկուն որպին մէջ փառասիրութեան ոդին կը տիրէ : Քանզի աղքատ սրտերու մէջ աւելի կը խայտայ կաթուգին սէրը քան հարուստ սրտերու մէջ . ուստի այլ ևս այս մասին մի՛ խօսիք ինձ Տէ՛ր . բայս . Արտաշամա արհամարհու ձայնիւ :

— Աւսկի՞ց քու վրաղ . այդ անյուռալի փոփախութիւնը Արտաշամա , գոշեց Յովմէիր զգացած կատաղութիւնը զոպել աշխատելով . դու չէի՞ր իմ հրամանաց հնազանդիլ խոստացողը , է՛հ , քանի որ կը յանդգնիս ինձ դէմ , քանի որ այլ ևս (կարօտ շես ինձ , ո՞ն իմ աշխատանաց վարձը վճարէ :

— Ի՞նչ ըսել կուզեք Տէ՛ր , հարցուց Արտաշամա շուարեալ :

— Ըսել կուզեմ թէ՝ ով որ իրեն համար եղած աշխատութիւնը անվարձ կը թողու , դատապարտելի է առաջի Աստուծոյ և մարդկան , ով որ իւր պարտը կը մոռնայ՝ պատժապարտ կը մնայ , ու ով որ երախտամոռ է , հրեշ մ'է : և ոչ թէ բնութեան անյեղի օրինօք հրահանգեալ մարդ :

« Բացատրենք խօսքերնիս : Այսչափ տեհուան անխոնջ աշխատանաց վարձքն գքեղ

միայն կը կարծէի, քեզի համար կ'ընէի ու ոչ
թէ Հեթումի, և քեզով միայն պանծալ կը
յուսացի. բայց հիմայ երբ կը տեսնեմ թէ
դու առանց իմ անոննո տարու Հեթումի վրայ
կը խօսիս, ես մահուան կը ցանկամ ողպէս
թէ արտասուացյալ արժանանամ: Յայթութիւն
մը ձեռք բերած առենս քու մէկ նայուածքու-
մբ կը մասաւորուէի, քու մեղրակոս շրթե-
րէ լածամիթարիչ խօսքերէս նատեսնաւանդ
իմ՝ ի քեզ ունեցած կաթուդին սէրէս կարողաւ-
ցայ հիւանդութեանս յաղթել. ամեն յան-
դուզն ձեռնարկութեանց մէջ քու սէրդէր զի՞
քաշընքողը և ոչ թէ Հեթումի աղաչանքը՝
Արդեօք բաւական չեղան իմ քեզ մասուցած
ժառայութիւններու. ահա Ծերուկը թունաւո-
րեցի, զքեզ և զաւակներդ ազատեցի, յուսա-
լով որ գու զիս պիտի սիրեա ինչպէս որ ես
զքեզ կը սիրեմ. բայց արդ գաղտնի հաւա-
շանքներդ, երկիւզալիր փայփայանքներդ,
խուզայոյդ հայեցուածոցդ մէջ գաղտնի ար-
տասուքներդ, ամենքն ալ կ'ապացուցանեն որ
դու երջանկութիւնդ Հեթումէն կ'սպասես,
առակայն ո՞ւր է իմ աշխատանացս վարձքը...
Զիս սիրելուդ այնչա՛փ վատահ էի՞ ի քեզ որ,
մինչև իսկ Սրբել բառն ինձ աւելորդ կը հա-
մարէի ըսել:

— Անաղորոյն նախատինք մ'է այդ ինձ
դէմ, ազադակնց Արտաշաման տարատիսահար,
ձեռնը ետ քաշելով:

— Քաւ լիցի, ընդհակառակն փառք մ'է
քեզի իմ զքեզ յօժարակամ սիրելս. ես քեզ-
մէ աւելի պատույդ նախանձախնդիր եմ Ար-
տաշաման, իմ հետատեսութեամբս քու ապա-
գայդ կը գուշակիմ, եթէ կուզես խաղաղու-
թեամբ և երջանկութեամբ քու կենացդ մաս-
ցորդ օրերը անցունել, ընդունէ զիս, մտածե-
լով թէ Հեթում ծառայական սպաշտոնի մէջ է,
և անհարող է քու և զաւակացդ օրապարիկը
հայթայթելու, վասնի վաճառականը մեռած-
է, և արդի առած սմբականը առաջինէն շատ
նուազ, որով պիտի ստիպուիս օրն ՚ի բռն
լուացարարութեամբ տաշտերուն տակ կամ
ասդագործոց առջև տանջուելով ձեռք բերած
ջնջին գումարէդ զաւակացդ ափ յափոյ հայ
և ճրագ մը առնելիդ ետքը, մասս մ'ալ տանը
անկիւնը բազմող ամուսնոյդ ձեռքը զնելու
յատկացնել, ինչպէս որ շատ մը իանայք այս-
պէս կ'ընեն . . .

« Հեթում միմիայն իսր սիրոյ քաղցը յա-
դեցնելու համար ցանկայ ՚ի քեզ և ոչ թէ մըշ-
տընչենաւորակիս սիրելու. այս այն Հեթումը
չէ՞ որ այսչափ արկածներու հանդիպելնուս
պատճառ եղաւ, նա չէ՞ր որ հիւանդութեանս
միջոցին ինձմէ միանդամայն ՚ի քէն խորչեցաւ,
մինչ պարտաւոր էր ստէպ քեզի այցելութիւն-
ներ տալու. մտածէ՛ անդամ մը Արտաշաման:
թէ հիմակուց անհաւատարիմ գտնուող Հե-

թումը՝ ի վերջոյ ինչե՞ր պիտի չ' բերէ զիմուդ :

Փատարանն այս վերջին խօսքեցը արտասահմած ժամանակ Արտաշամայի վրայ զարժանալի փափառութիւն մը նշմարելուն՝ կրկնեց եւանդեամբ :

« ԱՇ, դեռ մօրդ և քեզի չի ծանօթացած երբ քու մէկ նայուածքէդ սիրտս յուղուցաւ . դեռ ով ըլլարդ չ' զիտցած՝ ոկայ զքեզ սիրել . երջանիկ կը համարէի ինքնինքն, և անգամ մը հետդ տեսնուելու համար կեանքս զոհել կ' ուխոտէի . վերջապէս Երկինք իմ բաղնանքներս կատարեցին . յաջողեցայ մօրդ հետ բարեկամանալ, և երբ զքեզ ծերուելոյն ձեռքը չ' յանձնելու համար զնա կ' աղերսէի, դու ՚ի պատասխանի իմ աղաջանացս, չնորհակալութեանդ յայտարար ակնարկներ կ' ուղղէլոր ինձ և ՚ի խորոց սրտից կը հառաչէիր . այն ակնարկներով և հառաջանքներդ ուղարի պէս թափանցեցին իմ սրտիս, կը կարծէի թէ զնովի իմ վրայ ունեցած սէրդ կը յայտնէիր, և երբ այս սիրտս քու առջել բանալ կը փափաքէի՝ բազդը լոռնդուններ յարոց տոջես, բայց քառնութեամբ այդ խոչնդուսներուն յաղթեցի անսասն երջանիկութիւնդ վայելելու յուսով՝ Պայրդ հաճեցաւ զքեզ ինձ ամուսին տալու . բայց ես քու հաճութիւնդ ամուսիլ կը փափաքէի, և այժմափ ատեններ սպասելիս եւգոր առա յարմար առիթը ձեռք բերի սիրտս բանաւուր թէ մայրդ և թէ զաւակներդ պիտի օրհւ-

նեն մեկ այս սրբազն կապը, և թշնամիները՝ նուս զօրաւոր ատելութիւնն մեր զօրաւոր սիրով պիտի խաղաղի:

Այս Արտաշամա այս խօսքերուն ՚ի պատասխանի հաճութիւնն նշան մը ցոյց տուաւ, Յովիչի անսպառութ ուրախութնամիր զայն դըրկելով՝ յարեց . « ա՛հ, Արտաշամա, ամեն ունի յայտնեցիր քու հոգւոցի վեհանձնութիւնը, քու սիրտդ ալ կը վկայէ թէ նախամեծարեմ քան Հեթում, այնպէս չէ» :

— Ո՞վ ըստ թէ չէ, մրմիւց Արտաշամա վաստանածայն :

— Աւրեմն ամեն բան լինցած համարելու ենք :

— Այդպէս կը ըսէք :

— Կ' ընդունիս զիս :

Արտաշամա գլուխը խոնհարկեցուց՝ բաց չպատասխանեց :

— Ըսէ՛ս սիրելիս, կ' ընդունիս զիս :

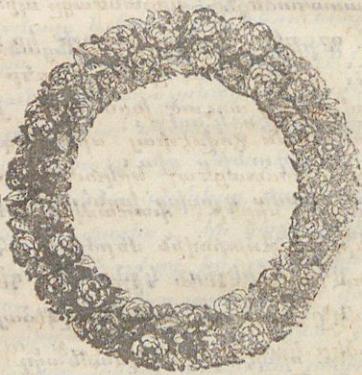
— Կ' ընդունիմ, ըստ մեզմ ձայնիւ :

— Եւ որպէս թէ թշնամեացդ աչքերէն հետի ըլլաս, կը խոստանամ մեր բնակութիւնը աւրիչ աել մը հաստատել :

— Բարի, ես ալ արդէն զայդ կը մտածէի :

— Օն ուրիմն երթանը աւետել մօրդ քու հաճութիւնդ, որոց անհամենը կ' սպասէ :

Խոստմադրուժն Արտաշամա աշխափէս շուռ
մոռնալով իւր երկամեայ սիրահարը, Փառաւա-
րանին սիրաը ընդունեցաւ, և Օգոստոսի մէջ
պատկուելով ընդ Յօվսէ փայ, մօրը և զաւա-
կացը հետ Սամաթիոյ ծովեպերեայ տուներէն
մէկոն մէջ հաստատեց իւր բնակութիւնը :

ԴԼՈՒԽ ԺԷ

ԳԱՎԵՐՁԱԿ

Ընթերթողը կրնայ մատաքերել Հեթումի
զգացած ահն ու սարսափը երր Արտաշամայի
Յօվսէ փայ հետ պատկռելով գիւղին փախչել-
նոն լուրը առաւ, որ ատեն ինք Սեպտեմբերի
25 ին կատարուելիք հարսանեացը պիտույքը հո-
գալով կ'զրադիք : Անհաւատալի կը թուեր ի-
շեն թէ՝ Արտաշամա զինքը խարեր էր, թէ
մոռնալով իրեն առած խաստամբը յանդգներ
էր Փաստաբան Յօվսէ փայ սիրաը գողնալու .
թէ իրեն խաստացեալ երկամէաց սիրաւարը
զր յոյժ կը սիրէր, փաստաիրութենէն մէկ
վայրկենի մէջ բոլորովին մերժելու համեր էր .
թէ նորա խանդակամ սիրով լի կարծեցեալ
արտօն մէջ զինքը անրածելի կերպիւ խոցո-
առելու օձեր կան եղեր պահուած : Սակայն ա-
մեն բան լմացեր էր արդէն . կը մնար իրեն
գերեզմանին կափարչին տակ ծածկուիլ քան
այլ ևս աշխարհի զրայ ապրելով թշնամեացը
հետջնական ժամփաները տեսնել . վասն զի զբա-
ցաւ թէ եթէ զԱրաշամա զնոտուիր իւր ցա-
ռակ սիրաը անոր առջև բանալով իրաւունք պա-
հանջնելու, անօդուոտ բան էր . անգանջ չափառի

Պաշտէր իւր խօսքերուն և գուցէ աւելի թուանալից սլաքնէր պիտի ուզդէր իւր սրտին :

ԱԼ սկսաւ գինետունէ՝ ՚ի գինետուն թափառելով անշուք անկիւննէր վնասուն, որպէս թէ գլխարկը մինչև յոնքերը քաշած մերթ անձոյն արտասուէ և մերթ ուռ յուսահատութեանն ծիծագելով առջևը դրուած օդիին բաժակը քամէ, որ ստէլ կը զեցուէր : Շարաթուան մէկ երկու գիշերները հաղիւ տուն մրանելու կ'ախործէր, վասն զի լաւազար, համարած էր գինետանց անկիւնները շալուած տախտակէն նոտարաններուն վրայ պատեհի՝ քանտունը պատրաստուած անկողնոյն մէջ քոյ քաղցրութիւնը վայելել, որ թշուտաց և առապելոց միակ ամորիչ և մօմիսարիչ հիւտակէն է :

Երբեմն երբեմն լերանց ամայի խորչերը քաշուելով կ'սկսէր լալ, կանիծէր իւր բազքը, կանիծէր զՅալսէփ և վրէժ կը դոչէր յԱրարչէն խոստմատրուժն Արտաշամացի գլխուն . ուր որ վնէր զԱրտաշամա, կը խորհէր . որու որ հանդիպէր խարերաց Արտաշամացի վրայ կը խօսէր, անօդուռ էին իւր պրտին այն միաթարիչ խօսքերը, զօրս բարեկամք և օտարականք իրեն կուղչէն : Ամբողջ տարի մը այսպէս թափառական պատելէն եւքը, 1867 Աւորում բերի մէջ հիւանդութեան անկողինը ողջունեց, ասի յայտնի բան մ'էր, զի այս աստիճանն յուսահատ և արտամաշութեամբ օրեր անցնող

երիտասարդի մը վերջին բաժինն է ծիւրական ախտ, յորմէ աղատիլ անհնա՞ր է :

Ծանդակութեամբը կերթեսեկէին, ՚ի զուր ջանացին զայն բռնժկ, յիրաւի չորս ամիսին ետքը զնա ուռ համեցին, բայց ախտը չլրցին սրահին հուռացնել: Աւրը այնչա՞փ սաւակացած էր թշուառ երիտասարդին սրտին մէջ, որ մինչև վերջին չունցը զԱրտաշամա բերնէն չը ձգեց, շատ անգամ ՚ի մեծ զարմացումն բժըւկաց և երթամ, երթամ զԱրտաշամայ գրելով բրաւունք պահանջներ, իրմէ, զուրելով յանկողնէն կը ցատկէր, Գիշեր և ցերեկ քնանակէ չը դադրէր, ու միշտ կը զառանցէր, կարծես թէ Արտաշամայի հետ դէմ ուռ դէմ կեցած իրենց ապագայ երջանկութեանը վրայ ապրութեամբ կը խօսակցէր, կամ կողեսէր զՅալսէփի որ ալ Արտաշաման աղատէ Շերունցն ձիրաններէն:

Վերջապէս Գնացը կութեան ախտին ու բնաւեցաւ թշուառը, ցերեկները տանը ներկանառունը քաշուելով ամեն սրտանց աղզականներըն և բարեկամներուն իրեն այցելութիւն տալքընէն ալ զզուած, յուսունատ կը մասնէր կամ կերպէր խեղճուկ ձայնիւ այն երդը զոր անկողնոյն մէջ առաւարձ ատենը զբած էր, Գիշերմբը յանկողին մօսած քնանակէն եարբ, աշերը չոց առանց խարխարելու անկողնեալին կիծէր, սրաբէզ կամ լուսները ժամունու

կո թափառէր, ու գարձեալ առևն մերտղարածած յանկողին կը մտնէր։ Երջադայութեանք ժամանակ եթէ մէկը բարձրածայն իւր անունը տար՝ անմիջապէս թշուառը գետին կը գլուռուէր, և կոկէր խորթալ։ շատ անդամ զինքը ճանչցող բայց հիւանդութենէն անտեղեամ և զող բարեկամներ երբ իւր անունը տալով դրւարիլը առենէին, անիւ մասնչէին բայցն։ շատ անդամ գիշերապահը զնա բարձր գերեզմանաքարի մը վրայ տեսնելուն՝ արթնցներով ձեռքէն բռնած տուն կառաջնորդէր։ Անողը, ինչդէս նաև այս հիւանդութենէն բռնուիլը դիսուղներ թափառած առենը իւր անունը չէին տար, զի կարելի էր որ գլուխը քարի մը վրայ իշնալով ջախճախուէր, որ սրբէն միրօք ծածկուած էր սուել իշնալներէն։

Հետեւեալ երգը, որ խեղճուկ ձայնի երգելուն թէ ծնողաց և թէ դրացեացը սրտներ փղմիելով արտառոր կը լցուաէր։ շատ անդամ մարդոցի ալ յարտասուս կը չարժէր, որ վայրիկան մը կանկ առած թշուառին նրէնը լանացացը ունկնդիր սրբին եարբ, կարելից հայցուածք մը ու զղելով տանը վրայ առեւնոն կը շարունակէր գլխակոր։

Ա.Ա.ԱՐՅԱՇԱՄԱ

Արկու սրարիներ դացին առանցան
Օն մը չունեցաց եւս երջանկութ եւս։

Բովանդակակ յշու սրտէս հեռացաւ
Սովու բացուած է ցուրտ մէկ գերեզման։
Կարող եղար դու ո՛ անգութ անկախուն
Կարդալ թշուառիս սրտին խորացը,
Լու համողուեցար ճիւազ այն առեն
թէ երկու բան էր հիդոյս ու զածը։

Ոչ վասք և ոչ բազդ ՚իրէն մարտից
Այլ սէրդ և կեանքըդ կը խնդրէի,
Բայց համար սաշոտելի Աշուածոյս
Չ'քեզ վարձահատելը քաջ դիմէի։

Ահ ի՞նչ բարբարոս և ի՞նչ սիրս անդուիք
Գու ունեցեր ես, զոր չ'գիտէի,
Սուս խոսուամներով թշուառս խարիլդ.
Աւազ անտղան մասքերեցի։

Խոսումներ և երդմունք բերնելով կը հոսիր
Շնորհէդ՝ որ հիմայ թունով է լցուեր,
ի՞նչ ըրի ունգութ որ զիս մերժելով
Գացեր ուրիշի սիրտգ ընծայեր։

Գիշեր և ցերէկ ուր որ ցինէի
Ամեն մէկ վայրիկան քնզ քախ կարծէի,
« կամ մահ կամ պրակ» երդումէ յիշելով
Կարօտեալ սիրտս ըիչ մ՝ ամուշէի։

Պատկը քեզի բայց մա՞կը ինծի
Արոշեր էիր անգութ կատաղի,
Ար քստի և հինգ ծաղիկ հասակու
Քոյ կեզզ ուսւա սիրոցդ համար դունեցի։

Առացա՞ր անողոքմ, չե՞ս յիշեր՝ անիրիզ
թէ ծնողը դեղ ինձ խոստացեր էին,
Ահ ինչո՞ւ հոտար Յավսի մայ տուրին
Զոր լուծ օրու ինժրայ յանելովին :

Ես պատրաստուիմ մանել՝ ՚ի դամբան
Փռ ալ ցնծութեամբ յանել յառաջաստ,
Մայրու կ'սպասէ իմ ցուրտ դադագին
Կոկ քռ մայրիկը նորելուկ մեամին :

Յի յուսուր թէ քեզ երջանկութիւնն իսոյ
Ալ յայնին աշխարհի միերոյ,
Զի եթէ Նուսաւած մը կայ երինից մէջ
Կայծակն բարկաթեան ՚ի քեն չ'զանայ :

Պայծառ արեք քոյ մրոյ ծափան
Հրէշ մը ըլլադ աշխարհի յայնուն,
Գեղափառ թադահի քաղցր լուսնիւն
Զ'քեզ լուսաւորելի իւր դէմքը ծածին :

Սույն աւարդառ դալա՛ անօրէն
Չիսն անենուն անջունէ զիս քիշ անենէն,
Թէկ այլո՛ մեռնիմ ՚ի քին բաժնութիմ
Ալ օձիքը ձեռք է, այսին չ'ձշեն :

Վըուխտ զարնելով չ'ըմաց քարերս
« Ա թէ՛ ժ ալիսի գոշեմ յանել ատենէն,
Զի գարնան ծաղիկ այս հասակս իմ
Քռու պատճառաւազ կիջնէ ՚ի շիրիմ :

Հաղար ութը հարիւր վաթառն և ութը
Օտակն ամսոյ սկիզբները թշուառ Հեթումի

արիւնաթաթ ախ դիակը Զիթառէ — Ցէվիզ կու-
ռամծ գրուն գտնուեցաւ, ուր անշուշտ այն
գիշերը թափառած ատենը գահապետեալ էր:

ՎԵՐ

ՅՈՒԿ ԴԼԻՌԸ

Յառաջաբան	Էլ.
Քննորդութիւն	3

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՐՍՈՒՆԱՄԵԱՑ ԵԽԲՈՒՆԻԱՑ ՄԸ
ՔՍԱՆԱՄԵԱՑ ԱՄՈՒՆԱՌԻՀԻ

	Էլ.
Գլ. Ա. Նաւակար Թոմասը	9
Գլ. Բ. Թոմասին տունը	17
Գլ. Գ. Թ. * * * Փողոցը	22
Գլ. Դ. Մաքրուհի ափենոջ պատմութ .	28
Գլ. Ե. Մազլրմի գինետունը	34
Գլ. Զ. Որոշումն	41
Գլ. Է. Դաւ	46
Գլ. Ը. Երկիւլ	53
Գլ. Թ. Միհրանայ յորդորանքը . .	61
Գլ. Ժ. Հիւանդը	69
Գլ. ԺԱ. Հեթումի բերկրանքը . . .	79
Գլ. ԺԲ. Հրաժեշտ	83
Գլ. ԺԳ. Կոյւ	90
Գլ. ԺԴ. Քեաղըտիանէի զրօնավայրը	96
Գլ. ԺԵ. Նամակ	106

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳԱՏԱՅՈՏԱՆ

	Եղիշ-
Հ. Ա. Քօլեռապ	113
Հ. Բ. Թուտրեանկը	120
Հ. Գ. Բանս	126
Հ. Դ. Գիշեր	135
Հ. Ե. Պատուեր	140
Հ. Զ. Փախուառ	149
Հ. Է. Ծրարը	161
Հ. Ը. Կոտակ	173
Հ. Թ. Մատնութիւն	179
Հ. Ժ. Նոր վայրող գիտաւորներ . .	193
Հ. ԺԵ. Եղեր-Մէքարեանկը և ծե-	
րունին	201
Հ. ԺԲ. Հրաւեր ՚ի դատ	209
Հ. ԺԴ. Մէքարի դաւը	222
Հ. ԺԴ. Յազիթանակ ծերունոյն	
ընդդէմ Յալսէմոյ	234
Հ. ԺԵ. Ծերունոյն մահը	258
Հ. ԺԶ. Խոսամնադրութիւն Արտաշամա	267
Հ. ԺԷ. Բնաշըլիկը	277

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0340986

